

Belgradin graffitien sanalliset viestit

Katja Jokiniemi

011383208

Pro gradu -tutkielma

Länsi- ja eteläslaavilaiset kielet ja kulttuurit

Nykykielten laitos

Helsingin yliopisto

Huhtikuu 2014

Tiedekunta/Osasto Fakultet/Sektion – Faculty Humanistinen tiedekunta		Laitos/Institution– Department Nykykielten laitos
Tekijä/Författare – Author Katja Jokiniemi		
Työn nimi / Arbetets titel – Title Belgradin graffitien sanalliset viestit		
Oppiaine / Läroämne – Subject Länsi- ja eteläslaavilaiset kielet ja kulttuurit		
Työn laji/Arbetets art – Level Pro gradu -tutkielma	Aika/Datum – Month and year Huhtikuu 2014	Sivumäärä/ Sidoantal – Number of pages 198 s.
Tiivistelmä/Referat – Abstract <p>Serbian pääkaupungista Belgradista löytyy paljon niin visuaalista katutaidetta kuin sanallisenkin viestin sisältäviä graffiteja. Tutkielmassa selvitetään, mitä Belgradin sanallisen viestin sisältävät graffitit ilmaisevat ja millaisia viestejä ne välittävät. Lisäksi pohditaan, ketkä Belgradissa tekevät graffiteja ja käyttävät niiden avulla kaupunkitilaa sekä millaisia tulkintoja graffitien perusteella voidaan tehdä yhteiskunnasta, jossa ne ilmenevät.</p> <p>Tutkimusaineisto koostuu 623 valokuvatusta graffitista. Analyysissa graffitien viestit on litteroitu tekstimuotoon ja luokiteltu pääosin aineistolähtöisesti työstetyn luokitusjärjestelmän luokkiin. Sisällönanalyysi on tehty teemoittelun avulla. Lisäksi on käytetty erilaisia tekstianalyysin menetelmiä. Serbian aiemmat graffititutkimukset toimivat tutkielman viitekehystenä. Tutkimusaineiston graffiteissa ilmaistut viestit taustoitetaan tutkielmassa ja asetetaan yhteiskunnalliseen kontekstiinsa. Graffiteissa ilmaistuja suvaitsemattomia viestejä peilataan erilaisista teoreettisista näkökulmista.</p> <p>Belgradin sanallisen viestin sisältävissä graffiteissa käsitellään laajasti eri aihepiirejä. Tutkimusaineiston perusteella voidaan kuitenkin todeta, että suvaitsemattomat sisällöt ja jalkapalloaiheiset graffitit korostuvat muiden aiheiden kustannuksella. Suvaitsemattomat graffitit ovat kansallismielisiä, rasistisia ja seksuaalivähemmistöjä kohtaan vihamielisiä, ja niitä levittää kansallismielisten järjestöjen blokki. Suvaitsemattomat graffitikampanjat ovat ammattimaisesti suunniteltuja ja toteutettuja. Suvaitsemattomien graffitien suuri määrä on todettu myös muissa Serbian graffiteja tarkastelleissa tutkimuksissa. Suvaitsemattoman aineiston vastavoimana voidaan nähdä sekä yhteiskuntakriittiset että anarkistien ja vasemmiston graffitit. Tämän aineiston levittäminen ei kuitenkaan ole järjestäytynyttä eikä laajalle levinnyttä. Anarkistien ja vasemmistograffitien taustalla on selvä poliittinen ideologia, kun taas yhteiskuntakriittiset graffitit kommentoivat serbialaisen yhteiskunnan tilaa henkilökohtaisista lähtökohdista ilman taustalla vaikuttavaa ideologiaa. Tämän vuoksi aiheiden kirjo on laaja ja hajanainen. Poliittisten ja yhteiskuntakriittisten graffitien täydellisenä vastakohtana näyttäytyvät epäpoliittiset elämän tarkoitusta ja ihmisenä olemista pohdiskelevat graffitit, rakkaudentunnustukset sekä erilaisia populaarikulttuuriviittauksia sisältävät graffitit.</p> <p>Monista tutkimusaineiston graffiteista käy ilmi sen tekijä järjestö- tai ryhmätasolla. Tekijöistä kertovat myös katutaiteilijoiden nimimerkit. Rakkaudentunnustuksissa kommunikoidaan etunimillä tai hellittelynimillä.</p> <p>Suvaitsemattomissa graffiteissa uusinnetaan tehokkaasti serbialaisen uskonnollis-kansallisen mytologian etnisiä stereotyyppioita. Suvaitsemattomat graffitit voivatkin kertoa yhteiskunnan suvaitsemattomasta arvopohjasta, mutta toisaalta ne voivat myös olla reaktioita yhteiskunnan asenneilmapiiriin alkaneeseen muutokseen. Valtarakenteiden horjuessa ilmenee usein konservatiivisia vastareaktioita. Toisaalta selitystä serbialaisen yhteiskunnan tilaan voi etsiä myös oletettavasti vastakkaisten toimijoiden, demokraattisen valtionhallinnon ja kansallismielisten järjestöjen, retoriikan ja visuaalisten kampanjoiden yhteneväisyyksistä.</p>		
Avainsanat – Nyckelord – Keywords graffitit, katutaide, graffitien sanalliset viestit, kansallismielisyys, Serbia, Belgrad, 2010		
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited Keskustakampanjan kirjasto		
Muuta tietoa – Övriga uppgifter – Additional information		

SISÄLLYS

SISÄLLYS.....	2
1 JOHDANTO	5
2 GRAFFITI JA KATUTAIDE	8
2.1 Graffitin lyhyt historia	8
2.2 Graffitista katutaiteeseen – määritelmistä	9
2.3 Graffiti politiikan välineenä julkisessa tilassa.....	12
2.4 Graffitin lyhyt historia Serbiassa	14
2.5 Graffititutkimus Serbiassa	16
3 TUTKIMUSAINEISTO, TUTKIMUKSEN TOTEUTUS JA TUTKIMUSMENETELMÄT	20
3.1 Laadullisen tutkimuksen luonteesta	20
3.2 Tutkimuksen teoreettinen viitekehys	21
3.3 Tutkimusaineisto: valokuvia graffiteista	22
3.4 Tutkimuksen luotettavuuden arvioinnista	25
3.5 Aineiston analyysi ja tutkimusmenetelmät.....	27
3.5.1 Tutkimusmenetelmät	27
3.5.2 Tutkimusaineiston litterointi	30
3.5.3 Tutkimusaineiston temaattinen luokitus	32
4 BELGRADIN GRAFFITIT.....	38
4.1 Kansallismieliset graffitit	38
4.1.1 Kansallismielinen henkilökultti	45
4.1.2 Kosovoa käsittelevät graffitit.....	48
4.1.3 EU- ja NATO-vastaiset graffitit.....	50
4.2 Rasistiset graffitit	53
4.3 Seksuaalivähemmistöjä kommentoivat graffitit	56
4.4 Suvaitsemattomat graffitit yhteiskunnan arvopohjan ja uskonnollis-kansallisen mytologian ilmentäjinä?	60
4.5 Jalkapalloaiheiset graffitit	66

4.6 Anarkistiset ja vasemmistograffit	71
4.7 Yhteiskuntakriittiset graffitit	77
4.7.1 Otporia tukevat graffitit	77
4.7.2 Pettymys muutoksen hitauteen	79
4.7.3 Hallitusta kritisoivat graffitit	80
4.7.4 Kirkkoa kritisoivat graffitit	81
4.7.5 Kansallismielisyyttä, vähemmistöjen syrjintää ja väkivaltaa vastustavat graffitit	82
4.7.6 Opiskelijaprotesteihin liittyvät graffitit	84
4.7.7 Poliitikkoja ja puolueita koskevat graffitit	85
4.7.8 Medioita kommentoivat graffitit	87
4.7.9 Sodanvastaiset graffitit	89
4.7.10 Ympäristöasioita kommentoivat graffitit	89
4.7.11 Feministiset graffitit	89
4.8 Pohdiskelevat graffitit	90
4.9 Viittaukset populaarikulttuuriin	93
4.10 Rakkaudentunnustukset	97
4.11 Muut graffitit	98
5 POHDINTA JA JOHTOPÄÄTÖKSET	100
6 REZIME: Verbalne poruke beogradskih grafita	110
6.1 Uvod	110
6.2 Razvoj grafita i kratka istorija grafita u Srbiji	110
6.3 Prethodna istraživanja srpskih grafita	111
6.4 Cilj teze i istraživačka pitanja	112
6.5 Istraživački materijal	113
6.6 Tematska klasifikacija grafita iz istraživačkog materijala i metoda analize	113
6.7 Rezultati i diskusija	115
LÄHTEET	122

LIITE 1: TUTKIMUSAINOSTON GRAFFITIT.....	130
LIITE 2: TUTKIMUSAINOSTON GRAFFITIEN TEMAATTINEN LUOKITUS.....	174

1 JOHDANTO

Graffiti on tänä päivänä tuttu ilmiö kaikissa urbaaneissa ympäristöissä. Nykymuotoinen graffitikulttuuri syntyi 1960- ja 1970-lukujen taitteessa Pohjois-Amerikassa osana hiphop-kulttuuria, mutta kantaa mukanaan vaikutteita myös sitä ajallisesti edeltäneistä ilmiöistä kuten wc-kirjoittelutraditiosta ja 1960-luvun ihmisoikeusliikkeen poliittisista iskulauseista. 2000-luvulla graffitikulttuuri on kokenut graafisen käänteen uusien tekniikoiden myötä. Graffitin olemukseen kuuluvat yhtä lailla niin visuaalinen kuin tekstuaalinenkin sisältö.

Ilmiön levinneisyydestä huolimatta – tai ehkä juuri sen vuoksi – graffiti on yhä tulenarka keskustelunaihe. Graffitikeskustelua on leimannut jo ilmiön alkutaipaleelta lähtien 1970-luvun New Yorkissa syntyneet kaksi vastakkaista diskurssia: graffitikielteen ja graffitimyönteinen kertomus. Graffitikielteen kertomuksen mukaan graffiti nähdään likana ja saasteena, joka luo kaupungeissa turvattomuutta ja rikollisuutta. (Kimvall 2010: 97.) Graffitikielteen kertomukseen liittyvät etenkin Yhdysvalloissa jengit ja etniset stereotypit: graffiteja tekevät köyhien asuinalueiden värilliset nuoret, jotka nähdään anonyymeinä vandaaleina (ibid.: 98). Myös Helsingin kaupungin rakennusviraston vuosina 1998–2008 toteuttama nollatoleranssia edustava Stop töhryille -kampanja on malliesimerkki graffitikielteisestä retoriikasta. Graffitimyönteinen kertomus näkee graffitin jännittävänä taiteellisen itseilmaisun muotona, jota harrastavat luovat nuoret. Graffiteja tekee terve yksilö, joka jättää persoonallisen jälkensä kovaan anonyymiin kaupunkielämään. (ibid.)

Kahtiajakautuneessa yhteiskunnallisessa keskustelussa graffiti nähdään siis usein joko silkkana vandalismina tai vastakohtaisesti voimaannuttavana julkisen tilan haltuunotona. Graffitiä on tarkasteltu sen olemassaolon aikana kuitenkin monista muistakin eri näkökulmista niin yhteiskunnallisessa keskustelussa, populaarikulttuurissa kuin tieteellisessäkin kontekstissa. Graffitiä on tutkittu osana nuorisokulttuuria sekä alakulttuurien tutkimuksen ja kaupunkitutkimuksen näkökulmista. Graffitiä on tarkasteltu osana poliittista viestintää ja vähemmistöjen poliittisen taistelun välineenä. Graffitin suhde taideinstituutioihin on herättänyt paljon keskustelua, kun graffitiä on esitelty arvostetuissa taidemuseoissa. Kielitieteen parissa on tutkittu graffitin kielellisiä ulottuvuuksia, kun taas graffitin tekijöiden

motiiveja on pohdittu psykologisesta näkökulmasta. Graffiteja dokumentoivaa kirjallisuutta on myös paljon, mutta graffitin lyhytikäisyyden ja kertakäyttöisyyden huomioon ottaen on internet tätä nykyä nopean reaktiokykynsä ansiosta soveliaa väline graffitien dokumentointiin. Erilaisia graffiti- ja katutaidesivustoja onkin internetissä lukematon määrä.

Eurooppaan 1980-luvun alkupuolella rantautunut amerikkalaistyylinen graffitilakulttuuri vakiintui Serbiassa suhteellisen myöhään 1990-luvun puolivälissä, mutta kommunistisessa Jugoslaviassa poliittisella, tosin lähinnä vallassa olevaa hallintoa tukevalla, seinäkirjoittelulla oli pitkät perinteet (Radošević 2008: 4, 8–9). Serbiassa on tehty muutamia graffititutkimuksia eri näkökulmista niin 1980-, 1990- kuin 2000-luvullakin.

Tutkimukseni tarkoituksena on kartoittaa, millaisia graffiteja Belgradissa oli ja tehtiin syksyllä 2010. Tarkastelun kohteeksi on valittu graffitit, joissa on selvä sanallinen viesti. Visuaalisia elementtejä on tarkasteltu vain sanallisen viestin täydentäjinä tai niissä tapauksissa, joissa visuaalinen elementti välittää yksiselitteisen viestin ilman tekstuaalista elementtiäkin. Tutkimuksessa selvitetään, mitä sanallisen viestin sisältävissä graffiteissa ilmaistaan ja millaisia viestejä ne välittävät. Sanallisen viestin sisältävät graffitit on luokiteltu temaattisen sisältönsä mukaan aineiston pohjalta rakennetun luokitusjärjestelmän luokkiin.

Koska graffiti on pohjimmiltaan anonyymi viestintäväline, on graffitin tekijän motiiveja vaikea tutkia. Lähes yhtä vaikea on saada selville yksittäisen lukijan reaktioita graffitiin. Olen kuitenkin halunnut pohtia myös näitä kysymyksiä tutkimuksessani. Edellä mainittujen rajoitusten vuoksi olen tehnyt tulkintoja graffitien tekijöistä ja heidän motiiveistaan sekä graffitien vastaanotosta niiden yhteiskunnallisten vaikutusten ja yleisemmän yhteiskunnallisen kontekstin perusteella.

Graffitien sanallisten viestien luokittelun lisäksi olen tarkastellut graffiteja myös seuraavien kysymysten pohjalta:

- Ketkä Belgradissa tekevät graffiteja ja käyttävät graffitien avulla kaupunkitilaa?
- Mitkä ovat graffitien tekijöiden motiivit ja millaisia reaktioita graffiteilla haetaan?

- Miten graffitit vastaanotetaan ja millaisia reaktioita ne herättävät yhteiskunnassa?
- Millaisia tulkintoja graffitien perusteella voidaan tehdä yhteiskunnasta, jossa ne ilmenevät?

Vaikka laadullinen tutkimustapa onkin monesti hypoteesitonta ja teoriaa lähdetään usein rakentamaan aineiston pohjalta, havaintomme ovat aina kuitenkin aiempien kokemustemme värittämiä. Laadullisessakin tutkimuksessa tutkijalla on usein työhypoteeseja, eräänlaisia arvauksia siitä, mitä tutkimus saattaa tuoda tullessaan. Tavoitteena ei siis ole hypoteesien oikeaksi todistaminen, vaan hypoteesien keksiminen tutkimuksen kuluessa. (Eskola & Suoranta 2000, 19–20.) Aiempien kokemuksieni valossa odotin löytäväni Belgradista paljon graffiteja, mutta Belgradin graffitikulttuurin monimuotoisuus yllätti minut kuitenkin. Lisäksi odotin löytäväni paljon kansallismielisiä viestejä sisältäviä graffiteja, mutta myös muunlaisia, kevyempiä sisältöjä. Vaikka odotinkin graffiteissa ilmaistavan kansallismielisiä viestejä, homofobisten graffitien määrä ja aggressiivisuus yllätti minut. Suoranaisesti rassistisia viestejä löytyi puolestaan odottamaani huomattavasti vähemmän. Yhteiskuntakriittisen aineiston määrä ja sisältöjen monipuolisuus oli puolestaan positiivinen yllätys.

Ennen tutkimusaineiston ja -menetelmien esittelyä käyn läpi graffitin historiaa, käsitteitä ja aiempaa graffititutkimusta Serbiassa. Tulososiossa esittelen tutkimusaineistoni temaattisen luokitusjärjestelmän luokkajaon mukaisesti. Lopuksi kokoan tekemäni johtopäätökset.

2 GRAFFITI JA KATUTAIDE

Tässä luvussa kerron lyhyesti graffitin historiasta sekä yleisesti että erityisesti Serbiassa. Pohdin myös graffitin luonnetta ja käsitteellisiä ulottuvuuksia. Lopuksi esittelen aiempaa graffititutkimusta Serbiasta.

2.1 Graffitin lyhyt historia

Modernin graffitikulttuurin historia voidaan jäljittää 1960- ja 1970-lukujen taitteeseen, jolloin nuoriso amerikkalaisissa suurkaupungeissa, ensimmäisten joukossa itärannikolla New Yorkissa ja Philadelphiassa, alkoi kirjoittaa spraymaaleilla ja huopakynillä lempinimiään eli tageja asuinympäristönsä seinille (Ganz 2004: 8–9, Isomursu & Jääskeläinen 1998: 14, Kimvall 2010: 97). Tageista kehittyi nopeasti monimutkaisempia maalattuja graffiteja, kun tagien kirjoittajat pyrkivät erottautumaan joukosta nimimerkkien kirjoittajien määrän kasvaessa. Graffitien tekstit alkoivat muistuttaa kuvia teksteistä, ja juuri nämä tekstien kuvalliset esitykset ovat graffiteja siinä merkityksessä kuin useimmat käsitteen ymmärtävät. (Isomursu & Jääskeläinen 1998: 15–16, Jokinen 1989: 211–212.) Junavaunujen maalaus, joka on yhä olennainen osa klassista graffitikulttuuria, vakiintui osaksi alakulttuuria jo 1970-luvulla (Isomursu & Jääskeläinen 1998: 16). Graffitin ympärille syntyi jo varhaisessa vaiheessa oma alakulttuurinsa, jolla oli omat pelisäännöt ja jonka toimintaa jäseni sisäinen hierarkia (Nyyssönen 2009: 115). Vastoin graffitikielteisen diskurssin marginalisoivia arvioita ei graffitikulttuuri ole satunnaista töhertelyä vaan päinvastoin suunnitelmallista ja päämäärähakuista toimintaa (Nyyssönen 2009: 118).

Graffiti levisi lopullisesti suuren yleisön tietoisuuteen osana amerikkalaista hiphop-kulttuuria (Ganz 2004: 9). Hiphop-kulttuuri syntyi afro- ja latinalaisamerikkalaisen työläisnuorison keskuudessa samaisissa Pohjois-Amerikan suurkaupungeissa kuin graffitikulttuurikin (Kimvall 2010: 96). Hiphop-kulttuuriin kuuluivat olennaisena osana graffitien lisäksi rap-musiikki, breakdance ja DJ:t (Isomursu & Jääskeläinen 1998: 17). Eurooppaan amerikkalainen, epäpoliittinen graffiti levisi 1980-luvun alussa juuri osana kaupallistunutta hiphop-kulttuuria (Isomursu & Jääskeläinen 1998: 14, 19, 40).

Seinäkirjoitukset julkisissa käymälöissä sekä erilaiset poliittiset seinäkirjoitukset olivat kuitenkin ilmiönä tuttuja jo ennen hiphop-kulttuuriin kuuluvan graffitin läpilyöntiä. Yhdysvalloissa 1960-luvun kansalaisoikeusliikkeen seinäkirjoitukset ja iskulauseet korostivat poliittisia ja sosiaalisia kysymyksiä (D'Angelo 1976: 103, Hristić & Antonijević 2006: 279). Euroopassa seinäkirjoitusten siirtyminen erilaisten ideologisten ryhmien käyttöön juontaa juurensa Pariisin opiskelijamellakoista 1968 (Jokinen 1989: 206). Eurooppalaisista kaupungeista mm. Amsterdam ja Madrid taas olivat graffitikulttuurin kärjessä jo ennen hiphop-kulttuurin rantautumista Eurooppaan kaupungeissa vallinneen aktiivisen punk-liikkeen vuoksi (Ganz 2004: 9). Aktiivisia ideologisten graffitien tekijöitä 1980-luvulla olivat feministit, rauhanliikkeiden kannattajat, anarkistit ja ydinvoiman vastustajat (Jokinen 1989: 208). 1960-luvulta 1980-luvulle suurin osa poliittisista graffiteista kirjoitettiin tai maalattiin suoraan seinille, siltoihin ja juniin. Nykyisessä graffiti- ja katutaidekulttuurissa – varsinkin Pohjois-Amerikan ja Euroopan suurkaupungeissa – tämän kaltainen seinäkirjoittelu on harvinaisempaa, koska sapluunatyöt ja muut edistyneet tekniikat ovat vallanneet alaa myös poliittisen graffitin saralla. (Lunn 2006: 21, 72.) Huomionarvoista on, että Balkanilla koruton seinäkirjoittelun perinne on kuitenkin edelleen voimissaan ja monet sanallisen viestin sisältävät graffitit kietoutuvat muotonsa puolesta nimenomaan tähän perinteisen seinäkirjoittelun traditioon ennemmin kuin uuteen esteettisen katutaiteen koulukuntaan. Perinteinen seinäkirjoittelu ja hiphop-kulttuuriin kuuluva graffiti ovat vuosien mittaan saaneet seurakseen uusin tekniikoin tehtyä katutaidetta, ja kaikki nämä erilaiset suuntaukset ovat sulautuneet yhdeksi monenkirjavaksi graffiti- ja katutaidealakulttuuriksi.

2.2 Graffitista katutaiteeseen – määritelmistä

Graffitikulttuuri on kokenut 2000-luvulla suuren muutoksen, kun klassisen hiphop-kulttuuriin kuuluvan graffitin rinnalle on noussut uusin tekniikoin tehtyä katutaidetta. Julisteet, kollaasit, liisteröitävät paperityöt, tarrat, sapluunatyöt, keraamiset laatat, mosaiikit, erilaiset veistokset ja muut kolmiulotteiset työt edustavat aikamme katutaiteen monenkirjavia tekniikoita (Lunn 2006: 7). Graffitikulttuurin kokema graafinen räjähdys ja tekniikoiden moninaistuminen on johtanut käsitteelliseen

sekaannukseen. Monissa uudemmissa alan teoksissa pohditaankin käsitteiden graffiti ja katutaide suhdetta.

Kapeimmillaan graffitilla viitataan nykyään hiphop-kulttuuriin kuuluvaan klassiseen graffitiin (Manco 2004: 7). Katutaiteella puolestaan tarkoitetaan yleensä niin muodon kuin tekniikoidenkin suhteen innovatiivisin menetelmin tehtyjä töitä (Fajt & Velikonja 2006: 3, Ganz 2004: 7). Graffitin voidaan näin ajatella olevan katutaiteen alalaji, vaikka termejä käytetäänkin usein myös synonyymeinä (Lunn 2006: 5). Katutaide-termi ei miellytä kaikkia sen sisältämän taide-sanan vuoksi, jonka voidaan ajatella viittaavan liikaa kaunotaiteisiin eikä niinkään alakulttuuriseen toimintaan (Manco 2004: 7). Tämän vuoksi genren alituista kehitystä ja muutosta yhä kauemmas klassisesta graffitista on yritetty kuvata myös muun muassa termeillä post- ja neo-graffiti, mutta termit eivät ole vakiintuneet (Ganz 2004: 7, Manco 2004: 7).

Käsitteellistä keskustelua voidaan lähestyä myös hieman toisenlaisesta näkökulmasta. Fajt ja Velikonja (2006: 3) huomauttavat, että siinä missä jokainen graffiti on uniikki, on uusien tekniikoiden avulla mahdollista ja usein tarkoituksenakin töiden rajaton kopiointi. Tarrojen, julisteiden ja sapluunatöiden etuna perinteiseen graffitiin nähden on juuri niiden helppo ja nopea levitettävyyys ja kopioitavuus. Katutaiteessa voidaan ajatella olevan myös graffitiä ulospäinsuuntautuneempi ja kantaaottavampi ote. Klassinen graffiti on suunnattu ennemmin oman alakulttuurin jäsenille kuin niin sanotulle suurelle yleisölle. (Carlsson 2007: ei sivunumeroita.) Tähän sisäänpäinkääntyneisyyteen vaikuttaa osittain myös se, että perinteiset graffitit esiintyvät enimmäkseen kaupungin laitamilla ja katvealueilla, koska ne ovat hitaita tehdä. Nopeasti tehtyt sapluunatyöt ja tarrat ovat puolestaan mahdollistaneet katutaiteen tuomisen kaupunkien keskustoihin kaikkien nähtäville. (Andron 2009: 154.) Tämä näkyy selvästi myös Belgradissa. Sapluunatöitä ja tarroja sekä nopeasti spreijattuja lyhyitä iskulauseita löytyy koko kaupungin keskustan alueelta. Ydinkeskustassa sijaitsevan matemaattis-luonnontieteellisen tiedekunnan takaa kulkevalta kadulta, Siminalta, löytyy Belgradin keskustan suurin yksittäinen katutaidekeskittymä. Siminan rakennusten seinillä on suuri määrä sapluunatöitä ja muillakin tekniikoilla tehtyä katutaidetta. Lähellä Banovo Brdon kaupunginosaa sijaitsevan raviradan (*Hipodrom*) aita puolestaan on loistava paikka ihailla ns. klassisia

graffitimaalauksia. Raitiokiskojen vieressä kulkeva korkea ja pitkä aita on suojaosan sijaintinsa puolesta ihanteellinen paikka aikaa vievän graffitimaalauksen toteuttamiseen. Molemmat mainitut paikat ovat eräänlaisia Belgradin katutaiteen *hall of famejä*.

Itse ajattelen käsitteiden graffiti ja katutaide suhteesta siten, että termillä graffiti kuvataan ensisijaisesti niin sanotun klassisen graffitikulttuurin tuotoksia kuten tageja ja spraymaalein maalattuja uniikkeja graffiteja, kun taas katutaiteella viitataan 2000-luvun mukanaan tuomin tekniikoin tehtyihin töihin. Olen kuitenkin päätenyt käsillä olevassa työssä käyttämään termiä graffiti laajimmassa mahdollisessa merkityksessään eli koko graffiti- ja katutaidealakulttuuria kuvaavana yleiskäsitteenä. Lisäksi kutsun kaikkia aineistooni kuuluvia, eri tekniikoilla toteutettuja tuotoksia graffiteiksi, olivatpa ne sitten tarroja, julisteita, sapluunatöitä tai vapaalla kädellä maalattuja graffiteja.

Mikä sitten on katutaidetta ja mikä ei? Slovenialainen sosiologian professori Mitja Velikonja (2008: 25) määrittelee graffitin ja katutaiteen neljän kriteerin kautta. Hänen mukaansa jokaisen näistä neljästä kriteeristä tulee täyttyä, jotta voidaan puhua graffitista tai katutaiteesta. Velikonjan neljä graffitia määrittelevää kriteeriä ovat sen esteettinen muoto, laittomuus, yhteiskunnan vallitsevien diskurssien kyseenalaistaminen tai niihin mukautumattomuus sekä antihegemoninen positio yhteiskunnan valtarakenteissa.

Esteettinen muoto ei siis riitä graffitin ainoaksi kriteeriksi, koska tällöin voitaisiin kaikki julkiseen tilaan kirjoitettu, piirretty tai muiden interventioiden keinoin aikaansaatu kuva ja teksti määritellä graffitiksi (ibid.: 26). Katutaiteen käsite edellyttää selvää instituutioiden ulkopuolista asemaa sekä paikkaa kadulla (ts. kahvilan seinään maalattu ”graffiti” sisustuksellisenä elementtinä ei täytä graffitin kriteerejä) (ibid.: 27). Laittomuuden kriteerin lisääminen esteettiseen muotoon ei kuitenkaan vielä riitä graffitin määrittelemiseksi. Kaduilla on paljon esimerkiksi kaupallista materiaalia, joka on sinne laittomasti kiinnitetty. Kahden edellä mainitun kriteerin lisäksi tarvitaan siis myös yhteiskunnallisesti kantaaottava sisältö ja valtakurssien kyseenalaistaminen. (ibid.) Graffitin ja katutaiteen perusominaisuutena voidaan pitää sosiaalista kriittisyyttä. Graffiti luovii valtavirtaa vastaan niin sosiaalisten, poliittisten, kulttuuristen kuin esteettistenkin kysymysten

osa-alueella (Fajt & Velikonja 2006: 4). Huomionarvioista on kuitenkin, että katutaide ei ole poliittista tai valtakursseja kyseenalaistavaa sisällöstä riippumatta vain siksi, että se on laitonta. Yhteiskunnallisesti kantaaottavat ja ideologiset viestit voivat olla sekä emansipatorisia että vihamielisiä; molemmat kehottavat lukijaa yhtäläillä yhteiskunnalliseen toimintaan. (Velikonja 2008: 28.) Tämän vuoksi tärkein graffitia määrittävä kriteeri onkin Velikonjan esittämä neljäs ja viimeinen kriteeri: graffitin antihegemoninen positio yhteiskunnan valtarakenteissa. Antihegemoninen graffiti pyrkii antiautoritaarisuuteen ja pois hierarkkisista valtarakenteista peräänkuuluttaen vapautta, tasa-arvoa ja pluralismia. (ibid.: 31.) Graffitilla ja katutaiteella ei toisin sanoen ole Velikonjan mukaan minkäänlaisia hegemonisia ambitiesiöitä (ibid.: 32).

Velikonjan viimeinen graffitia määrittelevä kriteeri – antihegemoninen positio yhteiskunnan valtarakenteissa – on kiinnostavin hänen esittämistään graffitin kriteereistä myös oman tutkimukseni kannalta. Kuten jo edellä todettiin, voidaan myös valtavirran diskursseja ja jopa vihapuhetta levittää katutaiteen tekniikoin (Fajt & Velikonja 2006: 7). Velikonjan (2008: 30) mukaan äärioikeiston katupropagandan ja esimerkiksi vasemmistoryhmien graffitien välillä on se merkittävä ero, että äärioikeiston ja äärikansallismielisten ryhmien kadulla levittämien viestien sisältö ei usein juurikaan eroa sosiaalisesti hyväksytystä valtavirran diskurssista. Tärkeää vihapuhetta ei tarvitse etsiä marginaalisten ääriyhmien katupropagandasta, vaan sitä löytää varsin helposti myös valtamedioista (ibid.). Äärimmäisiäkään kansallismielisiä mielenilmauksia ei useinkaan tuomita valtamedioissa, ja poliittiset ääriilikkeet ovatkin löytäneet tiensä marginaalista keskustaan (ibid.: 29–30). Belgradin graffiteja tutkineet Daniel Šuber ja Slobodan Karamanić (2012c: 334) nostavat esiin saman ilmiön puhuessaan serbialaisen yhteiskunnan keskustan äärimmäisyydestä (*extremism of the center*). Pалаan tähän käsitteeseen luvussa 4.4.

2.3 Graffiti politiikan välineenä julkisessa tilassa

Graffitia ei koskaan kommunikoida suullisesti, vaan se on aina kirjallista viestintää. Graffitin tekijä pysyy useimmiten anonyymina, ja viestin vastaanottaja on satunnainen. (Blume 1985: 137, 141–142, Hristić & Antonijević 2006: 280.) Viestintätilanteessa keskiöön nousee itse viesti, ei sen kirjoittaja (lähettäjä) tai lukija

(vastaanottaja). Koska graffitin tekijän ja lukijan väliltä puuttuu sosiaalinen kontakti, on graffitissa käytetty kieli vapaa kieltä normaalisti sitovista konventioista ja tabuista. Kirjoittajan ei tarvitse olla korrekti, säädylinen tai tunnustaa auktoriteetteja. (Blume 1985: 146, Jokinen 1989: 202.) Seinäkirjoitukset suovat mahdollisuuden kommentoida yhteiskuntaa näkökulmasta, jota eivät rasita perinteiset sosiaaliset normit tai rajoitukset; toisaalta seinäkirjoittelua ei myöskään monitoroi eikä sensuroi kukaan – ainakaan etukäteen (Lunn 2006: 4, Mrowinski 2008: 1).

Monet graffitimaalarit ja katutaiteilijat kertovat vastustavansa töillään yhteiskunnan räjähdysmäistä kaupallistumista sekä mainonnan ja tavaramerkkien nousua. Graffititaiteilijoiden tavoite on vallata takaisin kaupunkitilaa mainoksilta tuomalla tuotemerkkien tilalle omat merkkinsä ja muuttaa näin kaupunkien visuaalista kuvastoa ja merkitysjärjestelmiä (Manco 2004: 8, 11). Graffitialakulttuurissa pyritään siis muokkaamaan elinympäristöä visuaalisesti haluttuun suuntaan. Se on eräänlaista julkisten tilojen yksilöllistä ”tuunausta” ja tilallista valtakamppailua; pyrkimystä muuttaa valtakulttuurin vakiinnuttamaa ja ylläpitämää visuaalista järjestystä. (Koskela 2009: 293, Nyyssönen 2009: 115, 118.)

Graffitin voi ajatella olevan välineenä radikaalin demokraattinen. Se on kenen tahansa käytettävissä ja sen avulla voi välittää poliittisia mielipiteitä riippumatta tekijän poliittisista tai taloudellisista resursseista. (Dragičević-Šešić 2001: 84, Šuber & Karamanić 2012c: 314.) Graffiti voi myös kertoa yhteiskunnan pluralistisesta ja demokraattisesta suuntautumisesta, sananvapaudesta, taiteellisesta vapaudesta ja vaihtoehtoisista äänistä urbaanissa kulttuurissa (Mršević 2012: 11). Graffitin avulla voi levittää omaa esteettistä näkemystään virallisten taideinstituutioiden ulkopuolella (Andron 2009: 153). Tarina graffitista massakulttuurin ja kaupallisuuden vastavoimana ja demokratian välineenä on saavuttanut useiden kirjoittajien käsittelyssä lähes myyttiset mittasuhteet. Tarinassa on kuitenkin totta vain toinen puoli. Graffiti ei ole vain kamppailua visuaalisesta järjestyksestä, eikä sen avulla aina edistetä demokratiaa ja pluralismia. Graffitin voivat anastaa käyttöönsä myös taantumukselliset ja epädemokraattiset voimat, jotka levittävät sen avulla aggressiivista ilmapiiriä ja väkivallan uhkaa yhteiskunnassa (Mršević 2012: 11, Šuber & Karamanić 2012c: 315). Graffitilla voidaan myös – tietoisesti tai tiedostamatta – vaikuttaa kaupunkitilan luonteeseen negatiivisesti ja liikuttaa sitä julkisen tai avoimen

suunnasta kohti suljettua tilaa, jossa alakulttuuriin kuulumattomat tai graffitin hyökkäyksen kohteena olevat ryhmät eivät mielellään liiku. (Nyyssönen 2009: 122.)

Graffiti opposition tai kansallisen vähemmistön poliittisen vastarinnan välineenä on tuttu Ilmiö monilta maailman eri konfliktialueilta kuten esimerkiksi Palestiinasta, Pohjois-Irlannista ja Baskimaasta (Gröndahl 2009, Poutasuo 1999, Sluka 1992, Šuber & Karamanić 2012a: 18). Ilmiö on tuttu myös Kosovosta. *Jo negociata Vetëvendosje* kuuluttivat itsenäisyyttä ilman neuvotteluja ajaneen Vetëvendosje-liikkeen graffitit kesällä 2006 Prištinassa. Konfliktitilanteissa graffitit auttavat ylläpitämään yhteiskunnan kahtiajakautumista ja uusintamaan konfliktia, mutta graffitin avulla voidaan myös ylläpitää vähemmistön identiteettiä sekä välittää vaihtoehtoisia diskursseja ja opposition propagandaa (Poutasuo 1999: 2).

2.4 Graffitin lyhyt historia Serbiassa

Kuten muuallakin maailmassa oli seinäkirjoittelu ilmiönä tuttu myös Jugoslaviassa jo ennen amerikkalaistyyllisen hiphop-kulttuuriin kuuluvan graffitin rantautumista. Kommunisisessa Jugoslaviassa seinäkirjoittelu oli lähinnä puoluetta ja Titoa ylistävää, mutta 70-luvulla nähtiin myös ensimmäisiä kansallismielisiä kirjoituksia. (Radošević 2008: 8–9.) Tähän varhaiseen poliittisen seinäkirjoittelun perinteeseen kietoutuvat myös järjestelmää ja hallintoa vastustaneet seinäkirjoitukset, jotka kukoistivat Belgradin seinillä 1990-luvulla (Radošević 2008: 9, Šuber & Karamanić 2012a: 18). Graffitityyppejä iskulauseita ja banderolleja käytettiin Belgradissa sodanvastaisissa opiskelijaprotesteissa vuonna 1992, Miloševićin vaalivilppiä vastustaneissa protesteissa vuodenvaihteessa 1996–1997 sekä Miloševićin syrjäyttämiseen johtaneissa protesteissa vuonna 2000 (Dragičević-Šešić 2001: 74, Collin 2004: 208). Kadut nähtiin sopivaksi paikaksi opposition mielenilmauksille hallituksen kontrolloimien medioiden ollessa opposition ulottumattomissa. 1990-luvun protestien ajalta tunnetaankin seinäkirjoitus *Nemamo novine – imamo zidove*. (Hristić & Antonijević 2006: 283.) Graffitityyppejä iskulauseita käytettiin näin Serbiassa onnistuneesti karnevalististen protestien välineenä – protestien, jotka lopulta päättyivät Miloševićin syrjäyttämiseen (Dragičević-Šešić 2001).

Jugoslavia oli avoimimmillaan lännen vaikutuksille 1980-luvulla, ja tällöin maahan rantautuivat punkin uuden aallon lisäksi myös ensimmäiset vaikutteet amerikkalaisesta hiphop-kulttuurista. 1980-luvulla nähtiin Dalmatian kaupungeissa jo pitkälle kehittyneillä tyyleillä tehtyjä graffiteja. 1980-luvun puolivälissä tehtiin myös Belgradissa ensimmäiset hiphop-kulttuurin inspiroimat graffitit, mutta graffitikulttuuri ei kuitenkaan vielä tuolloin vakiinnuttanut asemaansa Serbiassa. (Radošević 2008: 9.)

Amerikkalaistyylinen hiphop-kulttuuriin kuuluva graffiti juurtui Belgradiin vasta niinkin myöhäisessä vaiheessa kuin 1990-luvun puolivälissä. 1990-luvun graffitintekijät identifioituivat vahvasti amerikkalaiseen graffitikulttuuriin, joka koettiin Miloševićin hallinnon halvaannuttamassa yhteiskunnassa vahvasti vastakulttuurisena mutta täysin epäpoliittisena ja siksi kiinnostavana ilmiönä (Radošević 2008: 4). Kuten esikuvansa Yhdysvalloissa niin myös Belgradissa graffitikulttuurista kiinnostuneet nuoret aloittivat graffitikulttuurin omaksumisen tagien kirjoittamisella. 1990-luvun loppua kohden tekijöiden määrä kasvoi ja heidän keskuudessaan muodostettiin useita ryhmittymiä, jotka maalasivat yhdessä. Uusien sukupolvien myötä tyyli kehittyivät ja moninaistuivat, varsinkin kun maalien ja välineistön saanti helpottui ulkomaan kontaktien kautta. (ibid.: 10, 13, 14.) 2000-luvulle tultaessa Belgradin graffitikulttuurin voidaan katsoa vakiintuneen (ibid.: 19). Samoihin aikoihin alkoi myös uusi tekniikoin tehty katutaide tehdä tuloaan Belgradiin. TKV, yksi Belgradin tunnetuimmista sapluunataiteilijoista, aloitti toimintansa 2000-luvun puolivälissä. (ibid.: 20–21.)

Belgradin graffiti- ja katutaidealakulttuuri on tänä päivänä monipuolinen.¹ Kaupungista löytyy niin yksinkertaisia, seinäkirjoitusperinteeseen nojaavia, sanallisen

¹ Belgradin katutaidealakulttuuriin voi tutustua myös internetissä. Dokumenttielokuvassa *Colouring the white city - Belgrade stencil street art documentary* haastatellaan paikallisia sapluunataiteilijoita (AiR, Ink, TKV, Ujdi) sekä graffitimaalari Lortekia ja nähdään heidän töitään. Dokumenttielokuva on katsottavissa Youtubessa osoitteesta: <http://www.youtube.com/watch?v=5gl5Rs2hggY>. Lyhytdokumentti *Profile: Street artist TVK* kertoo sapluunataiteilija TKV:sta ja hänen töistään. Dokumentti on katsottavissa internetissä osoitteesta: <http://prettycoolpeopleinterviews.submarinechannel.nl/tkv>.

Kuvia Belgradin katutaiteesta voi katsella myös mm. blogissa <http://belgrade-stencil.blogspot.fi> ja Facebook-ryhmässä <https://www.facebook.com/beogradskigraffiti>.

viestin sisältäviä graffiteja kuin hiphop-kulttuurin perinteeseen kuuluvia klassisia graffiteja ja tageja. Myös kaikki uudet katutaiteen tekniikat ovat edustettuina. Belgradissa on myös useita suuria seinämaalauksia, muraaleja. Yksi näistä on ympäri maailmaa jättimäisiä muraaleja maallanneen italialaisen katutaiteilijan, Blun, suuri seinämaalaus Belgradin keskustassa lähellä Brankov mostia. Työ toteutettiin vuoden 2009 vaihtoehtokulttuuriin keskittyvän BELEF-festivaalin yhteydessä. Kaiken kaikkiaan yleinen mielipide Serbiassa ei ole graffitivastainen (Blagojević & Erceg 1984: 308, Radošević 2005: 36, Radošević 2008: 22).

2.5 Graffititutkimus Serbiassa

Varhaisin Belgradin graffiteihin perehtynyt tutkimus on Vesna Blagojevićin ja Rade Ercegin tutkimus, jossa graffiteja tutkittiin osana laajempaa tutkimusprojektia nimeltä *Politička propaganda u SFRJ u 1983. godini*. Tutkimus oli ajan hermolla ja siinä puhutaan graffiteista, mutta tutkimusaineistona oli nimenomaan ns. perinteiseen seinäkirjoittelun traditioon kuuluva graffiti, sillä amerikkalaistyylinen hiphop-kulttuuriin kuuluva graffiti teki tuolloin vasta tuloaan Eurooppaan ja Balkanille. Blagojević ja Erceg toteavat itsekkin, että graffitit muistuttavat seinille kirjoitettuja iskulauseita, joilla on pitkä sotienjälkeinen perinne sosialistisissa maissa (Blagojević & Erceg 1984: 308). Graffitiä tarkasteltiin tutkimuksessa osana julkista poliittisen ilmaisun alakulttuuria. Tutkimuksen aineisto vaikuttaa kuitenkin nykynäkökulmasta melko viattomalta ja tutkimusasetelma jopa hieman naiivilta, kun esimerkiksi punk- ja hippiliikkeille annettiin tutkimuksessa varsin painava poliittinen merkitys. Hippiliikettä arvosteltiin muun muassa työnholveksunnasta, joka oli selvässä ristiriidassa Jugoslavian sosialistisen valtionideologian kanssa. (ibid.: 307.)

Blagojević ja Erceg löysivät kuitenkin jo 1980-luvun alkupuolella joitakin esimerkkejä selvästi kansallismielisestä seinäkirjoittelusta ja arvioivat kaukonäköisesti myös jalkapallokannattajien aggressiivisissa viesteissä olevan poliittis-kansallismielisen pohjavireen (ibid.: 307–308). Tämän lisäksi rekisteröitiin niin vallitsevaa poliittista ideologiaa tukevia kuin sitä vastustaviakin seinäkirjoituksia (ibid.: 307). Aineistosta löytynyt hakaristi kuitattiin anomaliana. Uusnatseja ei kirjoittajien mukaan Serbiassa ollut, eikä kyseisellä ideologialla ylipäätään ollut

minkäänlaista roolia tuon ajan päivänpolitiikassa Serbiassa (ibid.). Kaiken kaikkiaan graffitilla ei tutkimuksen mukaan ollut suurta poliittista merkitystä serbialaisessa yhteiskunnassa, vaan se nähtiin ennemminkin nuorison itseilmaisun välineenä (ibid.: 308).

1980-luvun puolivälin tienoilla Slavica Šokica puolestaan tutki graffiteja Novi Sadissa. Hänen psykologis-lingvistisen tutkimuksensa aineisto oli suppea ja huolellisesti karsittu ja käsitti vain 20 graffitia. Suppea aineisto analysoitiin kuitenkin erittäin yksityiskohtaisesti. Monikulttuurisessa Novi Sadissa tutkijaa kiinnosti mm. se, millä kielellä graffitit kirjoitettiin, mitä kirjaimistoa käytettiin (latinalainen vai kyrillinen), kirjoitettiinko graffitit paino- vai kaunokirjoituksella, missä graffitit esiintyivät ja millä tekniikalla ne oli tehty. (Šokica 1990: 92–93.) Englanti ja serbokroaatti dominoivat graffiteissa; yhtään unkarinkielistä tai muilla vähemmistökielillä tehtyä graffitia ei löydetty. Latinalainen kirjaimisto oli kyrillistä yleisempi. Vaikka tutkimukseen valittu lopullinen aineisto olikin suppea, pohdittiin tutkimuksessa myös graffitien teemoja laajemmin. Eniten esiintyi eri musiikkiyhtyeiden nimiä ja jonkin verran myös rakkaudentunnustuksia sekä esimerkiksi huumeita ja aidsia käsitteleviä graffiteja. Poliittisia aiheita sisältäviä graffiteja ei havaittu lainkaan. (ibid.: 98.)

Tutkimuksesta kertova artikkeli on julkaistu *Književna kritika* -lehden graffititeemanumerossa vuonna 1990. Lingvisti Svenka Savić on kirjoittanut Šokican artikkeliin loppukommentin viisi vuotta alkuperäisen tutkimuksen jälkeen. Savić (1990: 99–100) toteaa monen asian muuttuneen Novi Sadin graffitikulttuurissa viidessä vuodessa. Graffitien määrän lisääntymisen lisäksi serbialaisuus – jälkikäteen katsottuna 1990-luvun alussa voidaan jo puhua serbialaisesta kansallismielisyydestä – nosti päätään graffitien teemoissa. Esimerkiksi serbialaisia vaakunaristejä neljine kyrillisine s-kirjaimineen havaittiin paljon. Myös kyrillisen kirjaimiston käyttö oli yleistynyt, vaikka latinalainen oli yhä kyrillistä yleisempi. Šokican tutkimuksen tapaan myöskään Savić ei havainnut vähemmistökielillä kirjoitettuja graffiteja ja tiettyjen aiheiden lisääntymisestä huolimatta musiikkiyhtyeiden nimiä oli edelleen eniten havaituista graffiteista. Savić huomioi myös uutena ilmiönä ”graffitisodan” erilaisten ideologioiden edustajien graffitien välillä: vastustajien graffitit vedettiin yli ja korvattiin omilla. *Književna kritika* -lehden lisäksi myös kroatialainen kirjallisuuslehti

Quorum – časopis za književnost julkaisi graffititeemanumeron (IV [1]) jo muutamaa vuotta *Književna kritika*a aikaisemmin vuonna 1988. *Quorumin* teemanumerossa ei kuitenkaan käsitelty yhtäkään kotimaista (ts. jugoslaviaalaista) graffititutkimusta.

Ljiljana Radošević (2005) on tarkastellut taidehistorian maisteritutkielmassaan *Istorijsko-teorijska rasprava o pojavi i razvoju grafita u Beogradu od 1996 do 2005 godine* Belgradin visuaalisen, amerikkalaisen hiphop-kulttuurin perinteeseen kuuluvan visuaalisen graffitikulttuurin ominaispiirteitä ja kehitystä 1990-luvun puolivälistä 2000-luvun puoliväliin.

2000-luvulla graffiteja Serbiassa ja Belgradissa ovat tutkineet Ljubomir Hristić ja Dragana Antonijević sekä Daniel Šuber ja Slobodan Karamanić. Blagojevićin ja Ercegin varhaisen tutkimuksen tapaan molemmat uudemmat tutkimukset ovat keskittyneet nimenomaan graffitien sanalliseen sisältöön, eivätkä alakulttuurin visuaaliseen puoleen niin kuin Radošević. Hristić ja Antonijević dokumentoivat Belgradin graffiteja syksyn ja talven 2004–2005 aikana. Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää millaisia viestejä graffiteissa ilmaistiin ja millaisia tekijöiden mielentiloja graffiteista välittyi. Tutkimuksen tarkoituksena oli myös selvittää, olivatko graffitien teemat muuttuneet sitten vuosien 1996–2000, jolloin Belgrad kirjoittajien mukaan koki graffitien määrän nopean kasvun. (Hristić & Antonijević 2006: 282.) Šuber ja Karamanić puolestaan keräsivät graffitiaineistoa koko Serbian alueelta, niin maaseudulta kuin kaupungeistakin, vuosina 2008–2010. Hristićin ja Antonijevićin tutkimuksessa aineiston edes osittaisen poliittisuuden tunnustaminen on jollakin tapaa vastahakoista, kun taas Šuberin ja Karamanićin tutkimuksen lähtökohta on nimenomaan poliittinen: tutkimukseen valittiin vain selkeästi poliittista sisältöä käsittävät graffitit. (Šuber & Karamanić 2012b: 119, 122.)

Hristić ja Antonijević (2006: 283–284) toteavat, että tutkimusaikana kasvussa olivat päivänpolitiikkaan liittymättömät graffitit. Toisaalta tutkimuksen aineistona olleet graffitit tunkeutuivat kirjoittajien mukaan sosiokulttuuriin, kansallisiin ja ideologisiin teemoihin päivänpolitiikkaa syvällisemmin. Nämä graffitit välittivät usein väkivaltaisia viestejä anonymiteetin turvin ja niissä hyökättiin erilaista seksuaalista suuntautumista, kansallisuutta tai poliittisia mielipiteitä vastaan. Šuberin ja Karamanićin tutkimuksen tarkoituksena ei ollut pelkkä tutkimusaineiston sisällöllinen luokittelu vaan Serbian poliittisten prosessien analysointi visuaalisen aineiston avulla

(Šuber & Karamanić 2012a: 5). Visuaalisen aineiston avulla haluttiin valottaa valtion, poliittisten puolueiden ja kansalaisjärjestöjen monimutkaisia suhteita vertailemalla valtion ja poliittisten puolueiden virallista poliittista viestintää yksilöiden ja kansalaisjärjestöjen katukampanjointiin (Šuber & Karamanić 2012b: 122–123, 134). Tutkimuksessa ei siis käsitelty pelkästään graffiteja vaan myös mainostauluja, mainoksia, tiedotusvälineissä julkaistua aineistoa, internetissä olevaa aineistoa ja valtion virallista visuaalista kuvastoa (ibid.: 121).

Šuberin ja Karamanićin (ibid.: 123) mukaan tutkimuksen tulos näytti ensisilmäyksellä selvältä sen myötäillessä yleisen mielipiteen mukaista kuvaa serbialaisen yhteiskunnan kahtiajakautumisesta. Kansallismielinen ja demokratian vastainen graffitaineisto muodosti yli 50 % aineistosta. Kansallismielisyyttä vastustavat ja filosofiset tai pohdiskelevat graffitit muodostivat puolestaan yli 30 % aineistosta. Kirjoittajat halusivat kuitenkin polarisoituneen ennakoasetelman sijaan analysoida serbialaisen yhteiskunnan tilaa näkökulmasta, joka keskittyisi tarkastelemaan kahden oletettavasti vastakkaisen ideologian keskinäisiä suhteita ja neuvottelua. Tarkoituksena oli selvittää, mitä yhteistä vastakkaisilla yhteiskunnallisilla voimilla oli. (Šuber & Karamanić 2012c: 316.)

Edellä kuvattuja tutkimuksia suppeampi on vuonna 2011 tehty kartoitus Novi Sadin vihagraffiteista. Kartoituksen toteutti Zavod za ravnopravnost polova yhteistyössä Pokrajinski ombudsmanin kanssa. Tutkimuksessa rekisteröitiin yhteensä 224 vihagraffitia, joista yli puolet kohdistuivat seksuaalivähemmistöjä vastaan. Muita vihagraffitien kohderyhmiä olivat mm. romanit, albaanit, kroaatit ja jopa kiinalaiset. Peräti 35 % näistä vihagraffiteista yllytti hengen riistämiseen. (Pokrajinski ombudsman 2011.)

3 TUTKIMUSAINEISTO, TUTKIMUKSEN TOTEUTUS JA TUTKIMUSMENETELMÄT

Seuraavaksi kerron tutkimuksen toteutuksesta käytännössä. Esittelen tutkimusaineiston ja aineiston keräys- ja käsittelyprosessin. Kerron lisäksi käytetyistä tutkimus- ja analyysimenetelmistä. Ensin pohdin kuitenkin lyhyesti laadullisen tutkimuksen erityispiirteitä ja tutkimuksen suhdetta teoriaan.

3.1 Laadullisen tutkimuksen luonteesta

Pertti Alasuutarin (2001: 231–233) mukaan laadullisen ja määrällisen tutkimuksen välisen eron voi pelkistetyesti määritellä siten, että laadullinen tutkimus tarjoaa syvällistä mutta huonosti yleistettävää tietoa yhdestä ilmiöstä, kun taas määrällinen tutkimus pinnallista mutta paremmin yleistettävää tietoa. Laadullinen tutkimus tarjoaa käsitteitä ja luokitteluja ilmiöistä, joita määrällinen tutkimus voi puolestaan mitata. Yleistettävyyden sijaan laadullisen tutkimuksen tavoitteena on luoda teoreettisesti mielekäs tulkinta tutkimuksen kohteena olevasta ilmiöstä (Alasuutari 2001: 237, Eskola & Suoranta 2000: 61, Tuomi & Sarajärvi 2002: 87).

Koska laadullisessa tutkimuksessa ei pyritä tilastollisiin yleistyksiin vaan tutkittavan ilmiön paikalliseen ja syvälliseen ymmärtämiseen, on yksi laadullisen tutkimuksen ominaispiirteistä harkinnanvarainen näyte. Tutkimusaineisto valitaan sen mukaan, miten ilmiöön ajatellaan parhaiten pystyttävän tutustumaan. Valittu otos analysoidaan mahdollisimman perusteellisesti suhteuttaen se yhteiskunnalliseen kontekstiinsa. (Eskola & Suoranta 2000: 18, Hirsjärvi & Hurme 2000: 58–59, Kiviniemi 2010: 76–78, Tuomi & Sarajärvi 2002: 88.) Harkinnanvaraista näytettä käytettäessä on tutkimusraportissa selvitettävä, miten aineiston valintakriteereihin päädyttiin (Tuomi & Sarajärvi 2002: 88). Harkinnanvaraisen näytteen käsite perustuu ajatukseen, että tutkimusaineiston tieteellisyyden mittana ei toimi aineiston määrä vaan nimenomaan sen laatu (Eskola & Suoranta 2000: 18). Aineiston koko ja määrä ovat näin ollen täysin tapauskohtaisia (ibid.: 62). Oma tutkimusaineistoni on määrällisesti varsin laaja, mutta sen kokoamisessa on sovellettu ennemminkin harkinnanvaraista kuin täysin systemaattista otetta.

Tutkimuksen teoreettisen viitekehyksen esittelyn jälkeen kerron tarkemmin tutkimusaineistostani, sen kokoamisesta ja aineiston rajauksista.

3.2 Tutkimuksen teoreettinen viitekehys

Tutkijan tehtävänä on tarkastella tutkimuksen tuloksia empirian lisäksi myös teorian tasolla (Moilanen & Räihä 2010: 63). Tutkimuksen teoriaosuuden painopiste voi tutkimuksesta riippuen olla eri kohdassa tutkimusprosessia. Tutkimuksen suhde teoriaan voi karkeasti jaotellen olla joko aineistolähtöinen, teoriasidonnainen tai teorialähtöinen (Eskola 2010: 182).

Teorialähtöinen analyysi on niin sanottu perinteinen analyysimalli, joka yhdistetään usein määrälliseen tutkimukseen. Se nojaa johonkin jo tunnettuun malliin tai teoriaan, jonka avulla tutkimuskohde, hypoteesit ja tutkimuskysymykset määritellään ja jota tutkimuksella pyritään testaamaan. Teorialähtöinen tutkimus lähtee teoriasta ja palaa siihen empiirisen osuuden jälkeen. Analyysilogiikkaa kutsutaan deduktiiviseksi ja analyysissa edetään yleisestä yksittäiseen. (Creswell 2003: 119, Eskola 2010: 182–183, Tuomi & Sarajärvi 2002: 99–100.)

Aineistolähtöisessä analyysissa teoria toimii tutkimuksen päämääränä. Aineistolähtöisellä analyysillä tarkoitetaan siis teorian rakentamista empiirisen aineiston pohjalta, alhaalta ylöspäin. Tällöin puhutaan induktiivisesta logiikasta ja analyysissa edetään yksittäisistä havainnoista yleisempiin väitteisiin. Aineistolähtöisessä analyysissa tutkijan oletetaan lähtevän liikkeelle puhtaalta pöydältä, ilman esioletuksia. Aineistolähtöisen analyysin ongelmana on kuitenkin puhtaan havainnon mahdottomuus. Objektiivisiä havaintoja ei ole olemassa, vaan käytetyt käsitteet, tutkimusasetelma ja menetelmät vaikuttavat aina tutkimuksen tuloksiin. (Eskola & Suoranta 2000: 19–20, 83, Tuomi & Sarajärvi 2002: 97–98.) Koska tutkija ei koskaan ole *tabula rasa*, ovat sekä induktio että deduktio aina läsnä tutkimuksessa (Grönfors 1982: 148).

Teorialla ja empirialla onkin laadullisessa tutkimuksessa usein vuorovaikutteinen suhde. Toisaalta laadullinen tutkimus on valmiin teorian testaamisen sijasta jonkin ilmiön käsitteellistämistä, toisaalta käsitteellistäminen ei ole yksinomaan aineistolähtöistä, vaan aiempi tieto, tutkimuksen viitekehys ja teoreettiset

näkökulmat ohjaavat tutkijan kiinnostusta. (Kiviniemi 2010: 74–75.) Teoriasidonnaisessa analyysissä aikaisemman tiedon merkitys tunnustetaan, ja teoria toimii tutkimuksen välineenä ja auttaa analyysin edistymisessä. Aikaisemman tiedon merkitys ei ole teoriaa testaava vaan pikemminkin uusia ajatusuria avaava. (Tuomi & Sarajärvi 2002: 98–99.) Abduktiivisessa logiikassa havaintojen tekoa ohjaa siis jokin teoreettispohjainen johtoajatus (ibid.: 97). Myös teoriasidonnaisessa analyysissä palataan tutkimuksen lopussa teoriaan, kun tulokset yhdistetään aiempaan tietoon ja tutkimustuloksiin (Creswell 2003, 132).

Tutkimukseni logiikka on selvästi juuri abduktiivinen ja analyysimalli teoriasidonnainen. Olen lähtenyt rakentamaan teoriaa aineiston analyysin pohjalta, mutta se, mitä aiheesta on aiemmassa tutkimuksessa todettu, on ohjannut havaintojani ja aineiston analyysia. Lisäksi vertaan tutkimukseni tuloksia aiempien tutkimusten tuloksiin. Vaikka Šuberin ja Karamanićin tutkimusasetelma poikkeakin omastani, heidän tutkimuksensa on avannut monia uusia näkökulmia Serbian graffititutkimukseen.

3.3 Tutkimusaineisto: valokuvia graffiteista

Tutkimusaineistoni koostuu 460 valokuvasta, jotka on kuvattu Serbian pääkaupungissa Belgradissa lokakuun 2010 ja tammikuun 2011 välisenä aikana. Olen valokuvannut graffiteja ja muuta katutaiteen tekniikoin toteutettua epävirallista viestintää Belgradin kaduilla. Tutkimusaineiston kuvista 91:ssä on useampi kuin yksi graffiti. Aineisto koostuu siten yhteensä 623 graffitista. Kaiken kaikkiaan otin Belgradissa oleskellessani noin 5000 valokuvaa. Tutkimusaineiston muodostavien 460 valokuvan lisäksi ottamiini noin 5000 kuvaan sisältyy noin 750 valokuvaa visuaaliseen sisältöön keskittyvästä katutaiteesta ja graffiteista, jotka eivät täytä alla määriteltäviä tutkimusaineiston kriteereitä. Vaikka kyseiset kuvat eivät sisällykään varsinaiseen tutkimusaineistoon, ne taustoittavat kuitenkin Belgradin katutaide- ja graffitialakulttuurin kokonaistilannetta tutkimusajanjaksona.

Pääosa tutkimusaineiston graffiteista on kuvattu Belgradin keskustan alueella Stari gradin, Dorćolin, Savski Venacin, Autokomandan ja Vračarin kaupunginosissa. Kuvia on jonkin verran myös keskustasta etäämmällä sijaitsevista Banovo brdon,

Voždovacin, Konjarnikin ja Zemunin kaupunginosista. Digitaaliin on tallentunut automaattisesti kuvauspäivämäärä ja -aika; tiedon kuvauspaikasta (kadunnimi) olen merkinnyt jokaisen kuvatiedoston nimeen käsin kuvien tallentamisen yhteydessä. Kuvat on siirretty kamerasta tietokoneelle muutaman päivän välein, jolloin tieto kuvauspaikasta on vielä ollut tuoreessa muistissa.

Tutkimusaineisto käsittää pääasiassa selvän sanallisen viestin sisältäviä graffiteja. Aineistoon ei siten sisälly ensisijaisesti visuaaliseen sisältöön keskittyvää katutaidekuten esimerkiksi klassiset graffitit, valtaosa sapluunatuista ja erilaiset taiteelliset julisteet. Tutkimusaineistoon eivät myöskään sisälly kaikki kuvaamani sanallisen viestin sisältäneet graffitit. Tagit, nimet ja muut yksittäiset, vailla erityistä merkitystä olevat sanat on jätetty aineiston ulkopuolelle.

Edellä mainitusta rajauksesta huolimatta aineistoon kuuluu kuitenkin jonkin verran myös visuaalista materiaalia. Visuaalinen materiaali koostuu pääosin kuvaa ja tekstiä yhdistelevistä graffiteista, mutta mukana on myös joitakin pelkästään kuvalliseen viestintään nojaavia graffiteja. Tällaisia ovat yleismaailmallisesti tai paikallisesti tunnetut visuaaliset symbolit, jotka kantavat yksiselitteistä merkitystä ilman sanojakin. Yleismaailmallisesti tunnettuja symboleja aineistoni graffiteissa ovat esimerkiksi tyylitellyt ihmishahmot erilaisissa toimissa, eräät käsimerkit, kristilliset symbolit ja hakaristi. Paikallisesti tunnettuja symboleja ovat esimerkiksi järjestöjen, jalkapallojoukkueiden ja niiden kannattajaryhmien logot, osa käsimerkeistä ja kristillisten symbolien paikalliset variaatiot. Tekstiä ja kuvaa yhdistelevistä töistä mukaan on valittu sellaiset graffitit, joissa teksti muodostaa jonkin kokonaisen ajatuksen. Kuvan ja yhden (tai muutaman) sanan yhdistelmät on pääosin jätetty aineiston ulkopuolelle.

Tutkimusaineiston graffitien tekniikat vaihtelevat suuresti. Aineistoon kuuluu suoraan seinälle tai muulle pinnalle vapaalla kädellä spraymaalattujen ja kirjoitettujen graffitien lisäksi sapluunatuista, tarroja ja julisteita. Kaikki aineistoni graffitit eivät täytä edellisessä luvussa esiteltyä nelikohtaista kriteeristöä, jonka Velikonja on luonut katutaiteen määrittelemiseksi. Osa aineistostani on siis pikemminkin katutaiteelle tunnusomaisia keinoja käyttävää, valtakirjien levittämiseen tarkoitettua viestintää. Olen kuitenkin tutkimuksessani kiinnostunut varsinaisen katutaiteen ohella kaikista kaupunkikuvan epävirallisista viesteistä

lukuun ottamatta kaupallista materiaalia. Virallisen ja epävirallisen viestinnän välinen rajanveto ei aineistoa kerätessä aina ollut täysin yksiselitteistä. Esimerkiksi virallisesti järjestäytyneiden poliittisten puolueiden tai niiden nuorisojärjestöjen kaduilla tarroin ja julistein tapahtuvaa viestintää ei voitane pitää täysin epävirallisena, jos ei täysin virallisenakaan toimintana. Tällaista aineistoa on kuitenkin mukana tutkimusaineistossani.

Sapluunatekniikalla tehty graffiti voidaan helposti monistaa identtisenä ympäri kaupunkia lukuisia kertoja. Sama koskee tarroja ja julisteita. Myös monet käsivaralta kirjoitetut graffitit toistuivat sisällöltään identtisinä tai lähes identtisinä. Eri puolilla Belgradia identtisinä toistuneet graffitit (tarrat, julisteet, sapluunatyöt) esiintyvät useampaan kertaan myös aineistossani. Toistumilla olen halunnut osoittaa tiettyjen graffitien levinneisyyden. Tutkimukseni laadullisen otteen vuoksi ei tarkoitukseni ole aineistoni perusteella tehdä täsmällisiä määrällisiä johtopäätöksiä (esimerkiksi kuinka monta kertaa jokin tietty graffiti esiintyy aineistossa). Tämän vuoksi en ole valokuvannut systemaattisesti jokaista identtisenä toistuvan graffitin esiintymää, vaan lopettanut siinä vaiheessa, kun olen tiennyt kuvanneeni saman viestin jo useampaan otteeseen. Olen karsinut aineistostani jälkeinpäin sellaiset toistumat, jotka olen epähuomiossa kuvannut kahteen kertaan täsmälleen samassa paikassa.

Kuten jo aiemmin totesin, on aineistoni määrällisesti suhteellisen laaja ja lisäksi sisällöllisesti varsin heterogeeninen. Aineistosta löytyy sekä samuutta että erilaisuutta. Tiettyjen sisällöllisten teemojen voi katsoa saavuttaneen jonkinasteisen kylläntymisen. Aineiston kylläntymisestä eli saturaatiosta puhutaan, kun uudet tapaukset eivät enää tuota tutkimusongelman kannalta mitään uutta tietoa (Eskola & Suoranta 2000: 62). Omassa tutkimuksessani tällaisen luokan muodostavat esimerkiksi seksuaalivähemmistöjä kommentoivien graffitien homofobinen osa. Vihapuheen viesti tulee selväksi, eivätkä uudet tapaukset tuo siihen enää uutta sisältöä muuten kuin ilmiön levinneisyyden osoittajina. Tuomen ja Sarajärven (2002: 91) mukaan saturaatiosta on laadullisessa tutkimuksessa perusteltua puhua, jos aineistosta hakee samuutta. Tämä samuus voi heidän mukaansa tulla esille juuri esimerkiksi tiettyjen teemojen toistona.

Jos taas aineistosta hakee erilaisuutta, saturaatiosta puhuminen on Tuomen ja Sarajärven (ibid.) mukaan ongelmallista. Aineiston kylläntymisestä kokonaisuutena

ei voikaan tutkimuksessani puhua, sillä uusia graffiteja ilmestyy koko ajan. Lisäksi aineiston analyysi osoittaa, että tiettyjen teemakokonaisuuksien kylläntymisestä huolimatta aineistossa on myös suurta variaatiota ja joihinkin luokkiin olisi teeman vahvistamiseksi mahtunut enemmänkin graffiteja. Tuomen ja Sarajärven (ibid.: 92) mukaan on itsestään selvää, että jos aineistoa aiotaan jollakin tavoin kvantifioida (esimerkiksi ilmauksilla useimmat, eräät, ei kukaan), on parempi olla sanomatta tutkimusaineiston koon johtuvan aineiston kylläntymisestä keräysvaiheessa. Kylläntymisestä ja kvantifioinnista ei siis pidä puhua samassa tutkimuksessa. Vaikka koinikin aineistoni tiettyjen luokkien osoittavan kylläntymisen merkkejä, aion analyysin yhteydessä käyttää kvantifioivia määreitä aineiston kuvauksessa, koska aineistoni ei kylläntynyt kokonaisuutena.

3.4 Tutkimuksen luotettavuuden arvioinnista

Määrällisen tutkimusperinteen parissa syntyneet tutkimuksen luotettavuuden kriteerit validiteetti eli pätevyys (on tutkittu tai mitattu sitä, mitä on kerrottu tutkittavan tai mitattavan) ja reliabiliteetti eli mittaustulosten toistettavuus eivät sellaisenaan sovellu laadullisen tutkimuksen luotettavuuden arvioinnin mittareiksi. (Tuomi & Sarajärvi 2002: 133, Eskola & Suoranta 2000: 211.) Laadullista tutkimusta on sen sijaan arvioitava kokonaisuutena, jolloin tutkimuksen sisäinen johdonmukaisuus nousee tärkeäksi kriteeriksi tutkimuksen luotettavuutta arvioitaessa. Luotettavuutta arvioitaessa arvioidaan tutkimusprosessin luotettavuutta. (Eskola & Suoranta 2000: 210.) Luotettavuuden arvioinnin tärkeimmäksi työkaluksi nousee tällöin tutkimuksen raportointi. Tutkimusraportissa on annettava riittävästi tietoa tutkimuksen kulusta, jotta lukijat voivat arvioida tutkimuksen luotettavuutta. (Tuomi & Sarajärvi 2002: 135, 138.) Raportoinnissa avainasemaan nousee puolestaan raportoinnin läpinäkyvyys (Hjerm & Lindgren 2010: 18).

Tutkimuksen luotettavuuden arvioinnin kohteena on myös tutkija itse. Alasuutarin (2001: 32) mukaan alkeellisimmatkaan havainnot eivät ole esitiedosta vapaita. Ennakko-oletukset ja esitieto vaikuttavat luonnollisesti siihen, millaisiin asioihin tutkija aineistossa kiinnittää huomiota ja millaisia tulkintoja hän

havaintojensa pohjalta tekee. Koska tutkija on tutkimuksen keskeisin tutkimusväline, omat esioletukset on pyrittävä tunnistamaan ja ilmoittamaan. Tutkimuksen objektiivisuus syntyy siten tutkijan oman subjektiivisuuden tunnistamisesta. (Eskola & Suoranta 2000: 17, 210.)

Grönfors (1982: 177) toteaa, että mitä lähempänä tutkija on tutkittaviaan tai tutkimuskohdettaan maantieteellisesti, kielellisesti ja kulttuurisesti, sitä täsmällisempiä ovat hänen tietonsa tutkittavista ja sitä paremmat hänen edellytyksensä ymmärtää tutkimuskohdettaan ja tutkimuksessa tuotettuja merkityksiä. Vaikka tutkijan kulttuurisen ulkopuolisuuden voi toisaalta ajatella myös lisäävän objektiivisuutta tutkijan ollessa ainakin jonkinasteisesti vapaa kulttuurisesta taakasta ja esioletuksista, oli kielellinen ja kulttuurinen ulkopuolisuus ehdottomasti oman tutkimukseni suurin haaste. Joidenkin aineistoni graffitien kielelliset ilmaukset ja sisältö eivät auenneet ensilukemalla – eivätkä vielä toisellakaan, ja monet hienovaraiset kulttuuriset viittaukset tai yleisesti tunnetut ja jaetut kulttuuriset kokemukset ja kulttuurintuotteet olivat minulle toisesta kulttuuripiiristä tulevana vieraita. Joidenkin graffitien merkitys selvisi vasta perusteellisten selvitysten jälkeen ja toisten vasta, kun olin saanut tulkinta-apua paikallisilta.

Tutkimustulosten luotettavuutta voidaan arvioida myös vertaamalla niitä aiempien tutkimusten tuloksiin ja tulkintoihin. Vaikka laadullisen tutkimuksen tulokset ovatkin usein heikosti yleistettävissä, voidaan ne kuitenkin asettaa laajempaan viitekehykseen suhteuttamalla ne aiempien tutkimusten tuloksiin. Laadullisen tutkimuksen uskottavuus paranee, jos on löydettävissä vastaavanlaisia ilmiöitä ja selityksiä muista tutkimuksista (Moilanen & Räihä 2010: 61). Tutkimuksen analyysiä, tulkintaa ja johtopäätöksiä tehdessä on siis tärkeä käydä keskustelua muiden alaan liittyvien tutkimusten kanssa (ibid.: 62–63). Tulen tarkastelemaan oman tutkimukseni tuloksia suhteessa aiempiin Belgradissa tehtyihin graffititutkimuksiin sekä pohtimaan tutkimusaineistoni graffitien viestejä laajemmassa yhteiskunnallisessa kontekstissa.

Koska laadullinen tutkimus on vahvasti aikaan ja paikkaan sidottua, on tutkimuksen toistaminen identtisenä vaikeaa tai peräti mahdotonta. Sen sijaan hyvin laaditun tutkimusraportin avulla voidaan arvioida, onko tutkimuksessa todella tutkittu sitä, mitä on ilmoitettu tutkittavan ja ovatko tutkimuksen kuvaus ja tulkinnat

yhteensopivia. Olen pyrkinyt toteuttamaan tutkimukseni huolellisesti sekä tutkimusraportissani selvittämään tutkimuksen kulun mahdollisimman johdonmukaisesti, selkeästi ja tarkasti. Seuraavaksi kerron tutkimusaineiston käsittelystä, analyysistä ja käyttämistäni tutkimusmenetelmistä.

3.5 Aineiston analyysi ja tutkimusmenetelmät

Analyysillä tarkoitetaan kerätyn tutkimusaineiston järjestelmällistä tulkintaa. Analyysi käsittää sekä aineiston pelkistämiseksi ja sen rakenteen hahmottamiseksi käytetyn tutkimusmenetelmän että teorian, jonka avulla aineistoa tulkitaan. (Hjerm & Lindgren 2010: 17.)

Kuten jo edellisestä luvusta käy ilmi, korostuvat empiirisen aineiston analyysissä aineiston keräämis- ja analyysimenetelmät, sillä niiden tarkka kuvailu antaa lukijalle mahdollisuuden arvioida tutkimusta ja sen luotettavuutta (Tuomi & Sarajärvi 2002: 20). Tuomen ja Sarajärven (ibid.: 70) mukaan laadullisessa tutkimuksessa aineiston keruuta ja analyysiä ei usein voi, eikä ole mielekästäkään erottaa toisistaan. Aineiston analyysi alkaakin usein jo sen keruuvaiheessa (Grönfors 1982: 145). Laadullisen tutkimuksen yhteydessä korostetaan monesti sen kokonaisvaltaista luonnetta ja prosessorientoituneisuutta: tutkimusprosessin eri osat limittyvät ja hakevat muotoaan koko tutkimusprosessin ajan. Myös tutkimusongelma täsmentyy usein tutkimusprosessin edetessä. (Eskola & Suoranta 2000: 16, Kiviniemi 2010: 70–71.)

3.5.1 Tutkimusmenetelmät

Suurin osa laadullisen tutkimuksen analyysimenetelmistä pohjautuu tavalla tai toisella sisällönanalyysiin. Sisällönanalyysillä tarkoitetaan tällöin kirjoitettujen, kuultujen tai nähtyjen sisältöjen pelkistämistä ja järjestämistä. (Tuomi & Sarajärvi 2002: 93.) Alasuutarin (2001: 38–39) mukaan laadullisessa analyysissä aineistosta etsitään loogista sisäistä rakennetta. Laadullinen analyysi muodostuu kahdesta vaiheesta, havaintojen pelkistämisestä ja arvoituksen ratkaisemisesta, vaikka käytännössä näitä vaiheita voi Alasuutarin (ibid.) mukaan vain harvoin erottaa toisistaan. Havaintojen pelkistämiseksi on olennaista, että aineistoa tarkastellaan vain kysymyksenasettelullisesti oleellisesta näkökulmasta. Pelkistämiseen kuuluu

myös yksittäisten raakahavaintojen yhdistely yhdistäviä piirteitä ja merkityssisältöjä etsimällä. Arvoituksen ratkaiseminen on aineiston tulkintaa ja merkityksellistämistä, rakenteen hahmottelua. (ibid.: 40–41.) Analyysissä edetään siten kokonaisuudesta osiin ja synteisissä osista takaisin kokonaisuuteen. Sisällönanalyysillä pyritään näin hajanaisen aineiston informaatioarvon lisäämiseen. Aineisto pilkotaan ja käsitteellistetään, jotta se voidaan koostaa uudelleen selkeäksi, tiiviiksi ja loogiseksi kokonaisuudeksi. (Tuomi & Sarajärvi 2002: 110.)

Pelkistäminen nostaa tutkimusaineiston käsitteelliselle ja abstraktille tasolle (Grönfors 1982: 145). Aineiston pelkistämisen ja järjestämisen muotoja ovat esimerkiksi luokittelu, teemoittelu ja tyypittely. Luokittelu on yksinkertaisin aineiston järjestämisen muoto: aineistosta määritellään luokkia ja lasketaan, montako kertaa kukin luokka toistuu aineistossa. (Tuomi & Sarajärvi 2002: 95.) Teemoittamisessa aineisto pelkistetään etsimällä siitä tutkimusongelman kannalta olennaisimmat teemat (Eskola & Suoranta 2000: 174, Moilanen & Räihä 2010: 55). Hirsjärven ja Hurmeen (2000: 173) mukaan teemoittelu tarkoittaa sitä, että analyysivaiheessa etsitään aineistosta sellaisia piirteitä, jotka ovat yhteisiä usealle haastateltavalle. Lähtökohtana ovat useimmiten teemahaastattelun teema-alueet, mutta usein aineistosta nousee esiin myös muita teemoja, jotka saattavat olla jopa lähtöteemoja mielenkiintoisempia. Teemoittaminen ei kuitenkaan koske ainoastaan haastatteluaineistoa. Aineistolähtöisessä tutkimuksessa tutkija etsii teemoja nimenomaan tutkimusaineistosta. Teemojen avulla pyritään tavoittamaan tekstin merkityksenantojen ydin. (Moilanen & Räihä 2010: 55.) Eskolan ja Suorannan (2000: 175) mukaan onnistunut teemoittelu vaatii kuitenkin aina teorian ja empirian vuorovaikutusta. Tyypittelyssä etsitään samankaltaisuuksia ja tapauksia pyritään ryhmittelemään ja yhdistelemään eräänlaisiksi malleiksi tiettyjen yhteisten piirteiden avulla (Eskola & Suoranta 2000: 181, Hirsjärvi & Hurme 2000: 174). Nämä mallityypit tiivistävät ja tyypillistävät aineistoa ja siksi niihin kertyy myös asioita, joita yksittäisissä tapauksissa ei välttämättä ole. Analyysin kannalta kiinnostavaa voi myös olla tyypillisestä poikkeavien tapausten etsintä. (Eskola & Suoranta 2000: 181.)

Tuomen ja Sarajärven (2002: 105–106) mukaan sisällönanalyysi on nimenomaan tekstianalyysia, sillä siinä etsitään tekstin merkityksiä. Lennart Hellspongin ja Per Ledinin (1997: 12) mukaan tekstianalyysissa on kyse hermeneuttisesta

menetelmästä. Hermeneutiikka on oppi tulkinnasta ja ymmärtämisestä. Tulkintaan pyritään lukemalla tekstejä metodisesti. (Hellspong & Ledin 1997: 12, Laine 2010: 31) Hermeneuttinen tutkimus kohdistuu ihmisten välisen kommunikaation maailmaan, ja tulkinnan kohteena ovat ihmisten merkityksiä kantavat ilmaisut (Laine 2010: 31). Merkitysten tulkinta voi nojautua hyvinkin erilaisiin aineistoihin (Moilanen & Räihä 2010: 53). Merkitysrakenteiden tulkinnassa lähtökohtana on, että puheet ovat vihjeitä pinnan alla olevista rakenteista (ibid.: 64). Graffitit ovat hyvä esimerkki ihmisten merkityksiä kantavasta (kirjallisesta) ilmaisusta. Yksittäisen graffitin voi ajatella kantavan vain ilmimerkitystään, mutta kun se asetetaan yhteen muiden graffitien kanssa, voidaan havaita suurempia rakenteita ja yhteiskunnallisia vaikutuksia.

Tulkinta on aina kontekstiriippuvaista, sillä lukija lähestyy tekstiä tietyistä lähtökohdista ja hänellä on aina jo jonkinlainen esiymmärrys aiheesta. Kuten jo tutkimuksen luotettavuuden arvioinnin yhteydessä todettiin, vaikuttavat nämä tulkintaedellytykset siihen, kuinka käsittelemme tekstiä. Merkittävin ero ns. naiivin ja hermeneuttisen luennan välillä on se, että lukija tiedostaa omat tulkintaedellytyksensä ja esiymmärryksensä. (Hellspong & Ledin 1997: 224.) Hermeneuttinen menetelmä on siis pikemminkin ajattelutapa tai tutkimusote kuin teknisesti säännönmukainen aineiston käsittelytapa (Laine 2010: 33). Hermeneuttisen analyysin kulkua kuvataan hermeneuttisen kehän käsitteellä. Hermeneuttisessa analyysissä käydään tutkimuksellista dialogia tutkimusaineiston kanssa ja tieto syntyy tästä dialogista. Hermeneuttinen kehä on nimensä mukaisesti kehämäistä liikettä aineiston ja tutkijan tulkinnan välillä. Tutkijan ymmärrys syvenee ja korjautuu jatkuvasti analyysin edetessä. (ibid.: 36.)

Hellspong ja Ledin (1997: 221) esittelevät kolme erilaista tekstien tulkintatapaa: lähettäjäsuuntautuneen, vastaanottajasuuntautuneen ja aihe-suuntautuneen. Lähettäjäsuuntautuneen tulkinnan tarkoituksena on selvittää, mitä tekstin kirjoittaja on halunnut sanoa tekstillään. Kiinnostus kohdistuu tällöin kirjoittajan tavoitteisiin ja päämääriin, jotka ovat antaneet tekstille alkusysäyksen. (ibid.: 221–222.) Lähettäjäsuuntautunutta tulkintatapaa voidaan käyttää, kun halutaan valottaa kirjoittajan ajatuksia, tunteita ja käsityksiä. Teksti kertoo usein enemmän kirjoittajastaan kuin mitä tämä ehkä tietoisesti on halunnut paljastaa. (ibid.: 222.)

Vastaanottajasuuntautuneen tulkintatavan päämääränä puolestaan on analysoida lukijaa ja tekstin vastaanottoa eli sitä kuinka tietty lukija tai lukijaryhmä käsittää tekstin. Vastaanottajasuuntautunut tulkintatapa on siis kiinnostunut siitä, mitä tekstin jälkeen tapahtuu. Tämä tulkintatapa on toisen asteen tulkintaa: tutkijan tulkinta jonkun toisen tulkinnasta. (ibid.: 222–223.) Molemmat edellä kuvatut tekstin tulkintatavat ovat haasteellisia graffitien kohdalla. Graffitin luonteeseen kuuluu, ettei sen tekijää useimmiten tiedetä, ja graffitin lukijakin on satunnainen ohikulkija, jonka reaktioita yksittäiseen graffitiin on vaikea saada selville. Oman tutkimukseni aineiston tiettyihin luokkiin kuuluvista graffiteista voidaan kuitenkin tehdä jonkinlaisia lähettäjä- ja vastaanottajasuuntautuneeseen tulkintaan pohjaavia johtopäätöksiä tarkastelemalla niiden yhteiskunnallisia vaikutuksia laajemmin. Palaan tähän johtopäätöksissä.

Hellspongin ja Ledinin (ibid.: 223–224) esittelemä kolmas tulkintatapa on aiheasuuntautunut ja siinä analysoidaan sitä maailmaa, jonka kanssa teksti keskustelee tai jota teksti käsittelee. Kiinnostuksen kohteina ovat sekä tekstin antama kuva todellisuudesta että tekstin oma maailma. Tekstin täysimittainen tulkintapotentiali ylittää sekä lähettäjä- että vastaanottajasuuntautuneen tulkintatavan. Juuri aiheasuuntautuneen tulkintatavan avulla ilmiöstä on mahdollista muodostaa syvälinen ymmärrys. Tämä tulkintatapa on käyttökelpoisin myös oman tutkimukseni kannalta. Vaikka tekijän motiiveja ja lukijan reaktioita voi myös olla kiinnostavaa pohtia, ensisijainen kiinnostukseni kohde on kuitenkin juuri graffitin sisältämä viesti ja se millaisen kuvan se antaa ympäröivästä maailmasta.

3.5.2 Tutkimusaineiston litterointi

Käytännössä aineiston analyysi alkaa aineiston purkamisella tekstiksi litteroiden tai koodaten (Tuomi & Sarajärvi 2002: 95). Aineiston järjestäminen ja jäsentäminen ovat tärkeä osa analyysia. Aineiston järjestämisen aikana aineistoon tutustutaan perinpohjaisesti ja se koodataan joko aineistolähtöisesti tai hyödynnetään jotakin ennalta määrättyä luokittelurunkoa tai teoreettista jäsenystä. Luokitusrunгон sisältöluokkien valinta ja määrittely on sisällönanalyysin vaiheista tärkein. Luokitusrunko syntyy harvoin suoraviivaisesti, eikä ensimmäinen jäsenys jää viimeiseksi – varsinkin, jos luokittelu tehdään aineistolähtöisesti. Tällöin ei etukäteen

tiedetä, montako luokkaa aineistosta syntyy. (Eskola & Suoranta 2000: 150–152, Tuomi & Sarajärvi 2002: 91.) Luokitusrunгон luomiseksi aineistosta etsitään pelkistettyjä ilmauksia ja tutkitaan aineiston samankaltaisuuksia ja erilaisuuksia. Tämän jälkeen pelkistettyjä ilmauksia yhdistämällä muodostetaan alaluokkia, joita edelleen yhdistämällä saadaan luokituksen yläluokkia. (Tuomi & Sarajärvi 2002: 111.)

Litteroin digitaalikuvin olevan alkuperäisen tutkimusaineiston sanallisesti taulukkomuotoon (Liite 1). Taulukkoon on kirjattu aineiston kuville annettu juokseva numero, alkuperäinen kuvanumero, luokituksen mukainen luokka, graffitin sanallinen viesti ja mahdollisen visuaalisen osan sanallinen selitys, graffitin toteutustekniikka ja mahdolliset huomautukset. Taulukossa on 460 riviä eli yhtä monta kuin aineistossa on kuvia. Kuten aiemmin totesin, on tutkimusaineiston 460 kuvasta 91:ssä useampi kuin yksi graffiti ja aineistona olevia graffiteja on täten enemmän kuin aineiston kuvia, yhteensä 623 kappaletta. Päädyin kuitenkin taulukoimaan aineiston kuva kerrallaan, koska jokaisen yksittäisen graffitin dokumentointi omaksi rivikseen taulukkoon olisi ollut sekavaa. Yhtä kuvaa kohden olisi tällöin ollut useita eri juoksevalla numerolla numeroituja rivejä ja toisaalta useilla riveillä olisi viitattu samaan alkuperäiseen kuvanumeroon. Juoksevan numeroinnin lisäksi aineistotaulukkoon on sisällytetty myös alkuperäisen kuvatiedoston numero (1-4969) eli se numero, jonka kuva alun perin sai lähes 5000 Belgradissa ottamani valokuvan joukossa. Näin alkuperäinen kuva löytyi analyysin aikana suuresta kuvamäärästä helposti ja myös kuvauskonteksti oli helposti tarkistettavissa ennen ja jälkeen kyseistä kuvaa olevista kuvista. Vaikka aineisto on litteroitu taulukkoon kuva kerrallaan, on viestit luonnollisesti luokiteltu yksittäin sopivan aihealueen alle luokitusjärjestelmässä.

Kuvakohtaista litterointia puoltaa mielestäni myös se, että etenkin jalkapallokannattajaryhmien viestit esiintyvät usein rypäissä. Nämä viestit oli usein vedetty yli ja korvattu kilpailevan ryhmittymän viestillä – jotka taas puolestaan oli saatettu vetää yli. Vastaavaa kilpailua esiintyi usein myös kansallismielisten ja vasemmisto- tai anarkistiryhmittymien graffitien välillä. Rypäinä esiintyvät graffitit ovat ymmärrettävämpiä niitä ympäröivien graffitien kanssa kuin niistä irrotettuina.

Aineiston graffitit on litteroitu sillä kirjaimistolla (ts. latinalainen tai kyrillinen), jolla ne alun perin on kirjoitettu. Mukana on myös yksi kreikaksi kirjoitettu graffiti.

Olen lisäksi pyrkinyt käyttämään isoja ja pieniä kirjaimia kuten alkuperäisissä graffiteissa. Kyrillisen kirjaimiston kohdalla oli joskus tosin vaikea tietää, oliko graffitin tekijä tarkoittanut kirjoittaa koko viestin käyttäen isoja kirjaimia, koska kyrilliset isot ja pienet painokirjaimet ovat monelta osin lähes identtiset ja eroavat vain kokonsa puolesta. Mahdollista kokoeroa ei kuitenkaan vapaalla kädellä tehdyistä graffiteista aina selvästi erottanut. Joissakin graffiteissa vaikutti siltä, että kaikki kirjaimet olivat kooltaan yhtä suuria, mutta etenkin e- ja a-kirjaimet oli kirjoitettu pienillä painokirjaimilla. Tämä koski kyrillisellä kirjaimistolla kirjoitettujen graffitien lisäksi myös joitakin latinalaisella kirjaimistolla kirjoitettuja graffiteja. Muutamat graffitit oli kirjoitettu kaunokirjoituksella painokirjainten sijaan, mutta painokirjaimet olivat kuitenkin huomattavasti yleisempiä. Painokirjainten ja kaunokirjoituksen käyttöä en ole litteroinnissa erikseen merkinnyt.

Pelkästään kuvalliseen viestintään nojaavien tai kuvaa ja tekstiä yhdistävien graffitien visuaalinen osa on kuvailtu sanallisesti ja merkitty hakasulkeisiin erotukseksi graffitin varsinaisesta sanallisesta viestistä. Ylivedetyt tai sotketut graffitit on merkitty punaisella värillä.

Taulukon huomautussarakkeessa olen ilmoittanut graffitin tekniikan, silloin kun se poikkeaa oletuksesta eli vapaalla kädellä tehdystä. Huomautuksissa olen identtisinä toistuvien graffitien (sapluunatyöt, tarrat, julisteet) kohdalla ilmoittanut toistumien alkuperäiset kuvanumerot. Kuitenkin esimerkiksi jalkapallokannattajaryhmien ja kansallismielisten järjestöjen nimien ja logojen kohdalla tämä oli toistumien suuren määrän vuoksi mahdotonta. Huomautussarakkeessa olen myös kuvaillut kuvassa näkyviä, aineistoon kuulumattomia graffiteja kontekstin vuoksi.

3.5.3 Tutkimusaineiston temaattinen luokitus

Tutkimusaineiston tekstimuotoon litteroinnin jälkeen alkoi temaattisen luokitusjärjestelmän työstäminen aiemmissa luvuissa kuvattuja menetelmiä käyttäen. Osa luokituksen aihealueista oli itsestään selviä jo ennen varsinaisen luokitusjärjestelmän työstämisen aloittamista. Seksuaalivähemmistöihin kohdistuva vihapuhe sekä erilaiset kansallismieliset ja jalkapalloaiheiset graffitit nousivat aineiston keskiöön niin määrällisesti kuin selkeiden teemojensakin puolesta jo

kuvausvaiheessa. Edellä mainittujen aihealueiden poliittiseksi ja aatteelliseksi vastavoimaksi nousivat lähes yhtä itsestään selvästi eri vasemmistoryhmien ja anarkistien graffitit sekä monenkirjavat yhteiskuntakriittiset graffitit. Luokituksen työstäminen kokonaisuutena oli kuitenkin pitkä ja monipolvinen prosessi ja luokitus eli koko analyysivaiheen ajan. Myös yksittäisten graffitien paikka luokituksessa saattoi vaihtua useaankin otteeseen analyysin aikana uuden informaation avatessa täysin uuden näkökulman joihinkin graffiteihin. Näin kävi mm. kahdelle lehti-ilmoitusta jäljitelleelle tarralle, joihin palaan tarkemmin yhteiskuntakriittisen aineiston esittelyn yhteydessä.

Luvussa 3.5.1 kuvailluista sisällönanalyysimenetelmistä omaa menetelmääni lähinnä on teemoittelu. Lähdin jaottelemaan graffiteja aineistolähtöisesti eri luokkiin niiden sisällöllisen tai temaattisen samankaltaisuuden perusteella. Vaikka edellä kuvatut luokat syntyivät aineiston pohjalta helposti, lähes itsestään, oli luokitusrungon työstämisessä myös haasteensa. Varsin ongelmallista oli löytää sisältöä kuvaavat, koostavat otsakkeet luokkien VII ja VIII aineistolle. Nämä luokat sisältävät graffiteja olemassaolon pohdiskelusta ja erilaisia populaarikulttuuriviittauksia. Sisältöluokittelussani ei ole kyse tyyppittelystä, sillä en ole pyrkinyt muodostamaan kunkin luokan graffiteista yhtä mallityyppiä. Halusin tuoda esiin aineiston samankaltaisuuksien lisäksi myös sen moninaisuuden.

Luokitusjärjestelmän työstämisessä päätin lähteä liikkeelle melko tarkasti rajatuista kokonaisuuksista, joita voisin myöhemmin yhdistellä suuremmiksi kokonaisuuksiksi. Pääluokkien määrä vähenikin prosessin aikana viidestätoista kymmeneen, kun joitakin pienempiä kokonaisuuksia saattoi yhdistää suuremmiksi yhteisen nimittäjän löydyttyä. Toisaalta joihinkin luokkiin syntyi useita alaluokkia. Äärimmäisenä esimerkkinä tästä on yhteiskuntakriittisten graffitien luokka, jolla on yksitoista alaluokkaa. Kyseinen luokka on sisällöltään erittäin heterogeeninen, ja sen graffitit käsittelivät laaja-alaisesti yhteiskunnan eri osa-alueita. Pelkkä yläluokka ei siksi tuntunut raportoinnin selkeyden kannalta riittävältä. Lopulta päädyin monen yrityksen jälkeen nykyiseen hienojakoiseen alaluokitukseen, koska monet yrittämäni alaluokkien yhdistelmät tuntuivat lopulta keinotekoisilta. Yhteiskuntakriittisten graffitien pääluokkaan ei jäänyt hienojakoisen alaluokituksen vuoksi yhtään graffitia.

Myös kansallismielisistä graffiteista erottui joitakin selviä osakokonaisuuksia, jotka saivat omat alaluokkansa.

Aineiston luokitusrunkoa työstäessäni tutustuin myös aiempien Belgradin graffititutkimusten luokitusjärjestelmiin. Sainkin niistä joitakin ideoita oman luokitusrunkoni työstämiseksi, mutta suhtaudun joihinkin ratkaisuihin myös varauksella. Blagojevićin ja Ercegin (1984: 307) tutkimuksen aikaan graffiti oli Belgradissa – ja Euroopassa – vielä suhteellisen tuore ilmiö ja kyseisen tutkimuksen tutkimusaineiston luokitus on hyvin yksinkertainen. Graffitit on jaoteltu poliittisiin ja muihin. Muut-kategoria on jaettu vielä kahteen alakategoriaan: yhteiskunnallisiin ja henkilökohtaisiin graffiteihin.

Hristić ja Antonijević (2006: 286) ovat puolestaan jakaneet Belgradin graffitit kuuteen kategoriaan: rasistisiin, sukupuoleen ja seksuaalisuuteen viittaaviin, kapinaa ilmaiseviin, filosofisiin ja ei-ilmaiseviin graffiteihin sekä pastisseihin. Suhtaudun kriittisesti Hristićin ja Antonijevićin luokkaan kapinaa ilmaisevat graffitit (*expressions of rebellion*), joka sisältää sekä jalkapallohuligaanien että anarkistien graffiteja. Hristić ja Antonijević tuntuvat suhtautuvan jalkapallohuligaaneihin varsin positiivisesti kiittäen näiden osallisuutta Miloševićin vastaisissa mielenosoituksissa vuonna 2000, kun taas anarkistit saavat osakseen moitteita negatiivisesta maailmankuvastaan. Vaikka anarkistit jalkapallohuligaanien tapaan asettuvatkin vastustamaan järjestelmää ja auktoriteetteja, on heidän kriittisten graffitiensa taustalla jalkapallohuligaaneista poiketen tarkkaan pohdittu yhteiskunnallinen ideologia. Jalkapallokannattajien jalkapallojoukkueita käsittelevät ja huliganismia ihailevat graffitit eivät siten mielestäni kuulu samaan luokkaan anarkistien graffitien kanssa. Myös rasististen vis-à-vis kansallismielisten graffitien luokittelussa päädyin hieman Hristićistä ja Antonijevićistä poikkeavaan ratkaisuun. Hristićin ja Antonijevićin luokittelussa etnisesti suvaitsemattomien graffitien luokka (*ethnic intolerancies*) kattaa sekä ”yleisen” kansallismielisen aineiston että rasistiset graffitit.

Oman aineistoni kolme ensimmäistä luokkaa (kansallismieliset, rasistiset ja seksuaalivähemmistöjä kommentoivat graffitit) ovat kaikki osa laajaa kansallismielisen aineiston jatkumoa (poikkeuksena muutama seksuaalivähemmistöihin positiivisesti suhtautuva graffiti). Olen kuitenkin erottanut laajasta kansallismielisestä massasta niin seksuaalivähemmistöihin kohdistuvan

vihapuheen kuin rasistisetkin graffitit omiksi luokikseen niiden tiettyjä ryhmiä kohtaan avoimen vihamielisen ja väkivaltaan yllyttävän luonteensa vuoksi erotuksena yleisemmästä, hieman vähemmän aggressiivisesta ja ei niin tarkkaan kohdennetusta kansallismielisestä aineistosta. Myös luokitukseni neljäs luokka, jalkapalloaiheiset graffitit, on kietoutunut samaan jatkumoon edellisten kanssa kaikkiin neljään luokkaan kuuluvien graffitien tekijöiden ollessa usein samoja yksilöitä tai ryhmittymiä tai ainakin läheisissä suhteissa keskenään.

Šuberin ja Karamanićin (2012b: 122) tuore tutkimus keskittyy poliittisiin graffiteihin. Poliittisilla graffiteilla he tarkoittavat sellaisia viestejä, joiden tarkoituksena on mobilisoida serbialaisia tietyn poliittisen näkemyksen taakse. Aineiston luokitus on Šuberin ja Karamanićin (ibid.) mukaan saanut vaikutteita yleisestä mielipiteestä, jonka mukaan serbialainen yhteiskunta on jakautunut kahtia pro-eurooppalaisten, demokraattisesti suuntautuneiden ja kansallismielisten, konservatiivisesti suuntautuneiden blokkien kesken. Poliittiset graffitit on jaoteltu viiteentoista luokkaan: kansallismieliset, kansallismielisyyttä vastustavat, filosofiset, EU/NATO/DOS/LDP/B92-vastaiset², fasistiset/rasistiset, nostalgiset, kommunismin vastaiset, islamin vastaiset, liberaalit, homoseksuaalisuuteen positiivisesti suhtautuvat, romanivastaiset, Venäjään positiivisesti suhtautuvat, kroaattivastaiset, serbivastaiset ja muut (ibid.: 123).

Šuberin ja Karamanićin tutkimuksen aineisto on laaja (pelkästään poliittisia graffiteja rekisteröitiin 1031) ja se on jaoteltu hienojakoisesti. Esimerkiksi eri kansallisuuksia vastustavat graffitit ovat saaneet omat luokkansa; toisaalta hieman epäselväksi jää, mitä rasistiset/fasistiset-luokkaan tämän jälkeen enää jää. Šuberin ja Karamanićin luokan filosofiset graffitit nimitys on lainattu Hristićin ja Antonijevićin tutkimuksesta. Luokka vastaa kuvauksen perusteella lähinnä oman tutkimukseni yhteiskuntakriittisiä graffiteja, sillä sen määritellään sisältävän aineistoa, jolla ei ole ilmeistä poliittista sisältöä ja joka ei tue mitään ideologiaa, mutta joka kuitenkin kommentoi serbialaisen yhteiskunnan tilaa henkilökohtaisista lähtökohdista. (Hristić

² DOS = Demokratska opozicija Srbije

LDP = Liberalno demokratska partija

B92 = serbialainen radiokanava ja mediatalo

& Antonijević 2006: 287, Šuber & Karamanić 2012b: 135.) Mielenkiintoinen ratkaisu Šuberin ja Karamanićin luokituksessa on luokka EU/NATO/DOS/LDP/B92-vastaiset, jonka olisi yksinkertaisemmin voinut nimetä myös länsivastaiseksi. Omassa luokituksessani olen sijoittanut B92-kanavaa vastustavat graffitit yhteiskuntakriittisten graffitien medioita kommentoivaan alaluokkaan, vaikka B92-vastaisten graffitien tekijät saattavatkin olla samoja äärioikeistoryhmittymiä kuin EU- ja NATO-vastaisten graffitien. (Mitić 2005, 1.) Mielenkiintoinen ratkaisu on myös se, että homoseksuaalisuuteen positiivisesti suhtautuvat graffitit ovat Šuberin ja Karamanićin luokituksessa saaneet oman luokkansa, mutta homoseksuaalisuuteen kielteisesti suhtautuvat graffitit sisältyvät oletettavasti kansallismielisten graffitien joukkoon.

Tutkimusaineistoni on jaoteltu sisällön perusteella kymmeneen pääluokkaan. Osa luokista on jaoteltu edelleen alaluokkiin. Kymmenes luokka on varattu niille graffiteille, jotka eivät sisältönsä puolesta sopineet mihinkään muuhun luokkaan. Kuhunkin luokkaan kuuluvien graffitien määrä on ilmoitettu sulkeissa luokan nimen perässä. Kaikki tutkimusaineiston graffitit on listattu aihealueittain liitteessä 2.

Tutkimusaineiston graffitien temaattinen luokitus

I Kansallismieliset graffitit (82)

I a Kansallismielinen henkilökultti (16)

I b Kosovoa käsittelevät graffitit (23)

I c EU- ja NATO-vastaiset graffitit (24)

II Rasistiset graffitit (5)

III Seksuaalivähemmistöjä kommentoivat graffitit (36)

IV Jalkapalloaiheiset graffitit (118)

IV a Jalkapalloaiheiset graffitit Crvena zvezdan stadionilla (63)

IV b Jalkapalloaiheiset graffitit Partizanin stadionilla (22)

V Anarkistiset ja vasemmistograffit (55)

VI Yhteiskuntakriittiset graffitit

- VI a Otporia tukevat graffitit (11)
- VI b Pettymys muutoksen hitauteen (22)
- VI c Hallitusta kritisoivat graffitit (10)
- VI d Kirkkoa kritisoivat graffitit (4)
- VI e Kansallismielisyyttä, vähemmistöjen syrjintää ja väkivaltaa vastustavat graffitit (7)
- VI f Opiskelijaprotesteihin liittyvät graffitit (14)
- VI g Poliitikkoja ja puolueita käsittelevät graffitit (7)
- VI h Medioita kommentoivat graffitit (5)
- VI i Sodanvastaiset graffitit (3)
- VI j Ympäristöasioita kommentoivat graffitit (3)
- VI k Feministiset graffitit (1)
- VII Pohdiskelevat graffitit (25)
- VIII Viittaukset populaarikulttuuriin (29)
- IX Rakkaudentunnustukset (16)
- X Muut graffitit (22)

4 BELGRADIN GRAFFITIT

Tässä luvussa esittelen tutkimukseni tulokset esimerkkien avulla temaattisen luokitusjärjestelmän mukaisesti luokka kerrallaan. Täydellinen listaus kuhunkin luokkaan kuuluvista graffiteista löytyy liitteestä 2.

Analyysini painottuu jonkin verran luokitusjärjestelmän alkupään luokkiin. Luokituksen neljä viimeistä luokkaa sisältävät alkupään luokkia huomattavasti keveämpää aineistoa, enkä analysoi niitä yhtä syvällisesti kuin alkupään luokkia. Analyysini kannalta kiinnostavinta aineistoa ovat poliittiset ja yhteiskunnalliset graffitit. Nämä tarjoavat tutkimuskysymysten valossa hedelmällisimmän maaperän pohdinnoille. Lisäksi suvaitsemattomuuden teema korostuu analyysissä siitä kirjoitetun muun lähdeaineiston vuoksi.

4.1 Kansallismieliset graffitit

Kansallismielisiä viestejä sisältävät graffitit muodostavat jalkapalloaiheisten graffitien jälkeen määrällisesti toiseksi suurimman luokan aineistoni graffiteista – tosin, jos jalkapalloaiheisiin graffiteihin ei lasketa jalkapallostadioineilta kerättyä aineistoa, muodostavat kansallismieliset graffitit suurimman luokan. Pääluokkaan kuuluvan aineiston lisäksi kansallismielisestä aineistosta erottui jo varhaisessa analyysivaiheessa joitakin selviä teemakokonaisuuksia, jotka saivat omat alaluokkansa: kansallismielinen henkilökultti, Kosovoa käsittelevät graffitit sekä EU- ja NATO-vastaiset graffitit.

Jotkin kansallismielisiksi luokitelluista graffiteista saavat kansallismieliset merkityksensä serbialaisesta ilmenemiskontekstistaan. Esimerkiksi EU- ja NATO-vastaisissa tai kaikissa Kosovoa käsittelevissä graffiteissa ilmaistut viestit eivät ole kansallismielisiä – tai ainakaan aggressiivisen kansallismielisiä – *per se*, vaan saavat kansallismieliset konnotaationsa nimenomaan ilmenemiskontekstistaan. Pääosa kansallismieliseksi luokitetusta tutkimusaineistosta on näkemyksiltään äärikansallismielisten tai äärioikeistolaisten järjestöjen levittämää. EU- ja NATO-vastaisen aineiston lisäksi järjestöt kampanjoivat Kosovon ja sotarikoksista epäiltyjen henkilöiden puolesta, mutta myös niitä omia maanmiehiään vastaan, jotka eivät edusta järjestöjen mielestä oikeanlaista serbialaisuutta. Tällaisia ryhmiä ovat mm.

seksuaalivähemmistöt sekä liberaalit tai muuten erimieliset serbit. Tässä kontekstissa myös EU- ja NATO-vastaiset tai Kosovoa puolustavat graffitikampanjat saavat negatiivisen kansallismielisen merkityksen.

Suuri osa kansallismielisestä aineistosta kuuluu siten samaan suvaitsemattomien graffitien jatkumoon seksuaalivähemmistöihin kohdistuvan vihapuheen ja rasististen graffitien kanssa. Vaikka seksuaalivähemmistöihin kohdistuvan vihapuheen, rasististen graffitien ja suvaitsemattomien kansallismielisten graffitien takana on useimmiten yhdet ja samat äärikansallismieliset tai äärioikeistolaiset järjestöt, olen erottanut seksuaalivähemmistöihin kohdistuvan vihapuheen ja rasistiset graffitit omiksi pääluokikseen kansallismielisen aineiston kokonaisuudesta niiden tiettyjä, nimettyjä ryhmiä (seksuaalivähemmistöt ja etniset ryhmät) kohtaan avoimen vihamielisen sisältönsä vuoksi erotuksena yleisemmästä, omaa kansakuntaa korostavasta kansallismielisestä aineistosta.

Äärikansallismielisten järjestöjen ideologisiin näkemyksiin palaan tarkemmin seuraavissa luvuissa. Nämä järjestöt edustavat kuitenkin yleisesti sortoon tai tukahduttamiseen perustuvaa, negatiivista kansallismielisyyttä, jonka keskiössä on vähemmistöjen sortaminen ja ekspansiivinen politiikka erotuksena vapauttavasta kansallismielisyydestä, jonka keskiössä on kansallisen identiteetin vahvistaminen sekä kulttuurinen ja poliittinen vapautuminen. Positiivinen kansallisuusaate on aate 1800-luvulla Euroopassa syntyneen kansallisvaltioihanteen taustalla. (Mønnesland 1999: 22–23.) Negatiivista kansallisuusaatetta taas käytettiin välineenä Jugoslavian hajoamissodissa ja sen perintö näkyy edelleen Serbian äärikansallismielisten järjestöjen toiminnassa ja ideologiassa.

Kansallismielisen aineiston pääluokkaan kuuluva aineisto muodostuu äärikansallismielisten ja äärioikeistolaisten järjestöjen nimistä ja logoista, järjestöjen isku- ja tunnuslauseista sekä erilaisista kampanjoista järjestöjen jäsenten puolustamiseksi.

Aineistoni perusteella näkyvimpiä äärikansallismielisiä ja äärioikeistolaisia järjestöjä Belgradissa syksyllä 2010 olivat *Otačastveni pokret Obraz* (myöhemmin Obraz) 'Isänmaallinen liike Kunnia', *Srpski narodni pokret 1389* (myöhemmin SNP 1389) 'Serbian kansallinen liike 1389' ja *Nacionalni stroj* 'Kansallinen

liittouma/Kansalliset rivit'.³ Obrazin järjestön nimestä ja Kristus-monogrammista koostuva logo toistui kaupungin keskustassa kaikkialla niin sapluunatöinä, vapaalla kädellä maalattuna kuin tarroinakin. Yhtä yleinen oli myös Srpski narodni pokretin lyhenne SNP 1389⁴. Pelkkää vuosilukua 1389 näkyi myös jonkin verran. Vuosiluvulla 1389 viitataan kyseisenä vuonna käytyyn, myyttiset mittasuhteet saaneeseen Kosovo Poljen taisteluun, jonka serbialaisen prinssi Lazarin joukot hävisivät ottomaanien armeijalle (Resic 2006: 43–44).

Yleisimmin toistuva kansallismielinen – ja selvästi suvaitsematon – iskulause aineistossani on *СРБИЈА СРБИМА* 'Serbia serbialaisille'. Variaatioita samasta teemasta, vaikkakin hieman neutraalimpia, ovat *SAMO SLOGA SRBINA SPAŠAVA* 'Vain yhtenäisyys/yksimielisyys pelastaa serbit' ja *СРБИЈА ИЗНАД СВЕГА* 'Serbia ennen kaikkea'. Monia kansallismielisistä iskulauseista koristi serbialainen vaakunaristi neljine kyrillisine s-kirjaimineen – visuaalinen symboli, jonka sanallinen vastine ilmenee juuri lauseessa: *Samo sloga Srbina spasava*. Tämän symbolin merkityksiin palaan luvussa 4.4. Todettakoon kuitenkin jo tässä, että Serbian vaakunastakin löytyvä symboli saa äärikansallismielisten järjestöjen käsittelyssä erittäin negatiivisia konnotaatioita, kun se liitetään esimerkiksi seksuaalivähemmistöihin kohdistuvan vihapuheen yhteyteen. Vaikka symboli on hyvin vanha ja se oli käytössä myös kommunistisen Jugoslavian aikaisessa Serbian sosialistisen tasavallan vaakunassa

³ Obraz ja SNP 1389 ovat uskonnolliseen äärioikeistoon kuuluvia järjestöjä. Nacionalni stroj on serbialainen uusnatsijärjestö, jolla on yhteyksiä kansainväliseen uusnatsiliikkeeseen. Monissa lähteissä mainittu ja tutkimusajankohdan jälkeen ilmeisen aktiivinen *Dveri srpske* on uskonnollis-konservatiivinen muttei kuitenkaan ideologialtaan äärioikeistolainen järjestö. (Bakic 2013: 2–3, Kovačević 2008: 37.) Itse en kuitenkaan tutkimusajankohtana havainnut yhtään *Dveri srpske* -järjestön logoa tai sen nimellä varustettua graffitia Belgradin graffiteiden joukossa.

⁴ Serbiassa on useita eri järjestöjä, joiden nimissä lyhenne SNP ja vuosiluku 1389 esiintyvät: Srpski narodni pokret 1389, SNP Naši Arandjelovac ja SNP Naši 1389. Ihmisoikeusjärjestö Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji (2011: 68) toteaa alun perin Naši nimeä kantaneen järjestön ja SNP 1389:n yhdistyneen ja muodostaneen yhdessä järjestön SNP Naši 1389. Internetistä löytyy kuitenkin edelleen (31.7.2013) kahdet eri kotisivut, jotka molemmat kuuluvat Srpski narodni pokret 1389 nimisille järjestöille (ks. <http://www.snp1389.rs/> ja <http://www.1389.org.rs/>) ja tämän lisäksi vielä erikseen SNP Naši 1389 nimeä kantavan järjestön kotisivut (ks. <http://nasisrbija.org/>). Tutkimusaineistostani löytyy myös tarroja tekstillä: СРПСКИ НАРОДНИ ПОКРЕТ "НАШИ 1389" www.snp1389.rs.

(tosin ilman ristiä), se sai erittäin negatiivisia kansallismielisiä merkityksiä Jugoslavian hajoamissotien yhteydessä 1990-luvulla (Mønnesland 2013: 195–196).

Kansallismielisten järjestöjen nimet – kuten myös valtaosa muista kansallismielisistä graffiteista – oli lähes poikkeuksetta kirjoitettu kyrillisillä kirjaimilla. Käytiinpä kyrillisen kirjaimiston puolesta omaa tarrakampanjaakin: *ПИШИМО ЋИРИЛИЦОМ* 'Kirjoitamme kyrillisellä kirjaimistolla'. Nämä tarrat oli liimattu aina jonkin latinaisilla kirjaimilla kirjoitetun tekstin päälle.

Kansallismielisten järjestöjen nimet ja logot esiintyivät usein yhtenä rykelmänä kansallismielisten tunnus- ja iskulauseiden kanssa sekä toisinaan myös jalkapallokannattajien logojen ja tunnuslauseiden kanssa. Kansallismielisiä ja kansallismielisten järjestöjen nimiä kantavia graffiteja löytyi myös sekä Partisanin että Crvena zvezdan jalkapallostadioneilta. Toisaalta monet kansallismielisistä graffiteista olivat jalkapallokannattajaryhmien allekirjoittamia. Tämä selittyy sillä, että jalkapallohuligaaneilla ja Serbian äärioikeistolaisilla järjestöillä on läheiset välit keskenään (Bakic 2013: 4, Čolović 2012). Samaa ilmiötä Venäjällä kuvaa Aleksei Kozlov (2008: 67) venäläisten jalkapallokannattajien äärioikeistolaisuutta ja rasistisuutta käsittelevässä artikkelissaan, jossa venäläinen jalkapallo-ska-yhtyeen *Bandy Moskvyn* rumpali toteaa, että "[...] jalkapallo on paras oikeistopropagandainstituutti ja paras tapa harjoittaa oikeistopolitiikkaa nuorison

keskuudessa ja myös paras keino muodostaa oikeistoliike. Juuri jalkapallohuliganismin ansiosta on viety onnistuneesti läpi suurimmat suoran toiminnan [rasistiset] aktiot”.

Aineistossa ilmenee jonkin verran kilpailua myös yhtäältä kansallismielisten graffitien ja toisaalta vasemmistoryhmittymien ja anarkistien graffitien sekä yhteiskuntakriittisten graffitien kesken. Vastapuolen graffiteja oli sotkettu ja korvattu omilla. Esimerkiksi ANTIFA graffitit olivat usein saaneet peräänsä ANTI-ANTIFA-graffitin. Löytyipä jalkapallokannattajien graffitien yhteydestä myös graffiti *СМРТ АНАРХИСТИМА!* 'Kuolema anarkisteille!'. Kaikki anarkisminvastaiset graffitit olen luokittanut kansallismielisten graffitien pääluokkaan.

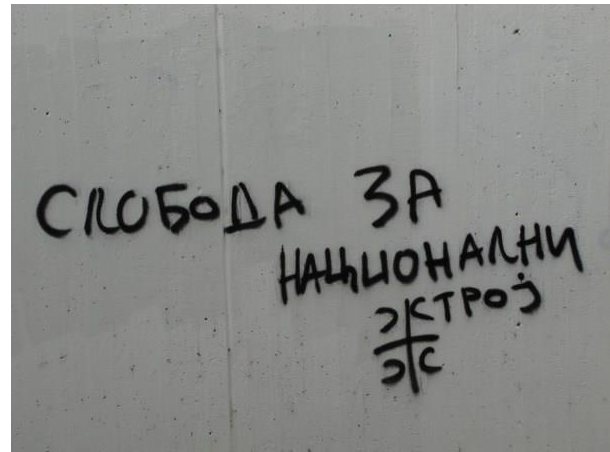
Kansallismieliset järjestöt antavat graffiteissaan ymmärtää, että niillä on yksinoikeus serbialaisen kansallisen identiteetin määrittelyyn. Homoseksuaalien lisäksi kansallismieliseen aatteeseen kriittisesti tai neutraalisti suhtautuvia, erimielisiä serbejä mustamaalataan kansallismielisten järjestöjen graffiteissa. Helsingin Sanomien vuonna 2009 haastattelema SNP 1389:n Miša Vacić tuomitsi ”[...] 'fasistit' (kroaatit), 'satanistit' (ateistit) ja 'huumeidenkäyttäjät' (erimieliset serbinuoret)” (Nieminen 2009). Logiikkaa lausunnon takana ilmentää SNP 1389:n toteuttama sapluunagraffitien sarja, joka julisti: *СТОП НАРКОМАНИЈИ* 'Loppu/ei huumeiden käytölle', *ДРОГА ЈЕ СМРТ!* 'Huumeet ovat kuolemaksi!', *ДРОГА НЕ!* 'Ei huumeille!' sekä *СТОП СЕКТАМА!* 'Pysäyttäkää lahkot!’⁵.

Ahtaasti määritellyn kansallisen identiteetin puolesta liputtaa myös uskonnollis-äärioikeistolainen järjestö *Srbska* [sic!] *akcija*⁶. Järjestön kotisivulla kerrotaan tekstillä *МЛАДОСТ ЖЕЉНА РЕДА, РАДА! СРБСКА АКЦИЈА* www.srb-akcija.org 'Työn ja järjestyksenhaluinen nuoruus/nuoriso' varustetun tarran edustavan kampanjaa, joka taistelee sellaisen Serbian puolesta, jossa ei ole tilaa heimopettureille. (Србска Акција 2010.) Tästä kertoo myös *Srbska* *akcija* graffiti syksyltä 2013 Novi Sadissa, joka julistaa *ПРАВОСЛАВЉЕ ИЛИ СМРТ* 'Ortodoksisuus/oikeaoppisuus tai kuolema' ja jonka kuvituksena on ortodoksinen risti ja pääkallo (Seecult 2013). Kansallismieliset

⁵ Lahkoilla viitataan protestanttisiin uskonnollisiin yhteisöihin (Bakic 2013: 4).

⁶ Järjestö ei hyväksy Vuk Karadžićin kielireformia ja kirjoittaa siksi srbski eikä srpski (Србска Акција 2011).

järjestöt eivät itse näe itseään äärioikeistolaisina vaan isänmaallisten arvojen ja normaaliuden oikeutettuina puolustajina, jotka taistelevat postmodernin yhteiskunnan poikkeavaa käyttäytymistä (ts. lahkoja eli eriuskoisia, huumeita, homoseksuaaleja, järjestäytyntä rikollisuutta ja korruptiota) vastaan (Šuber & Karamanić 2012b: 124). Järjestöjen tavoitteena on serbialaisen yhteiskunnan normalisointi serbialaisten arvojen mukaiseksi ja järjestöjen katukampanjoiden annetaankin ymmärtää edustavan normaalin serbin tahtoa ja näkemystä (ibid.: 131–132).

Kansallismieliset järjestöt vaativat graffiteissaan myös oikeutta itselleen ja jäsenilleen, jotka järjestön toimintaan liittyvien aktiviteettien vuoksi ovat joutuneet kahnauksiin poliisin kanssa: *СЛОБОДА ЗА ИГОРА СМП 1389* 'Vapaus Igorille/vapauttakaa Igor SNP 1389', *СЛОБОДА ЗА ИГОРА МАРИНКОВИЋА* 'Vapaus Igor Marinkovićille/vapauttakaa Igor Marinković', *Истина за Мишу!* www.snp1389.rs '[Vaadimme] totuutta Mišalle!', *ОСЛОБОДИТЕ РОДОЉУБЕ!* *УХАПСИТЕ ХОМЕНА СМП1389.рс* 'Vapauttakaa patriootit, pidättäkää Homen', *СЛОБОДА ЗА НАЦИОНАЛНЕ РЕВОЛУЦИОНАРЕ!* 'Vapaus kansallisvallankumouksellisille!', *СЛОБОДА ЗА НАЦИОНАЛНИ СТРОЈ* 'Vapaus Kansalliselle liittoumalle/Kansallisille riveille' ja *СЛОБОДА НАЦИОНАЛИСТИМА*

ТРАЖИМО ПРАВДУ WWW.NACIONALNISTROJ.COM 'Vapaus kansallismielisille haemme oikeutta www.nacionalnistroj.com'.⁷

Tutkimusaineistooni kuuluu myös kolmenlaisia seinille maalattuja käsimerkkejä: keskisormea näyttävä käsi, nyrkkiin puristettu käsi sekä *tri prsta*, joka koostuu kolmesta kohotetusta sormesta: peukalo, etusormi ja keskisormi. Ensimmäiset kaksi olivat mielestäni helppoja luokittaa, mutta pohdin pitkään *tri prsta* -käsimerkin paikkaa luokituksessani. Pitikö kyseinen käsimerkki ymmärtää kansallismielisyyden ilmauksena vai viattomana voitonmerkinä? Ruotsalaisessa lehdistössä Marija Šerifovićin taustalaulajien näyttämä *tri prsta* -käsimerkki Euroviisuesityksen päätteeksi Helsingissä vuonna 2007 tuomittiin kansallismielisenä, toisaalta monet serbialaiset huippu-urheilijat – ja jopa presidentti Boris Tadić Pekingin olympialaisten avajaisissa – ovat käyttäneet samaa käsimerkkiä huolettomasti kansainvälisillä urheiluareenoilla (Cederskog 2007, Šuber & Karamanić 2012b: 126).

Šuberin ja Karamanićin tutkimuksen haastatteluaineistosta kävi ilmi, ettei haastatelluilla ollut *tri prsta* -käsimerkin ideologisesta alkuperästä varmaa tietoa. Vaikka haastateltujen mielipiteet jakautuivatkin, sai suurinta kannatusta uskonnollinen alkuperä (pyhän kolminaisuuden symboli). Haastateltujen enemmistö piti kuitenkin käsimerkin nykyistä merkitystä selvästi kansallismielisenä. (Šuber &

⁷ Igor Marinković edustaa järjestöä SNP Naši/SNP 1389. Ihmisoikeusjärjestö Helsinki odbor za ljudska prava u Srbiji (2011: 57) nimeää hänet Serbian skinheadien johtajaksi. Miša Vacić, kansallismielisen SNP 1389/Pokret 1389 -järjestön jäsen/johtohenkilö, on syytteessä mm. seksuaalivähemmistövästaisen propagandan levittämisestä vuonna 2009 (ibid.: 424). Slobodan Homen on oikeusministeriön valtiosihteeri (ibid.: 50).

Karamanić 2012b: 126.) Šuber ja Karamanić (ibid.: 125) toteavat, että tri prsta -käsimerkin käyttö ja merkitykset ovat vapautuneet samalla, kun kansallismielisten järjestöjen ote julkisesta tilasta on kiristynyt. Omaan tutkimusaineistooni kuului yksi pelkkää tri prsta -käsimerkkiä esittävä graffiti, yksi jalkapalloaiheisen graffitin yhteyteen tehty tri prsta -käsimerkki sekä kolmas varustettuna tekstillä *TRI PRSTA U DUPE* 'Kolme sormea perseeseen' (teksti sotkettu, itse käsimerkki jätetty näkyville). Tekstin sotkemisen perusteella päättelin alkuperäisen sotkemattoman graffitin suhtautuneen kriittisesti käsimerkin mahdollisiin kansallismielisiin merkityksiin ja siksi graffitia muunnellun niin, että jäljelle jäi vain pelkkä käsimerkki. *Tri prsta u dupe* -tekstillä varustetun graffitin luokitinkin siksi yhteiskuntakriittisten graffitien alaluokkaan: Kansallismielisyyttä, vähemmistöjen syrjintää ja väkivaltaa vastustavat graffitit. Palaan toiseen aineistostani löytyvään merkitykselliseen käsimerkkiin luvussa 4.7.1.

4.1.1 Kansallismielinen henkilökultti

Kansallismielisten graffitien ensimmäiseen alaluokkaan kuuluvat graffitit, jotka ilmentävät kansallismielistä henkilökulttia. Näissä graffiteissa ilmaistaan ihailua vakavista sotarikoksista epäiltyjä henkilöitä kohtaan ja siksi ne ovatkin osoitus aggressiivisesta ja negatiivisesta kansallismielisyydestä. Valtaosa henkilöpalvonnasta kohdistui tutkimusajankohtana Ratko Mladićiin, joka vielä syksyllä 2010 oli vapaalla jalalla. Myös Vojislav Šešeljin nimi näkyi usein Belgradin kaduilla. Yksittäiset graffitit kantoivat myös Arkanin⁸ ja Radovan Karadžićin nimeä. Kesällä 2009 Belgradissa valokuvaamieni graffitien joukossa oli vielä useita sapluunatöitä, joissa esiintyi Radovan Karadžić.

Obrazin toteuttamassa tarrakampanjassa Mladić nähdään sotilasunivormussa tekemässä kunniaa. Kuvan lisäksi tarrassa on teksti *CPB-IN* 'serbi'. Šuberin ja Karamanićin (2012c: 324) mukaan Obrazin *CPB-IN*-kampanja alkoi jo vuonna 2006. Kampanja käsitti Mladićin tarrojen lisäksi tarroja Radovan Karadžićista. Šuberin ja

⁸ Željko Ražnatović, "Arkan", oli jalkapallojoukkue Crvena zvezdan kannattajaryhmä Delijen johtaja, joka Bosnian ja Kroatian sodissa johti omia puolisotilaallisia joukkojaan, "tiikereitä". Sotien jälkeen Arkan avioitui turbofolk-laulaja Cekan kanssa. Arkan ammuttiin kuoliaaksi Belgradin keskustassa vuonna 2000. (Collin 2004: 74, 83.)

Karamanićin (ibid.) mukaan kampanjan päämääränä on alleviivata, että kaikki serbit ovat Mladić ja Karadžić. Toisessa aineistooni kuuluvassa tarrassa nähdään Mladićin kasvokuva (jälleen univormussa päässään sotilashattu) ja teksti [CAM]O BAC ГЛЕДАМ! 'Katselen/tarkkailen teitä'. Balkanin matkamuistomyymälöissä on myynnissä erilaisia Titon kasvokuvalla varustettuja T-paitoja. Yksi versio on varustettu kyseisellä tekstillä (tai saman tekstin pidemmällä versiolla *Samo vas gledam, majku vam božiju*). Velikonjan (2012: 306) mukaan Tito esitetään näin auktoriteettina ja samassa tarkoituksessa teksti lienee liitetty myös Mladićin kuvaan.

Edelleen samasta ilmiöstä kertonee Belgradissa laajalle levinnyt sapluunatöiden sarja, joka levitti Vladimir Putinin potrettia toisinaan sellaisenaan ja toisinaan yhdistettynä tekstiin *Vladimir Putin is watching you* tai *Vladimir Putin vas gleda*. Srećko Šekeljić (2011) arvelee blogissaan Putinin potrettia ympäri Belgradia vuosina 2009–2010 levittäneen kampanjan olleen järjestön SNP 1389 toteuttama. Putin sai osansa myös vastakampanjasta, jossa Putinin potretteja muokattiin maalaamalla alkuperäisten potrettien päälle mm. viiksiä, punaisia silmiä, aurinkolaseja ja hakaristejä. Kampanjan voi yhtäältä ajatella olevan merkki Yhdysvaltojen tai laajemmin ”lännen” vastustamisesta ja toisaalta vaikutusvaltaisen liittolaisen etsimisestä slaavilaisen veljeskansan parista, ja Putin-graffitit onkin luokiteltu kansallismielisten graffitien pääluokkaan. Samasta veljeskansan kaipuusta kertoo myös aineistooni kuuluva, kansallismielisten graffitien pääluokkaan luokitettu, venäjänkielinen tarra: *РУССКИЕ И СЕРБЫ БРАТЬЯ НАВСЕГДА* 'Venäläiset ja serbit veljiä ikuisesti'.

Tarrojen lisäksi Mladić esiintyy aineistossani sapluunatöissä, joista osassa on vain hänen kasvokuvansa ja toisissa kasvokuvaan on liitetty teksti ХЕРОЈ 'Sankari' ja vuosiluku 1389. Sapluunatöiden allekirjoituksena oli СНП 1389. Šuber ja Karamanić (2012c: 325) mainitsevat myös SNP 1389:n aiemmin toteuttaman Mladićia glorifioivan kampanjan, jonka julisteen näin itsekin Belgradissa kesällä 2009. Kampanja julisti: АКО СИ СРБИН ПРАВИ 14-ог НОВУ ГОДИНУ СЛАВИ 'Oikea serbi viettää uutta vuotta 14. päivä'⁹. Julisteen kuvituksena on kolme serbialaista myyttistä sankaria: Kosovo Poljen taistelun sankari Miloš Obilić, Serbian ensimmäisen kansannousun johtaja Karađorđe Petrović sekä Ratko Mladić. Mladić liitettiin näin kahden muun kansakunnan vapauttajana pidetyn sankarin kanssa samaan historialliseen jatkumoon. Näissä Obrazin ja SNP 1389:n Mladićia ja Karađžićia ihailevissa kampanjoissa Šuber ja Karamanić (ibid.: 324–325) näkevät suoran jatkumon yhteiskunnan asenteisiin yleisemmin. Kansallismielisten järjestöjen sanoma ei heidän mukaansa eroa kansallismielisten puolueiden tai kansallismielisen älymystön asenteista.

Mladićista poiketen Vojislav Šešelji sai osakseen ihailun lisäksi myös mahdollista kritiikkiä. Šešeljin puolue *Srpska radikalna stranka* levitti Šešeljin potretilla

⁹ Ortodoksista uutta vuotta vietetään 14. tammikuuta.

varustettuja julisteita teksteillä: *ПОБЕДНИК!* 'Voittaja!' ja *СРБИЈА ЧЕКА ШЕШЕЉА* 'Serbia odottaa Šešeljiä'. Yhdessä graffitissa Šešeljistä toivottiin presidenttiä Bosniaan: *СДС ШЕШЕЉА ЗА ПРЕДСЕДНИКА*¹⁰. Tarra *ВУЧИЋУ ПИЗДО, ВОЈУ СИ ИЗД'О* 'Vitun Vučić, petit Vojan' liittyy Srpska radikalna stranka -puolueen jakautumiseen. Serbian johtaviin poliitikoihin kuuluva Aleksandar Vučić kuului Vojislav Šešeljin johtamaan Srpska radikalna strankaan kunnes liittyi – myös Srpska radikalna strankasta eronneen – Tomislav Nikolićin perustamaan uuteen Srpska napredna stranka -puolueeseen. (B92 2008b.) Serbialaisessa kansallisessa mytologiassa suositut petturuuden ja marttyyriuden teemat saadaan tässä liitettyä myös Šešeljiin ja hänet pettäneisiin puoluetovereihin. Kahdesta aineistoni Šešeljiä käsitelleestä graffitista on vaikea sanoa, ovatko ne kriittisiä Šešeljiä vai vastapuolta kohtaan. Graffitin *ШЕШЕЉ ГОВНО ЧНС* 'Šešelj paska SNS' voinee tulkita Šešeljiä tukevaksi ja Srpska napredna strankaa kritisoivaksi, kun taas graffiti *ШЕШЕЉ ХАШКИ ЦИХКАРОШ?* 'Šešelj Haagin vasikka?' vaikuttaisi pitävän Šešeljiä itseään Haagiin antautuneena petturina.

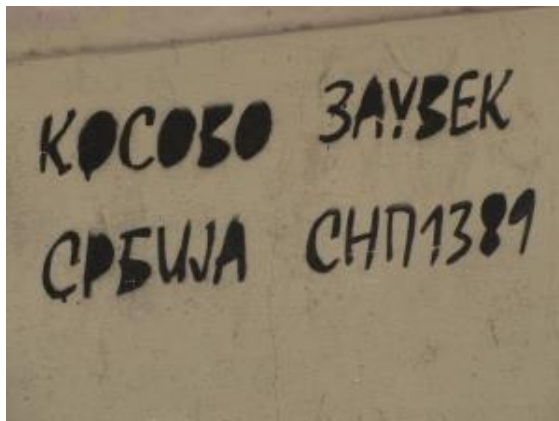
4.1.2 Kosovoa käsittelevät graffitit

Kansallismielisten graffitien toisen alaluokan muodostavat Kosovoa käsittelevät graffitit. Slobodan Milošević nosti Kosovon kansallismielisen politiikkansa keppihevoseksi vuonna 1987, ja siitä lähtien Kosovo on ollut niin serbialaisen kansallisuusaatteen kuin Serbian sisä- ja ulkopoliitikankin polttopisteessä. Kysymys Kosovon asemasta on halvaannuttanut Serbian poliittista kenttää ja yhteiskunnallista kehitystä jo vuosia, kun muut asiat ovat jääneet marginaaliin. (Helsinki odbor za ljudska prava u Srbiji 2009: 21, Resic 2006: 261.) Kosovon vuoden 2008 itsenäisyysjulistus ei rauhoittanut jo ennestään kärjistynyttä tilannetta. Miloševićin hallinnon aikaiset toimet Kosovon albaaniväestöä vastaan ovat horjuttaneet Serbian sinänsä oikeutettuja vaatimuksia alueellisesta koskemattomuudesta. Reaalipoliittinen tilanne on myös kehittynyt itsenäisen Kosovon eduksi. Kosovon lähihistorian väkivaltaista taustaa vasten äärikansallismielisten järjestöjen kansallisten myyttien värittämää kampanjointia Kosovon puolesta ei voikaan

¹⁰ SDS = Srpska demokratska stranka BiH. Puolueen on perustanut Radovan Karadžić.

mielestäni pitää tervehenkisenä, positiivisena kansallismielisyytenä, vaan sekin on osoitus negatiivisesta kansallismielisyydestä.

Kosovon puolesta Belgradin kaduilla kampanjoi erityisen ahkerasti kansallismielinen järjestö SNP 1389. Ympäri kaupunkia toistuvat sapluunagraffitit julistivat: КОСОВО ЗАУВЕК СРБИЈА СНП 1389 'Kosovo [on] ikuisesti Serbia[n]'. SNP 1389 kampanjan tavoin myös muissa aiheeseen liittyvissä graffiteissa alleviivattiin Serbian oikeutta Kosovoon: КОСМЕТ ЈЕ СРБИЈА, КОСОВО ЈЕ СРБИЈА, КОСОВО СРБИЈА Р.С., НЕ ДАМО КОСОВО 1389 'Emme anna Kosovoa 1389', СРБИЈА ЈЕ КОСОВО 1389 ja БИЛО ЈЕ, ЈЕСТЕ И БИЋЕ СРПСКО КОСОВО И МЕТОХИЈА 1389 www.1389.org.yu 'Kosovo ja Metohija on ollut, on ja tulee olemaan jatkossakin serbialainen'. Yksinkertaisimmillaan graffiteissa toisteltiin alueen nimeä: КОСОВО, КОСОВО И МЕТОХИЈА ja КОСМЕТ СРБИЈА. Jotkut graffitit yltyivät aiheen tiimoilta lähes runollisiksi: 1389 – ДА СЕ НЕ ЗАБОРАВИ, НИЈЕДНА ТЕ СЕ ДУША НИЈЕ ОДРЕКЛА! КОСМЕТ=СРБИЈА! '1389 – jotta emme unohtaisi, yksikään sielu ei ole sinua kieltänyt/sinusta luopunut! Kosmet=Serbia!' sekä ОТЕТА ЗЕМЉО ВОЉЕНА 'Ryöstetty maa rakastettu'.

Kosovon puolesta kampanjoinnilla oli myös ainakin yksi arvostelija. Alkuperäinen ironinen graffiti *IBIZA JE [srce] SRBIJE!* 'Ibiza on Serbian sydän' oli kuitenkin vedetty yli ja muutettu tuttuun muotoon *КОСОВО ЈЕ [srce] СРБИЈЕ!* 'Kosovo on Serbian sydän'.

4.1.3 EU- ja NATO-vastaiset graffitit

Kosovo-keskustelun toinen puoli on kysymys Serbian ja Euroopan unionin ja toisaalta Naton suhteista. EU- ja NATO-vastaiset graffitit muodostavatkin kansallismielisten graffitien kolmannen alaluokan. Vaikka Serbian hallitukset ovat pääasiassa pyrkineet viemään maata kohti Euroopan unionia, ja Serbia on vihdoinkin pitkän odotuksen jälkeen saavuttanut Euroopan unionin ehdokasmaan statuksen, näkyy kansallismielisten järjestöjen EU- ja NATO-vastaisuus selvästi Belgradin kaduilla (EC 2013).

EU- ja NATO-vastaiset mielipiteet ja graffitit eivät ole automaattisesti merkki kansallismielisyydestä, eivätkä varsinkaan negatiivisesta kansallismielisyydestä. On varsin luonnollista, että vuoden 1999 NATO-pommitusten jäljiltä Serbiassa tunnetaan yhä suurta vihaa ja epäluuloa sotilasliittoa kohtaan. Belgradin EU- ja NATO-vastainen graffitiaineisto on kuitenkin pääosin äärikansallismielisten ja äärioikeistolaisten järjestöjen levittämää ja saa tämän vuoksi negatiivisia kansallismielisiä sävyjä. Lisäksi EU- ja NATO-vastaisessa aineistossa on selvästi länsivihamielisiä, väkivaltaisia, aggressiivisia ja jopa antisemitistisiä elementtejä, ja siksi olen tulkinut aineiston kansallismieliseksi.

SNP 1389 on ollut aktiivinen erilaisin tarrakampanjoin myös tämän teeman tiimoilta: *EU? Heћy, nu 2024-me! STOP EU. CTOП OKУПАЦИЈИ.* 'EU? Ei nyt eikä vuonna 2024! Ei EU:lle/pysäyttäkää EU. Ei miehitykselle', *НИКАД УНИЈАТА, HE y "EU" HE y "NATO" HE y "MMF" ALEA IACTA EST* 'Ei koskaan unionia, ei EU:lle ei NATO:lle ei IMF:lle Alea iacta est' ja *СВИ НА ПРОТЕКТЕ!* 'Kaikki mielenosoituksiin' (jonka kuvituksena EU kieltomerkissä). Valmiudesta jopa väkivaltaiseen yhteenottoon kertoo samaa sarjaa oleva, pelkkää *ALEA IACTA EST! ЧП1389.pc* tekstiä kantava tarra, jonka kuvituksena oleva naamioitunut mieshenkilö on juuri heittämäisillään (katu)kiven¹¹. Kaikkein provokatiivisin SNP 1389:n tarroista on tekstillä *CAМО ЗА ТЕБЕ ЕУ ИМА ПЛАН* 'EU:lla on suunnitelma juuri sinun varallesi' varustettu tarra, jonka kuvituksena Hitler ottaa vastaan kukkia esiliinaan pukeutuneelta nutturapäiseltä pikkutytyltä. Nimetön tarrakampanja julisti puolestaan: *He забораџи, ко нас је БОМБАРДОВАО! Америка, Европска заједница* 'Älä unohda, kuka meitä pommitti! Amerikka, Euroopan yhteisö'.

Tarrakampanjoiden lisäksi Euroopan Unionia ja Natoa vastustettiin lukuisissa spraymaalatuissa graffiteissa. Yleisin EU:n vastainen graffiti oli kieltomerkin sisään maalattu kirjainpari EU. Yksinkertaisen kielteisiä olivat myös graffitit: *НИКАД ЕУ!* 'Ei koskaan EU[:hun]' ja *ЕУ? НЕ ХВАЛА 1389* 'EU? Ei kiitos 1389'. Vuoden 1999 NATO-pommituksia muisteltiin myös graffitissa: *2500 ПОГИНУЛИХ, 12 500 РАЊЕНИХ... ЗАР СМО ЗАБОРАВИЛИ? НАЦИОНАЛНИ СТРОЈ*¹² '2500 kuollutta, 12 500 haavoittunutta... Olemmeko todella unohtaneet? Kansallinen liittouma/Kansalliset rivit'. Korutonta kieltä puhuu myös graffiti, jossa sanojen Serbia ja NATO väliin oli piirretty miehen sukupuolielin: *СРБИЈА [miehen sukupuolielin] NATO*.

¹¹ Serbian kielen sana kocka tarkoittaa sekä noppaa että kuutiota, jonka muotoisia myös katukivet ovat.

¹² NATO-pommitusten uhrilukuina käytetään serbialaisissa tiedotusvälineissä yleisesti lukuja 2500 kuollutta ja 12 500 loukkaantunutta (B92 2013b).

EU- ja NATO-kritiikki toi esiin myös erilaisia salaliittoteorioita. Nacionalni stroj:n allekirjoittama graffiti yhdisti Naton juutalaiseen: NATO=[Daavidintähti]. Graffitin perään oli vielä lisätty yhtäläisyysmerkeissä LDP¹³. Viimeisellä lisäyksellä haluttiin oletettavasti osoittaa liberaalin Eurooppa-myönteisen puolueen olevan ns. sisäinen vihollinen. Edellä kuvatun Hitlerin kuvalla varustetun tarran lisäksi Euroopan unioni ja NATO rinnastettiin natsi-Saksaan myös seuraavissa graffiteissa: EY = 4 PAJX 'EU = Neljäs valtakunta' ja 41 – ХИТЛЕР 99 – НАТО 08 – ЕУЛЕКС¹⁴ '41 – Hitler 99 – NATO 08 – EULEX'. Crvena zvezdan jalkapallostadionilla puolestaan vanha partisaanien iskulause oli muokattu NATO-vastaiseksi: СМРТ (НАТО) ФАШИЗМУ СЛОБОДА НАРОДУ 'Kuolema Naton fasismille, vapaus kansalle'. Tekstin perässä oli kuva Naton logosta, joka oli muutettu hakaristiksi ja vedetty yli. Aleksandar Mitićin (2005: 1, 3) mukaan äärioikeistolaisille järjestöille on tunnusomaista liittää antisemitismi osaksi salaliittoteorioita, joissa hyökätään niin kansan sisäisiä (esimerkiksi Serbian Eurooppa-myönteinen hallitus 2000-luvun puolenvälin tienoilla ja kriittiset mediat kuten B92) kuin ulkoisiakin vihollisia (esimerkiksi juutalaiset, Yhdysvallat ja Nato) vastaan. Henkilöt tai järjestöt, jotka nostavat yhteiskunnallisessa keskustelussa esiin kansallismielisten ja äärioikeistolaisten vastustamia teemoja, leimataan pettureiksi, sisäisiksi vihollisiksi, lännen kätyreiksi ja eurofanaatikoiksi (Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji 2011: 113).

¹³ LDP = Liberalno demokratska partija

¹⁴ EULEX on Euroopan unionin vuonna 2008 hyväksymä siviilikriisinhallintaoperaatio Kosovossa.

4.2 Rasistiset graffitit

Rasistiset graffitit kuuluvat aggressiivisten ja suvaitsemattomien kansallismielisten graffitien kanssa samaan suvaitsemattomuutta levittävien graffitien jatkumoon. Siinä missä kansallismielisten graffitien keskiössä on ennemminkin oman kansakunnan korostaminen, hyökätään rasistisissa graffiteissa avoimesti toisia kansoja vastaan.

Yllätyksekseni tutkimusaineistooni sisältyy erittäin vähän suoranaisesti rasistista aineistoa. Olin olettanut sitä löytyvän enemmän, sillä Serbian rasistisista graffiteista on kirjoitettu paljon niin tiedotusvälineissä kuin tieteellisissäkin julkaisuissa.¹⁵ Sekä Hristićin ja Antonijevićin että Šuberin ja Karamanićin tutkimuksissa – joista kummankin aineisto on kerätty 2000-luvulla juuri ennen oman tutkimukseni aineistoa – raportoitiin löytyneen enemmän rasistisia graffiteja kuin mitä oma aineistoni osoitti. Tosin Hristić ja Antonijević eivät tee eroa rasistisen ja kansallismielisen aineiston kesken, vaan ovat luokitelleet esimerkiksi itse kansallismielisiksi luokittamani *Srbija Srbima* -tyyppiset graffitit luokkaan etnisesti suvaitsemattomat graffitit (Hristić & Antonijević 2006: 284). Šuberin ja Karamanićin luokituksessa taas löytyy sekä luokka rasistiset/fasistiset graffitit että luokat muslimivastaiset, romanivastaiset, kroaattivastaiset ja serbivastaiset graffitit. Joka tapauksessa Šuberin ja Karamanićin tutkimuksessa havaittiin runsaasti eri etnisiä ryhmiä kohtaan vihamielistä aineistoa. (Šuber & Karamanić 2012b: 123.) Etnisen vihapuheen vähyys aineistossani johtuu oletettavasti ainakin osittain tutkimusajanjakson alkuun sijoittuneesta seksuaalivähemmistöjen oikeuksia puolustaneesta Pride-tapahtumasta, jonka myötä seksuaalivähemmistöt olivat tutkimusajanjaksona kansallismielisen vihapuheen kohderyhmistä ensisijainen.

¹⁵ Aleksandar Mitićin (2005) artikkelissa Anti-Semitism: Writing on the wall kerrotaan keväällä 2005 Belgradin kaduille levinneestä äärioikeistolaisen järjestön Nacionalni stroj:n masinoimasta antisemitistisestä graffitikampanjasta. Persa Vučić (2008) puolestaan toteaa artikkelissaan Niški grafiti mržnje Nišistä tulleen fasististen iskulauseiden kaupunki. Zorica Mršević (2012) raportoi artikkelissaan Street Graffiti – Between Amnesty of Our Children and Moral Panicking vihagraffiteista Novi Sadissa ja Prijepoljessa. Pokrajinski ombudsman (2011) ja Zavod za ravnopravnost polova kartoittivat vihagraffiteja Novi Sadissa vuonna 2011. Tutkimuksen Mapiranje grafita mržnje u Novom Sadu tuloksia käsitellään luvussa 2.5.

Aineistossani rasistisiksi luokittelemiani graffiteja oli vain viisi kappaletta. Näistä kolme kohdistui tulkintani mukaan suoraan yhtä etnistä ryhmää vastaan. *НОЖ ЖИЗА СРЕБРЕНИЦА* 'Veitsi, rautalanka, Srebrenica' on jalkapallohuligaanien sekä äärioikeistolaisten ja äärikansallismielisten järjestöjen käyttämä Srebrenican joukkomurhaa ylistävä iskulause. Jalkapallokannattajat huutavat yleisesti iskulausetta jalkapallo-otteluissa. (Obradović-Wochnik 2009: 66, 68.) Iskulause on suora hyökkäys Srebrenican joukkomurhan kohteeksi joutunutta Bosnian muslimiväestöä kohtaan, mutta toisaalta sen voi ajatella toimivan muukalaisvihamielisenä uhkauksena yleisemminkin: erilaisen etnisen identiteetin omaavat joutuvat täällä joukkomurhan uhreiksi. Toinen entisen Jugoslavian eri kansallisuuksia rasistisesti käsittelevä graffiti on jalkapallojoukkue Crvena zvezdan stadionilla kuvattu graffiti *УСТАШКЕ ПИЧКЕ*¹⁶ 'Ustašan vittupää'. Kutsumalla kroaatteja nimityksellä *Ustaša*¹⁷ halutaan ilmaista kaikkien kroaattien olevan serbejä murhaavia fasisteja. Kuvauskontekstin perusteella voi tosin ajatella, että graffitin kohde ei ensisijaisesti olekaan kroaatit vaan vastustajajoukkue. Jalkapallokannattajat tapaavat kutsua vastustajajoukkueen kannattajia erilaisilla halventavilla ja vulgaareilla nimillä (Čolović 2002: 271). Esimerkiksi Partizanin kannattajat kutsuvat Crvena zvezdan kannattajaryhmä Delijen jäseniä mustalaisiksi ja siksi en olekaan luokittanut *СМРТ ЦИГАНИМА* 'Kuolema mustalaisille' -graffiteja rasistisiksi niiden ollessa kaikella todennäköisyydellä jalkapallokannattajaryhmien välisiä solvauksia.

Kolmas tiettyä etnistä ryhmää kohtaan vihamielinen viesti oli antisemitistinen: *СРБИЈО Пробуди се!!! Борбом против ционистичке окупације* 'Serbia, herää/havahdu!!! Taisteluun sionistista miehitystä vastaan'. Tarran asettajasta ei ole tietoa, mutta kuvituksena olevan Serbian vaakunakotkan grafiikka viittaa äärioikeistolaiseen Nacionalni stroj -järjestöön, joka on tullut tunnetuksi antisemitistisistä kampanjoistaan (Mitić 2005). Toisaalta Mitićin (2005: 3) mukaan on

¹⁶ Pička on alatyylinen nimitys naisen sukupuolielimelle.

¹⁷ Ustaša - hrvatska revolucionarna organizacija oli Ante Pavelićin 1920-luvulla perustama separatistinen järjestö. Toisen maailmansodan aikana Pavelić johti natsi-Saksan alaisuuteen perustettua fasistista vasallivaltiota Nezavisna Država Hrvatskaa (NDH) (Resic 2006: 203, 212). Ustaša-hallinto karkotti, pakkokäännutti katolisuuteen ja murhasi lukuisia serbejä keskitysleireillä vuosina 1941–1943 (Resic 2006: 216). Ustaša-nimitys on tätä kautta vakiintunut tarkoittamaan fasistia ja serbien murhaajaa.

todennäköistä, että antisemitististen viestien kohteena ei ole niinkään Serbian toisen maailmansodan jälkeinen hyvin pieni juutalaispopulaatio, vaan kyseessä on ennemminkin salaliittoteorioista tuttu ajatus Yhdysvaltojen ja Naton liitosta juutalaisten kanssa.

Neljännän rasistisen viestin kohde oli yhtä etnistä ryhmää laajempi. Sana AFRIKA oli asetettu kieltoimerkin sisään, ja graffitin voi ajatella kohdistuvan yleisemmin tiettyä ihonväriä vastaan.

Viimeinen rasistiseksi luokittelemani graffiti on itse asiassa ryväs graffiteja. Yhdeltä seinältä löytyi keskittymä erilaisia uusnatsien käyttämiä symboleja. Vaikka tämä viimeinen graffitiryväs ei hyökkääkään viestin sisällön tasolla mitään yksittäistä etnistä ryhmää vastaan, kiteytyy graffitien tukemaan ideologiaan kuitenkin 1900-luvun rasismin äärimmäisin ilmiö: holokausti. Numerolla 28 viitataan Hitler Jugendin tunnuslauseen *Blut und Ehre* englanninkieliseen versioon *Blood and Honour*¹⁸. Numero muodostuu aakkosten toisen ja kahdeksannen kirjaimen, B ja H, järjestysnumeroista. Lyhenne WPWW tarkoittaa uusnatsien iskulausetta *White Pride World Wide*. Kirjaimet oli aseteltu uusnatsien suosiman symbolin, kelttiläisen ristin, ympärille. Lisäksi seinälle oli piirretty hakaristi ja toinen uusnatsien suosima symboli, Odal-riimu. (ADL.)

¹⁸ Blood & Honour on myös maailmanlaajuisesti toimivan uusnatsiverkoston nimi.

4.3 Seksuaalivähemmistöjä kommentoivat graffitit

Myös seksuaalivähemmistöjä kommentoivien graffitien homofobinen osa kuuluu samaan suvaitsemattomuutta levittävien graffitien jatkumoon rasististen ja suvaitsemattomien kansallismielisten graffitien kanssa. Seksuaalivähemmistöjä kommentoivat graffitit ovat muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta avoimen vihamielisiä ja jopa väkivaltaan yllyttäviä.

Tutkimusajanjakson alkuun sijoittui 10.10.2010 järjestetty Belgradin Pride-tapahtuma *Parada ponosa*. Vuoden 2010 Pride-tapahtuma oli ensimmäinen edes jollakin tavoin läpiviety seksuaalivähemmistöjen oikeuksia puolustava tapahtuma Serbiassa sitten vuoden 2001 mellakoihin päättyneen yrityksen. Pride-tapahtumien järjestäminen vuosina 2004 ja 2009 peruttiin väkivallan uhan vuoksi; samoin kävi myös vuosina 2011, 2012 ja 2013, sillä vaikka vuoden 2010 Pride-tapahtuma saatiin vietyä läpi osallistujat turvaten, vastamielenosoittajat ottivat kovaotteisesti yhteen poliisin kanssa aiheuttaen henkilövahinkoja ja mittavia materiaalisia tuhoja kaupungilla. (Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji 2011: 57–58.) Vaikka Serbian hallituspuolueet virallisesti tukivat Pride-tapahtuman järjestämistä vuonna 2010 (Gejstrejt alijansa 2011: 40), seksuaalivähemmistöihin kohdistuvan vihapuheen määrä kasvoi räjähdysmäisesti Belgradin kaduilla tapahtumaa edeltäneinä viikkoina ja päivinä ja se näkyy siten vahvasti myös tutkimusaineistossani.

Hristićin ja Antonijevićin (2006: 285) tutkimuksen mukaan homoseksuaalisuutta käsiteltiin Belgradin graffiteissa kahdesta vastakkaisesta näkökulmasta; Hristić ja Antonijević löysivät niin homoseksuaalisuutta vastustavia kuin siihen myönteisestikin suhtautuvia graffiteja. Šuberin ja Karamanićin laajasta tutkimusaineistosta löytyi vain muutamia homoseksuaaleihin positiivisesti suhtautuvia graffiteja (Šuber & Karamanić 2012b: 123). Itse löysin tutkimusajankohtana Belgradista vain kaksi seksuaalivähemmistöjä positiivisesti komentoivaa graffitia: *LEZZ LOVE* (jonka kuvituksena kaksi Venus-symbolia) ja *GAY JE OK*, joka tosin oli lisätty *CMPT ПеДePИMA* 'Kuolema homoille' -graffitin alle. Edellä mainittujen lisäksi aineistostani löytyy vielä kaksi muutakin graffitia, joissa homoseksuaalisuutta (ja nimenomaan naisten välisiä homoseksuaalisia suhteita) sivuttiin positiivisessa mielessä: *LEZBEJKE PROTIV KAPITALIZMA* 'Lesbot kapitalismia vastaan' ja rakkaudentunnustus *Volim te*

zauvek moja PD immortal beloved tvoja SS (jonka kuvituksena kaksi Venus-symbolia). Jälkimmäiset kaksi on kuitenkin sijoitettu luokkiin Anarkistiset ja vasemmistograffitit ja Rakkaudentunnustukset, koska katsoin niiden muun sisällön olevan määrittävämpi tekijä kuin viittaukset seksuaaliseen suuntautumiseen. Varsinaisesta seksuaalivähemmistöihin positiivisesti suhtautuvasta diskurssista Belgradin graffitien joukossa ei voi aineistoni perusteella puhua.

Aineistoni seksuaalivähemmistöjä kommentoivat viestit olivat yllä mainittuja poikkeuksia lukuun ottamatta hyvin negatiivisia tai suoranaista vihapuhetta. Belgradin kaduilla homoseksuaalisuuteen kohdistuvan vihapuheen lievimmästä päästä olivat viestit kuten *СТОП ПЕДЕРИМА* 'Pysäyttäkää homot' ja visuaaliset viestit kuten ylivedetyt pareittain esitetyt Mars-symbolit. Monet viestit uhkasivat väkivallalla tai niissä uhattiin homoseksuaaleja kuolemalla: *СМРТ ПЕДЕРИМА* 'Kuolema homoille', *Педепе НА ЛОМАЧУ* 'Homot roviolle', *БЕОГРАДОМ КРВ ЋЕ ЛИТИ ГАЈ ПАРАД* [sic!] *НЕЋЕ БИТИ* 'Belgradissa tulee virtaamaan veri, homoparaatia ei tule'. Monissa viesteissä Pride-tapahtuman järjestäminen uhattiin estää: *10.10.2010. ГОТОВА ЈЕ!*¹⁹ '10.10.2010 [paraatin] taru on lopussa', *ПЕДЕР ГРАДОМ НЕЋЕ ШЕТАТИ*²⁰ *ЏЗБГ* 'Homot eivät tule kävelemään kaupungissa CZBG', *СТОП ГЕЈ ПАРАДИ ДС89* 'Pysäyttäkää homoparaati DS89', *НећеМО ПАРАДУ!* 'Emme [suvaitse] paraatia' ja *ПЕДЕР НЕЋЕ ПРОЋИ! ЏЗБГ* 'Homo ei pääse läpi' 'Homoilla ei ole pääsyä [tänne]/homot eivät pääse kulkemaan'. Homoseksuaalisuuteen viitattiin myös sairautena: *СТОП БОЛЕСТИ* (kuvituksena pareittain esitetyt Mars-symbolit kieltomerkissä).

¹⁹ *Gotov je!* on vastarintaliike Otporin lanseeraama Miloševićin vastainen iskulause 2000-luvun taitteesta (Collin 2004: 208, Hristić & Antonijević 2006: 283). 10.10.2010. *ГОТОВА ЈЕ!* -tarrassa iskulause on kierrätetty koskemaan Pride-tapahtumaa.

²⁰ Paraatiin viitataan serbiaksi usein myös substantiivilla *šetnja* = kävely.

Obrazin Pride-tapahtuman vastaisen kampanjan uhkaava iskulause *ЧЕКАМО ВАС!* 'Odotamme teitä!' levisi ympäri kaupunkia Obrazin Kristus-monogrammi-logoilla varustettujen tarrojen ja julisteiden muodossa, spraymaalattuina graffiteina ja sapluunatöinä. Niin *ЧЕКАМО ВАС!* kuin *СМРТ ПЕДЕРИМА* viestejä oli maalattu myös Belgradin sisääntuloteiden varteen. Nämä suurikokoiset graffitit poistettiin vasta puoli vuotta niiden ilmestymisen jälkeen, kun lesbojen ihmisoikeuksia puolustava järjestö Labris valitti asiasta (Gej strejt alijansa 2012: 50–51).

Toinen näkyvä Pride-tapahtuman vastainen tarra- ja julistekampanja julisti näennäisesti Serbian terveysministeriön nimissä: *ЗАБРАЊЕНО ПАРАДИРАЊЕ* 'Paraatit kielletty'. Julisteiden ja tarrojen kuvituksena oli tyylliteltujen mieshahmojen yhdyntä kieltomerkissä. Tämän kampanjan yhteydessä ei näkynyt kampanjan toteuttajan tunnuksia (koska sen oli tarkoitus näyttää Serbian terveysministeriön toteuttamalta), mutta oletettavasti myös tämä kampanja oli Obrazin toteuttama. Kyseistä materiaalia löytyi Obrazin johtohahmoihin kuuluvan henkilön pidätyksen yhteydessä. (Vukosavljević 2010.)

Muuten homoseksuaalisuuteen kohdistuvan vihapuheen levittäjät ilmoittautuivat usein avoimesti järjestö- tai ryhmätasolla. Homofobisten graffitien joukossa oli useita jalkapallokannattajaryhmien allekirjoittamia graffiteja. Jalkapallokannattajaryhmien allekirjoituksia olivat *z.j.* (jalkapallojoukkue Partizanin kannattajaryhmä Grobari jug), *ЦЗВГ* (lyhenne jalkapallojoukkue Crvena zvezda Beogradista) ja *ДЦ89* (jalkapallojoukkue Crvena zvezdan kannattajaryhmä Delije sever). Jalkapallokannattajaryhmien lisäksi kansallismielisistä järjestöistä juuri Obraz kampanjoi avoimesti seksuaalivähemmistöjä ja Pride-paraatia vastaan.

Huomionarvoista on, että seksuaalivähemmistöihin kohdistuva vihapuhe Belgradin graffiteissa suuntautuu lähes pelkästään miesten välisiin homoseksuaalisiin suhteisiin. Tämä todettiin myös Hristićin ja Antonijevićin tutkimuksessa (Hristić & Antonijević 2006: 285). Oman aineistoni muutamit homoseksuaalisuuteen positiivisesti suhtautuneet graffitit taas kohdistuivat yhtä lukuun ottamatta naisten välisiin homoseksuaalisiin suhteisiin.

4.4 Suvaitsemattomat graffitit yhteiskunnan arvopohjan ja uskonnollis-kansallisen mytologian ilmentäjinä?

Tässä luvussa pohdin, millaisia päätelmiä suvaitsemattomien graffitien perusteella voisi tehdä yhteiskunnasta, jossa ne ilmenevät. Lähestyn kysymystä useista eri näkökulmista ja asetan tutkimusaineistoni graffitit laajempaan yhteiskunnalliseen kontekstiin.

1970-luvun alkupuolella Yhdysvalloissa tehdyissä graffititutkimuksissa kiisteltiin wc-kirjoittelun viestien suhteesta yhteiskunnassa vallitseviin arvoihin. Gonos, Mulkern ja Poushinsky (1976: 40) kritisoivat aiempaa graffititutkimusta siitä, että se liian suoraviivaisesti oletti graffitien heijastavan yhteiskunnassa vallitsevia arvoja ja kollektiivista tajuntaa, eikä ottanut huomioon graffitin välineen aiheuttamaa mahdollista vääristymää ts. sitä, että graffitien avulla mielipiteitään ilmaisevat pääasiassa ne, joilla ei ole pääsyä yhteiskunnan muihin viestintävälineisiin. Gonos et al. kritisoi erityisesti Stockerin, Dutcherin, Hargroven ja Cookin (1972) tekemää päätelmää, jonka mukaan graffitit ovat yhteiskunnan ja yhteisön vallitsevien arvojen tarkka indikaattori. Yksi Stockerin et al. tutkimuksen pääväittämistä koski homoseksuaalisuuteen kielteisesti suhtautuvia graffiteja, mutta myös rasisia graffiteja käsiteltiin. Stockerin et al. (1972: 358) mukaan homoseksuaalisuuteen kielteisesti suhtautuvat graffitit ovat yhteisön osoitus homoseksuaalisen käytöksen tuomitsemisesta.

Gonosin et al. (1976: 41–42) mukaan graffitit eivät suinkaan ilmaise yhteiskunnan ja yhteisön vallitsevia arvoja, vaan peilaavat yhteiskunnassa vallitsevia arvoja käänteisesti. Tämä on Gonosin et al. (ibid.) mukaan tyypillistä erityisesti tilanteissa, joissa yhteiskunnan vallitseva arvojärjestys on muutoksen kourissa. Näin ollen rasiset ja homofobiset graffitit lisääntyvät, kun yhteiskunnan asenneilmapiiri on muuttumassa liberaalimmaksi, eivätkä suinkaan silloin, kun asenteet kiristyvät. Mitä hyväksyttäväksi jokin ilmiö yhteiskunnassa tulee, sitä tuomittavammaksi sen julkinen kritisointi muuttuu ja siksi kritiikki esitetään sellaisen median kautta, joka mahdollistaa nimettömyyden i.e. graffiti. Kuten jo aiemminkin todettiin, voi graffitien avulla anonymisti esittää näkemyksiä, jotka eivät ole sopivia tai poliittisesti korrekkeja virallisessa diskurssissa.

Onko tämä teoria yhteiskunnan asenneilmapiiristä sovellettavissa Serbian suvaitsemattomiin graffiteihin? Blagojević ja Erceg (1984: 307–308) ilmoittivat löytäneensä joitakin esimerkkejä selvästi kansallismielisestä seinäkirjoittelusta jo 1980-luvun alkupuolella. He ennakoivat tarkkanäköisesti myös jalkapallokannattajien viesteissä olevan poliittis-kansallismielisen pohjavireen. Hristićin ja Antonijevićin (2006: 284) mukaan etnisesti suvaitsemattomia graffiteja ilmestyi Serbian katukuvaan aika ajoin 1990-luvun alkupuolelta lähtien, mutta niiden suuri määrällinen lisääntyminen 2000-luvulla osuu yhteen Serbian demokratiakehityksen elpymisen kanssa. Hristićin ja Antonijevićin (ibid.) tulkinnan mukaan suvaitsemattomuutta lietsovat graffitit ovatkin vastaus valtion viralliselle, suvaitsevaisuutta korostavalle politiikalle. Heidän mukaansa viralliseen diskurssiin sopimattomia viestejä levittävät tyytymättömät, suvaitsemattomat, kansallismielisyyden kyllästävät yksilöt. Hristić ja Antonijević (2006: 281, 284) tuntuvat hyväksyvän Gonosin et al. teesin, jonka mukaan liberaaleja arvoja korostavassa ympäristössä esiintyy konservatiivisia graffiteja ja päinvastoin. Vaikka pelkästään suvaitsemattomien graffitien pohjalta ei voi mielestäni tehdä kovin syväluotaavia tai yleistäviä tulkintoja yhteiskunnan arvopohjasta ja asenneilmapiiristä, Hristićin ja Antonijevićin tulkinta serbialaisen yhteiskunnan tilasta on mielestäni kuitenkin aavistuksen turhan optimistinen.

Selvää on, että kansallismielisten järjestöjen vihakampanjat eivät synny tyhjiössä, vaan niiden edustamille asenteille vaaditaan kannatuspohjaa suuren yleisön keskuudessa. Gej strejt alijansa ja Centar za slobodne izbore i demokratiju (CeSID) toteuttivat vuonna 2010 kyselytutkimuksen²¹ serbialaisten asenteista homoseksuaalisuutta kohtaan. Huolimatta kyseisenä vuonna järjestetystä Pride-tapahtumasta ja tapahtuman maan hallitukselta saamasta tuesta, voidaan todeta, että asenteet homoseksuaalisuutta kohtaan olivat edelleen erittäin negatiivisia. Tutkimukseen vastanneista 67 % piti homoseksuaalisuutta sairautena ja 56 % uskoi, että homoseksuaalisuus on uhka yhteiskunnalle. Vaikka enemmistö vastaajista vastustikin väkivaltaa, niin 20 % vastaajista näki kuitenkin homoseksuaalien uhkaamisen väkivallalla oikeutetuksi ja 5 % oli itse valmis käyttämään väkivaltaa

²¹ Kyselyyn vastasi 1405 henkilöä koko Serbian alueelta (Gej strejt alijansa 2010: 5).

homoseksuaaleja vastaan. Enemmistö vastaajista oli sitä mieltä, että kirkon ja valtion tulisi toimia aktiivisesti homoseksuaaleja vastaan. Tutkimuksen mukaan asenteet homoseksuaalisuutta kohtaan olivat tiukentuneet kaksi vuotta aikaisemmin (vuonna 2008) tehtyyn vastaavaan tutkimukseen verrattuna. (Gej strejt alijansa 2010: 8.) Toisaalta vastauksissa tutkimuksen positiivisempiinkin väittämiin oli kasvua aiempaan tutkimukseen verrattuna. Vastaajista 52 % oli sitä mieltä, että homoseksuaalit ovat ihmisiä siinä missä muutkin, kun vuonna 2008 vain 38 % oli tätä mieltä. Vastauksien jakautumisesta voidaan päätellä, että väestössä on – enemmistön erittäin negatiivisista käsityksistä huolimatta – tapahtunut jonkinasteista mielipiteiden polarisaatiota. (ibid.: 10.)

Tutkimuksessa todettiin myös, että arvopohjainen suuntautuminen korreloi homofobian kanssa esimerkiksi sosiaalisia tai demografisia tekijöitä voimakkaammin. Homofobian kanssa vahvimmin korreloivat traditionalistinen, autoritaarinen, konformistinen ja kansallismielinen arvosuuntautuneisuus. (ibid.: 24.) Perinteisen, konservatiivisen arvosuuntautuneisuuden vallitsevuuden serbialaisessa yhteiskunnassa vahvistaa Jelena Pešićin tutkimus, jossa verrataan aineistoja vuosilta 1989 ja 2004. Kollektivistinen, autoritaarinen ja patriarkaalinen arvosuuntautuneisuus oli Serbiassa yhä voimissaan myös myöhemmän aineiston valossa. Jälki-sosialistisella aikakaudella sosialistinen kollektivismi oli vain muuttunut etnisesti suuntautuneeksi. (Pešić 2006: 298, 305.)

Gej strejt alijansan tutkimus osoittaa, että serbialaisten mielipiteissä seksuaalivähemmistöjä kohtaan on tapahtunut viime vuosina jonkin asteista polarisaatiota. Näin ollen Gonosin et al. teorian mukaan Serbian voisi varovaisen optimistisesti ajatella olevan tilanteessa, jossa yhteiskunnan vallitsevat arvot ovat hitaasti alkaneet muuttua ja nimenomaan tämä kehitys lisäisi kansallismielisiä, rasistisia ja seksuaalivähemmistöjä kohtaan vihamielisiä viestejä. Ruotsalainen feministi ja kirjailija Maria Sveland (2013: 164–165) toteaa Ruotsin yli viime vuosina pyyhkäisseen feminismin vastaisen aallon käynnistäneen samantyyppisiä mekanismeja. Vihakampanjat ja uhkaukset aktivoituvat yhteiskunnallisten muutosprosessien yhteydessä tai kun vallitseva arvojärjestys joutuu uhatuksi esimerkiksi perinteisesti alistetun ryhmän vaatiessa oikeuksiaan. Vaikka muutoksen tuulia voikin aistia olevan ilmassa, antaa käänteentekevä asenneilmapiirin muutos

liberaalimpaan suuntaan Serbiassa vielä odottaa itseään, kuten Gej strejt alijansankin tutkimus osoittaa.

Gonosin et al. selitysmallin tärkein oivallus on juuri asenneilmapiirin ja arvojärjestyksen muutokseen liittyvät havainnot. Toinen tärkeä havainto on graffitin välineen mahdollisesti aiheuttama vääristymä. Muutoin nämä 1970-luvulla Yhdysvalloissa esitetyt selitysmallit suvaitsemattomista graffiteista ovat kuitenkin hieman mustavalkoisia ja yksin riittämättömiä selittämään suvaitsemattomien graffitien ilmenemistä. Šuber ja Karamanić (2012c) kyseenalaistavat vahvasti tämän yhteiskuntatieteellisen vastakkainasetteluun pohjaavan analyysitradition, johon myös Gonosin et al. ja Stockerin et al. tutkimukset voidaan lukea ja johon Hristićin ja Antonijevićinkin vihjaama serbialaisen yhteiskunnan ja poliittisen todellisuuden kahtiajakautuminen nojaa.

Šuberin ja Karamanićin (2012c: 315–316) mukaan serbialaisen yhteiskunnan tilaa analysoitaessa pitäisi vastakkainasettelun – liberaali Eurooppa-myönteisyys vis-à-vis konservatiivinen kansallismielisyys – sijaan keskittyä tarkastelemaan kahden oletettavasti vastakkaisen ideologian ja niitä edustavien poliittisten tekijöiden keskinäisiä suhteita ja yhtymäkohtia. Šuberin ja Karamanićin (2012a: 20, 2012c: 333) mukaan polarisoitunut näkemys serbialaisen yhteiskunnan tilasta on yksinkertaistava, eikä heidän tutkimuksessaan tehty julkisen tilan visuaalisen kuvaston lähiluku paljastanut selvää jakolinjaa oletettavasti demokraattisen, Eurooppa-myönteisen valtionhallinnon virallisen viestinnän ja äärikansallismielisten ja äärioikeistolaisten järjestöjen kaduilla tapahtuvan viestinnän välillä. Miloševićin hallinnon jälkeisen yhteiskunnan normalisaatioprosessin päämäärät ja keinot ovat olleet samansuuntaisia kuin äärioikeistolaisten järjestöjenkin toiminta; molemmissa keskiöön ovat nousseet samat kansalliset intressit: alueellinen koskemattomuus sekä kansallisen identiteetin ja valtion aseman uusintaminen. Šuberin ja Karamanićin (2012c: 321) mukaan nykytilannetta ei voi siis ymmärtää suhteessa ideologiseen kuiluun demokratian ja sen vastakohdan välillä; kirjoittajat painottavat päinvastoin jatkuvuutta ja ideologista täydentävyyttä erojen sijaan. Sen sijaan, että etsittäisiin perustavanlaatuisia eroja ”normaalin” ja ”kohtuuttomuuden” välillä, tulisi serbialaisen yhteiskunnan tilasta puhua ”normaalin äärimmäisyytenä” (*extremism of normality*) tai ”keskustan äärimmäisyytenä” (*extremism of the centre*) (ibid.: 333–

334). Keskustaoikeistolainen poliittinen äärimmäisyysliikehdintä on löytänyt viime vuosina tiensä marginaalista keskustaan ympäri Eurooppaa (Velikonja 2008: 30).

Paras esimerkki Šuberin ja Karamanićin yhteneväisyyksiä etsivän teorian tueksi on löydettävissä Serbian hallituksen ja kansallismielisten järjestöjen Kosovoa koskevien kampanjoiden samankaltaisuudesta ja lähes identtisistä sisällöistä. Serbian hallituksen vuonna 2007 lanseeraama näyttävä, historian suurmiehiä²² siteerannut *Kosovo je Srbija* -mainostaulukampanja on kansallismielisten järjestöjen kampanjoita hienostuneempi mutta perimmäiseltä sanomaltaan identtinen. Kampanjassa Serbian huoli alueellisesta koskemattomuudesta yhdistetään universaaleihin demokratian periaatteisiin. (Šuber & Karamanić 2012b: 133.) Yksi mainostaulu siteeraa Winston Churchillia: ”Branićemo ono što je naše. Nikada se nećemo predati.” (B92 2007). Toiseen vastaavaan esimerkkiin, katujen uudelleen nimeämiseen, palaan luvussa 4.6.

Valtionhallinnon lisäksi Serbian ortodoksinen kirkko on instituutio, jonka retoriikka ei juurikaan eroa kansallismielisten järjestöjen käyttämästä. Kirkko on syylistynyt kansallismielisten järjestöjen kanssa identtiseen poliittiseen agitaatioon Kosovon kysymyksissä, eikä kirkko ole malttanut olla sekaantumatta muihinkaan päivänpoliittisiin kysymyksiin (Šuber & Karamanić 2012c: 323–324). Kirkko on mm. tuominut Pride-tapahtuman tiedotusvälineissä kutsumalla sitä häpeän paraatiksi ja uudeksi Sodomaksi ja Gomorraksi (Српска Православна Црква 2009, B92 2009g). Kirkon sekaantumista päivänpolitiikkaan kommentoitiin myös aineistoni yhteiskuntakriittisissä graffiteissa.

Myös ihmisoikeusjärjestö Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji (2011: 60, 68) arvioi seksuaalivähemmistöjä ahdistelevien kansallismielisten järjestöjen kuten Naši, SNP 1389 ja Obraz nauttivan Serbian ortodoksisen kirkon laajaa tukea. Čolovićin (2012) mukaan kansallismielisistä järjestöistä äärioikeistolaiset Nacionalni stroj ja Obraz eivät ole enää nauttineet suuren yleisön varauksetonta luottamusta sen jälkeen, kun perustuslakituomioistuin kielsi ne²³, mutta isänmaallinen suuri yleisö ja erityisesti kirkko luottavat yhä järjestöihin Srpski sabor Dveri, Naši ja Narodni pokret

²² Kampanjassa *Kosovo je Srbija* siteerataan monia maailmanpolitiikan suurmiehiä kuten Winston Churchillia, Abraham Lincolnia ja Charles de Gaullea (B92 2007).

²³ Ks. B92 2011b, B92 2012c.

1389. Kuten jo aiemmin todettiin esiintyvät kansallismieliset ja äärioikeistolaiset järjestöt – kuten myös jalkapallohuligaanit – tosiuskovaisina, joiden tehtävänä on toimia normaaliuden vaalijoina serbialaisuuden, perhearvojen, kyrillisen kirjoituksen, ortodoksisen uskon ja kansallisvaltion puolesta poikkeavaa käyttäytymistä vastaan (Šuber & Karamanić 2012b: 124). Kirkko seisoo näiden ”terveiden, isänmaallisten nuorten” rinnalla samaan tapaan kuin se aikoinaan seisoi myös ”tosiuskovaisen” Arkanin rinnalla (Čolović 2012). Ihmisoikeusjärjestö Helsinški odbor za ljudska prava u Srbijiin (2009: 130–131) mukaan on merkkejä siitä, että kirkko ja uskonnollis-kansallismieliset järjestöt eivät ole vain ideologisesti lähellä toisiaan. Sen mukaan kirkko olisi ollut mukana myös kansallismielisten järjestöjen katuaktioissa, koska vuoden 2001 hyökkäystä Pride-tapahtumaa vastaan johti entinen pappi Žarko Gavrilović.

Valtion hallinto, kirkko ja kansallismieliset järjestöt uusintavat retoriikassaan jatkuvasti serbialaisen uskonnollis-kansallisen mytologian keskeisiä myyttejä – ja tätä kautta uskonnollis-kansallinen mytologia vaikuttaa myös yhteiskunnan asenneilmapiiriin ja arvopohjaan. Monien tutkimusaineistoni graffitien yhteyteen – oli kyse sitten seksuaalivähemmistöihin kohdistuvista vihagraffiteista, rasistisista, kansallismielisistä tai jalkapallokannattajien graffiteista – oli maalattu serbialainen vaakunaristi neljine kyrillisine s-kirjaimineen²⁴. Tähän yksinkertaiseen graafiseen symboliin kiteytyy serbialaisen uskonnollis-kansallisen myytin, *svetosavljen*, tunnuslause: *Samo sloga Srbina spasava*. Svetosavlje eli ortodoksinen usko serbialaiseen tapaan edellyttää yksilön ja yhteisön myyttistä yhteyttä; ortodoksinen usko on serbien itsestään selvä ja ainoa mahdollinen identiteetti. (Velikonja 2001: 221, Velikonja 2003: 17, 100.) Uusi serbialainen uskonnollis-kansallinen mytologia koottiin perinteisistä aineksista 1800-luvun kuluessa. Svetosavljen lisäksi sen oleellisia osia ovat myytti Kosovosta, myytti nukkuvasta kuninkaasta Kraljević

²⁴ Samainen symboli oli joidenkin teorioiden mukaan käytössä jo Bysantissa. Serbiassa kyrilliseksi s-kirjaimeksi tulkittu symboli on bysanttilaisessa versiossa kreikkalainen kirjain beta. Kuvion on tulkittu esittävän myös tulusrautaa (serbiaksi ocilo tai ognjilo). Bysantissa neljän beta-kirjaimen on arveltu tarkoittavan tunnuslausetta: *Basileus Basileon Basileuon Basileunton* tai serbiaksi käännettynä: *Car careva koji caruje nad onima koji caruje*. Bysantilainen tunnuslause viittaisi näin ollen Jeesukseen. (Атлагић 1997: 149–150, 152, Mønnesland 2013: 195.)

Markosta, joka tulisi yhdistämään serbien maat, myytti petturuudesta, jonka mukaan uskonnollisen toisen (islamin uskoon kääntyneen petturin) osa on tulla tuhotuksi, myytti serbien asemasta ortodoksisen kristinuskon suojamuurina islamia ja katolista kristinuskoa vastaan sekä myytti serbeistä valittuna, taivaallisena kansana, joka viattomuudestaan huolimatta on saanut kärsiä läpi historiansa. (Velikonja 2001: 221–222.) Michael A. Sells (2002: 61–62) kuvaa kristillis-kansallista myyttiä slaavien – ja erityisesti serbien – kristillisestä alkuperästä käsitteellä *christoslavism*. Koska kristoslavismien periaatteiden mukaan petturin, uskonnollisen toisen, osa on tulla tuhotuksi, on vaihtoehtoisten identiteettien sovittaminen serbialaiseen yhteiskuntaan vaikeaa (Hristić & Antonijević 2006: 285, Sells 1996: 51). Uskonnollis-kansalliseen projektiin kriittisesti tai neutraalisti suhtautuvia ja vaihtoehtoisten identiteettien puolesta puhuvia demonisoidaan räikeästi, ja kuten Pride-tapahtumien vastaisista iskulauseistakin käy ilmi, uusintavat äärikansallismieliset järjestöt suvaitsemattomissa graffitikampanjoissaan kristoslavistista myyttiä uskonnollis-kansallisten pettureiden (i.e. homoseksuaalien) tuhoamisesta. Näiden suvaitsemattomien graffitikampanjoiden kiinteänä osana serbialaisen vaakunaristin symboloima tunnuslause *Samo sloga Srbina spasava* on tullut symboloimaan negatiivista kansallismielisyyttä.

4.5 Jalkapalloaiheiset graffitit

Jalkapalloaiheiset graffitit ja kansallismielinen aineisto muodostavat kaksi suurinta aihekokonaisuutta aineistossani. Se, kumpi luokka katsotaan aineistossa määrällisesti suuremmaksi, riippuu laskutavasta. Olen listannut aineistooni myös Partizanin ja Crvena zvezdan jalkapallostadioneilla kuvaamani graffitit, mutta en käsittele niitä tulososiossa erikseen. Olen eritellyt stadioneilla kuvatun jalkapalloaiheisen aineiston kuvauspaikan mukaan, koska tämä aineisto oli ennalta arvattavasti lähes poikkeuksetta jalkapalloon keskittyvää ja kasvatti sen vuoksi suhteettomasti jalkapalloaiheisen aineiston kokonaismäärää. Keskityn analyysissä jalkapalloaiheiseen aineistoon, joka on – muun tutkimusaineiston tavoin – kerätty muualta Belgradista kuin jalkapallostadioneilta. Belgradin keskustan alueelta kerätty

jalkapalloaiheinen graffitiaineisto muodostaa hieman kansallismielistä aineistoa pienemmän luokan.

Jalkapalloaiheisten graffitien lisäksi stadioneilta löytyi jonkin verran kansallismielisiä graffiteja. Jalkapallokannattajaryhmien yhteyksistä kansallismielisiin järjestöihin ja esimerkiksi seksuaalivähemmistöihin vihamielisesti suhtautuvaan propagandaan on keskusteltu edellisissä luvuissa. Jalkapallokannattajien allekirjoittamat, muut kuin jalkapalloaiheiset, graffitit on luokitettu aihepiirin mukaan sopivaan luokkaan.

Jalkapalloaiheisista graffiteista suuri osa on erilaisia variaatiota joukkueiden ja niiden kannattajaryhmien nimistä ja akronyymeistä. Näiden graffitien suuresta määrästä päätellen kyseessä vaikuttaa olevan jonkinlainen reviirien merkitseminen eri kannattajaryhmien välisessä kilpailussa. Joukkueista yleisimmin mainittiin Belgradin kaksi suurta jalkapallojoukkuetta, *Partizan* ja *Crvena zvezda*, mutta myös muut joukkueet, kuten esimerkiksi *Rad*, *Obilić*, *Voždovac*, *Zemun* sekä kreikkalainen *PAOK*, saivat mainintoja. Kannattajaryhmistä näkyvimpiä olivat Partizanin kannattajaryhmä *Grobari* 'Haudankaivajat' ja Crvena zvezdan kannattajaryhmä *Delije* 'Sankarit'. Molemmilla kannattajaryhmillä on erilaisia alaosastoja. Edellä mainittujen pääkannattajaryhmien lisäksi Belgradin kaduilla vilisivät sellaiset kannattajaryhmien nimet kuin *Alcatraz*, *Shadows*, *Belgrade Boys*, *Srpski sinovi*, *Mangupi*, *United Force*, *Taurunum Boys* ja *Zemun trg*. Crvena zvezdaan viitattiin pääasiassa joukkueen punatähdellä varustetulla kilpilogolla tai lyhenteellä *ЦЗ*. Visuaalisista jalkapallosymboleista yleisiä olivat punatähden lisäksi sen kannattajaryhmän Delijen punavalkoinen kilpilogo ja Grobarin haudankaivajahahmo. Ilman kuvaan liittyvää tekstiäkin nämä jalkapallojoukkueiden ja niiden kannattajaryhmien symbolit ovat kaikkien tuntemia, eikä ole epäselvää mihin niillä viitataan.

Eri joukkueiden kannattajaryhmät kilpailivat Belgradin seinillä sotkemalla tai muuntelemalla toistensa graffiteja ja korvaamalla niitä omilla tunnuksillaan. Vastapuolta myös solvattiin armotta. Partizanin väreihin viittaava graffiti *ЦРНО БЕЛИ* 'mustavalkoinen' oli muutettu muotoon *ЦРНО БЕЛЕ ПИЧКЕ* 'mustavalkoiset paskiaiset'. Partizanin kannattajat puolestaan kutsuvat Crvena zvezdan kannattajaryhmän Delijen jäseniä mustalaisiksi. *СМРТ ЦИГАНИМА* 'Kuolema mustalaisille' ja *ЈЕБАЋЕ ВАС ЦИГАНИ* 'Haistakaa vittu mustalaiset' solvaukset

toistuvat aineistossa, eivätkä siis kohdistu etniseen ryhmään. Ivan Čolović (2002: 271) toteaakin jalkapallokannattaja-huligaanien, kuten hän heitä kutsuu, käyttämän, vastapuolta loukkaavaksi tarkoitetun, sanaston koostuvan yhtäältä väkivallan ja kuoleman kuvastosta ja toisaalta epäsideellisestä ja pornografisesta kuvastosta, minkä omatkin esimerkkini hyvin osoittavat.

Joukkueiden ja kannattajaryhmien nimien ja logojen lisäksi suosittiin erilaisia kannatuksesta ja omasta joukkueesta kertovia tunnus- ja iskulauseita: БЕОГРАД НАВИЈА ЗА ЗВЕЗДУ 'Belgrad kannattaa [puna]tähteä', СВИ НА МАРАКАНУ! 'Kaikki Marakanalle!', ИЗАБРАНИ ЦЗ 'Valitse punatähti', ПАРТИЗАНЕ ТЕБЕ ВОЛИМ САМО 'Partizan sinua rakastan ainoastaan', ДОРЋОЛ ВОЛИ ПАРТИЗАН! 'Dorćol rakastaa Partizania!', ЗЕМУН ДО СМРТИ! 'Kuolemaan saakka Zemun!', ОБИЛИЋ Ф.К. САМИ ПРОТИВ СВИХ САДА И ЗАУВЕК! 'Jalkapallojoukkue Obilić yksin kaikkia vastaan nyt ja ikuisesti!' ja САМО НАШ САМО РАД 'Vain meidän vain Rad'.

Crvena zvezdan Marakana-stadionilla oli paljon suuria jalkapalloaiheisia muraaleja, jotka yhdistelivät kuvaa ja tekstiä. Marakanan lisäksi muutamia suuria jalkapalloaiheisia muraaleja löytyi myös Belgradin keskustassa. Kannattajaryhmä Alcatrazin kahdella kulmittaisella seinällä sijaitseva suurikokoinen muraalikonaisuus sisälsi visuaalisten elementtien (Al Caponen potretti, Alcatrazin nimeä kantava mustavalkoinen graffiti ja maalaus hautausmaasta haudankaivajahahmoineen) lisäksi kannattajaryhmän tärkeydestä kertovan tekstin: *Menjamo godine, menjamo mišljenje, menjamo snove, menjamo uslove reketa, menjamo olovke, menjamo devojke, menjamo oružje, menjamo lovu, Ali nikad drugove svoje!* 'Vaihtuvat vuodet, vaihtuvat mielipiteet, vaihtuvat unelmat, vaihtuvat rötöstelyn ehdot, vaihtuvat lyijykynät, vaihtuvat naiset, vaihtuvat aseet, vaihtuvat

rahat, mutta ystävät eivät vaihdu koskaan!’²⁵. Toinen suuri muraali oli potretti nimekkäistä jalkapalloilijoista Zinedine Zidanesta, Diego Maradonasta ja Ronaldosta.

Jalkapallokannattajat suosivat myös erilaisia poliisia vastustavia ja huliganismia ja rikollisuutta ihailevia iskulauseita: *NIKAD NEĆETE BITI VEĆI KRIMINALCI OD NAS* 'Teistä ei koskaan tule meitä suurempia rikollisia', *VOŽDOVAC KRIMINAL, NASILJE TERORIZAM PARTIZAN!* 'Väkivalta terrorismi Partizan!', *ПАКЕТНА БАЗА НЕИМАР! ДС*²⁶ 'Ohjustukikohta Neimar! DS', *BORN TO BREAK RULES A.C.A.B.*²⁷, *POLICE BASTARDS, ЕПИЦЕНТАР ЛУДИЛА 1389* 'Hulluuden keskipiste 1389', *НАВИЈАЧКИ ПОКРЕТ НЕЋЕТЕ УГАСИТИ* 'Kannattajaliikettä ette sammuta' ja *ОИ! АНТИФА СТОП ПОЛИЦИЈСКОЈ РЕПРЕСИЈИ*²⁸ 'Oi! Antifa loppu poliisin sorrolle'. Čolovićin (2002)

²⁵ Verbi (menjamo) on alkukielellä monikon ensimmäisessä persoonassa ts. vaihdamme.

²⁶ Neimar on Belgradin kaupunginosa. Raketeilla viitattaneen jalkapallohuligaanien otteluissa ampumiin valoraketteihin, ilotulitteisiin tms. DS = Delije sever, Crvena zvezdan kannattajaryhmä.

²⁷ Iskulause A.C.A.B. (tai ACAB) (All cop[per]s are bastards) yhdistetään maailmanlaajuisesti niin jalkapallohuligaaneihin, punkkareihin kuin anarkisteihinkin (Urban dictionary s. v. ACAB). Belgradissa poliisia vastustavat viestit esiintyvät yleisemmin jalkapallokannattajien graffitien yhteydessä.

²⁸ Oi! on punkrockin tyyliisuunta, joka liitetään erityisesti anarkistiseen skinhead-kulttuuriin (Urban dictionary s.v. Oi). Kyseinen graffiti on todennäköisesti kreikkalaisen jalkapallojoukkueen PAOK:n kannattajaryhmän Gate 4:n tekemä, sillä ryhmä on ideologialtaan punk- ja antifasismiorientoitunut. Aineistostani löytyy Paokin kannattajaryhmän Gate 4:n graffiteja: *ΠΑΟΚ GATE 4 ANTIFA*. Serbialaiset jalkapallokannattajaryhmät vastustuvat yksiselitteisesti anarkisteja ja antifasisteja. Aineistostani löytyy mm. graffiti *СМРТ АНАРХИСТИМА!* 'Kuolema anarkisteille!' yhdessä graffitin *НАВИЈАЧКИ ПОКРЕТ НЕЋЕТЕ УГАСИТИ* 'Kannattajaliikettä ette sammuta' kanssa.

mukaan jalkapallohuligaanit esittävät itsensä lauluissaan ja iskulauseissaan tietoisien provokatiivisesti huligaaneina, alkoholisteina ja hulluina; yhteiskunnasta syrjäytyneinä, epäsosiaalisina hahmoina, jotka vastustavat auktoriteetteja (Čolović 2002: 270).

Toisaalta jalkapallokannattajat pitävät itseään serbialaisen sankaritradition perillisinä ja serbialaisuuden ja ortodoksisen uskon suojelijoina, joiden tehtävä on johtaa Serbia taisteluihin niin jalkapalloareenoilla kuin niiden ulkopuolellakin. Ensimmäisen aallon jalkapallohuligaanit osallistuivat Jugoslavian hajoamissotiin Bosniassa ja Kroatiaassa (pahamaineisimpana esimerkkinä tästä olivat Željko Ražnatović Arkanin Crvena zvezdan kannattajaryhmän jäsenistä kokoamat puolisotilaalliset joukot), ja heitä kunnioitetaan uuden polven jalkapallohuligaanien keskuudessa uskonsotureina. Äärikansallismielisten järjestöjen tapaan rauhanajan jalkapallokannattajat toimivat puolestaan omalla valtuutuksellaan yhteiskunnan moraalinvartijoina, joiden kohteena ovat ns. sisäiset viholliset, moraalisesti langenneet, huonot serbit kuten esimerkiksi Pride-tapahtuman osallistujat. (Čolović 2012.) Jalkapallokannattajien kansallismielinen suuntautuminen tuli esille myös joidenkin jalkapalloaiheisten graffitien viesteissä. Yhdessä jalkapallo yhdistettiin alueellisiin kysymyksiin: *ЗВЕЗДА СРБИЈА КОСОВО МЕТОХИЈА* '[Puna]tähti Serbia Kosovo Metohija'. Toisena esimerkkinä voi mainita erään Partizanin kannattajaryhmän tarran, jonka kuvituksena oli Pyhän Savan katedraali. Lisäksi jalkapallokannattajien graffitien yhteyteen oli usein – kansallismielisten graffitien tapaan – maalattu serbialainen vaakunaristi neljine kyrillisine s-kirjaimineen.

Suurta näkyvyyttä – myös tutkimusaineistossani – saanut tarra- ja graffitikampanja *ПРАВДА ЗА УРОША* 'Oikeutta Urošille' peräänkuulutti oikeutta yhdelle jalkapallokannattajalle. Uroš Mišić on Crvena zvezdan kannattaja, jota syytettiin vuonna 2007 jalkapallo-ottelussa tapahtuneesta santarmin pahoinpitelystä (Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji 2009: 71–72). Oikeudenkäynnistä lähtien mittava kampanja on levittänyt kuvaa Uroš Mišićistä jonkinlaisena jalkapallon sankari-marttyyrina. Kampanja on levinnyt myös Serbian ulkopuolelle, ja itse näin *ПРАВДА ЗА УРОША* -tarran kesällä 2013 myös Prahassa.

Jalkapalloaiheisten graffitien joukosta löytyy myös kreikankielinen graffiti: *ΙΔΙΑ ΧΡΩ ΜΑΤΑ ΙΔΙΑ ΘΡΗΣΚΕΙΑ* 'Samat värit, sama uskonto'. Partizan ja kreikkalainen

jalkapallojoukkue PAOK ovat eräänlaisia veljesjoukkueita; molemmilla joukkueilla on mustavalkoiset värit ja yhdistävänä tekijänä toimii myös ortodoksinen usko. Belgradissa näkyi jonkin verran myös PAOK-graffitien lisäksi sen kannattajaryhmä Gate 4:n nimeä kantavia graffiteja.

4.6 Anarkistiset ja vasemmistograffitit

Kansallismielisen aineiston poliittisen ja aatteellisen vastapoolin muodostavat anarkistien, antifasistien, vasemmistojärjestöjen ja ulkoparlamentaaristen kommunistipuolueiden graffitit. Poliittisia sisältöjä välittävässä graffiteissa korostuvat ylipäättään poliittisen jatkumon ääripäät. Poliittista keskustaa tai liberaaleja arvoja edustavat graffitit ovat aineistossa harvinaisia. Tämän vuoksi Gonosin et al. (1976: 40) huomio graffitin välineen mahdollisesta vääristymästä on mielestäni osuva. Anarkistien ja vasemmiston graffitien ohella kansallismielisen aineiston vastavoimana voidaan nähdä myös yhteiskuntakriittiset graffitit. Erotuksena anarkistien ja vasemmistoryhmien graffiteihin ei yhteiskuntakriittisten graffitien taustalla ole kuitenkaan tiettyä, selvästi artikuloitua poliittista agenda. Määrällisesti anarkistien ja vasemmiston graffitit eivät yltäneet lähellekään kansallismielistä aineistoa – toisaalta yhdessä yhteiskuntakriittisen aineiston kanssa ne muodostavat jo varteenotettavan kriittisen vastavoiman kansallismieliselle aineistolle.

Kuten jo aiemmin totesin, päädyin anarkistien graffitien luokittamisessa hyvin erilaiseen ratkaisuun kuin Hristić ja Antonijević omassa tutkimuksessaan. Koska jalkapallokannattajien graffitit kuuluvat osin samaan jatkumoon kansallismielisen aineiston kanssa, on mielestäni mahdotonta sijoittaa jalkapallokannattajien ja anarkistien graffiteja temaattisesti samaan luokkaan, koska ne edustavat ideologisen jatkumon vastakkaisia ääripäitä. Šuberin ja Karamanićin luokituksessa oletan anarkistien ja vasemmiston graffitien kuuluvan luokkaan kansallismielisyyttä vastustavat graffitit, koska heidän luokituksessaan ei ollut nimettyä luokkaa vasemmiston ja anarkistien graffiteille.

Kuten graffitien suhteellisen vaatimattomasta määrästäkin voi päätellä, on anarkistinen ja antifasistinen liike Serbiassa jäsenmäärältään pieni ja heikosti organisoitunut; ryhmittymiä syntyy ja katoaa nopeaan tahtiin (B92 2006, B92 2009b,

Devurić 2013). Aktiivisinta anarkistinen ja antifasistinen toiminta Serbiassa on Novi Sadissa (Devurić 2013). Käydessäni tutkimusajankohtana Novi Sadissa dokumentoin itsekin kaupungissa joukon Antifašistička akcija Novi Sadin (AFANS) tarroja. Toisaalta, kuten jo aiemmin on todettu, on Novi Sadissa havaittu myös paljon kansallismielisiä vihagraffiteja. Serbian pienet kommunistiset puolueet ovat ulkoparlamentaarisia, eivätkä kerää suurta kannatusta äänestäjien keskuudessa (B92 2011a, B92 2013a).

Anarkistien ja vasemmistoryhmien graffitien tekijät – kansallismielisten graffitien tekijöiden tapaan – ilmoittautuvat usein järjestötasolla. Huomionarvoista on, että anarkistien ja vasemmiston graffitit on kirjoitettu useimmiten latinalaisilla kirjaimilla, kun taas kansallismielinen aineisto oli lähes poikkeuksetta kirjoitettu kyrillisillä kirjaimilla. Internationalismi on tunnetusti yksi marxilaisen ajattelun kulmakiviä, ja sen periaatteiden mukaisesti työläisten solidaarisuus ylittää kansallisvaltioiden rajat (Larsson 2006: 59). Tämän periaatteen voi ajatella näkyvän graffitien sisältöjen ohella myös kirjaimiston valinnan taustalla.

Kansallismielisten järjestöjen ja jalkapallokannattajaryhmien tapaan myös anarkistit ja vasemmistojärjestöt kirjoittivat ja maalasivat Belgradin seinille järjestöjensä nimiä ja akronyymejä sekä visuaalisia elementtejä sisältäviä logoja. Näitä olivat mm. puolueen Nova komunistička partija Jugoslavije akronyymi *HKPJ* (huom! kyrilliset kirjaimet) ja sen nuorisojärjestön Savez komunističke omladine Jugoslavije akronyymi *SKOJ* (joskus myös *CKOJ*). Molemmat akronyymit esitettiin yhdistettynä punatähteen, sirppiin ja vasaraan. Marxilaisen kollektiivin, *CRužokin*, tehtaan silueteilla kuvitetut *MAJ 68* -sapluunatyöt toistuivat myös Belgradin kaduilla, kuten myös *ANTIFA* ja *ANTIFA BG* graffitit. Anarkistien symboli, ympyröity A-kirjain toistui lähes kaikkien anarkistien ja antifasistien graffitien yhteydessä ja joskus itsenäisestikin ilman muita tekstejä. Anarkistisymboleja oli piirretty myös opiskelijaprotestien iskulauseiden yhteyteen. Opiskelijaprotestien graffiteja tarkastelen yhteiskuntakriittisten graffitien yhteydessä. *ANTIFAŠISTIČKA AKCIJA* -tarrojen kuvituksena oli anarkistien perinteinen symboli, punainen ja musta lippu.

Kreikassa on tunnetusti vahva anarkistiliike ja Belgradissakin graffitit julistivat solidaarisuutta Kreikkaa kohtaan monin erilaisin iskulausein: *GRČKANARHIJA* 'Kreikkalainen anarkia' (jossa ensimmäistä ja toista sanaa yhdistävä A-kirjain oli ympyröity ja muodosti näin anarkistisymbolin), *SOLIDARNOST SA GRČKIM RADNICIMA MARKS 21*²⁹ 'Solidaarisuutta Kreikan työläisille Marks21', *SOLIDARNOST SA GRČKIM NARODOM* 'Solidaarisuutta Kreikan kansalle' (sanon solidarnost a-kirjain ympyröity anarkistisymboliksi) ja *GRČKA SUTRA SRBIJA – SVI U ŠTRAJK MARKS 21* '[Tänään] Kreikka huomenna Serbia – kaikki lakkoon Marks 21'. Sosialistisen internationalismin aate näkyi myös graffitissa: *USTAJTE NARODI EUROPE! MARKS 21* 'Nouskaa Euroopan kansat! Marks 21'.

Fasismia ja uusnatseja vastustavat, antifasistiset graffitit, kantoivat mm. seuraavanlaisia viestejä: *RAZBIJ FAŠIZAM* 'Murskaa fasismi', *SMRT FAŠIZMU antifa zagreb* 'Kuolema fasismille antifa zagreb' (tarra) sekä *NEĆE PROĆI!* "Ei pääse läpi" 'Fasismille ei ole sijaa täällä!/Fasismi ei pääse tänne!' (sapluunatyö). Viimeisen, *BAFI*³⁰ allekirjoittaman, graffitin kuvituksena nyrkkiin puristettu käsi murskaa hakaristin. Samaa viestiä kantaa myös pelkästään visuaaliseen sisältöön nojaava,

²⁹ Marks21 on omien sanojensa mukaan vallankumouksellinen, sosialistinen järjestö (Marks21).

³⁰ BAFI = Belgrade Antifascist Initiative

muualtakin Euroopasta tuttu graffiti, jossa tyylielty ihmishahmo heittää hakaristin roskiin. BAFI:n ja SKOJ:n allekirjoittama graffiti *НОВИ БЛАЈБУРГ ЗА НАЦИ СТРОЈ И ОБРАЗ* on joukkomurhaviittauksineen yhtä mauton kuin aiemmin mainittu kansallismielinen Srebrenican joukkomurhaa ihannoiva graffiti *НОЖ ЖИЗА СРЕБРЕНИЦА*. Graffitissa viitataan partisaanien vuonna 1945 toteuttamaan Bleiburgin joukkomurhaan, jossa tapettiin kymmeniätuhansia kroaatteja (Mønnesland 2013: 79, Resic 2006: 226). Koska Bleiburgin joukkomurhan uhreiksi joutui mm. Ustašan jäseniä, annetaan graffitilla ymmärtää, että sama kohtalo odottaa myös nykypäivän fasisteja eli äärioikeistolaisia järjestöjä Nacionalni stroj ja Obraz. Myös anarkistit saivat osansa uhkauksista: graffiti *СМРТ АНАРХИСТИМА!* 'Kuolema anarkisteille!' on luokitettu kansallismieliseksi.

Anarkistien ja vasemmistoryhmittymien kannattajien graffitit kantoivat myös erilaisia yhteiskuntakriittisiä ja vallitsevaa yhteiskuntajärjestystä vastustavia viestejä: *KREDITI DUŽNIČKO ROPSTVO* 'Luotto [on] velallisen orjuus', *БЕСПЛАТНО ЗДРАВСТВО!* 'Ilmainen terveydenhuolto!', *ЗАШТО НЕМА ОТПОРА?* 'Miksei ole vastarintaa?' ja *ŽENE NA ORUŽJE!* 'Naiset aseisiin!'. Jo aiemmin mainittu *LEZBEJKE PROTIV KAPITALIZMA* 'Lesbot kapitalismia vastaan' ilmaisee kapitalismin vastustamisen lisäksi positiivista suhtautumista seksuaalivähemmistöihin. Työläisten oikeuksia kuuluttavat graffitit: *ОТКАЗ КАПИТАЛИЗМУ А НЕ РАДНИЦИМА* 'Irtisanotaan kapitalismi eikä työntekijöitä' ja *GENERALNI Štrajk JE MOGUĆ!* 'Yleislakko on mahdollinen!'. Yhdessä *Partija radan*³¹ tarroista vaadittiin vallankumousta: *SRUŠITI SISTEM NEPRAVDE! JEDINO REVOLUCIJOM!* 'Kaadetaan epäoikeudenmukainen järjestelmä! Ainoastaan vallankumouksella!'. Toisessa saman puolueen tarrassa naamioitu henkilö kohottaa ritsan ja tarran teksti toteaa, että on mahdotonta olla osumatta tarran takana olevan radikaalin vasemmiston näkökulmasta ei-toivottuun yhteiskunnalliseen ainekseen: *NE MOŽEŠ DA PROMAŠIŠ! POLITIČARI, TAJKUNI I FAŠISTI* 'Et voi olla osumatta! Poliitikoihin, porhoihin ja fasisteihin'. Titon pojanpojan Josip Joška Brozin syksyllä 2010 perustaman kommunistisen puolueen (B92 2010a) Titon kuvilla varustetut julisteet

³¹ Partija rada on omien sanojensa mukaan vallankumouksellinen kommunistinen puolue (Partija rada 2011).

kyseenalaistavat myös yhteiskunnan vallitsevan tilan: ДОК СМО БИЛИ ДРУГОВИ ЖИВЕЛИ СМО КАО ГОСПОДА. САДА СМО ГОСПОДА, А КАКО ЖИВИМО? ИНИЦИЈАТИВНИ ОДБОР ЗА ОСНИВАЊЕ КОМУНИСТИЧКЕ ПАРТИЈЕ 'Niin kauan kuin olimme tovereita, elimme kuin herrat. Nyt olemme herroja ja kuinka elämmekään? Aloitetoimikunta kommunistisen puolueen perustamiseksi'. Juliste kertoo selvästi myös nostalgisesta suhtautumisesta kommunistiseen Jugoslaviaan. Šuberin ja Karamanićin luokituksessa löytyykin oma luokka nostalgiselle aineistolle, jonka oletan olevan juuri yllä kuvatun kaltaista. Marxilaisen kollektiivin CRužokin kommentti yhteiskunnan eriarvoisuudesta oli muotoiltu huomattavasti hienovaraisemmin, jopa runollisesti: *pa ipak vi u toploti sjedite, meki i lijepi, a mi gazimo, gazimo, tupo kroz snijeg i vodu* 'mutta kun te istutte lämmössä, pehmeinä ja upeina/kauniina, me rämmimme, rämmimme turtina läpi lumen ja veden'.

Kansallismielisten ja jalkapallokannattajien graffitien tapaan myös anarkistit vaativat graffiteissaan vapautta liikkeensä jäsenille: *SLOBODA ANARHISTIMA ASI*, *SLOBODA ZA ANARHISTE* sekä *FREE BG6 ASI-IWA*³². Kaikki edellä mainitut graffitit viittanevat kuuteen anarkistiin, joita syytettiin vuonna 2009 tapahtuneesta hyökkäyksestä Belgradin Kreikan suurlähetystöön (B92 2009a).

Vasemmistoryhmät kommentoivat myös Belgradin katujen uudelleennimeämistä. Trg Nikole Pašića -aukiolle oli spreijattu SKOJ:n allekirjoittamana aukion aiempi nimi: *ТРГ МАРКСА И ЕНГЕЛКА* 'Marxin ja Engelin tori/aukio'. Bulevar Kralja Aleksandra -kadun nimikyltin päälle puolestaan oli liimattu autenttista katukylttiä muistuttava, kadun aiempaa nimeä kunnioittava tarra: *Живео БУЛЕВАР РЕВОЛУЦИЈЕ* 'Eläköön Vallankumouksen bulevardi' (jonka päälle puolestaan oli liimattu Obrazin tarra: *ЗА КРСТ ЧАСНИ И СЛОБОДУ ЗЛАТНУ*³³ 'Pyhän ristin ja kultaisen vapauden puolesta'). Šuber ja Karamanić (2012c: 327) toteavat kahden viimeisen vuosikymmenen aikana Belgradissa muutetun tuhat kadunnimeä. Ensimmäiseksi poistettiin kaikki viittaukset Titoon ja Jugoslavian aikaisiin kommunisteihin. Jugoslavian kansojen yhteistyötä kunnioittavan nimistön sijaan kadunnimistöä hallitsevat nyt erilaiset despootit, keisarilliset hallitsijat ja dynastiat. (ibid.: 326, 328.) Šuberin ja Karamanićin (2012c: 327) mukaan katujen uudelleennimeäminen on hyvä esimerkki siitä, että Serbian demokraattisesti valittujen hallitusten toimet ovat yhteneväisiä kansallismielisten järjestöjen katukampanjoinnin kanssa. Tavoitteena on julkisen tilan normalisointi eli serbialaistaminen; historian puhdistaminen ns. epäsovivista aineksista kuten esimerkiksi viittauksista sosialistiseen Jugoslaviaan (Šuber & Karamanić 2012c: 327–329).

Niin anarkistit kuin jalkapallohuligaanitkin yhdistetään yleisesti poliisin vastaisiin viesteihin, mutta Belgradissa vain yksi poliisia vastustava viesti oli varustettu anarkistisymbolilla: *SMRT POLICIJI!* 'Kuolema poliisille!'. Muut Belgradin poliisia vastustaneista viesteistä ilmenivät jalkapallokannattajien iskulauseiden yhteydessä.

³² ASI-IWA = Anarho-sindikalistička inicijativa – Međunarodnog udruženja radnika i radnica/The international workers' association.

³³ Sanonnalla viitataan Kosovon taistelussa Serbian puolesta kuolleisiin kansallissankareihin ja marttyyreihiin (Velikonja 2003: 99).

4.7 Yhteiskuntakriittiset graffitit

Yhteiskuntakriittiset graffitit muodostavat yhdessä anarkistien ja vasemmiston graffitien kanssa ideologisen vastavoiman kansallismielisille graffiteille. Määrällisesti yhteiskuntakriittiset graffitit muodostavat anarkistien ja vasemmiston graffiteja suuremman, mutta sisällöllisesti hajanaisemman luokan. Kuten jo aiemmin todettiin, Hristićin ja Antonijevićin luokka filosofiset graffitit sisältää graffiteja, joilla ei ole ilmeistä poliittista sisältöä ja jotka eivät tue mitään ideologiaa, mutta jotka kommentoivat serbialaisen yhteiskunnan tilaa henkilökohtaisista lähtökohdista. (Hristić & Antonijević 2006: 287.) Määritelmä vastaa hyvin oman tutkimukseni yhteiskuntakriittisten graffitien luokan sisältöä. Luokan graffiteissa ilmenee monin tavoin kriittisyys serbialaista yhteiskuntaa kohtaan. Yhteiskuntakriittiset graffitit muodostavatkin varsin heterogeenisen luokan käsitellen laaja-alaisesti yhteiskunnan eri osa-alueita. Teemojen moninaisuuden vuoksi yhteiskuntakriittiset graffitit on jaoteltu alaluokkiin varsin hienojakoisesti. Itse pääluokan alle ei jäänyt lopulta yhtään graffitia.

4.7.1 Otporia tukevat graffitit

Slobodan Miloševićin vastaisen vastarinnan keulakuvaksi 2000-luvun taitteessa nousseen opiskelija- ja kansalaisjärjestö Otporin symboli oli nyrkkiin puristettu käsi (Collin 2004: 208). Otporin nyrkki saavutti nopeasti ikonisen statuksen ja edusti ”toista”, vaihtoehtoista Serbiaa, joka oli länsimielinen ja demokraattinen (Šuber & Karamanić 2012b: 127). Otpor onnistui yhdistämään hyvin brändätyn logonsa taakse taustoiltaan kirjavan joukon oppositioryhmiä yhteiseen Miloševićin vastaiseen rintamaan (ibid.: 128–129). Demokraattisen opposition ja opiskelijaliikkeen lisäksi Otpor loi läheiset yhteydet mm. Serbian ortodoksiseen kirkkoon, jota Otporissa puolestaan puhutteli sosialismin vastaisuus (ibid.: 129).

Otporin symboli, nyrkkiin puristettu käsi, kuvitti yhä Belgradin katuja. Osa sapluunatöinä toteutetuista nyrkeistä oli kovin haalistuneita, toiset selvästi tuoreempia. Epäilen kuitenkin, etteivät edes haalistuneimmat olleet säilyneet Otporin ajoista. Pikemminkin arvelisin, että uudistuotannolla haluttiin herätellä jonkinlaista yhteiskunnallista vastarintaa käyttäen hyväksi kaikkien tuntemaa

vastarinnan symbolia, Otporin tutuksi tekemää nyrkkiä. Sapluunatöinä toteutettujen nyrkkien lisäksi löysin filosofisen tiedekunnan rakennuksesta kuluneen tarran tekstillä: *JA SAM налепница која пружа ОТПОР* 'Olen tarra, joka tarjoaa vastarintaa'. Tekstin lisäksi tarrassa oli kuvituksena tuttu nyrkkiin puristettu käsi. Myös graffitin *PROBUDI SE!* 'Herää!' kuvituksena oli Otporin tyyliin nyrkkiin puristettu käsi.

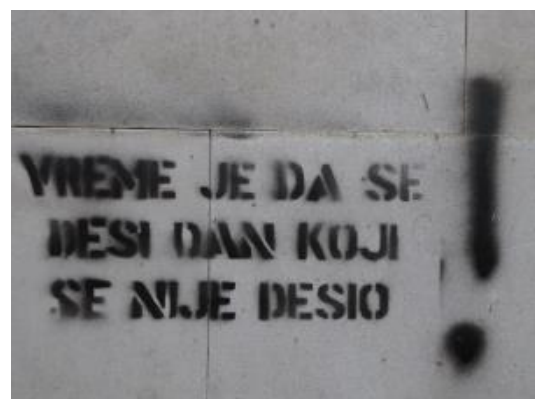

Šuber ja Karamanić (2012b: 127, 130) näkevät selvän jatkumon Otporista sitä vastustaviin voimiin, ja tätä ideologista jatkumoa kuvaa heidän mukaansa hyvin symbolinen, visuaalinen jatkumo Otporin nyrkistä tri prsta -käsimerkkiin. Šuberin ja Karamanićin tutkimuksessa haastatellut serbit eivät suoraan yhdistäneet Otporin nyrkkiä tri prstaan, vaan antoivat tri prsta -käsimerkin tapaan Otporin nyrkille joukon erilaisia merkityksiä kuten voiton symboli, vallankumouksen symboli, tulevaisuuden ja vaurauden symboli sekä kansallisen ylpeyden ja uhman symboli (ibid.: 131). Šuberin ja Karamanićin (ibid.) mukaan on kuitenkin merkityksellistä, että lähes kolmasosa vastaajista liitti Otporin symboliin kansallisen ylpeyden ja uhman merkityksiä, sillä samoja merkityksiä liitettiin myös tri prsta -käsimerkkiin. Ilmiössä on Šuberin ja Karamanićin (ibid.) mukaan kyse yhteiskunnallisesta merkityksen siirrosta: käsimerkit ovat lähtöisin vastakkaisista ideologisista konteksteista, mutta monimutkaisen merkityksensiirtoprosessin jälkeen molemmat päätyivät heijastamaan ja yllyttämään kansallista ylpeyttä.

4.7.2 Pettymys muutoksen hitauteen

Milošević luopui vallasta 5.10.2000, ja seuraavana päivänä Demokraattisen opposition presidenttiehdokas Vojislav Koštunica astui Serbian johtoon (Ramet 2002: 358). ”Demokraattisen vallankumouksen” odotettiin tuovan nopeita muutoksia serbialaiseen yhteiskuntaan (Fridman 2006: 293). Monista aineistoni graffiteista huokui syvä pettymys tätä vallanvaihtoa seuranneen yhteiskunnallisen muutoksen hitauteen. Kansalaisyhteiskunnan kritiikin kärki kohdistuu muutoksen hitauden lisäksi haluttomuuteen käsitellä menneisyyttä (Fridman 2006: 293).

Parhaiten tätä pettymystä ilmensi laajalti ympäri kaupunkia levinnyt sapluunatyö, joka kuvasi kalenterin viikonpäivineen ja päivämäärineen. Kalenterin otsikkona oli *OKTOBAR 2000*. Päivämäärä 6.10. puuttuu kokonaan, ja kalenterissa on kyseisen päivämäärän tilalla tyhjä kohta. Graffitin kuvaama viesti ”päivä, jota ei tullutkaan” on avattu toisessa, oletettavasti edellisen kanssa samaan sarjaan kuuluvassa sapluunatyössä: *VREME JE DA SE DESI DAN KOJI SE NIJE DESIO!* ’On [jo] aika, että tulee se päivä, jota ei ole tullut!’³⁴. Samaa aihetta kommentoivat myös Liberalno demokratska partija -puolueen nuorisjärjestön sapluunatyöt: *NIJE GOTOVO TEK POČINJE Mladi LDP Bgd* ’Ei ole valmista vaan [olemme] vasta alussa’. Yhteiskunta ei muuttunutkaan taianomaisesti Milošević syrjäyttämällä, vaan uuden rakentaminen on vasta alussa. Myös tässä graffitissa on kekseliäästi kierrätetty Otporin lanseeraama Miloševićin vastaista iskulausetta *Gotov je!* (Collin 2004: 208, Hristić & Antonijević 2006: 283).

³⁴ *Desiti se* tarkoittaa kirjaimellisesti tapahtua.

Samaa teemaa, muutoksen hitautta ja yhteiskunnan vallitsevaa tilaa, käsitellään myös sapluunatöiden sarjassa, jotka kaikki alkavat samoin sanoilla: *U 2009. ŽELIM...* 'Vuonna 2009 toivon...'. Graffitien loppuosa vaihteli: *DA NE ŽELIM DA ODEM ODAVDE* 'Että en toivo[isi] lähteväni täältä', *RATKA IZA REŠETAKA* 'Ratko kaltereiden taakse' ja *DA VOLIM KOGA ŽELIM* 'Että rakastan ketä haluan'. Joidenkin OKTOBAR 2000 -sarjan graffitien päälle oli maalattu *CHП 1389* ja kaikki *U 2009. ŽELIM...* -sarjan *RATKA IZA REŠETAKA* -graffitit oli sotkettu järjestelmällisesti. Minulla kestikin pitkään löytää kyseisestä graffitista sen verran kevyesti sotkettu versio, että pystyin lukemaan graffitin tekstin sotkun läpi. Yhden *DA NE ŽELIM DA ODEM ODAVDE* -graffitin perään oli lisätty ilkeämielinen kommentti: *NIJE TI OVO ZID PLAČA* 'Tämä ei ole itkumuurisi'. *DA VOLIM KOGA ŽELIM* kommentoi myös yhteiskunnan asenneilmapiiriä seksuaalivähemmistöjen näkökulmasta ja sen olisikin voinut luokittaa vaihtoehtoisesti myös yhteiskuntakriittisten graffitien alaluokkaan, joka sisältää kansallismielisyyttä, vähemmistöjen syrjintää ja väkivaltaa vastustavia graffiteja.

4.7.3 Hallitusta kritisoivat graffitit

Edellä mainittujen sapluunatöiden kanssa samaan sarjaan arvelen samanlaisen tyylin perusteella kuuluvan myös Serbian ylintä johtoa kritisoivat sapluunatyöt: *PSSST... DRŽAVNA TAJNA!* 'Psst... valtionsalaisuus!' ja *OD KUMA TV A OD VLADE 1 000 000 \$* 'Best manilta/kummilta televisio ja hallitukselta 1 000 000 \$'. Edellinen arvostellee valtion tiedotuspolitiikkaa, jonka avoimuudessa ja läpinäkyvyydessä olisi graffitin mukaan parantamisen varaa. Jälkimmäinen kritisoi hallitusta yhdistämällä nokkelasti

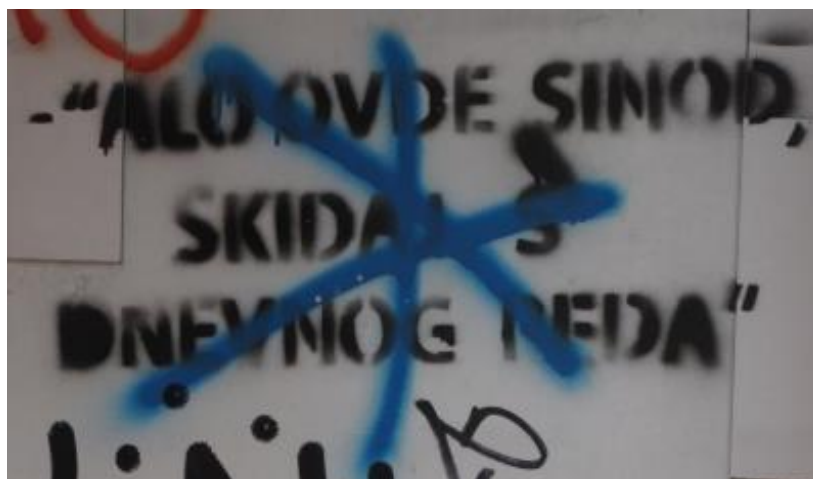
kulttimaineeseen nousseen televisiomainoksen³⁵ ja Miladin Kovačevićin tapauksen. Serbian hallitus maksoi noin miljardi dollaria Yhdysvalloille serbialaisen Kovačevićin pahoinpideltyä opiskelutoverinsa Yhdysvalloissa (B92 2008a, B92 2009c, B92 2009d). Hallitusta, valtiota tai järjestelmää kritisoivat myös graffiti *GDE SU NAŠE PARE? 'Missä ovat rahamme?'*, nokkelasti puun runkoon tehty sapluunatyö *MANJE SAM TRUO OD OVE DRAŽVE* 'Olen vähemmän mätä kuin tämä valtio' sekä sapluunatyö *zajebi system!* 'järjestelmä haisee!'³⁶.

4.7.4 Kirkkoa kritisoivat graffitit

Edelleen samaan sapluunatöiden sarjaan edellisissä kappaleissa mainittujen sapluunatöiden kanssa kuuluvat oletettavasti myös seuraavat kirkkoa ja sen sekaantumista päivänpoliittisiin asioihin kritisoivat sapluunatyöt: *"ALO OVDE SINOD SKIDAJ S DNEVNOG REDA"* "'Haloo, täällä synodi/kirkolliskokous, poistakaa [asia] agendalta/esityslistalta'" ja *MI GLASAMO, CRKVA ODLUČUJE* 'Me äänestämme, kirkko päättää'. Serbian ortodoksisen kirkon läheisistä suhteista kansallismielisiin järjestöihin ja jalkapallokannattajaryhmiin sekä kirkon lausunnoista homoseksuaalien oikeuksia puolustavien Pride-tapahtumien yhteydessä on keskusteltu jo aiemmin. Ihmisoikeusjärjestö Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji (2009: 129, 204) on raportoinut myös kirkon sekaantumisesta lainsäädäntöprosessiin mm. syrjinnän kieltävän lain käsittelyssä. Järjestön mukaan hallitus veti lain luonnoksen parlamentin käsittelystä kirkon vaadittua poistettavaksi pykälää, joka kielsi syrjimisen seksuaalisen suuntautumisen perusteella. Ensimmäinen graffiti viitanneekin juuri tähän tapahtumaan.

³⁵ Graffitin alkuosa viittaa Lav-oluen televisiomainokseen. Mainos kuvaa hääjuhlia, jossa häävieraiden lahjoja esitellään nuorelle parille. Best man joutuu hetkeksi noloon tilanteeseen hankittuaan hääparille lahjaksi vain television, kun muut vieraat olivat ostaneet hääparille huomattavasti kalliimpia lahjoja. Best man pelastaa tilanteen lisäämällä lahjaan omat autonavaimensa. Mainos on katsottavissa Youtubessa osoitteessa: <http://www.youtube.com/watch?v=396CDh5BrRE>

³⁶ Kirjaimellisempi käännös saadaan kääntämällä huudahdus englanniksi: Fuck the system!

4.7.5 Kansallismielisyyttä, vähemmistöjen syrjintää ja väkivaltaa vastustavat graffitit

Yhteiskuntakriittisen materiaalin joukosta löytyy myös muutamia graffiteja, jotka vastustavat kansallismielisten voimien ja asenteiden yliotetta julkisesta tilasta ja yhteiskunnasta yleensä suoraan graffitien sisältöjen tasolla. Toki muutkin niin yhteiskuntakriittiset kuin anarkistien ja vasemmistonkin graffitit ovat kansallismielisten graffitien ideologinen vastapooli, mutta seuraavissa graffiteissa vastustus ilmeni myös suoraan graffitien sisällön tasolla, eikä vain taustalla vaikuttavana ideologiana. Luokittelin seuraavat seitsemän graffitia yhteen ja samaan alaluokkaan, vaikka niissä kritisoidaan melko laajastikin eri teemoja. Näen kuitenkin, että niissä kaikissa vastustetaan samojen yksilöiden ja ryhmittymien toimintaa ja niiden edustamaa arvopohjaa.

Puolueen Liberalna Demokratska Partijan nuorisojärjestön tarrapari vastustaa väkivaltaista mellakointia, joka on viime vuosina levittäytynyt Belgradin kaduille monien yhteiskunnallisesti merkittävien tapahtumien³⁷ yhteydessä ja joka on päättynyt mittaviin henkilö- ja aineellisiin vahinkoihin. Tarrojen tekstit kuuluvat: *Volim Beograd neću da ga rušim! STOP NASILJU MLADI LDP Liberalna Demokratska Partija* 'Rakastan Belgradia enkä tuhoa/särje sitä! Loppu väkivallalle Mladi LDP' ja *Ako ćeš da pališ – pali >> odavde STOP NASILJU Mladi LDP Liberalno demokratska partija*

³⁷ Mm. Kosovon itsenäisyysjulistus vuonna 2008, Pride-tapahtumat, jalkapallohuligaanien riehuminen Genovassa vuonna 2010 (Šuber & Karamanić 2012c: 313).

'Jos aiot sytyttää/panna tuleen niin häivy täältä. Loppu väkivallalle Mladi LDP Liberalno demokratska partija'.

Toinen ristiriitaisia ajatuksia herättänyt tarrapari jäljitteli lehti-ilmoituksia. Tarrat vaikuttivat ensisilmäyksellä erittäin homofobisilta ja rasisisilta. Ensimmäisessä tarjouduttiin pahoinpitelemään homoseksuaaleja: *Bijem pedere i lezbejke grupno ili solo. Srba mob. 06 / 155-85-991*. Toisessa tarjouduttiin siirtämään romaneja: *Selim – Raseljavam Rome (cigane) iz vašeg kraja. Rastko mob. 06/385-15-846*. Aineiston analyysin aikana törmäsin internetissä sattumalta uutisiin, joista kävi ilmi tarrakampanjan saaneen myöhemmin jatkoa. Aineistooni kuuluvat siis vain kaksi yllä mainittua tarraa, mutta tarrakampanjasta kertovat uutiset paljastavat kampanjan olleen huomattavasti laajempi. Omaan aineistooni sisällyttämieni tarrojen viestejä olivat mm. *Lajkujem vaše statuse na Fejsbuku, Gušim studentske proteste lažnim obećanjima, Uspešno dovodim vašu firmu do stečaja, Odlazem sudske procese do daljnjeg, Zakopavan, odkopavam i premeštam pojeninačne i masovne grobnice, Zamenjujem mrtve bebe za žive ja Držim privatne casove veronauke decacima ispod 14. godine* (Anđelić 2012, B92 2012a).

Kampanjasta kertovien uutisten sisältämän, omaa aineistoani laajemman materiaalin tarkastelu asettaa myös omaan aineistooni sisältyvät tarrat uuteen valoon. Provokatiivinen tarrakampanja käyttää käänteistä psykologiaa yhteiskuntakriittisen kampanjansa välineenä. Tarrat ovat erittäin mustan huumorin sävyttämiä ja antavat serbialaisesta yhteiskunnasta varsin armottoman kuvan. Ironian ja mustan huumorin voi aavistaa jälkiviisaasti myös omaan aineistooni sisältyvien tarrojen periserbialaisista nimistä Srba ja Rastko. Tarrakampanjan

toteuttajasta ei siitä kertovien uutisten mukaan tunnu olevan tietoa. Omaan aineistooni kuuluvat tarrat vastustavat selvästi kansallismielisyyttä, rasismia, seksuaalivähemmistöjen syrjintää ja väkivaltaa, mutta yllä siteeratut muut tarrat kommentoivat yhteiskunnan korruptoituneisuutta ja muita ongelmia monesta eri näkökulmasta.

Sapluunatyö *CENTAR SAVA KRŠI LJUDSKA PRAVA!* 'Sava Centar rikkoo ihmisoikeuksia!' kuulunee myös aiemmissa alaluokissa esitetyjen sapluunatoiden sarjaan ja viitanee vuonna 2009 sattuneeseen tapaukseen, jossa Sava Centar³⁸ kielsi tilojensa käytön yleisötilaisuudelta, jossa käsiteltiin seksuaalivähemmistöjen asemaa Serbiassa (Gej strejt alijansa 2011: 35–36).

Jo aiemmin mainittu kansallismielistä Kosovo-kampanjointia vastustava ironinen graffiti *IBIZA JE [srce] SRBIJE!* 'Ibiza on Serbian sydän!', joka oli vedetty yli ja muutettu tuttuun muotoon *KOCOBO JE [srce] CPENJE!* 'Kosovo on Serbian sydän!' kuuluu ehdottomasti myös tähän luokkaan. Tri prsta -käsimerkkiä esittävä graffiti, joka oli varustettu tekstillä *TRI PRSTA U DUPE* 'Kolme sormea perseeseen', kuuluu myös päätelmieni mukaan tähän luokkaan. Graffitin teksti oli sotkettu, ja vain itse käsimerkki jätetty näkyville, ja siksi päättelinkin alkuperäisen sotkemattoman graffitin suhtautuneen kriittisesti käsimerkkiin ja sen mahdollisiin kansallismielisiin merkityksiin.

4.7.6 Opiskelijaprotesteihin liittyvät graffitit

Vuosien 2008 ja 2009 opiskelijaprotestien iskulauseita oli yhä näkyvissä Belgradin kaduilla etenkin filosofisen tiedekunnan ja muiden yliopiston rakennusten ympäristössä. Opiskelijaprotestien taustalla ovat olleet vuosittaiset ilmoitukset lukukausimaksujen nostamisesta sekä muut opintoihin liittyneet uudistukset, joiden on pelätty huonontavan opiskelijoiden asemaa. (B92 2008c, B92 2009e.)

Opiskelijaprotestien iskulauseita olivat muun muassa: *Znanje nije roba Borba za znanje* 'Tieto ei ole hyödyke Taistelu tiedon puolesta' ja *Studenti svih fakulteta ujedinite se Borba za znanje* 'Kaikkien tiedekuntien opiskelijat yhdistykää Taistelu

³⁸ Sava Centar on messuhalli ja kongressikeskus Belgradissa.

tiedon puolesta'. Yhdessä tarrassa ilmoitettiin suoraan protestien päämäärä: *dole školarine STUDENTSKI PROTEST* 'Alas lukukausimaksut OPISKELIJAPROTESTI'.

Anarkistit olivat osallistuneet opiskelijaprotesteihin, sillä osa iskulauseista oli merkitty anarkistisymbolein ja ASI:n lyhentein: *OVDE KRADU GODINE ASI* 'Täällä varastetaan vuosia ASI' (kuvituksena anarkistisymboli), *SMRT STUDENTSKOM PARLAMENTU* 'Kuolema opiskelijaparlamentille' (kuvituksena anarkistisymboli), *ZAHTEVAMO BESPLATNO OBRAZOVANJE ASI* 'Vaadimme maksutonta koulutusta/opetusta ASI' ja *SVI NA ZBOR ASI* 'Kaikki neuvostoon/kokoontumiseen ASI'. Löytyipä graffitien joukosta solidaarisuuden osoitus myös kroatialaisille opiskelijoille, jotka protestoivat lukukausimaksujen nostoa vastaan vuonna 2009: *SOLIDARNOST SA STUDENTIMA U HRVATSKOJ* 'Solidaarisuutta Kroatian opiskelijoille' (B92 2009f). Tämän graffitin alle oli lisätty kommentti: *CBE STRELBATI!* 'Ampukaa kaikki!'.

4.7.7 Poliitikkoja ja puolueita koskevat graffitit

Politiikkaa ja poliitikkoja käsitteleviä graffiteja on useissa eri luokissa: kansallismielisten graffitien alaluokassa kansallismielinen henkilökultti, luokassa anarkistiset ja vasemmistograffitit sekä yhteiskuntakriittisten graffitien alaluokassa hallitusta ja valtiota kritisoivat graffitit. Jopa luokasta viittaukset populaarikulttuuriin löytyy yksi Boris Tadića käsittelevä graffiti, jonka sijoitusta pohdin pitkään. Muissa luokissa käsiteltyjen poliittisten graffitien lisäksi aineistosta löytyy vielä muutamia muitakin puolueita ja poliitikkoja käsitteleviä graffiteja, jotka eivät sopineet

mihinkään edellä mainittuun luokkaan ja olen siksi koonnut ne omaksi alaluokakseen yhteiskuntakriittisten graffitien yhteyteen.

Serbian Piraattipuoluetta tukivat graffitit: *PIRATSKA PARTIJA* ja *БУДИ ПИРАТ*.³⁹ Loput luokan graffiteista kommentoivat yksittäisiä poliitikkoja. Yksi graffitipari näki tutkimusajankohtana virassa olleen presidentin Boris Tadićin ja tuolloisen sisäministerin Ivica Dačićin varsin negatiivisessa valossa: *ТАДИЋ УСТАША* 'Tadić [on] ustaša' ja *ДАЧИЋ БРАБОЊАК* 'Dačić [on] kakkapökäle'. Vastaavaa *Tadiću, ustašo* -iskulausetta sekä iskulausetta *Ne damo Mladića, daćemo vam Tadića* huudettiin kansallismielisten järjestöjen järjestämässä kansankokouksessa Naton pommi-iskujen 10-vuotismuistopäivänä. Tämäkin tilaisuus päättyi väkivaltaisiin mellakoihin. (Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji 2009: 113.) Nämä iskulauseet ja graffitit ovat jälleen yksi esimerkki kansallismielisten järjestöjen viljelemästä "sisäinen vihollinen" -retoriikasta. Koska en voinut varmuudella tietää Tadićia ja Dačićia käsittelevien graffitien tekijöiksi kansallismielisiä järjestöjä päätyivät ne tähän yleisempään poliitikkoja politiikkaa käsittelevään luokkaan.

Graffiti *РАСИМЕ СПАСИ МЕ!* 'Pelasta minut, Rasim!' viittaa Rasim Ljajićiin, puolueen *Socijaldemokratska partija Srbije* johtajaan. Graffitin merkitystä voi etsiä SDPS:n vuoden 2009 puoluekokouksessa läsnä olleen Vuk Draškovićin kommentista. Drašković kommentoi Ljajićin roolia Serbian politiikassa seuraavasti: "[...] da srpska levica i desnica na političkoj sceni treba da budu 'dve ruke na istom telu' jer je u državi sve više ugroženih ljudi koji Ljajića prepoznaju kao čoveka koji može da im pomogne. I svi oni kažu samo jedno: 'Rasime, spasi me!' Čak i kada se Bramerc naljuti u Hagu,

³⁹ Serbian Piraattipuolue perustettiin 2010 (B92 2010 b).

srpski premijer kaže isto: 'Rasime, spasi me!'" (E.B. 2009.) Joko Draškovićin kommentti – ja graffiti – on vilpiton ja Ljajić nauttii yleistä luottamusta Serbian poliittisella kentällä tai vaihtoehtoisesti kommentti ja graffiti voivat olla myös piikki Ljajića kohtaan, joka toimi Serbian Haagin sotarikostuomioistuimen yhteistyöneuvoston puheenjohtajana.

Kaksi graffitia käsitteli liikemies-miljonääri Miroslav Miškovićia. Tulkintani mukaan ensimmäinen graffiti vihjaa lyhyesti ministerinäkin vaikuttaneen Miškovićin nauttivan huomattavaa epävirallista vaikutusvaltaa Serbian politiikassa: *МИШКОВИЋ ЈЕ ДИНКИЋЕВ УЈАК*. Internetin keskustelupalstoilta löysin arvailuja siitä, että Miroslav Mišković olisi silloisen hallituksen valtiovarainministeri Mlađan Dinkićin sukulainen, mutta itse arvelen graffitin tarkoittavan Miškovićin oletettua, kulissien takaista, rahan suomaa vaikutusvaltaa (Tanjung 2012). Graffiti *PRAVDA ZA MIŠKOVIĆA* 'Oikeutta Miškovićille' oli kehystetty valkoisella raamalla, joka oli liimattu seinään graffitin ympärille. Alkuperäisen graffitin ylle oli lisäksi lisätty sana *НИКАД* 'Ei koskaan'. Mišković pidätettiin talousrikoksista epäiltynä joulukuussa 2012 (B92 2012b). Graffiti on kuitenkin kuvattu jo syksyllä 2010, eikä voi näin ollen liittyä näihin ajallisesti myöhempisiin tapahtumiin. Epäilenkin graffitin olevan kommentti jalkapallokannattajien Pravda za Uroša -kampanjaan. Ehkä graffiti vihjasi tuolloin, että monimiljonääri ei joudu vastuuseen teoistaan toisin kuin tavallinen jalkapallokannattaja.

4.7.8 Medioita kommentoivat graffitit

Medioita kommentoitiin viidessä graffitissa. Näistä kolme käsitteli mediatalo B92:ta ja niiden voidaan päätellä olevan kansallismielisten järjestöjen tekosia, sillä graffitien ote on erittäin kriittinen, jopa kyseistä mediataloa demonisoiva. Kansallismieliset järjestöt syyttävät B92 mediayhtiötä toistuvasti Serbia-vastaiseksi ja länsimieliseksi petturiksi kriittisen ja liberaalin toimituksellisen sisältönsä vuoksi. Kansallismieliset ja äärioikeistolaiset järjestöt ovat järjestäneet mediayhtiötä vastaan useita mustamaalauskampanjoita (Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji 2009: 120, Mitić 2005). En luokitellut graffiteja kuitenkaan kansallismielisten graffitien luokkaan, koska mikään kansallismielinen järjestö ei ollut allekirjoittanut graffiteja, enkä näin ollen voinut aukottomasti tietää niiden tekijää.

B92:ta kritisoivat graffitit *WWW.FUCKB92.COM* ja *СТОП Б 92* 'Pysäyttäkää B92' sekä tarra, jossa mieshenkilö katsoo tyhjään tuijottaen tv:tä, jossa näkyy B92-kanavan logo. Miehen päähän kaadetaan televisiosta suppilon avulla jotakin. Kuva viitannee aivopesuun ja propagandaan. Tarra oli osin raaputettu, eikä sen koko sisältöä pystynyt tulkitsemaan.

Neljäs medioita kommentoiva graffiti kuuluu osin samaan jatkumoon edellisten kanssa. Alkuperäinen graffiti lienee ollut piirros naisesta, jonka viereen oli kirjoitettu teksti *FISHY Fishy*. Tämän päälle on kirjoitettu positiivinen viesti *BRANKICA ZA MINISTRA* 'Brankica ministeriksi', jonka päälle oli vielä kirjoitettu *SMRT* 'kuolema'. Brankica Stanković oli B92 tv-kanavan Insider-ohjelman juontaja, joka paljasti ohjelmassa muun muassa korruptiotapauksia ja käsitteli järjestäytynyttä rikollisuutta. Stanković on siksi saanut sekä arvostusta että tappouhkauksia. Vuodesta 2009 hän on elänyt ympärivuorokautisessa poliisivalvonnassa tappouhkauksien vuoksi. (B92 Lica.) Ivan Čolović kertoo jalkapallojoukkue Partizanin kannattajien häpäisseen Stankovićia esittäneen muovinuken jalkapallo-ottelussa vuonna 2009 sen jälkeen, kun Stanković oli ohjelmassaan käsitellyt jalkapallokannattajaryhmien, rikollisten ja äärioikeistolaisten ryhmien välisiä suhteita. Jalkapallokannattajat huusivat nukan häpäisyn yhteydessä iskulausetta: "Kurvo, Brankice. Otrovná si kao zmija, proći ćeš kao Čuruvija"⁴⁰. Čolović pitää huomionarvoisena, että koko tapahtuman ajan jalkapallokannattajat pitivät esillä myös tsaari Dušanin kuvaa ja esiintyivät näin – eivät suinkaan rikollisina ja huligaaneina vaan jälleen kerran – serbialaisuuden puolustajina ja lainvalvojina tsaari Dušanin hengessä. (Čolović 2012.)

Viimeinen medioita kommentoiva graffiti kuvaa tyylieläyksen ihmishahmon heittämisessä sanan PINK roskiin ja ilmaisee näin kriittisen kantansa Balkanin johtavaa, kaupallista – pinnallista sisältöä levittävää – mediakonsernia RTV Pink:iä kohtaan (Kronja 2006: 265–266).

⁴⁰ Toimittaja Slavko Čuruvija murhattiin vuonna 1999 (Ramet 2002: 342).

4.7.9 Sodanvastaiset graffitit

Tutkimusaineistoni graffitien joukosta löytyi myös muutamia sodanvastaisia graffiteja. *COMING SOON* -sapluunatyön kuvituksena oli sota-aluksia ja sen voi ajatella viittaavaan myös Naton vuoden 1999 pommituksiin ja niiden kautta laajemmin ”lännen” aggressiivisuuteen Serbiaa kohtaan. Koska Natoa ei tässä graffitissa kuitenkaan mainita niin kuin monissa muissa selvästi NATO-vastaisissa graffiteissa, otin sen mukaan sodanvastaisiin graffiteihin. Graffiti *JEBEŠ RAT! 'Vittuun sota!'*⁴¹ ei kaikessa yksinkertaisuudessaan vaatine selityksiä. Viimeinen sodanvastainen graffiti on ote bosnialaisen filosofin ja runoilijan Izet Sarajlićin sodanvastaisen laulun *Rođeni dvadeset treće, streljani četrdeset druge* lyriikoista: *I ne pitaj je li se moglo natrag. Dok je poslednji put crven kao komunizam. Goreo horizont njihovih želja 'Äläkä kysy, olisiko voitu [palata] takaisin. Kun viimeistä kertaa, punaisena kuin kommunismi, paloi heidän toiveidensa horisontti'.*

4.7.10 Ympäristöasioita kommentoivat graffitit

Yllätyksekseni Belgradista löytyi myös muutamia ympäristöasioita kommentoivia graffiteja. Ympäristöasiat eivät kokemukseni mukaan ole Serbiassa kovin näkyvästi esillä. Sapluunatyö, jonka kuvituksena oli kaasunaamariin verhotut kasvot, kysyi: *ŠTA ĆE TVOJA DECA DISATI 'Mitä lapsesi tulee hengittämään'.* Kaksi muuta ympäristöaiheista graffitia kommentoi ydinenergiaa: *RADIOAKTIVNA ZONA* ja *R.I.P. BELENE*⁴². Molempien kuvituksena oli radioaktiivisuuden symboli.

4.7.11 Feministiset graffitit

Huomionarvoista on, että aineistosta löytyi vain yksi feministinen graffiti: *NEK GORI PATRIJARHAT 'Palakoon patriarkaatti',* jonka kuvituksena oli Venus-symboli pirunsarvilla varustettuna. Kriittisten kansalaisjärjestöjen – mukaan lukien feminististen järjestöjen – liikkumavara Serbiassa on varsin rajoitettua.

⁴¹ Tässäkin englanninkielinen käännös tuntuu luontevammalta: Fuck the war!

⁴² Belene on kaupunki Pohjois-Bulgariassa, jonne on suunniteltu ydinreaktoria. Serbia on ollut mukana hankkeen suunnittelussa (B92 2010c, B92 2010d).

Kansalaisjärjestöt leimataan muiden Serbian valtiota tai serbialaista kansallismielisyyttä kohtaan kriittisten tahojen tavoin pettureiksi, sisäisiksi vihollisiksi ja lännen kätyreiksi ja niiden jäseniä uhkaillaan yleisesti (Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji 2009: 113, 120). Esimerkiksi sodanvastainen feministinen järjestö Žene u crnom, joka järjestää säännöllisesti hiljaisia protesteja Srebrenican uhrien muistoksi ja vaikenemisen kulttuuria vastaan, kantaa sisäisen vihollisen ja petturin leimaa (Fridman 2006: 291, 295). Belgradin yliopiston tutkija Mirjana Radojičić hyökkää rajusti kriittisiä kansalaisjärjestöjä (mm. ihmisoikeusjärjestö Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji) vastaan syyttäen järjestöjä historian vääristelystä, serbivastaisesta nationalismista ja rasismista (Radojičić 2005: 212). Tämä on mielestäni oiva esimerkki Šuberin ja Karamanićin (ibid.: 324–325) mainitsemasta yhteneväisyydestä kansallismielisten järjestöjen ja kansallismielisen älymystön asenteissa ja retoriikassa.

4.8 Pohdiskelevat graffitit

Tähän luokkaan kuuluvat graffitit ovat elämän tarkoitusta, olemassaoloa ja ihmisenä olemista pohdiskelevia. Tyyliltään ne ovat kepeitä, "kevytfilosofisia" ja muistuttavat toisinaan elämäntaito-oppaista poimittuja tunnuslauseita. Joukossa on myös muutamia sitaatteja, joiden voi ajatella toimivan jonkinlaisina elämänohjeina. Osassa luokan graffiteista voi ajatella olevan myös yhteiskuntakriittistä otetta, mutta tyyliltään ne ovat kuitenkin varsinaisia yhteiskuntakriittisiä graffiteja kevyempiä.

Belgradin yliopiston matemaattis-luonnontieteellisen tiedekunnan ympäristössä on suuri katutaidekeskittymä. Pääosin visuaalisen katutaiteen joukossa on myös kolme suurin graffitityyppisin kirjaimin maalattua sitaattia Dositej Obradovićilta ⁴³ (D. Božović, henkilökohtainen tiedonanto 2.4.2013): САД ВИ РАДИТЕ ЗА ПОТОМКЕ А НЕ ЗА BAS... (BAS vedetty yli ja korvattu sanalla СЕБЕ) 'Nyt te työskentelette jälkeläistenne hyväksi ettekä itsenne', УЧИТЕ СЕ, ДАКЛЕ, У ВАМИ ЈЕ СВА НАДЕЖДА НАША 'Oppikaa, sillä teissä on kaikki toivomme' ja КЊИГЕ, БРАЋО, КЊИГЕ А НЕ ЗВОНА И ПРАПОРЦИ... 'Kirjoja, veljet, kirjoja eikä kelloja ja kulkusia...' ⁴⁴. Obradovićin isällisten ohjeiden ohella pohdiskelevien graffitien vakavampaa puolta edustavat myös raamatun jakeet: "ПОШТУЈ ОЦА СВОГА И МАЈКУ." (2. МОЈС 20, 2-1) 'Kunnoita isääsi ja äitiäsi. (2 Moos. 20: 2-1)' ja "БУДИТЕ ЗРДАВИ." (ДАП 15.[29]) 'Voikaa hyvin. (Ap.t. 15:29)'. Koska Raamattua siteeraavien graffitien tekijöistä ei ole tietoa, en lähtenyt arvailemaan niiden takana olevia mahdollisia syvällisempiä motiiveja ja sijoitin ne muiden "elämänohjeiden" joukkoon.

⁴³ Dositej Obradović on 1700-luvulla elänyt serbialainen kirjailija, filosofi, lingvisti, munkki ja Serbian ensimmäinen opetusministeri. Obradović kannatti valistuksen aatteita ja häntä pidetään modernin serbialaisen kirjallisuuden isänä. (Mønnesland 1999: 100, 102.)

⁴⁴ Munkkinakin elänyt Obradović tarkoittanee tällä, että maallinen sivistys on uskonnollista luostarielämää tärkeämpää.

Nykyelämän hektistä tahtia kommentoitiin useissa graffiteissa. *Враг је донео журбу на свет!* 'Paholainen toi kiireen maailmaan!' -sapluunatyön kuvituksena oli ihmisen sydän ja tekijäksi ilmoittautui belgradilainen sapluunataiteilija AiR. *СТАНИ РУЖУ ПОМИРИШИ!* 'Pysähdy ja tunne ruusun tuoksu!' -sapluunatyön kuvituksena puolestaan oli miehen kasvot ja liikennevalotolpat, joissa punaisen valon korvaa vaaleanpunainen ruusu. *MORE SLEEP LESS WORK* -julistetta kuvitti naisen kasvot, jolla on silmillään nukkumista helpottava silmäsuoja. Sapluunatyön *THE FASTER WAY OF LIFE!* voi ajatella olevan joko hektisen elämän ylistys tai vaihtoehtoisesti kritisoivan sitä. Ehkäpä myös hieman vaikeatulkintaisen graffitin *ВРЕМЕ НИЈЕ НОВАЦ ЧОВЕК НИЈЕ ГЛУП!!!* 'Aika ei ole rahaa, ihminen ei ole tyhmä!!!' voi ajatella olevan ainakin osittain kiireisen nykymaailman kritiikkiä. Kaikissa edellä mainituissa graffiteissa voi myös ajatella olevan yhteiskuntakriittisen pohjavireen.

Olen luokittanut tähän luokkaan myös muutamia muitakin yhteiskunnallisesti sävyttyneitä graffiteja, joiden en kuitenkaan ole katsonut olevan varsinaista yhteiskuntakritiikkiä vaan ennemminkin henkilökohtaisista valinnoista kertovia viestejä. Graffiti *GO VEGAN!* kannustaa valitsemaan tietynlaisen elämäntavan. Graffiti *IT TAKES A REVOLUTION TO MAKE A SOLUTION* voisi kuulua myös vasemmisto-anarkististen graffitien joukkoon, mutta loppusointuisen riittelyn vuoksi katsoin sen kuitenkin olevan sisällöltään kevyempää aineista. Ranskan vallankumouksen tunnuslausetta mukailevalla sapluunatyöllä *LIBERTÉ ÉGALITÉ SOLIDARITÉ* voisi toisenlaisessa kontekstissa tulkita olevan yhteiskunnallis-poliittisen sisällön, mutta irrallisena lausahduksena päädyin tässäkin yleisluontoisempaan,

yleisiä ihanteita korostavaan epäpoliittiseen tulkintaan. Sapluunatyö *THERE ARE THOSE WHO HAVE TO EXERCISE THEIR LITTLE GREY CELLS, AND SOME WHO LOCK PEOPLE IN THEM* oli kuvitettu Agatha Christien salapoliisihahmo Hercule Poirotilla, joka on tunnettu pieniä harmaita aivosoluja koskevasta lausahduksestaan. Kyseinen työ on monitulkintainen. Siinä on selvä intermediaalinen viittaus kirjallisuuteen, mutta myös jonkinlainen yhteiskuntakriittinen kärki. Päädyin kuitenkin kompromissin omaisesti luokittamaan sen yhteiskunnan tilaa pohdiskelevaksi enkä varsinaisesti kritisoiivaksi.

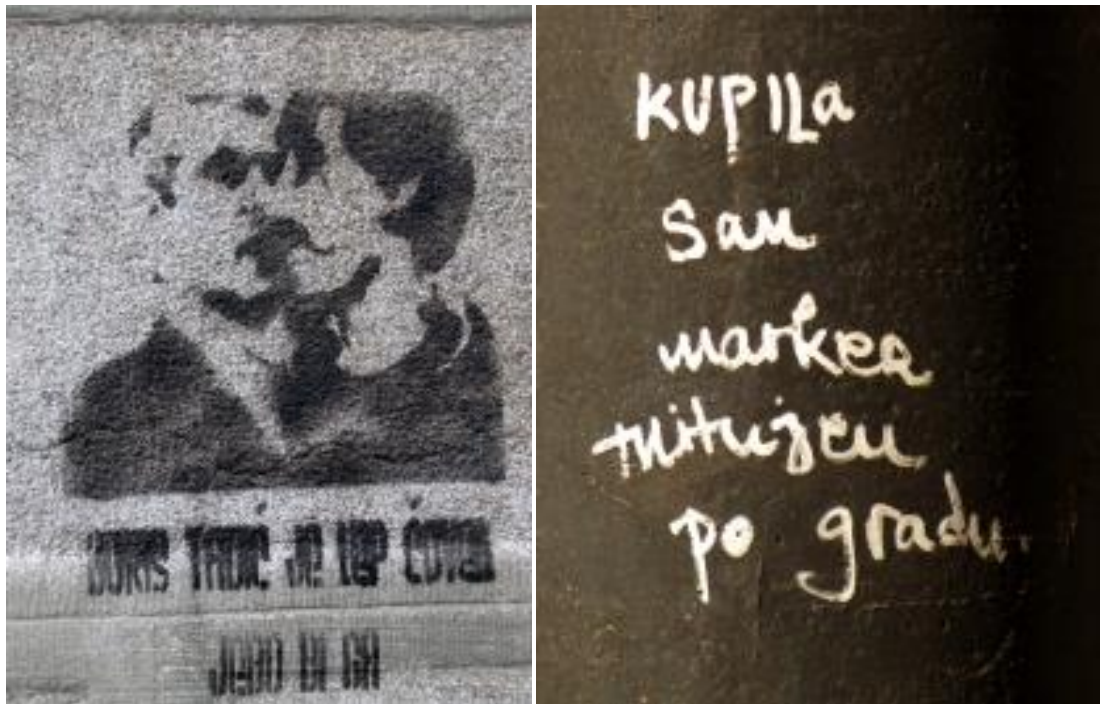
Positiivinen pohjavire yhdistettynä vakavaan sisältöön löytyi kevytfilosofiaa viljelevistä tarroista: *Go to war for water? No! Fill your own bottle!* ja *Today is the first day of the rest of my life*. Erittäin positiivisia olivat rakkautta ylistävät graffitit: *LJUBAV IZNAD SVEGA* 'Rakkaus ennen kaikkea' ja *Wireless LOVE*, jonka kuvituksena oli radiomasto ja sen nokassa sydän, joka lähettää rakkautta radioaaltojen tavoin. Positiivisiin pohdiskeleviin graffiteihin kuului myös *СУНЦЕ НАМ ДАЈЕ ЖИВОТ!* 'Aurinko antaa meille elämän!'.

Hieman tummempia sävyjä sisälsivät graffitit: *I'VE LeARNED TO EAT PAIN LIKE A SUNDAY SNACK*, *HAOS JE JEDINI RED KOJI JA POZNAJEM T.P. VS MORŽ NJ* 'Kaaos on ainoa järjestys, jonka tunnen T.P. vs MORŽ NJ' ja *LIVE YOUR LIFE FAST AND DANGEROUS*. Hieman surumielisiä olivat *nisam dobro, dobra sam* 'en voi hyvin, olen hyvä' ja *DONT STOP DREAMIN*, jonka kuvituksena oli kaksi ihmishahmoa, joista toinen on levittänyt siipensä ja toiselta siivet ovat haalistumassa pois.

4.9 Viittaukset populaarikulttuuriin

Tutkimusaineiston graffitien joukossa oli suhteellisen paljon myös erilaisia viittauksia populaarikulttuuriin sekä joitakin katutaide- ja graffitikulttuurin viittauksia omaan genreensä. Viittauksia löytyi sekä kotimaiseen (serbialainen) että ulkomaiseen populaarikulttuuriin. Graffitit sisälsivät suoria lainoja esimerkiksi laululyriikoista sekä ironisia ja ihailevia viittauksia julkisuuden henkilöihin, yhtyeisiin tai laajemmin populaarikulttuuriin ja sen ilmiöihin.

Suoria lainauksia musiikkikappaleiden nimistä tai sanoituksista oli useita. Rap-artisti Juiceen⁴⁵ viitattiin kahdesti. *CUTI [sic!] DOK TE KARAM* 'Vaikene kun nain sinua' on Juicen kappaleen nimi ja *"KAD IMA LOVE ZA ŠLJAM IMA DA BUDE I ZA MENE!"* *URKE*⁴⁶ "'Kun on rahaa roskajoukolle, on sitä oltava minullekin!" Urke' on sitaatti artistin kappaleesta *Ti me mrziš*. Yksi graffiteista oli ote Željko Vasić -nimisen artistin kappaleen *Bez milosti* lyriikoista: *Otvorim nebo lako kad poželim to tvoje srce tako nisam uspeo ... samo da dobro si ti, a meni kako bude!* 'Taivaatkin aukenevat minulle helposti, kun haluan. Silti sinun sydäntäsi en ole onnistunut avaamaan... [siitä huolimatta tärkeintä on] kunhan vain sinun on hyvä, tapahtuipa minulle mitä hyvänsä!'.

Varsinaista päänvaivaa aiheutti sapluunatyö, jossa tekstin *BORIS TADIĆ Je LeP ČOVEK, JeBO BI GA* 'Boris Tadić on kaunis ihminen, naisin häntä' lisäksi oli kuva viiksekkästä miehestä suutelemassa Boris Tadićia. YouTubesta löysin Radio Xanax -yhtyeen kappaleen *Boris Tadić diskomo*⁴⁷ musiikkivideon, josta sapluunatyön kuva ja

⁴⁵ Vaihtoehtoinen kirjoitusasu Đus.

⁴⁶ Urke lienee tekijän allekirjoitus.

⁴⁷ Radio Xanaxin Boris Tadić diskomo video on katsottavissa Youtubessa osoitteessa: <http://www.youtube.com/watch?v=dMFIKp-3FKU>

teksti oli poimittu. Radio Xanaxin kappale puolestaan on versio taidekollektiivi The Residentsin kappaleesta Diskomo. Sen sijaan, että graffitin merkitystä etsii monimutkaisista populaarikulttuuriviittauksista, voisi sen ajatella kuuluvan yhteiskuntakriittisten graffitien alaluokkaan Poliitiikkaa ja poliitikkoja käsittelevät graffitit kuten toinenkin aineistooni kuuluva Boris Tadićia käsittelevä graffiti. Tämänkin graffitin voi ajatella kommentoivan Tadićia joko poliitikkona tai ehkä jopa yksityishenkilönä. Voisiko graffiti jopa kyseenalaistaa Boris Tadićin seksuaalisen suuntautumisen hänen suudellessaan graffitissa miestä? Koska graffiti ei ollut millään muotoa selvätulkintainen, päätin pitkällisen pohdinnan jälkeen sijoittaa graffitin kuitenkin populaarikulttuuriviittausten joukkoon ja annoin siten etusijan graffitin ilmimerkitykselle eli suoralle sitaatille Radio Xanax -yhtyeen kappaleesta.

Monet populaarikulttuuriviittaukset olivat piikitteliä tai perustuivat sanaleikkeihin. *ЛЕПА БРЕНА ЛЕПО ГОРИ* 'Kaunis Brena palaa kauniisti' on muunnos elokuvan *Lepa sela, lepo gore* nimestä. Lepa Brena on bosnialaissyntyinen turbofolk-laulaja, eikä graffiti ole artistia mairitteleva. Tekstillä *CHOVO LIVPRO* ja Aleksandar "Saša" Popovićin kuvalla varustettu sapluunatyö vaati myöskin perusteellista pohdintaa. Sanasta *livpro* muodostuu tavut päinvastaisessa järjestyksessä kirjoitettaessa sana *proliv* ja sapluunatyö viitannee ehkä sovinismiin tai jonkinlaiseen "miesripuliin", sillä kuvan ylälaudassa riippuu myös wc:n vetämiseen tarkoitettu naru. Aleksandar "Saša" Popović on lähinnä turbofolkiin keskittyneen Grand produkcija levy-yhtiön omistaja, tv-persoonana ja musiikkiteollisuuden monitoimimies. Lepa Brenan ohella Serbian suurin turbofolk-supertähti Svetlana "Ceca" Ražnatović, edesmenneen Željko Ražnatović Arkanin leski, saa myös osansa vähemmän imartelevista graffiteista. *CECO KURVO CIGANSKA SVU DECU NAM POTROVA* 'Mustalaishuora Ceca on myrkyttänyt kaikki lapsemme' menee vielä ilkeämielisestä piikittelystä, mutta Cecan konserttijulisteen päälle spreijattu *SMRT* 'kuolema' on jo viestiltään uhkaava.

Ulkomaisiin artisteihin viitattiin myös useammassa graffitissa. Sid Viciousin⁴⁸ kasvokuvalla varustettu sapluunatyö julisti: *Sid is really vicious!*. Sapluunatyö oli lisäksi saanut alleen kommentin: *VIŠŠ Je BIO PIČKA DŽONI FOREVER!* 'Vicious oli kusipää Johnny forever'⁴⁹. STOP-merkkiin kiinnitettyjä *Hammertime!*-tarroja löytyy ympäri maailmaa, niin myös Belgradista. Tarra STOP-merkkiin kiinnitettynä muodostaa säkeen artisti MC Hammerin kappaleesta *U Can't Touch This*: "Stop! Hammertime!".

Aineistosta löytyi myös muutamia muunnoksia populaarikulttuurin lentävistä lauseista. Graffiti *HEAVY IS NOT DEAD* on ehkä tunnetumpi muodossa *Punk is not dead* ja *BEEN HERE DONE THAT* muodossa *Been there, done that*.

⁴⁸ Sid Vicious oli Sex Pistols -yhtyeen basisti.

⁴⁹ DŽONI viitanne Johnny Rotteniin, Sex Pistols -yhtyeen vokalistiin.

Graffitien joukosta löytyi myös katutaide- ja graffitialakulttuurin metatason keskustelua. Sapluunataiteilija TKV:n vatsatanssijalla kuvitettu sapluunatyö julisti: *street art loves you*. Nimimerkki Wertyn tarra taisteli harmautta vastaan: *WeRtY U BORBI PROTIV SIVILA*. Nimimerkin Alone graffiti taas julisti: *STReeT ART IS NOT FOR SALE*. Erään graffitikeskittymän joukosta löytyi teksti: *ВОЛИМ УЛИЦУ* 'Rakastan katu[j]a'. Erään perinteisen graffitin päälle (joka puolestaan oli maalattu toisen graffitin päälle) oli kirjoitettu: *НЕ ЦРТАЈ ПРЕКО МОГ ГРАФИТА!!!* 'Älä piirrä graffitini päälle!!!'. Leikkisä *Kupila sam marker tvitujem po gradu* 'Ostin tussin ja twiittaan pitkin kaupunkia' sisältää ehkä myös pientä kritiikkiä internetiä ja sosiaalista mediaa kohtaan ja kehottaa kommunikoimaan reaalimaailmassa seinäkirjoitusten avulla. Internetiin kriittisesti suhtautui myös graffiti *My space laže* 'My space valehtelee'.

Kun muissa luokissa oli vain yksittäisiä tai ei lainkaan englanninkielisiä graffiteja, oli populaarikulttuuriviittauksista kolmannes ja pohdiskelevista graffiteista jopa puolet englanninkielisiä.

4.10 Rakkaudentunnukset

Viimeinen varsinainen luokka koostuu julkisista rakkaudentunnustuksista ja onpa joukossa muutama syntymäpäiväonnittelukin: *ZiCO! SrETAN ROĐiŠ* ja *...ВОЛИМ ТЕ...НИЦО, СРЕЋАН ТИ РОЂЕНДАН, ЗАУВЕК ТВОЈА ТИЋА 27.02.2007*.

Osa rakkaudentunnuksista oli yksinkertaisia: joku ilmoitti rakastavansa jotakuta toista. Tällaisia olivat graffitit: *LOLA, VOLIM TE NAJVIŠE NA SVETU! 21.09.2010* ja *PANČÍČU VOLIM TE!*. Osa rakkaudentunnustuksista oli huomattavasti monisanaisempia: *19.01.09 Miloše život je pun prepreka, ja ih želim sa tobom preći koliko mi značiš dokazaće ti te dve reči kada sam sa tobom mogu da dotaknem nebo u tvom zagrljaju želim da ostanem VEČNO!!! Jovana* '19.1.09 Miloš, elämä on täynnä esteitä, haluan ylittää ne kanssasi, näillä kahdella sanalla todistan sinulle kuinka paljon minulle merkitset, kun olen kanssani pystyn koskettamaan taivasta, haluan jäädä syleilyysi IKUISESTI!!! Jovana'. Rakkaudentunnustusten joukosta löytyi myös yksi – jo aiemmin mainittu – naisten välisestä rakkaudesta kertova: *Volim te zauvek moja PD immortal beloved tvoja SS*. Graffitin kuvituksena oli kaksi Venus-symbolia.

Yhdessä graffitissa käytettiin rakastavaisten hassuja hellittelynimiä: *MAJMUNE VOLIM TE ZA 6 MESECI I DALJE... TVOJ RETARD!!!* 'Apina[ni] olen rakastanut sinua kuusi kuukautta ja [rakastan] edelleen... sinun Retard!!!'; toinen oli kirjoitettu kokonaan lapsenomaisella kielellä: *Ja сам мају (мали) враг / твоме сјцу (срцу) ђјаг (драг) / а ти буди мајо (мало) већу / па пјочитај (прочитај) ове јечи (речи) / ВОЈИМ (ВОЛИМ) ТЕ* 'Olen pikku piru / sinun sydämellesi rakas / sinulle hieman suuremmiksi / siispä lue nämä sanat / RAKASTAN SINUA'. Graffitien joukkoon mahtui useampi kosintakin: *CLOSE YOUR EYES 11.12.2009... WHAT ABOUT NOW?* ja *ИВАНА УДАЈ СЕ ЗА МЕНЕ* 'Ivana, mene kanssani naimisiin'.

4.11 Muut graffitit

Viimeiseen luokkaan olen sijoittanut sellaiset graffitit, joille ei löytynyt muuta sopivaa luokkaa. Tällaisia graffiteja ovat esimerkiksi yksittäiset sanat kuten: *PROPELER #1*, Beograd, *MASTER*, *T.H.C. FAMILIJA*, *Evil* ja *КРУШЕДОЛСКА*⁵⁰. Yksittäisten sanojen lisäksi olen sijoittanut tähän luokkaan myös graffiteja, joilla en nähnyt olevan syvällisempää merkitystä tai joiden merkitys ei ilmennyt kontekstista tai muuten avautunut: *ЗАШТО УБЕК БЕЖИТЕ?* 'Miksi aina pakenette?', *БУРЕК БРИГАДА* 'Burek-prikaatti'⁵¹, *FOLLOW THE LEADER!*, *UPOZORENJE Bez psihičkog kontakta* 'Varoitus

⁵⁰ Katu Belgradissa. Serbiassa on myös luostari, joka kantaa nimeä Manastir Krušedol.

⁵¹ Burek on suosittu balkanilainen pikaruoka, filotaikinapiirakka.

ilman psyykkistä kontaktia' (tarran kuvituksena pöllö), *STANI PANI KOLEKTIV, OVO JE IZJAVA FUNKCIONALNOSTI* 'Tämä on funktionaalisuuden/toiminnallisuuden ilmaus' ja *I LOVE BEOGRAD*. Tarra, joka oli liimattu sähkökaapin oveen varoituskyltin viereen ja jonka viesti oli kirjoitettu sekaisin latinalaisilla ja kyrillisillä kirjaimilla, oli sisällöltään nokkela, mutta senkin syvällisempi merkitys jäi epäselväksi: *НЕПИСМЕХИМА ЗАБРАЊЕН УЛАЗ* "Nepismenima zabranjen ulaz" 'Luku- ja kirjoitustaidottomilta pääsy kielletty'. Joukkoon kuuluu myös muutamia graffiteja, jotka eivät muodostaneet kokonaista lausetta tai ymmärrettävää merkitystä: ... *Hope THAT YOU REMEMBER THE... IN THE MINUTE* ja *КОЛЕХО ТРОБРАДО*. Yhden graffitin arvelen jääneen kesken: *NATAŠA KANDIĆ*⁵².

Tähän luokkaan jäi myös kolmas aineistooni kuuluva käsimerkki, keskisormi. Pelkkinä visuaalisina logoina kaikki kolme käsimerkkiä (keskisormi, nyrkkiin puristettu käsi ja tri prsta) olisi voinut jättää aineiston ulkopuolellekin, mutta toisaalta kaikkien tuntemina kansallisina tai kansainvälisinä visuaalisina symboleina ne kantavat merkitystä myös ilman sanallista viestiä. Otporin nyrkkilogo muistuttavalla tyylillä tehdyt keskisormea näyttävät käsimerkit voivat olla niin yleinen kapinan merkki kuin jonkinlainen parodia Otporin logosta.

⁵² Nataša Kandić on serbialainen ihmisoikeusaktivisti.

5 POHDINTA JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Belgradissa on monipuolinen ja elävä graffiti- ja katutaidealakulttuuri, ja kaupungista löytyy paljon niin visuaalista katutaidetta kuin sanallisenkin viestin sisältäviä graffiteja. Sanallisen viestin sisältävissä graffiteissa käsiteltiin syksyllä 2010 laajasti eri aihepiirejä, mutta tietyt aihepiirit korostuivat. Tutkimusaineiston perusteella voidaan todeta, että Belgradissa vaikuttaa voimakas kansallismielisten ja äärioikeistolaisten järjestöjen blokki, joka levittää suvaitsemattomia graffiteja. Myös jalkapallokannattajaryhmät osallistuvat – jalkapalloaiheisen aineiston lisäksi – suvaitsemattoman aineiston levittämiseen. Suvaitsemattomat sisällöt ovat kansallismielisiä, rasistisia ja seksuaalivähemmistöjä kohtaan vihamielisiä. Ilmiö on todettu myös muissa Serbian graffiteja tarkastelleissa tutkimuksissa ja siitä on raportoitu paljon serbialaisissa tiedotusvälineissä. Suvaitsemattomalle aineistolle on myös vastavoimansa, mutta ideologisesti vastakkaisen aineiston levittäminen ei ole yhtä järjestäytynyttä, eikä laajalle levinnyttä kuin suvaitsemattoman aineiston.

Tutkimusaineiston 623 graffitin sanalliset viestit on jaoteltu pääosin aineistolähtöisesti työstetyn luokitusjärjestelmän kymmeneen temaattiseen aihealueeseen eli luokkaan. Luokituksessa on yhdeksän varsinaista pääluokkaa. Kymmenes luokka on varattu graffiteille, joille ei löytynyt muuta sopivaa luokkaa luokitusjärjestelmässä. Luokitusjärjestelmän yhdeksän varsinaista pääluokkaa ovat: Kansallismieliset graffitit, Rasistiset graffitit, Seksuaalivähemmistöjä kommentoivat graffitit, Jalkapalloaiheiset graffitit, Anarkistiset ja vasemmistograffit, Yhteiskuntakriittiset graffitit, Pohdiskelevat graffitit, Viittaukset populaarikulttuuriin ja Rakkaudentunnustukset.

Kansallismieliset ja yhteiskuntakriittiset graffitit on luokiteltu edelleen useisiin alaluokkiin. Alaluokat ovat pääluokkia huomattavasti konkreettisemmalla tasolla. Kansallismielisten graffitien kolme alaluokkaa ovat: Kansallismielinen henkilökultti, Kosovoa käsittelevät graffitit ja EU- ja NATO-vastaiset graffitit. Yhteiskuntakriittiset graffitit on jaoteltu peräti yhteentoista alaluokkaan pääluokkaan kuuluvien graffitien yhteiskuntakriittisten teemojen laajan kirjon vuoksi. Yhteiskuntakriittisten graffitien yksitoista alaluokkaa ovat: Otporia tukevat graffitit, Pettymys muutoksen hitauteen, Hallitusta kritisoivat graffitit, Kirkkoa kritisoivat graffitit, Kansallismielisyyttä,

vähemmistöjen syrjintää ja väkivaltaa vastustavat graffitit, Opiskelijaprotesteihin liittyvät graffitit, Poliitikkoja ja puolueita käsittelevät graffitit, Medioita kommentoivat graffitit, Sodanvastaiset graffitit, Ympäristöasioita kommentoivat graffitit ja Feministiset graffitit. Belgradin keskustan alueelta kerättyjen jalkapalloaiheisten graffitien lisäksi tutkimuksessa on listattu Crvena zvezdan ja Partizanin jalkapallostadioneilta kerätyt (pääosin jalkapalloaiheiset) graffitit.

Jo aineiston keruuvaiheessa selvinä kokonaisuuksina erottuivat niin määrällisesti kuin selkeiden teemojensakin puolesta laaja kansallismielisten graffitien kirjo sekä jalkapalloaiheiset graffitit. Kansallismielisiksi luokiteltujen graffitien kansallismielisyyden luonteessa on jonkinasteista vaihtelua. Enemmistö kansallismielisten graffitien viesteistä välitti kuitenkin tulkintani mukaan negatiivista, tukahduttavaa kansallismielisyyttä, jonka keskiössä on vähemmistöjen sortaminen ja ekspansiivinen politiikka (Mønnesland 1999: 22–23). Joukossa oli jonkin verran myös vähemmän aggressiivista kansallismielistä aineistoa, joka korosti omaa kansakuntaa, eikä kohdistunut suoraan mitään ryhmää vastaan. Racististen ja seksuaalivähemmistöjä negatiiviseen sävyyn käsittelevien graffitien kanssa samaan suvaitsemattomien graffitien jatkumoon kuuluu siis myös suurin osa kansallismieliseksi luokitetusta aineistosta. Tutkimusajanjakson alkuun sijoittunut Belgradin vuoden 2010 Pride-tapahtuma aiheutti muutamien päivien aikana homofobisten ja seksuaalivähemmistöjä uhkaavien graffitien räjähdysmäisen lisääntymisen katukuvassa. Suoranaisen racistisia graffiteja aineistossa oli vain muutamia. Kansallismieliset, racistiset ja seksuaalivähemmistöjä kohtaan vihamieliset graffitit, jotka välittävät pääosin suvaitsemattomia viestejä, muodostavat lähes kolmanneksen aineistosta (30 %).

Jalkapalloaiheiset graffitit muodostavat myös kaiken kaikkiaan kolmanneksen (33 %) aineistosta. Jalkapalloaiheisten graffitien määrää tosin nostaa jalkapallostadioneilta kerätty aineisto. Muualta kuin jalkapallostadioneilta kerätty jalkapalloaiheinen aineisto muodostaa 19 % aineistosta. Jalkapalloaiheisiä graffiteja ei voi sisällöllisesti liittää suvaitsemattoman aineiston kanssa samaan jatkumoon, mutta huomionarvoista on, että niin suvaitsemattoman aineiston jatkumoon kuuluvien graffitien kuin jalkapalloaiheistenkin graffitien tekijät ovat ainakin osin samoja henkilöitä tai ryhmittymiä tai läheisissä suhteissa keskenään.

Suvaitsemattomuutta ilmentävän kansallismielisen, rasistisen ja seksuaalivähemmistöjä kohtaan vihamielisen aineiston ideologisena vastavoimana voidaan nähdä sekä yhteiskuntakriittiset että anarkistien ja vasemmiston graffitit. Anarkististen ja vasemmistograffitien taustalla on selvä poliittinen ideologia, kun taas yhteiskuntakriittiset graffitit kommentoivat serbialaisen yhteiskunnan tilaa henkilökohtaisista lähtökohdista ilman taustalla vaikuttavaa selvää ideologiaa. Tämän vuoksi käsiteltyjen aiheiden kirjo on laaja ja hajanainen. Käsiteltyjen aiheiden perusteella voi kuitenkin päätellä yhteiskuntakriittisten graffitien tekijöiden vastustavan suvaitsemattomissa graffiteissa esitettyjä teemoja. Yhteenlaskettuna yhteiskuntakriittinen ja anarkistien ja vasemmiston graffitaineisto muodostaa lähes neljänneksen aineistosta (23 %). Erikseen laskettuina anarkistiset ja vasemmistograffitit muodostavat 9 % ja yhteiskuntakriittiset 14 % aineistosta.

Edellä kuvattujen vakavampien aiheiden täydellisenä vastakohtana näyttäytyvät epäpoliittiset elämän tarkoitusta ja ihmisenä olemista pohdiskelevat graffitit, rakkaudentunnustukset sekä erilaisia populaarikulttuuriviittauksia sisältävät graffitit. Nämä kolme kevyempää sisältöä käsittävää luokkaa muodostavat yhteensä kuitenkin vain 11 % aineistosta. Muut-luokkaan jäi 4 % aineistosta.

Vaikka Belgradin graffiti- ja katutaidealakulttuurin visuaalinen aines ei kuulukaan työni aihepiiriin, haluan kuitenkin korostaa, että Belgradin graffitikulttuurilla on myös vahva, tasokas ja monipuolinen visuaaliseen katutaiteeseen keskittyvä puoli. Koska oma tutkimusaineistoni valottaa vain Belgradin graffiti- ja katutaidealakulttuurin sanallista puolta, saattaa se siksi antaa turhankin synkän, värittömän ja yksipuolisen kuvan Belgradin eläväisestä graffitikulttuurista. Myös visuaalinen katutaide voidaan nimittäin nähdä suvaitsemattoman ja sovinistisen aineiston vastakohtana. Belgradin klassiseen graffitiin keskittyvä katutaide on perinteisesti epäpoliittista ja ns. uusi, visuaalinen katutaide keskittyy pääosin positiivisten teemojen välittämiseen estetismin hengessä.

Nimenomaan suvaitsemattomuutta ilmentävää aineistoa on mielenkiintoista tarkastella myös suhteessa Velikonjan nelikohtaiseen graffiteja määrittelevään kriteeristöön, joka esiteltiin luvussa 2.2. Velikonjan graffitia määrittävistä kriteereistä kansallismieliset ja äärioikeistolaiset suvaitsemattomuutta ilmentävät seinäkirjoitukset täyttävät vain kolme ensimmäistä graffitin kriteeriä: graffitin

esteettinen muoto, laittomuus tai instituutioiden ulkopuolinen asema kadulla sekä yhteiskunnallinen tai poliittinen kantaaottavuus. Näiden graffitien ongelmakohdaksi muodostuu Velikonjan neljäs graffitin kriteeri: antihegemoninen positio yhteiskunnan valtarakenteissa. (Velikonja 2008: 25, 31.) Täten tätä aineistoa ei voidakaan pitää varsinaisena katutaiteena. Suvaitsemattomuutta ilmentävä aineisto onkin nähtävä ennemminkin katutaiteen keinoja käyttävänä propagandamateriaalina, joka useimmiten on osa jotakin laajempaa mielipiteenmuokkauskampanjaa. Tutkimukseni tarkoituksena oli kuitenkin selvittää mitä Belgradin sanallisen viestin sisältävissä graffiteissa sanotaan ja millaisia viestejä ne välittävät – oli kyseessä sitten varsinainen katutaide tai muu epävirallinen viestintä.

Tarkoitukseni oli graffitien sisällöllisten teemojen lisäksi pohtia myös, ketkä Belgradissa tekevät graffiteja ja käyttävät näin graffitien avulla kaupunkitilaa. Ennalta arvelin tämän olevan vaikea tehtävä, koska graffiti on pohjimmiltaan anonyymi viestintämuoto. Yllätyksekseni saatoinkin kuitenkin todeta, että monista tutkimusaineistoni graffiteista käy ilmi sen tekijä ainakin kollektiivisella tasolla. Monet graffitit olivat erilaisten järjestöjen ja ryhmittymien allekirjoittamia, ja osa graffiteista oli allekirjoitus jo itsessään. Tällaisia ovat esimerkiksi järjestöjen tai ryhmittymien nimistä ja logoista koostuvat graffitit. Monet sapluunataiteilijat ja klassisia graffiteja tekevät graffitimaalarit esiintyvät vakiintuneilla nimimerkeillään tai taiteilijanimillä, joilla allekirjoittavat aina työnsä. Nämä nimimerkit ovat kuitenkin merkityksellisiä pääasiassa asiaan vihkiytyneille tai oman alakulttuurin sisällä. Tunnetuimmat katutaiteilijat, kuten belgradilainen TKV, ovat kuitenkin jonkinlaisia vaihtoehtokulttuurin julkisuudenhenkilöitä, jotka voidaan tuntea alakulttuurin ulkopuolellakin. Aineistostani löytyi myös tällaisia esimerkkejä – tosin huomattavasti vähemmän kuin erilaisten ryhmittymien allekirjoittamia graffiteja. Rakkaudentunnustuksia sisältävissä graffiteissa kommunikoitiin etunimillä tai rakastavaisten hellittelynimillä, joten nekään eivät jääneet täysin anonyymeiksi.

Ryhmä- tai järjestötasolla graffitien tekijöiksi ilmoittautuivat jalkapallokannattajaryhmät, kansallismieliset ja äärioikeistolaiset järjestöt, anarkistiset tai antifasistiset ryhmät, erilaiset vasemmistoryhmittymät sekä pienet, ulkoparlamentaariset vasemmistopuolueet. Etenkin julistein ja tarroin viestivät myös

vakiintuneista puolueista Srpska radikalna stranka ja Liberalno demokratska partija -puoleen nuorisjärjestö Mladi LDP. Kansallismielisten ja äärioikeistolaisten järjestöjen johtohahmot ja jäsenet esiintyvät tiedotusvälineissä yleisesti omilla nimillään ja kasvoillaan, ja näin ollen tiettyjen graffitikampanjoiden voidaan ajatella identifioituvan jopa henkilötasolle. Esimerkiksi Obrazin johtohahmo Mladen Obradović esiintyy tiedotusvälineissä päällään T-paita, joka kantaa järjestön seksuaalivähemmistöjen Pride-tapahtumaa vastustavan kampanjan tunnuslausetta *ЧЕКАМО БАЦ!*.

Yhteiskuntakriittiset graffitit olivat lähes poikkeuksetta nimettömiä kuten myös pohdiskelevat ja populaarikulttuuriviittauksista koostuvat graffitit. Yhteiskuntakriittisistä graffiteista allekirjoitettuja oli vain se osa opiskelijaprotesteihin liittyvistä graffiteista, joiden takana olivat anarkistiset ryhmät, sekä väkivaltaista mellakointia vastustaneet Mladi LDP:n tarrat. Sekä yhteiskuntakriittisiin että pohdiskeleviin graffiteihin sisältyi myös muutama graffititaiteilijan nimimerkillä allekirjoitettu sapluunatyö.

Hristić ja Antonijević (2006: 284) totesivat Belgradin graffiteja koskevassa tutkimuksessaan hieman vähättelevään sävyyn, että suvaitsemattomuutta lietsovia graffiteja tekevät tyytymättömät, kansallismielisyyden kyllästämät yksilöt. Tämän näkemyksen kiistävät sekä Šuber ja Karamanić (2012b: 124–125) että Mršević (2012: 16). Kansallismielisten järjestöjen suvaitsemattomia viestejä levittävät kampanjat ovat ammattimaisesti suunniteltuja ja toteutettuja. Graffitit ovat yleensä osa laajempaa kampanjaa, jossa käytetään hyväksi monia eri medioita. Kyse ei siis ole satunnaisten yksilöiden teoista vaan ilmeisen järjestäytyneestä toiminnasta. Suvaitsemattomuutta lietsovien graffitien määrä kasvaa Serbiassa aina yhteiskunnallisesti merkittävien tapahtumien yhteydessä kuten omakin tutkimusaineistoni osoittaa. Belgradin vuoden 2010 Pride-tapahtuman alla seksuaalivähemmistöjä kohtaan vihamieliset graffitit lisääntyivät katukuvassa räjähdysmäisesti.

Graffitien tekijöiden lisäksi tarkoitukseni oli lähettäjäsuuntautuneen tekstintulkinnan hengessä pohtia myös, mitkä ovat graffitien tekijöiden motiivit ja millaisia reaktioita graffiteilla haetaan. Vastaanottajasuuntautuneen tekstintulkinnan mukaisesti pohdin puolestaan graffitien vastaanottoa ja niiden herättämiä reaktioita

yhteiskunnassa. Aineistoni pohjalta en ole voinut tehdä johtopäätöksiä yksittäisten graffitien tekijöiden tai lukijoiden motiiveista tai reaktioista, mutta olen kuitenkin pohtinut näitä kysymyksiä hieman niiden yhteiskunnallisten vaikutusten kautta.

Kuten jo aiemmin todettiin, suvaitsemattomuutta lietsovien graffitien tekijöitä ei tarvinnut arvailla, vaan tekijät ilmoittautuivat usein itse kollektiivisella tasolla. Myöskään näiden kampanjoiden motiivit ja haetut reaktiot eivät jääneet arvailujen varaan. Kansallismieliset ja äärioikeistolaiset järjestöt – sekä usein myös jalkapallohuligaanit – pyrkivät esiintymään koko kansakunnan edustajina: tosiserbeinä ja tosiuskovaisina. Kuten monista graffitikampanjoistakin käy ilmi, nämä ryhmät esiintyvät normaaliuden ja oikean serbialaisuuden vaalijoina poikkeavaa käyttäytymistä vastaan. Graffitikampanjoin käydään homoseksuaaleja, mutta myös huumeita ja ”lahkoja”, vastaan. Serbialaisen uskonnollis-kansallisen mytologian mukaan petturin kohtalo on kuolema, ja tämän myytin uusintamisesta hyvä esimerkki ovat seksuaalivähemmistöjä vastaan käydyt graffitikampanjat. Homoseksuaalit esitetään kansallisina pettureina, jotka eivät edusta oikeanlaista serbialaista uskonnollis-kansallista identiteettiä ja ansaitsevat siten graffiteissakin julistetun kuoleman. Asennetta, jonka mukaan kansallismieliset järjestöt toimivat kansakunnan parhaaksi ja edustavat kaikkia serbejä, kuvaa hyvin Obrazin Mladen Obradovićin ohella homoseksuaaleja syrjivän propagandan levittämisestä syytetyn SNP 1389 johtajan Miša Vacićin lausunto, jonka mukaan syyte häntä vastaan on syyte kaikkia samoin ajattelevia vastaan. Heitä on Vacićin mukaan 99 % serbialaisista. (Tanjug 2013.)

Kansallismielisen aineiston jatkumoon kuuluvien suvaitsemattomien graffitikampanjoiden henki on erittäin hegemoninen. Graffitit on toisaalta suunnattu ”omille” eli samanmielisille serbeille ja toisaalta erimielisille. Samanmielisille graffitit toimivat ohjenuorana: oikeanlaisen identiteetin vahvistajina ja sisäisenä sosialisena. Erimielisille graffitit taas toimivat uhkauksina. Erimielisten ja erilaisen identiteetin omaavien olo pyritään tekemään tukalaksi.

Seksuaalivähemmistöjen oikeuksia puolustavan Pride-tapahtuman vastaisten kampanjoiden konkreettisena tavoitteena on ollut tapahtuman estäminen. Kampanjat ovat olleet menestyksekkäitä. Serbian hallitus on kieltänyt Pride-tapahtuman järjestämisen useana vuonna osallistujien turvallisuuteen vedoten.

Kansallismieliset järjestöt ovat siten onnistuneesti lietsoneet graffitikampanjoillaan turvattomuutta, ulkopuolisuutta ja väkivallan uhkaa yhteiskunnassa – ja toisaalta osoittaneet omaa voimaansa. EU- ja NATO-vastaiset kampanjat sekä Kosovoa puolustavat kampanjat eivät ole tuottaneet samanlaisia tuloksia. Kansallismielisistä henkilöpalvontakampanjoista huolimatta sotarikoksista etsintäkuulutetut henkilöt on luovutettu, kuka nopeammin, kuka hitaammin, Haagiin⁵³. Vaikuttaa siltä, että sisäpoliittisiin kysymyksiin voidaan vaikuttaa ulkopoliittisia helpommin mittavilla painostuskampanjoilla. Pride-tapahtumien kieltäminen ei aiheuta Serbian poliittiselle johdolle seuraamuksia esimerkiksi suosion laskuna, koska seksuaalivähemmistöillä ei ole laajamittaista suuren yleisön tukea Serbiassa. Ulkopoliittisissa kysymyksissä painostamalla vaikuttaminen tuntuu olevan vaikeampaa. Serbian poliittinen johto ei ehkä vaikuttaisi ulkovaltojen silmissä uskottavalta, jos se antaisi kansalaisjärjestöjen ohjailla ulkopoliittista toimintaansa. Kaiken kaikkiaan voidaan kuitenkin pitää huolestuttavana, että kansallismieliset ja äärioikeistolaiset järjestöt ovat saavuttaneet väkivaltaisella ja aggressiivisella kampanjoinnillaan vaikutusvaltaa Serbian sisäpoliittisissa kysymyksissä.

Myös jalkapallokannattajien graffiteista kävivät ilmi niiden tekijät ryhmätasolla. Motiiveja laajamittaiseen omaa joukkuetta kannattavien graffitien levittämiseen voi etsiä eri joukkueiden ja niiden kannattajaryhmien välisestä kilpailusta. Graffitit toimivat reviirimerkintöinä ja psykologisena sodankäyntinä: oman joukkueen tai kannattajaryhmän nimeä levitetään mahdollisimman laajalle ja vastustajan graffitit sotketaan. Lisäksi vastustajajoukkuetta ja sen kannattajia solvataan graffiteissa karkeasti.

Niin anarkistien ja vasemmiston graffitien kuin yhteiskuntakriittistenkin graffitien taustalla lienee halu tuoda esiin ”toisen”, kansallismielisyyttä ja suvaitsemattomuutta vastustavan, Serbian näkemyksiä ja mielipiteitä vastapainoksi mittaville kansallismielisille graffitikampanjoille. Anarkistien ja vasemmiston graffitit eivät kuitenkaan yllä määrällisesti lähellekään ideologisten vastustajiensa graffiteja,

⁵³ Haagissa sijaitsee Yhdistyneiden kansakuntien turvallisuusneuvoston Jugoslavia-tuomioistuin.

kenties näiden ryhmittymien heikon organisoitumisen ja vähäisen jäsenmäärän vuoksi.

Pohdiskeleivissa, populaarikulttuuriviittauksia sisältävissä graffiteissa ja osin yhteiskuntakriittisissäkin graffiteissa kommentoidaan serbialaisen yhteiskunnan tilaa ja ajankohtaisia teemoja poliittisia graffiteja hienovaraisemmin, henkilökohtaisista lähtökohdista. Graffitien takana ei ole mitään kollektiivia ja ne jäävätkin usein yksittäisten henkilöiden irrallisiksi huomioiksi, eivätkä siten menesty määrällisesti kilpailussa hyvin organisoitujen ja brändättyjen kansallismielisten järjestöjen graffitikampanjoiden kanssa.

Pelkän graffitaineiston perusteella ei voi tehdä kovin syväluotaavia tai yleistäviä tulkintoja niitä ympäröivän yhteiskunnan tilasta tai arvopohjasta jo pelkästään graffitin välineen aiheuttaman mahdollisen vääristymän vuoksi (Gonos et al. 1976: 40). Tarkastelen kuitenkin lopuksi, millaisia mahdollisia tulkintoja graffitien perusteella voisi tehdä yhteiskunnasta, jossa ne ilmenevät.

Yhdysvalloissa 1970-luvulla tehtyjen vastakkaisiin johtopäätöksiin päätyneiden tutkimusten mukaan homoseksuaalisuuteen kielteisesti suhtautuvat graffitit ovat joko yhteisön osoitus homoseksuaalisen käytöksen tuomitsemisesta tai merkki yhteiskunnan moniarvoisuudesta ja liberaalista arvopohjasta. Etenkin tilanteet, joissa yhteiskunnan vallitseva arvojärjestys on muuttumassa liberaalimpaan suuntaan, lisäsivät yhdysvaltalais tutkimuksen mukaan homoseksuaaleihin (tai muihin vähemmistöihin) kielteisesti suhtautuvien graffitien määrää. (Gonos et al. 1976, Stocker et al. 1972.)

Pelkän graffitaineiston perusteella en leimaisi koko yhteiskuntaa suvaitsemattomaksi. Serbialaisessa kontekstissa Gej strejt alijansan kyselytutkimuksen tulokset kuitenkin tukevat tätä näkemystä. Serbialaisten asenteet homoseksuaalisuutta kohtaan ovat yleisesti hyvin negatiiviset. (Gej strejt alijansa 2010: 8). Näin ollen voitaisiin Stockerin et al. (1972: 358) tutkimuksen päätelmien mukaisesti ajatella, että suvaitsemattomat graffitit kertovat yhteiskunnan suvaitsemattomasta asenneilmapiiristä ja arvopohjasta, eivätkä suinkaan liberaalista yhteiskunnasta, jossa suvaitsemattomille, poliittisesti epäkorrekteille mielenilmauksille ei ole jäljellä muuta foorumia kuin graffiti. Tätä näkemystä tukisi myös se, että serbialaisten kansallismielisten ja äärioikeistolaisten järjestöjen

suvaitsemattomat graffitikampanjat eivät ole nimettömiä, vaan järjestöt seisovat avoimesti kampanjojensa ja edustamiensa mielipiteiden takana.

Toisaalta Gej strejt alijansan (2010: 10) uusimmassa tutkimuksessa havaittiin aiemmista tuloksista poikkeavaa, varovaista asenteiden polarisoitumista ja tämä puolestaan tukisi Gonosin et al. (1976: 41–42) tulkintaa, jonka mukaan suvaitsemattomia graffiteja ilmenee etenkin silloin, kun yhteiskunnan asenneilmapiiri ja arvopohja ovat muuttumassa. Erilaisten yhteiskunnallisten valtakamppailujen yhteydessä ja perinteisten valtarakenteiden horjuessa esiintyy usein vihanilmauksia ja konservatiivisia vastareaktioita (Sveland 2013: 164–165). Näin ollen serbialaisen yhteiskunnan voisi varovaisen optimistisesti ajatella olevan tilanteessa, jossa perinteisen asenneilmapiirin ja arvopohjan alkava muutosprosessi lisääisi suvaitsemattomia graffiteja.

Vastakkainasetteluun pohjaavan analyysitradition sijaan Šuber ja Karamanić (2012c: 316) ovat etsineet selitystä serbialaisen yhteiskunnan tilaan yhteneväisyyksistä oletettavasti vastakkaisia ideologioita edustavien tahojen toimissa ja retoriikassa. Šuber ja Karamanić (2012a: 20, 2012c: 333) kyseenalaistavat yleisesti esitetyn väitteen serbialaisen yhteiskunnan jakautumisesta kansallismieliseen ja liberaaliin, länsimyönteiseen blokkiin. Jos ajatellaan, että Serbian korkeimman poliittisen johdon tai kirkon ja toisaalta kansallismielisten järjestöjen kampanjoiden retoriikka ja toimet ovat monelta osin samansuuntaisia, antaa se kansallismielisten järjestöjen uskonnollis-kansallismielisiä stereotypioita uusintaville graffitikampanjoille täysin toisenlaista legitimizeettiä kuin niiden kuittaaminen marginaali-ilmiönä tai ääriryhmittyminä. Monet kirjoittajat ovatkin nostaneet esiin käsitteen keskustan äärimmäisyys, joka Šuberin ja Karamanićin (2012c: 333–334) mukaan kuvaa hyvin myös serbialaisen yhteiskunnan tilaa. Tämän päivän Euroopassa äärimmäisiäkään kansallismielisiä mielenilmauksia ei aina tarvitse etsiä marginaalista, vaan niitä löytyy usein jopa valtamedioissa. Samoin poliittiset ääriilikkeet ovat löytäneet tiensä marginaalista keskustaan ja saaneet uudenlaista uskottavuutta ja hyväksyntää. (Velikonja 2008: 29–30). Tämä ajattelu lähenee kuitenkin jälleen Stockerin et al. (1972: 358) näkemystä, jonka mukaan suvaitsemattomat graffitit kertovat yhteiskunnan suvaitsemattomuudesta.

Lopuksi nostan vielä esiin Serbian lähihistorian tapahtumien ja henkisen ilmapiirin yhtenä merkittävänä osatekijänä serbialaisen uskonnollis-kansallisen mytologian, jota käytettiin piiskaamaan pintaan kansallismielisiä tunnelmia ennen Jugoslavian hajoamissotia ja jota äärikansallismieliset järjestöt vieläkin aktiivisesti käyttävät uusintaessaan stereotypioita serbialaisesta uskonnollis-kansallisesta identiteetistä tai Kosovosta valitun, taivaallisen kansan kehtona. Serbian graffiteja olisikin mielenkiintoista tarkastella peilaten niitä systemaattisesti näihin uskonnollis-kansallisiin myytteihin.

6 REZIME: Verbalne poruke beogradskih grafita

6.1 Uvod

Danas je grafit poznata pojava u svakoj urbanoj sredini. Grafit je kontroverzna pojava koja se često smatra vandalizmom, ali postoji i naklonjeniji odnos prema njima, kada se posmatraju kao uzbudljiv umetnički izraz kreativnih mladih ljudi i kao preuzimanje javnog prostora vizuelnim metodama (Kimvall 2010: 97–98, Koskela 2009: 293, Nyyssönen 2009: 115, 118.). Grafit se često opisuje kao radikalno demokratsko sredstvo komunikacije onih koji nemaju drugih sredstava. Može se koristiti bez obzira na ekonomske i političke resurse autora. (Dragičević-Šešić 2001: 84, Šuber & Karamanić 2012c: 314.) Ali grafit se može koristiti i kao sredstvo netolerantnog i nedemokratskog govora da bi se u društvu širila agresivna atmosfera i pretnja nasiljem (Mršević 2012: 11, Šuber & Karamanić 2012c: 315). Osim društvene rasprave, grafit ima važnu poziciju i u popularnoj kulturi i kao predmet istraživanja.

Moja interesovanja u vezi sa grafitima obuhvataju obe strane grafita: i vizuelnu i verbalnu. Međutim, ovom tezom želim osvetliti šta se u beogradskim grafitima iskazuje verbalnom porukom.

6.2 Razvoj grafita i kratka istorija grafita u Srbiji

Savremeni grafit se pojavio u Severnoj Americi kao deo hip-hop kulture krajem šezdesetih i početkom sedamdesetih godina prošlog veka (Ganz 2004: 8–9, Isomursu & Jääskeläinen 1998: 14, Kimvall 2010: 96–97). Osim uticaja hip-hop kulture, grafit nosi i tragove ranijih pojava, kao na primer, natpisa iz toaleta i parola pokreta za građanska prava u SAD (D'Angelo 1976: 103, Hristić & Antonijević 2006: 279). Od dve hiljadite naovamo grafit je prošao kroz grafički preokret sa novim tehnikama kao što su šablonski grafit, nalepnice i plakati (Lunn 2006: 7). Suštini grafita pripadaju i vizuelna i tekstualna sadržina.

Grafit američkog tipa je stigao u Evropu kao deo komercijalne hip-hop kulture početkom osamdesetih, ali se u Srbiji ukorenio relativno kasno, tačnije sredinom devedesetih godina. U socijalističkoj Jugoslaviji je, međutim, postojala duga tradicija zidnih natpisa koji su podržavali režim. (Isomursu & Jääskeläinen 1998: 14, 19, 40,

Radošević 2008: 4, 8–9.) Srpski grafiteri devedesetih identifikovali su se sa američkom kulturom grafita, koja je izgledala kao kontrakulturna i nepolitička i iz tog razloga je grafit bio interesantna pojava u društvu politički paralizovanom od strane Miloševića (Radošević 2008: 4). Dolaskom dvehiljadite godine, beogradski grafit je učvrstio svoju poziciju (ibid.: 19). Istovremeno su se počeli pojavljivati grafiti koji su urađeni novim tehnikama (ibid.: 20–21). Danas Beograd ima raznovrsnu kulturu grafita. Ima i grafite sa verbalnim porukama, slične jednostavnim zidnim natpisima, i klasične grafite i tagove, koji pripadaju hip-hop tradiciji. Takođe ima i grafite napravljene svim novim tehnikama. Postoje i veliki murali.

6.3 Prethodna istraživanja srpskih grafita

Postoji nekoliko istraživanja srpskih grafita koja su sprovedena osamdesetih, devedesetih i nakon dvehiljadite godine. Najranije istraživanje srpskih grafita je ono koje su sproveli Blagojević i Erceg. To istraživanje je deo šireg istraživačkog projekta političke propagande koji se zove *Politička propaganda u SFRJ u 1983. godini*. Našli su puno grafita hipika i pankera, ali i prve nacionalističke grafite. Grafiti tog perioda su podsećali na parole pisane po zidovima – nastali su pre nego što se savremeni grafit pojavio. Zaključak istraživanja je bio da grafit u Srbiji nema veći politički značaj i uticaj. (Blagojević & Erceg 1984: 307–308.) Sredinom osamdesetih je Slavica Šokica lingvističkim metodama proučavala grafite u Novom Sadu (Šokica 1990). Svenka Savić je 1990. godine dala naknadni komentar na Šokičino istraživanje. U naknadnom komentaru je spomenula da se novosadski grafit puno promenio tokom pet godina. Pojavilo se više grafita i među njima je više njih izražavalo srpsko i srpstvo. (Savić 1990: 99–100.)

Ljiljana Radošević (2005) je sredinom dvehiljadite godine u svojoj tezi iz oblasti istorije umetnosti proučavala razvoj beogradskih vizuelnih grafita koji pripadaju hip-hop kulturi. Ljubomir Hristić i Dragana Antonijević, kao i Daniel Šuber i Slobodan Karamanić, takođe su istraživali srpske grafite tokom dvehiljaditih godina. Kao i rano istraživanje Blagojević i Ercega, ova nova istraživanja su se fokusirala na verbalnu sadržinu grafita. Hristić i Antonijević (2006) su hteli saznati kakve se poruke izražavaju grafitima, dok su se Šuber i Karamanić (2012a, 2012b) zainteresovali samo za političke

grafite. Oni su hteli, osim poruka grafita, analizirati i političke procese u Srbiji uz pomoć raznovrsnog vizuelnog materijala kao što su grafiti, reklame, mediji, zvanični vizuelni materijal države Srbije itd. (Šuber & Karamanić 2012a: 5, Šuber & Karamanić 2012b: 121). Šuber i Karamanić su hteli osvetliti složene odnose države, političkih partija i nevladinih organizacija putem poređenja zvaničnih političkih aktivnosti i uličnih aktivnosti nevladinih organizacija (Šuber & Karamanić 2012b: 122–123, 134). Protive se polarizovanom pogledu na srpsko društvo, prema kojem je ono podeljeno u dve suprotne grupe: nacionalisti i liberali. Šuber i Karamanić žele saznati šta je zajedničko ovim navodno suprotnim grupama. (Šuber & Karamanić 2012c: 316.)

Osim gorenavedenih istraživanja, Zavod za ravnopravnost polova i Pokrajinski ombudsman su 2011. godine mapirali grafite mržnje u Novom Sadu. Mapirana su 224 grafita mržnje, pri čemu se više od pola odnose na govor mržnje prema LGBT populaciji. Ostali grafiti izražavaju mržnju prema Romima, Albancima, Hrvatima, ali i prema Kinezima. Od svih mapiranih grafita čak 35 % pozivaju na oduzimanje života. (Pokrajinski ombudsman 2011.)

6.4 Cilj teze i istraživačka pitanja

Namera mi je u ovoj tezi mapirati kakvi su grafiti postojali i kakvi su grafiti urađeni u Beogradu u jesen 2010. godine. U ovom istraživanju su u obzir uzimani samo grafiti sa jasnim verbalnim porukama. Cilj teze je da saznati šta se u beogradskim grafitima iskazuje verbalnom porukom i kakve poruke oni prenose. Grafiti sa verbalnim porukama su svrstani po tematskom sadržaju u deset kategorija.

Uz to sam htela razmotriti pitanje autorstva i recepcije grafita. Grafit je načelno anonimno sredstvo komunikacije i stoga je teško saznati motive konkretnog autora grafita ili reakcije pojedinačnih čitalaca. Dakle, razmišljala sam i o njihovom društvenom uticaju.

Osim što sam radila na klasifikaciji grafita, razmišljala sam i o sledećim pitanjima:

- Ko su sve autori beogradskih grafita i ko sve grafitima koristi urbani prostor?
- Koji su motivi autora grafita i kakve reakcije se očekuju na grafite?
- Kakva je recepcija grafita i kakve reakcije oni izazivaju u društvu?

- Kakvi zaključci se na osnovu grafita mogu izvući o društvu u kom se oni javljaju?

6.5 Istraživački materijal

Istraživački materijal se sastoji od 460 fotografija koje su fotografisane u Beogradu između oktobra 2010. godine i januara 2011. godine. Fotografisala sam grafite i opšti nezvanični materijal na ulicama urađen tehnikama ulične umetnosti. Od tog broja slika, njih 91 prikazuje više grafita, te se istraživački materijal stoga sastoji od ukupno 623 grafita. Grafiti su fotografisani u centru Beograda (u Starom gradu, na Dorćolu, na Savskom Vencu, na Autokomandi i na Vračaru). Nekoliko grafita je fotografisano u delovima grada koji su nešto dalje od centra (na Banovom brdu, na Voždovcu, na Konjarniku i u Zemunu).

Istraživački materijal se sastoji od grafita sa jasnom verbalnom porukom, čak i kad ona nije eksplicitno izrečena. Osim toga, obuhvata i nešto vizuelnog materijala. Vizuelni materijal se sastoji od grafita koji spajaju vizuelni i verbalni sadržaj, ali ima i grafita sa isključivo vizuelnim sadržajem, na primer univerzalno ili lokalno poznati simboli koji nose nedvosmislenu poruku i bez reči. Grafiti istraživačkog materijala su urađeni raznovrsnim tehnikama. Među njima su grafiti naslikani ili napisani markerom ili sprejom, nalepnice, plakati i šablonski grafiti. Sve ove vrste u daljem tekstu nazivam grafitima.

6.6 Tematska klasifikacija grafita iz istraživačkog materijala i metoda analize

Istraživački materijal, tj. sve poruke iskazane 623 grafitom sa fotografija, transkribovan je u tekst koji se nalazi u prilogu 1 (liite 1). Nakon transkripcije materijala izrađena je tematska klasifikacija.

Metoda istraživanja korišćena u ovom radu je kvalitativna analiza sadržaja. Analiza sadržaja je jedna od vrsta analize teksta (Tuomi & Sarajärvi 2002: 105–106). Tematskom analizom sadržaja se traže zajedničke crte materijala kako bi se pronašlo jezgro značenja teksta. (Hirsjärvi & Hurme 2000: 173, Moilanen & Räihä 2010: 55). Interpretacija značenja može se zasnivati na veoma raznovrsnom materijalu

(Moilanen & Rähä 2010: 53). Tekst ovog istraživanja sačinjen je od grafita. Tematskom analizom sadržaja traže se suštinske teme istraživačkog materijala na osnovu kojih se može odgovoriti na istraživačka pitanja (Eskola & Suoranta 2000: 174, Moilanen & Rähä 2010: 55). Osnov analize je istraživački materijal, ali uspešna analiza pretpostavlja interakciju teorije i materijala (Eskola & Suoranta 2000: 175).

Istraživački materijal je svrstan po temama u devet glavnih kategorija. Deseta kategorija je rezervisana za grafite bez neke druge odgovarajuće kategorije. Izvesne kategorije imaju i potkategorije. Kategorija Društveno-kritički grafiti ima čak jedanaest potkategorija zbog širokog spektra tema ovih grafita. Broj grafita u svakoj kategoriji naveden je u zagradama posle njenog imena. Svi grafiti koji su se našli u istraživačkom materijalu su navedeni po temama u prilogu 2 (liite 2). Izvesne teme klasifikacije su bile jasne od samog početka: govor mržnje prema seksualnim manjinama, fudbal i nacionalizam. Politički i ideološki protivnici ovih grafita su grafiti levičara i anarhista, kao i razni drugi društveno-kritički grafiti.

Tematska klasifikacija grafita

I Nacionalistički grafiti (82)

I a Nacionalistički kult ličnosti (16)

I b Grafiti posvećeni Kosovu (23)

I c Grafiti koji se protive EU i NATO (24)

II Rasistički grafiti (5)

III Grafiti u vezi sa seksualnim manjinama (36)

IV Fudbalski grafiti (118)

IV a Fudbalski grafiti na Marakani (stadion Crvene zvezde) (63)

IV b Fudbalski grafiti na stadionu Partizana (22)

V Levičarski i anarhistički grafiti (55)

VI Društveno-kritički grafiti

VI a Grafiti koji podržavaju Otpor (11)

VI b Razočarenje zbog sporih društvenih promena (22)

VI c Grafiti koji se protive Vladi (10)

VI d Grafiti koji kritikuju SPC⁵⁴ (4)

VI e Grafiti koji se protive nacionalizmu, diskriminaciji manjina i nasilju (7)

VI f Grafiti vezani za studentske proteste (14)

VI g Grafiti koji se bave političarima i strankama (7)

VI h Grafiti koji komentarišu medije (5)

VI i Antiratni grafiti (3)

VI j Ekološki grafiti (3)

VI k Feministički grafiti (1)

VII Misaoni grafiti (25)

VIII Reference na popularnu kulturu (29)

IX Ljubavne izjave (16)

X Ostali grafiti (22)

6.7 Rezultati i diskusija

U Beogradu postoji raznolika i živa kultura grafita. Ima puno vizuelnih grafita, kao i grafita sa verbalnom porukom. Grafiti koje zatičemo u jesen 2010. godine odnose se na vrlo raznovrsne teme. Izvesne teme su se, međutim, pojavile više nego neke druge.

Na osnovu materijala može se zaključiti da u Beogradu deluje jak blok nacionalističkih i ultradesničarskih organizacija, koji grafitima širi netolerantne, nacionalističke poruke. U širenju netolerantnih poruka grafitima učestvuju i fudbalski navijači. Govor mržnje je pojava koja je potvrđena i u drugim istraživanjima srpskih grafita i pojava o kojoj se izveštava u srpskim medijima. Politički i ideološki protivnici netolerantnih, nacionalističkih grafita su grafiti levičara i anarhista, kao i različiti društveno-kritički grafiti, ali širenje tog materijala nije podjednako strukturirano ili

⁵⁴ SPC = Srpska pravoslavna crkva

rasprostranjeno kao širenje netolerantnog sadržaja. Iako vizuelna strana beogradskih grafita nije u fokusu moje teze, želim istaći da je ta strana beogradske kulture grafita jaka i visokokvalitetna – i tradicionalno apolitična – te se stoga može takođe smatrati antitezom netolerantnih i šovinističkih grafita.

Nacionalistički grafiti su se izdvojili već pri sakupljanju materijala zbog velikog broja i jasne teme. Međutim, neki od grafita shvaćeni kao nacionalistički dobili su takvo značenje zbog konteksta u kom su se javili, iako su u drukčijem kontekstu mogli dobiti drugačije značenje. Na primer, poruke grafita koji se protive EU i NATO nisu po sebi nacionalističke, već dobijaju nacionalističko značenje zbog toga što su autori ovih grafita nacionalističke i ultradesničarske organizacije, koje se ne protive samo EU i NATO nego i svojim zemljacima koji ne predstavljaju „pravo srpstvo“, kao što su, na primer, seksualne manjine. Po mom mišljenju, većina nacionalističkih grafita u Beogradu prenosila je poruke negativnog nacionalizma, koji karakterišu ugnjetavanje manjina i ekspanzivna politika, a ne pozitivnog nacionalizma, koji karakterišu jačanje nacionalnog identiteta, kao i kulturno i političko oslobođenje (Mønnesland 1999: 22–23).

Stoga prve tri kategorije tematske klasifikacije grafita (sa izuzetkom onih nekoliko grafita koji izražavaju pozitivan stav prema seksualnim manjinama), tj. nacionalistički i rasistički grafiti, kao i grafiti koji izražavaju mržnju prema seksualnim manjinama, pripadaju istom kontinuumu netolerantnog, nacionalističkog materijala. Međutim, dok grafiti svrstani kao nacionalistički uglavnom izdvajaju sopstvenu naciju, grafiti svrstani kao rasistički i homofobni jasno iskazuju mržnju prema izvesnim grupama i stoga su sve tri vrste nacionalističkog grafita svrstane u posebnu kategoriju. Na samom početku istraživačkog perioda, u jesen 2010. godine, u Beogradu je organizovana Parada ponosa, koja je bila razlog eksponencijalnog povećanja govora mržnje prema seksualnim manjinama na beogradskim ulicama. Istovremeno su direktno rasistički grafiti bili iznenađujuće retki. Netolerantni grafiti tj. nacionalistički i rasistički grafiti, kao i govor mržnje prema homoseksualcima, čine skoro jednu trećinu materijala (30 %).

Grafiti fudbalskih navijača sačinjavaju takođe ukupno jednu trećinu materijala (33 %). Računajući samo one fudbalske grafite koji su prikupljeni u gradu, a ne na stadionima, fudbalski grafiti predstavljaju 19 % materijala. Tematski se fudbalski

grafiti ne mogu svrstati u isti kontinuum sa netolerantnim grafitima, ali treba skrenuti pažnju na činjenicu da su autori i fudbalskih te nacionalističkih i netolerantnih grafita često iste osobe/grupe ili da su ti autori u svakom slučaju u bliskim vezama.

Ideološka antiteza netolerantnog materijala su grafiti anarhista i levičara, kao i razni društveno-kritički grafiti. Iza grafita anarhista i levičara može se naći jasna ideologija, dok su grafiti usmereni na kritiku društva više lični, bez jasne polazišne ideologije. Zbog toga su teme društveno-kritičkih grafita vrlo široke, ali se na osnovu njih može zaključiti da se autori protive netolerantnom pogledu na svet. Grafiti anarhista i levičara te društveno-kritički grafiti sačinjavaju gotovo četvrtinu materijala (23 %). Odvojeno posmatrajući, grafiti anarhista i levičara predstavljaju 9 %, a društveno-kritički grafiti 14 % materijala.

Grafiti koji sadrže svetlije teme tj. misaoni grafiti, reference na popularnu kulturu i ljubavne izjave predstavljaju 11 % materijala. Grafiti koji nisu pripali nijednoj od prethodnih kategorija čine 4 % materijala.

Osim tematske klasifikacije grafita, htela sam razmišljati i o tome ko su sve autori beogradskih grafita i ko sve grafitima koristi urbani prostor. Iako je grafit u načelu anonimno sredstvo komunikacije, autori mnogih grafita iz istraživačkog materijala su bili kolektivno poznati ili prepoznatljivi. Najčešće je bila reč o različitim grupama i organizacijama kao što su, na primer, navijačke, nacionalističke i ultradesničarske grupe, anarhisti i antifašisti, levičarske grupe i male vanparlamentarne levičarske stranke. Logoi i imena organizacija i grupa su potpisi sami po sebi. Među grafitima su bili i plakati i nalepnice Srpske radikalne stranke i Mladih LDP-a. Mladen Obradović, vođa Obraza⁵⁵, pojavio se otvoreno u medijima obučen u majicu sa parolom kampanje protiv Parade ponosa: ЧEKAMO BAC!. Tada više nije reč o kolektivnoj identifikaciji autora grafita, već o ličnoj identifikaciji.

Neki autori i šablonskih i klasičnih hip-hop grafita koriste pseudonime kada potpisuju svoje radove. Poznati su pod pseudonimima uglavnom u supkulturnim krugovima, ali neki su postali poznate ličnosti i izvan supkulture, kao što je slučaj sa TKV, jednom od najpoznatijih beogradskih uličnih umetnica (i umetnika). Postoji

⁵⁵ Otačastveni pokret Obraz, ultradesničarska/klerofašistička organizacija.

nekoliko ovakvih primera u mom istraživačkom materijalu, ali znatno manje nego grafita potpisanih imenima različitih grupa. U ljubavnim izjavama se često koriste imena, pa tako ni one nisu potpuno anonimne.

I društveno-kritički grafiti, kao i misaoni grafiti i reference na popularnu kulturu, bili su gotovo bez izuzetka anonimni. Neanonimni su bili samo jedan deo grafita studentskih protesta, koje su potpisali anarhisti, kao i nalepnice Mladih LDP-a.

Hristić i Antonijević (2006: 284) zaključuju u svom istraživanju beogradskih grafita da su autori netolerantnih grafita nezadovoljni pojedinci zasićeni nacionalizmom. Ovom stavu protive se i Šuber i Karamanić (2012b: 124–125), kao i Mršević (2012: 16). Kampanje nacionalističkih organizacija koje šire netolerantne poruke su profesionalno planirane i izvedene. Osim grafita, ove kampanje se koriste mnogim drugim vrstama medija. Nije reč o slučajnim akcijama pojedinaca, nego o dobro organizovanoj aktivnosti. Broj netolerantnih grafita povećava se uvek taktički u vezi sa značajnim društvenim događajima. To pokazuje i moj istraživački materijal. Uoči Parade ponosa 2010. godine govor mržnje prema homoseksualcima se upadljivo mnogo povećao na beogradskim ulicama.

Osim pitanja autorstva grafita, htela sam razmišljati i o tome kakvi su motivi autora grafita i kakve reakcije se žele izazvati grafitima? Na osnovu mog istraživačkog materijala, nisam mogla izvući zaključke o motivima pojedinačnog autora, ali sam na ova pitanja razmišljala u društvenom kontekstu.

Autori netolerantnih grafita su se često otvoreno predstavljali na kolektivnom nivou. Tako su i motivi njihovih kampanja bili prilično jasni. Nacionalističke i ultradesničarske organizacije, kao i navijači, pokušavaju se ponašati kao predstavnici cele nacije: oni su pravi Srbi i pravi vernici. Vode kampanje za normalnost i pravo srpstvo, kao i protiv „nenormalnog” ponašanja. Grafitima vode kampanje protiv homoseksualaca, ali i protiv droge i „sekti”. Prema srpskoj religiozno-nacionalističkoj mitologiji, sudbina izdajnika je smrt (Hristić & Antonijević 2006: 285, Sells 1996: 51). Dobri primeri obnavljanja ovog mita su kampanje grafita protiv homoseksualaca. Kampanje predstavljaju homoseksualce kao izdajnike nacije koji nemaju pravi religiozno-nacionalistički identitet i stoga zaslužuju smrt.

Netolerantni grafiti su vrlo hegemonični. Grafiti su, s jedne strane, usmereni prema slično orijentisanima, a, sa druge, prema različito orijentisanima. Za one koji

se slažu sa porukama grafita, ovi grafiti učvršćuju već postojeći identitet i deluju kao unutrašnja socijalizacija. Za one koji se ne slažu sa netolerantnim porukama, ovakvi grafiti predstavljaju pretnju. Svrha netolerantnih grafita je da se oni koji se ne slažu i koji imaju drugačiji identitet osećaju neprijatno.

Konkretni cilj kampanja protiv Parade ponosa je bio onemogućiti njeno održavanje. Kampanje su bile uspešne. Parada ponosa je skoro svake godine zabranjena od strane Vlade Srbije zbog bezbednosnih rizika (Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji 2011: 57–58.). Tako su nacionalističke i ultradesničarske organizacije uspešno stvorile atmosferu nesigurnosti, pretnju nasiljem i osećaj nepripadanja seksualnih manjina i liberalaca društvu sa njihovim kampanjama grafita. Sa druge strane, kampanje protiv EU i NATO nisu bile toliko uspešne. Uprkos nacionalističkim kampanjama koje veličaju „nacionalne heroje”, osobe optužene za ratne zločine su na kraju ipak predate u Hag⁵⁶. Očigledno je da je pritisak delotvorniji u pitanjima unutrašnje politike (u njih, između ostalog, spadaju manjinska prava). Zabrana Parade ponosa ne izaziva negativne posledice po Vladu Srbije jer seksualne manjine nemaju široku podršku srpske javnosti. Sve u svemu, zabrinjavajuće je da su nacionalističke i ultradesničarske organizacije nasilnim i agresivnim kampanjama uspele da utiču na pitanja unutrašnje politike Srbije.

Motiv grafita navijača koji govore o navijanju za svoj tim odslikava konkurenciju između ekipa i navijača. Grafitima oni obeležavaju svoju teritoriju. Grafiti su predmet psihološkog rata. Ime tima za koji se navija se piše svugde. Takođe je uobičajeno pisati preko grafita protivnika, kao i uvrediti protivnike grafitom.

Motiv grafita anarhista i levičara, kao i društveno-kritičkih grafita, verovatno je želja da se izgovore stavovi „druge Srbije”, onih koji se protive nacionalizmu i netolerantnosti. Ovi grafiti su antiteza nacionalističkim i netolerantnim kampanjama grafita. Po brojnosti ne mogu konkurisati grafitima svojih protivnika, verovatno zbog toga što su anarhističke i levičarske grupe slabije organizovane i jer je broj pristalica relativno mali.

Misaoni grafiti, reference na popularnu kulturu, a delimično i društveno-kritički grafiti, komentarišu stanje i aktuelne teme srpskog društva suptilnije nego politički

⁵⁶ U Hagu se nalazi Haški tribunal Ujedinjenih nacija (UH).

grafiti. Ovi grafiti su pisani iz lične perspektive, a obično iza njih ne stoji nikakva organizacija. Iz tog razloga oni ostaju nepovezana i slučajna zapažanja pojedinaca. Osim toga, ni po brojnosti oni ne mogu konkurisati dobro organizovanim kampanjama grafita nacionalističkih organizacija.

Bilo bi teško samo na osnovu moje analize doneti opšte zaključke o stanju i vladajućim vrednostima društva u kome se pojavljuju grafiti iz prikupljenog materijala. Zbog toga se na kraju ukratko osvrćem na rezultate drugih istraživanja, koja bi nas mogla uputiti na zaključke o društvu u kome se prikupljeni grafiti manifestuju.

Dva istraživanja sprovedena u SAD sedamdesetih godina dvadesetog veka raspravljala su o odnosu između natpisa u toaletima i vladajućih vrednosti u društvu (Stocker et al. 1972, Gonos et al. 1976). Prema ranijem istraživanju, netolerantni grafiti (kao na primer, homofobni ili rasistički grafiti) svedoče o netolerantnom društvu (Stocker et al. 1972: 358). Stav da su grafiti jasni indikatori vladajućih vrednosti društva kritikovalo je jedno kasnije istraživanje, prema kojem grafiti odražavaju obratne vrednosti društva, tj. ono što nije dominantno u društvu. Prema njemu, netolerantni grafiti svedoče o tolerantnom društvu, u kom se netolerantni stavovi jedino mogu izgovoriti nezvaničnim medijima tj. grafitima. To se tipično događa u situacijama kada se vladajući sistem vrednosti menja, posebno kada se menja u liberalnom smeru. (Gonos et al. 1976: 41–42.)

Rezultati istraživanja Gej strejt alijanse podržavaju stav prve teorije. Stavovi Srba prema homoseksualnosti su generalno vrlo negativni (Gej strejt alijansa 2010: 8). Otuda bi se moglo zaključiti, kao što je to učinio i Stocker sa saradnicima (1972: 358), da netolerantni grafiti govore o netolerantnom društvu i netolerantnim vrednostima, a ne o liberalnom društvu, u kome se netolerantne ideje mogu izgovoriti samo anonimno, kroz grafite. U prilog tome govori i činjenica da netolerantne kampanje grafita nacionalističkih i ultradesničarskih organizacija često nisu anonimne. Organizacije stoje otvoreno iza svojih kampanja.

S druge strane, najnovije istraživanje Gej strejt alijanse pokazuje blago polarizovanje stavova Srba prema homoseksualnosti u poređenju sa ranijim rezultatima. Postoji, dakle, blago povećanje broja i na strani negativnih i na strani pozitivnih pozicija prema homoseksualnosti. (Gej strejt alijansa 2010: 10.) To bi moglo

ići u prilog zaključcima Gonosa i saradnika (1976: 41–42), prema kojima se netolerantni grafiti pojavljuju kad se sistem vrednosti menja. Onda kad se strukture vlasti potresaju, javljaju se obično govor mržnje i reakcionarne aktivnosti (Sveland 2013: 164–165). Otuda bi se optimistički moglo pretpostaviti da je srpsko društvo u stanju u kojem su se tradicionalan sistem vrednosti i način razmišljanja polako počeli menjati, a da taj proces promena izaziva rast broja netolerantnih grafita.

Nasuprot analizi koja se zasniva na polarizovanom modelu srpskog društva jesu Šuber i Karamanić (2012c: 316), koji su tražili objašnjenje sličnosti u retorici i aktivnostima pretpostavljenih ideološki suprotnih strana. Šuber i Karamanić (2012a: 20, 2012c: 333) u svom se istraživanju protive stavu prema kojem je srpsko društvo podeljeno u dva suprotna bloka: na nacionaliste i prozapadne liberalne. Oni smatraju da je polarizovani pogled pojednostavljen na osnovu toga što nisu našli jasne razlike između retorika navodno demokratske, proevropske državne uprave i nacionalističkih i ultradesničarskih organizacija (ibid.). Stoga, nije reč o ideološkom raskoraku između demokratije i njene antiteze, odnosno između normalnosti i ekstremizma (Šuber & Karamanić 2012c: 321). Šuber i Karamanić smatraju da pojam ekstremizam centra (*extremism of the center*) dobro opisuje srpsko društvo (ibid.: 333–334). U današnjoj Evropi ne treba tražiti ekstremne nacionalističke stavove na margini društva, već se oni često nalaze u dominantnim medijima (Velikonja 2008: 30). Tako su i ekstremne organizacije našle svoj put do centra političkog života i dobile verodostojnost i prihvatanje. Stav da su retorika i aktivnosti nacionalističkih organizacija umnogome slični retorici i aktivnostima političkog rukovodstva Srbije ili, na primer, SPC, dodeljuju religiozno-nacionalističkim kampanjama grafita nacionalističkih organizacija veći legitimitet i značaj nego kad bi se smatrale marginalnim ili ekstremnim fenomenima. Ovakvo tumačenje, znači, prilazi teoriji koju su izveli Stocker i saradnici – da netolerantni grafiti govore o netolerantnom društvu.

LÄHTEET

- ADL = Anti-Defamation League. Hate On Display: A Visual Database of Extremist Symbols, Logos and Tattoos. http://archive.adl.org/hate_symbols/default.asp (27.11.2013).
- Alasuutari, Pertti (2001) *Laadullinen tutkimus*. Tampere: Vastapaino.
- Andron, Sabina (2009) Art in public spaces. Stencils on the walls of Cluj. *Ekphrasis*, 2, 151–159. http://ekphrasis.accentpublisher.ro/files/articles_content/47/12.pdf (2.6.2013).
- Anđelić, Bojana (2012) Rasistički oglas u Beogradu deo provokativne kampanje?. Blic [www.blic.rs](http://www.blic.rs/Vesti/Tema-Dana/316481/Rasisticki-oglas-u-Beogradu-deo-provokativne-kampanje) 11.4.2012. <http://www.blic.rs/Vesti/Tema-Dana/316481/Rasisticki-oglas-u-Beogradu-deo-provokativne-kampanje> (30.7.2013).
- B92 (2006) Šta je anarhija?. B92 www.b92.net 22.6.2006. http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2006&mm=06&dd=22&nav_category=12&nav_id=202174 (13.8.2013).
- B92 (2007) Kampanja “Kosovo je Srbija”, opet. B92 www.b92.net 6.12.2007. http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2007&mm=12&dd=06&nav_category=11&nav_id=275339 (2.8.2013).
- B92 (2008a) Miladin Kovačević mora u SAD. B92 www.b92.net 29.7.2008. http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2008&mm=07&dd=29&nav_category=206&nav_id=310624 (19.8.2013).
- B92 (2008b) Osnivanje Srpske napredne stranke. B92 www.b92.net 21.10.2008. http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2008&mm=10&dd=21&nav_category=11&nav_id=324499 (20.8.2013).
- B92 (2008c) Studenti završili protest. B92 www.b92.net 22.10.2008. http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2008&mm=10&dd=22&nav_category=12&nav_id=324690 (19.8.2013).
- B92 (2009a) Hapšenje zbog napada na ambasadu. B92 www.b92.net 4.9.2009. http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2009&mm=09&dd=04&nav_category=16&nav_id=379692 (13.8.2013).
- B92 (2009b) Ko su anarhisti u Srbiji. B92 www.b92.net 7.9.2009. http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2009&mm=09&dd=07&nav_category=11&nav_id=380027 (13.8.2013).
- B92 (2009c) Milion dolara za Kovačevića?. B92 www.b92.net 19.2.2009. http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2009&mm=02&dd=19&nav_category=11&nav_id=345767 (19.8.2013).
- B92 (2009d) Novac za Kovačevića već nadoknađen. B92 www.b92.net 23.6.2009. http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2009&mm=06&dd=23&nav_category=11&nav_id=367594 (19.8.2013).
- B92 (2009e) Protest beogradskih studenata. B92 www.b92.net 29.4.2009. http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2009&mm=04&dd=29&nav_category=12&nav_id=357966 (19.8.2013).
- B92 (2009f) Protesti studenata u Hrvatskoj. B92 www.b92.net 23.4.2009. http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2009&mm=04&dd=23&nav_category=167&nav_id=357003 (19.8.2013).

- B92 (2009g) SPC o Povorci: Ljubav ili Sodoma. B92 www.b92.net 17.9.2009. http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2009&mm=09&dd=17&nav_category=12&nav_id=381865 (8.8.2013).
- B92 (2010a) Broz osniva Komunističku partiju. B92 www.b92.net 6.12.2010. http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2010&mm=12&dd=06&nav_category=11&nav_id=477358 (12.8.2013).
- B92 (2010b) Promovisana Piratska partija Srbije. B92 www.b92.net 2.8.2010. http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2010&mm=08&dd=02&nav_category=11&nav_id=449372 (16.8.2013).
- B92 (2010c) Škundrić: Hoćemo nuklearku Belene. B92 www.b92.net 8.12.2010. http://www.b92.net/biz/vesti/srbija.php?yyyy=2010&mm=12&dd=08&nav_id=477884 (22.8.2013).
- B92 (2010d) Vlada za gradnju nuklearke Belene?. B92 www.b92.net 9.8.2010. http://www.b92.net/biz/vesti/srbija.php?yyyy=2010&mm=08&dd=09&nav_id=450645 (22.8.2013).
- B92 (2011a) Komunistička budućnost Srbije. B92 www.b92.net 5.1.2011. http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2011&mm=01&dd=05&nav_category=11&nav_id=483775 (13.8.2013).
- B92 (2011b) Zabranjen Nacionalni stroj!. B92 www.b92.net 2.6.2011. http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2011&mm=06&dd=02&nav_category=12&nav_id=516100 (8.8.2013).
- B92 (2012a) "Iseljavam Cigane iz vašeg kraja". B92 www.b92.net 11.4.2012. http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2012&mm=04&dd=11&nav_category=206&nav_id=599455 (30.7.2013).
- B92 (2012b) Privedeni Marko i Miroslav Mišković. B92 www.b92.net 13.12.2012. http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2012&mm=12&dd=13&nav_category=16&nav_id=668222 (16.8.2013).
- B92 (2012c) Ustavni sud Srbije zabranio "Obraz". B92 www.b92.net 12.6.2013. http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2012&mm=06&dd=12&nav_category=12&nav_id=617788 (8.8.2013).
- B92 (2013a) Novi Komunisti: Socijalizam izlaz. B92 www.b92.net 1.5.2013. http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2013&mm=05&dd=01&nav_category=12&nav_id=710160 (13.8.2013).
- B92 (2013b) Serbia marks 14th anniversary of NATO bombing. B92 www.b92.net 24.3.2013. http://www.b92.net/eng/news/society.php?yyyy=2013&mm=03&dd=24&nav_id=85330 (12.12.13).
- B92 Lica: Brankica Stanković. http://www.b92.net/lica/bio.php?nav_id=211519 (22.8.2013).
- Bakic, Jovo (2013) *Right-Wing Extremism in Serbia*. Sarja: International Policy Analysis. Berlin: Friedrich-Ebert-Stiftung. Saatavilla vain internetissä. <http://library.fes.de/pdf-files/id-moe/09659.pdf> (3.3.2014).
- Blagojević, Vesna & Erceg, Rade (1984) Beogradski grafiti – iztraživanja. *Polja – časopis za kulturu, umetnost i društvena pitanja* XXX (304–305), 307–308.
- Blume, Regina (1985) Graffiti. Teoksessa Teun A. van Dijk (toim.) *Discourse and literature*, 137–148. Amsterdam: John Benjamins Publishin Company.
- Carlsson, Benke (2007) *Street art Stockholm*. Tukholma: Bokförlaget Max Ström.

- Cederskog, Georg (2007) Schlagertävlingen hotar bli politiserad. Dagens Nyheter 13.5.2007. <http://www.dn.se/kultur-noje/musik/schlagertavlingen-hotar-bli-politiserad/> (22.11.2013).
- Collin, Matthew (2004) *This is Serbia Calling. Rock'n'roll radio and Belgrade's underground resistance. Second editon with new postscript.* 2. painos. London: Serpent's Tail.
- Čolović, Ivan (2002) Football, Hooligans and War. Teoksessa Ivan Čolović: *Politics of identity in Serbia. Essays in political anthropology*, 259–286. New York: New York University Press.
- Čolović, Ivan (2012) Navijači-huligani i novi fašizam. Peščanik 13.9.2012. <http://pescanik.net/2012/09/navijaci-huligani-i-novi-fasizam/> (2.8.2013).
- Creswell, John W. (2003) *Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches.* 2. painos. Thousand Oaks: Sage Publications.
- D'Angelo, Frank J. (1976) Fools' names and fools' faces are always seen in public places: a study of graffiti. *Journal of Popular Culture* 10 (1), 102–109.
- Devurić, Sava (2013) History of Organized Fascism in Serbia. <http://theanarchistlibrary.org/library/sava-devuric-history-of-organized-fascism-in-serbia> (12.8.2013). Julkaistu alun perin kreikkalaisessa anarkistijulkaisussa *Notes from the Steppe* vuonna 2013.
- Dragičević-Šešić, Milena (2001) The Street as Political Space: Walking as Protest, Graffiti, and the Student Carnivalization of Belgrade. *NTQ-New Theatre Quarterly* XVII (65), 74–86. http://journals.cambridge.org.libproxy.helsinki.fi/download.php?file=%2F43595F5DC8D09B5789DF1D26ECAE5261D461_journals_NTQ_NTQ17_01_S0266464X00014342a.pdf&cover=Y&code=a0b8e760c76b1206ec9cdaa4de02bcf5 (23.1.2014).
- E.B. (2009) Kongres Socijaldemokratske partije Srbije okupio čitav politički establišment - Ljajić: Sa korupcijom i javašlukom se ne može u EU. Blic www.blic.rs 13.12.2009. <http://www.blic.rs/Vesti/Politika/125172/Ljajic-Sa-korupcijom-i-javaslukom---se-ne-moze-u-EU> (16.8.2013).
- EC = European Commission (2013) Enlargement – Serbia. http://ec.europa.eu/enlargement/countries/detailed-country-information/serbia/index_en.htm (12.12.13).
- Eskola, Jari (2010) Laadullisen tutkimuksen juhannustaiat. Laadullisen aineiston analyysi vaihe vaiheelta. Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli (2010) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*, 179–203. 3. uud. ja täyd. painos. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha (2000) *Johdatus laadulliseen tutkimukseen.* Tampere: Vastapaino.
- Fajt, Mateja & Velikonja, Mitja (2006) Ulice govoriyo=Streets are saying things. Teoksessa *Street Art: Stensili, posterji in stikerji / Low-tech re-akcija=Street Art: Stencils, Posters and Stickers / A Low-Tech Re-action.* Näyttelyluettelo. Mednarodni grafični in likovni center. Ljubljana. 15.3.–14.5.2006. Ei painettu.
- Fridman, Orli (2006) Alternative voices in Public Urban Space: Serbia's Women in Black. *Ethnologia Balkanica*, 10, 291–303.

- http://works.bepress.com/cgi/viewcontent.cgi?article=1006&context=orli_fridman (4.6.2013).
- Ganz, Nicholas (2004) *Graffiti World. Street Art from five Continents*. Lontoo: Thames & Hudson.
- Gej strejt alijansa (2010) *Predrasude na videlo – Homofobija u Srbiji 2010*. <http://gsa.org.rs/wp-content/uploads/2012/04/Istrazivanje-Predrasude-Na-Videlo-2010-GSA.pdf> (26.7.2013).
- Gej strejt alijansa (2011) *Korak po korak. Izveštaj o stanju ljudskih prava LGBT osoba u Srbiji 2010*. <http://gsa.org.rs/wp-content/uploads/2012/04/GSA-izvestaj-2010.pdf> (11.7.2013).
- Gej strejt alijansa (2012) *Sloboda se ne dobija, sloboda se osvaja. Izveštaj o stanju ljudskih prava LGBT osoba u Srbiji 2011*. <http://gsa.org.rs/wp-content/uploads/2012/05/GSA-izvestaj-2011.pdf> (11.7.2013).
- Gonos, George, Mulkern, Virginia & Poushinsky, Nicholas (1976) Anonymous Expression: A Structural View of Graffiti. *The Journal of American Folklore* 89 (351), 40–48. <http://www.jstor.org/stable/539545> (25.4.2010).
- Gröndahl, Mia (2009) *Gaza graffiti – budskap om kärlek och politik*. Malmö: Roos & Tegnér.
- Grönfors, Martti (1982) *Kvalitatiiviset kenttätutkimukset*. Porvoo: WSOY.
- Hellspång, Lennart & Ledin, Per (1997) *Vägar genom texten. Handbook i brukstextanalys*. Lund: Studentlitteratur.
- Helsingin kaupungin ihmisoikeusvaltuusto (2009) *Ljudska prava, demokratija i - nasilje. Godišnji izveštaj: Srbija 2008*. Beograd: Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji. <http://www.helsinki.org.rs/serbian/doc/izvestaj2008.pdf> (21.8.2013).
- Helsingin kaupungin ihmisoikeusvaltuusto (2011) *Ljudska prava: Odraž institucionalne nemoći. Godišnji izveštaj: Srbija 2010*. Beograd: Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji. <http://www.helsinki.org.rs/serbian/doc/izvestaj2010.pdf> (21.8.2013).
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (2000) *Tutkimushaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Helsinki University press.
- Hjerm, Mikael & Lindgren, Simon (2010) *Introduktion till samhällsvetenskaplig analys*. Malmö: Gleerups Utbildning AB.
- Hristić, Ljubomir & Antonijević, Dragana (2006) Belgrade Graffiti: Anthropological Insights into Anonymous Public Expressions of "Worldview". *Ethnologia Balkanica*, 10, 279–290. <http://www.ceeol.com.libproxy.helsinki.fi/asp/getdocument.aspx?logid=5&id=ee0dd2de-d805-4b04-ad37-0cfb75b1c7ce> (23.1.2014).
- Isomursu, Anne & Jääskeläinen, Tuomas (1998) *Helsinki Graffiti*. Helsinki: Matti Pyykkö.
- Jokinen, Heikki (1989) Onni on suuri valkoinen seinä. Teoksessa Jyrki Pöysä (toim.) *Betoni kukkii – kirjoituksia nykyperinteestä*, 199–214. Helsinki: SKS.
- Kimvall, Jacob (2010) Gränsbefästningen som frihetssymbol. *Ord och bild*, 1-2, 93–103.
- Kiviniemi, Kari (2010) Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*, 70–85. 3. uud. ja täyd. painos. Jyväskylä: PS-kustannus.

- Koskela, Hille (2009) *Pelkokierre – Pelon politiikka, turvamarkkinat ja kamppailu kaupunkitilasta*. Helsinki: Gaudeamus.
- Kovačević, Dragana (2008) Anti-Semitism in Serbia and its (Re)invention in 1999. Budapest: Central European University. Nationalism Studies, in partial fulfillment of the requirements for the degree of Masters of Arts. http://www.etd.ceu.hu/2008/kovacevic_dragana.pdf (22.1.2014).
- Kozlov, Aleksei (2008) Venäläisten jalkapallofanien äärioikeistolaisuus. *Idäntutkimus* 15 (4), 64–69.
- Kronja, Ivana (2006) New Urban Trends in Serbia, 1990–2004: From Urban Life to Popular Culture and Vice Versa. *Ethnologia Balkanica*, 10, 263–278. <http://www.ceeol.com.libproxy.helsinki.fi/asp/getdocument.aspx?logid=5&id=14f948e4-5f60-4bc2-ae59-a4792d466c4c> (23.2.2014).
- Laine, Timo (2010) Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli (2010) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*, 28–45. 3. uud. ja täyd. painos. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Larsson, Reidar (2006) *Politiska ideologier i vår tid*. 7. painos. Lund: Studentlitteratur.
- Lunn, Matthew (2006) *Street Art Uncut*. Fishermans Bend, Vic: Craftsman House.
- Manco, Tristan (2004) *Street Logos*. Lontoo: Thames & Hudson.
- Marks21. O nama. <http://marks21.info/o-nama> (25.1.2014).
- Mitić, Aleksandar (2005) Anti-Semitism: The Writing on the Wall. *Transitions Online* 04/05. 1–4. <http://www.ceeol.com.libproxy.helsinki.fi/asp/getdocument.aspx?logid=5&id=f294f464-6274-4724-ab5e-271b5fe7985d> (23.2.2014).
- Moilanen, Pentti & Räihä, Pekka (2010) Merkitysrakenteiden tulkinta. Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*, 46–69. 3. uud. ja täyd. painos. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Mrowinski, Anett (2008) *Olinpa taas wannabe neekeri kun sotkin seinät yo! Sosiolingvistinen katsaus yhden baarin seinäkirjoituksiin*. Åbo Akademi, suomen kieli, Pro gradu -tutkielma.
- Mršević, Zorica (2012) Street Graffiti – Between Amnesty of Our Children and Moral Panicking. *БЕЗБЕДНОСТ. Teorijsko stručni časopis Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srbije* 54 (2), 7–22. http://prezentacije.mup.gov.rs/upravazaobrazovanje/aktuelno/bezbednost_2012.pdf (4.6.2013).
- Mønnesland, Svein (1999) *Før Jugoslavia og etter*. 4. painos. Oslo: Syppress Forlag.
- Mønnesland, Svein (2013) National Symbols in Multinational States: The Yugoslav Case. Oslo: Syppress Forlag.
- Nieminen, Tommi (2009) Perusserbi Miša – Olli Rehnin päänsärky. *Helsingin Sanomat* 4.10.2009, D 6.
- Nyyssönen, Timo (2009) Graffitit – kamppailua julkisen tilan ilmiasusta? Teoksessa Seija Ridell, Päivi Kymäläinen ja Timo Nyyssönen (toim.) *Julkisen tilan poetiikkaa ja politiikkaa. Tieteidenvälisiä otteita vallasta kaupunki-, media- ja virtuaalitalassa*, 114–140. Tampere: Tampere University Press.

- Obradović-Wochnik, Jelena (2009) Knowledge, Acknowledgement and Denial in Serbia's Responses to the Srebrenica Massacre. *Journal of Contemporary European Studies* 17 (1), 61–74.
- Partija rada (2011) Program Partije rada. <http://www.partijarada.org/> (ks. Program) (25.1.2014).
- Pešić, Jelena (2006) Persistence of traditionalist value orientations in Serbia. *Sociologija XLVIII* (4), 289–307.
<http://www.google.fi/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CDAQFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.doiserbia.nb.rs%2Fft.aspx%3Fid%3D0038-03180604289P&ei=iy8KU5v4l-GJ4gTVr4GgAw&usg=AFQjCNFExpRUoqmcey4V5U8fl3bGz8Purg&bvm=bv.61725948,d.bGE&cad=rja>
- Pokrajinski ombudsman (2011) Mapiranje grafita mržnje u Novom Sadu. <http://www.ombudsmanapv.org/ombjo/index.php/rodna-ravnopravnost3/590-informator-o-radu-pokrajinskog-ombudsmana284> (9.8.2013).
- Poutasuo, Ani (1999) *Poliittiset graffit Baskimaassa: symbolista sodankäyntiä ja propagandaa*. Helsingin yliopisto, Folkloristiikan laitos, Pro gradu -tutkielma.
- Radojičić, Mirjana (2005) Nevladine organizacije i politika interpretiranja novije južnoslovenske prošlosti. *Filozofija i društvo XXVII* (2), 109–125.
<http://instifdt.bg.ac.rs/tekstovi/FiD/2005/2005-2/M.Radojicic.pdf> (23.1.2014).
- Radošević, Ljiljana (2005) *Istorijsko-teorijska rasprava o pojavi i razvoju grafita u Beogradu od 1996 do 2005 godine*. Beograd: Univerzitet u Beogradu, Filozofski Fakultet, istorija umetnosti.
- Radošević, Ljiljana (2008) "Nevidna" energija beograjskih ulic. *Časopis za kritiku znanosti, domišljivo in novo antropologijo* 231–232 Graffiti in street art (teemanumero), 291–306. Artikkelin serbiankielinen käsikirjoitus saatu kirjoittajalta: "Nevidljiva" energija Beogradskih ulica. Adaptiran tekst diplomskog rada na temu Istorijsko-teorijska rasprava o pojavi i razvoju grafita u Beogradu od 1996 do 2005 godine. Univerzitet u Beogradu, Filozofski Fakultet, istorija umetnosti.
- Ramet, Sabrina P. (2002) *Balkan Babel. The Disintegration of Yugoslavia from the Death of Tito the Fall of Milošević*. Boulder, Colorado: Westview Press.
- Resic, Sanimir (2006) *En historia om Balkan. Jugoslaviens uppgång och fall*. Lund: Historiska media.
- Savić, Svenka (1990) Naknadni komentar. *Književna kritika - časopis za književna i estetička pitanja XXI* (2), 99–100.
- Seecult (2013) Grafit mržnje na kapiji CK13. [www.seecult.org](http://www.seecult.org/vest/grafit-mrznje-na-kapiji-ck13) 3.11.2013.
<http://www.seecult.org/vest/grafit-mrznje-na-kapiji-ck13> (30.12.2013).
- Šekeljić, Srećko (2011) Belgrade Graffiti: Layers of Putin. <http://www.sekeljic.com/belgrade-graffiti-vladimir-putin/> (22.7.2013).
- Sells, Michael A. (1996) *The Bridge Betrayed. Religion and Genocide in Bosnia*. Berkeley: University of California Press.
- Sells, Michael A. (2002) The construction of Islam in Serbian religious mythology and its consequences. Teoksessa Maya Shatzmiller (toim.) *Islam and Bosnia. Conflict resolution and foreign policy in multi-ethnic states*, 56–85. Montreal: McGill-Queens's University Press.

- Sluka, Jeffrey A. (1992) The Politics of Painting: Political Murals in Northern Ireland. Teoksessa Carolyn Nordstrom & JoAnn Martin (toim.) *The Paths to Domination, Resistance and Terror*, 190–216. Berkeley: University of California Press.
- Šokica, Slavica (1990) Psiholingvistički aspekti grafita u Novom Sadu. Istraživanje. *Književna kritika - časopis za književna i estetička pitanja XXI* (2), 91–99.
- Stocker, Terrance L., Dutcher, Linda W., Hargrove, Stephen M. & Cook, Edwin A. (1972) Social Analysis of Graffiti. *The Journal of American Folklore* 85 (338), 356–366. <http://www.jstor.org/stable/539324> (25.4.2010).
- Šuber, Daniel & Karamanić, Slobodan (2012a) Mapping the Field: Towards Reading Images in the (Post-)Yugoslav Context. Teoksessa Daniel Šuber & Slobodan Karamanić (toim.) *Retracing Images. Visual Culture after Yugoslavia*, 1–25. Leiden: Brill.
- Šuber, Daniel & Karamanić, Slobodan (2012b) Shifting Extremisms: On the Political Iconology in Contemporary Serbia. Teoksessa Jeffrey C. Alexander, Dominik Batmański & Bernhard Giesen (toim.) *Iconic Power. Materiality and Meaning in Social Life*, 119–138. New York: Palgrave Macmillan.
- Šuber, Daniel & Karamanić, Slobodan (2012c) Symbolic Landscape, Violence and Normalization Process in Post-Milošević Serbia. Teoksessa Daniel Šuber & Slobodan Karamanić (toim.) *Retracing Images. Visual Culture after Yugoslavia*, 313–335. Leiden: Brill.
- Sveland, Maria (2013) *Hatet. En bok om antifeminism*. Stockholm: Leopard förlag.
- Tanjug (2012) Dinkić: Svi ozbiljni političari su razgovarali s Miškovićem! Alo! www.alo.rs 17.12.2012. <http://www.alo.rs/vesti/politika/dinkic-svi-ozbiljni-politiciari-su-razgovarali-s-miskovicem/6852> (16.8.2013).
- Tanjug & J. B. (2013) Presuda vodi "Obraza" i portparolu Pokreta "1389" u petak. Blic www.blic.rs 9.7.2013. <http://www.blic.rs/Vesti/Hronika/392566/Presuda-vodji-Obraza-i-portparolu-Pokreta-1389-u-petak> (3.1.2014).
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2002) *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.
- Urban dictionary. <http://www.urbandictionary.com> (12.12.2013).
- Velikonja, Mitja (2001) Sharpened minds: Religious and mythological factors in the creation of the national identities in Bosnia-Herzegovina. Teoksessa Cecilia Hawkesworth, Muriel Heppell & Harry Norris (toim.) *Religious quest and national identity in the Balkans*, 218–230. Houndmills, Basingstoke: Palgrave Mcmillan.
- Velikonja, Mitja (2003) *Religious separation and political intolerance in Bosnia-Herzegovina*. College Station: Texas A & M University Press.
- Velikonja, Mitja (2008) Politika z zidov: Zagate z ideologijo v grafitih in street artu. *Časopis za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo* 231–232 Grafiti in street art (teemanumero), 25–32.
- Velikonja, Mitja (2012) Titostalgia. On the Post-Yugoslav Cognitive Map. Teoksessa Daniel Šuber & Slobodan Karamanić (toim.) *Retracing Images. Visual Culture after Yugoslavia*, 283–312. Leiden: Brill.
- Vučić, Persa (2008) Niški grafiti mržnje. Republika 420–421/2008. www.republika.co.rs/420-421 (29.1.2014).
- Vukosavljević, D. (2010) Uhapšen čelnik "Obraza". Politika www.politika.rs 17.10.2010. <http://www.politika.rs/rubrike/Hronika/Uhapsen-celnik-Obraza.lt.html> (30.8.2013).

- Атлагић, Марко (1997) Крст са оцилима као хералдички симбол. *Баштина VIII* (8), 149–158.
- Србска Акција (2010) Младост жељна реда, рада!. <http://www.srb-akcija.org/aktivnosti/740/mladost/#more-740> (20.8.2013).
- Србска Акција (2011) Зашто пишемо србски? http://srb-akcija.blogspot.fi/2011/10/blog-post_05.html (25.1.2014).
- Српска Православна Црква (2009) Поворка срама. http://www.spc.rs/sr/povorka_srama (8.8.2013).

LIITE 1: TUTKIMUSAINEISTON GRAFFITIT

Sotketut tai ylivedetyt graffitit on merkitty punaisella värillä.

[Graffitien visuaaliset elementit on kuvailtu sanallisesti ja merkitty hakasulkeisiin erotukseksi varsinaisesta sanallisesta viestistä.]

Nro	Kuvan alkup. nro	Luokitus	Graffitin teksti ja visuaalisten elementtien sanallinen kuvailu	Huomautukset
1	(6)	X	НЕПИСМЕНИМА ЗАБРАЊЕН УЛАЗ (=nepismenima zabranjen ulaz)	Tussi. Teksti kirjoitettu sekaisin latinalaisilla ja kyrillisillä kirjaimilla. Kirjoitettu sähkökaapin oveen. Kuvassa myös virallinen varoitustaulu: VISOKI NAPON POZOR OPASNO PO ŽIVOT. Viittaako kirjoitus tähän sähkökaapin varoitusviestiin? Kuvassa myös tarra: ROPE SKATEBOARDS. Rope on serbialainen rullalautamerkki ja -yritys.
2	(8)	VIII	BORIS TADIĆ Je LeP ČOVEK, JeBO BI GA [Viiksekäs mies suutelee Boris Tadićia]	Sapluunatyö: kuva ja teksti. Kuva on yhtyeen Radio Xanax kappaleen Boris Tadić diskomo videosta (ks. http://www.youtube.com/watch?v=dMFIKp-3FKU). Viiksekäs mies kuvassa lienee yhtyeen laulaja (tai muu jäsen).
3	(13)	V	BALKAN SE BUDI!	Balkan-sanan toinen A-kirjain on ympyröity kuten anarkistisymbolissa.
4	(15)	I c	NATO=[Daavidintähti] НАЦИОНАЛНИ СТРОЈ=LDP	NATO on yhtäsuuruusmerkeillä rinnastettu Daavidintähteen (visuaalinen symboli). LDP on lisätty myöhemmin toisella värillä. Nacionalni stroj on äärioikeistolainen järjestö, joka on tunnettu mm. antisemitistisistä kampanjoistaan. LDP = Liberalno demokratska partija.

5	(16)	V	SMRT POLICIJI! [Anarkistisymboli]	Lauseen perässä anarkistisymboli, ympyröity A-kirjain.
6	(19)	I c	EU [kieltomerkissä]	EU ympyröity ja yliviivattu kuin kieltomerkissä. Kuvassa myös sininen sapluunatekniikalla tehty ihmishahmo.
7	(22)	V	NEĆE PROĆI! [Nyrkkiin puristettu käsi murskaa hakaristin] BAFI	Sapluunatyö: kuva ja teksti. BAFI = Belgrade Antifascist initiative. Ks. myös (333) (360). Kuvassa myös toinen sapluunatyö: 352ANDERGRAUND; tekstin lisäksi naamioitunut ihmiskasvot. Osa sanan Andergraund kirjaimista on peilikuvia. 352 on sapluunatekniikkaan erikoistuneen katutaiderryhmän nimi. Ks. http://belgrade-stencil.blogspot.fi/2009/11/a.html
8	(23)	II / VI b / I	AFRIKA [kieltomerkissä] / U 2009. ŽELIM... RATKA IZA REŠETAKA / 1389	U 2009. ŽELIM... toistuva sapluunatyö: alkuosa aina sama, jälkimmäinen osa vaihtelee. Kuvassa loppuosa sotkettu; teksti tulkittu toisesta kuvasta. Ks. myös (255) (300) (371) (511) (1378) (1484) (1486) (1492) (1585) (4238).
9	(24)	VI c	PSSST DRŽAVNA TAJNA!	Sapluunatyö. Ks. myös (277) (371) (1484).
10	(25)	V	SOLIDARNOST SA GRČKIM RADNICIMA MARKS 21	Marks21 on oman verkkosivunsa mukaan vallankumouksellinen, sosialistinen organisaatio. Ks. http://www.marks21.info/
11	(28)	VI f	Znanje nije roba Borba za znanje	Sapluunatyö.
12	(29)	VI f	Studenti svih fakulteta ujedinite se Borba za znanje	Sapluunatyö.
13	(30)	I	ОБРАЗ [Kristus-monogrammi-logo]	Sapluunatyö. Järjestön Otačastveni pokret Obrazin logo on Kristus-monogrammi, johon on liitetty järjestön nimi. Toistuu ympäri Belgradia. Obraz on äärioikeistolainen järjestö, jonka

				<p>perustuslakituomioistuin kielsi vuonna 2012. Ks. http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2012&m=06&dd=12&nav_category=12&nav_id=617788</p> <p>Kuvassa Obrazin logon alla lukee myös ...SIGURAN POSAO (Graffitin alkuosa ei näy kuvassa.)</p>
14	(43)	IV	[Crvena zvezda -logo]	<p>Sapluunatyö.</p> <p>Jalkapallojoukkue Crvena zvezdan logo, punavalkoinen kilpi punatähdellä. Kuvassa myös tageja.</p>
15	(44)	IV	ПРАВДА ЗА УРОША [Uroš Mišićin kasvokuva]	<p>Tarra. Tekstin lisäksi kasvokuva Uroš Mišićistä. Uroš Mišić on Crvena zvezdan kannattaja, jota syytettiin jalkapallo-ottelussa tapahtuneesta santarmin pahoinpitelystä/tapon yrityksestä. Ks. esim. http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2012&m=12&dd=04&nav_category=16&nav_id=666023</p>
16	(46)	IV / IV / IV	[Crvena zvezda -logo] / БЕОГРАД НАВИЈА ЗА ЗВЕЗДУ! / ALCZ	<p>Kaksi ensimmäistä sapluunatöitä. Molemmat sotkettu ja päälle spreijattu Alcz. Alcatraz on jalkapallojoukkue Partizanin kannattajaryhmä Grobarin alajaosto.</p>
17	(47)	I	СНП 1389	<p>SNP 1389 on äärioikeistolainen/äärikansallismielinen liike, jota perustuslakituomioistuin EI ole kieltänyt. Ks. esim. http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2012&m=11&dd=14&nav_category=12&nav_id=660324</p>
18	(48)	I b	КОСОВО ЗАУВЕК СРБИЈА СНП 1389	<p>Sapluunatyö. Ks. myös (49) (219) (220) (226) (268) (3185). Tagi FLPKe kirjoitettu tekstin päälle.</p>
19	(49)	I b / I / I	КОСОВО ЗАУВЕК СРБИЈА СНП 1389 / 1389 / ОБРАЗ	<p>Ensimmäinen sapluunatyö. Ks. myös (48) (219) (220) (226) (268) (3185). Jälkimmäiset vapaalla</p>

				kädellä. Kuvassa myös tageja.
20	(51)	V	ДОК СМО БИЛИ ДРУГОВИ ЖИВЕЛИ СМО КАО ГОСПОДА. САДА СМО ГОСПОДА, А КАКО ЖИВИМО? ИНИЦИЈАТИВНИ ОДБОР ЗА ОСНИВАЊЕ КОМУНИСТИЧКЕ ПАРТИЈЕ [Tito]	Juliste x 2. Kuvituksena Tito. Ks. myös (483).
21	(52)	V / I a	SKOJ [sirppi ja vasara] / [Ratko Mladić sotilasunivormussa, tekee kunniaa] CPБ-IN	Ensimmäinen on toistuva. SKOJ=Savez komunističke omladine Jugoslavije. Toinen tarra. CPБ-IN kirjoitettu sekaisin latinaisilla ja kyrillisillä kirjaimilla. Tarra näkyy kuvassa huonosti, mutta tulkittu muista kuvista. Ks. myös (237) (398) (3295). Tarrakampanja on Obrazin toteuttama (Šuber & Karamanić 2012c: 324–325).
22	(53)	I c	EU [kieltomerkissä]	
23	(54)	V	SKOJ [punatähti, sirppi ja vasara]	SKOJ=Savez komunističke omladine Jugoslavije.
24	(191)	V	MAJ 68 CRužok	Sapluunatyö. CRužok on marxilainen kollektiivi. Ks. myös (197) (1163). Kuvassa myös tageja mm. YEАH.
25	(193)	IV	Palace [Crvena zvezda -logo]	Sana Palace spreijattu Crvena zvezdan punavalkoisen tähtilogon ympärille.
26	(195)	IV	SHADOWS P. F. C.	Sapluunatyö. Shadows on jalkapallojoukkue Partizanin kannattajaryhmä Grobarin alajaosto. Ks. myös (799).
27	(197)	I / V	ОБРАЗ / MAJ 68 CRužok [Tehdas, liehuva lippu]	MAJ 68 CRužok on sapluunatyö: kuva ja teksti. Kuvituksena tässä versiossa tehdään siluetti ja liehuva lippu. Ks. myös (191) (1163). Kuvassa myös tageja: L'EON1, CASH, GREMLIN...
28	(203)	I / I b	ОБРАЗ / КОСОВО И МЕТОХИЈА	Kuvassa myös kruunattu pääkallo; allekirjoituksena YEАH. Lisäksi sapluunatyö kuoriaisista (torakoita?).
29	(208)	I	ОБРАЗ	
30	(214)	VII	I'VE LeARNED TO EAT PAIN LIKE A SUNDAY SNACK	Tekstin alla TKV:n sapluunatyö: istuva lapsi katselee perhosiä. TKV (The Kraljica Vila) on yksi

				Belgradin arvostetuimmista sapluunataiteilijoista. Ks. http://prettycoolpeopleinter.views.submarinechannel.nl/tky . TKV keskittyy visuaaliseen materiaaliin, ”kauniisiin kuviin”.
31	(219)	I b	КОСОВО ЗАУВЕК СРБИЈА СНП 1389	Sapluunatyö. Ks. myös (48) (49) (220) (226) (268) (3185).
32	(220)	I b / V / I c / I	КОСОВО ЗАУВЕК СРБИЈА СНП 1389 / ANTIFA / EU [kieltomerkissä] / 1389	Ensimmäinen sapluunatyö. Ks. myös (48) (49) (219) (226) (268) (3185).
33	(225)	IV / IV	ПРАВДА ЗА УРОША / БЕОГРАД НАВИЈА ЗА ЗВЕЗДУ!	Molemmat sapluunatöitä. Ensimmäisestä vedetty yli УРОША ja jälkimmäinen vedetty yli kokonaan ja sana ЗВЕЗДУ sotkettu vielä erikseen.
34	(226)	I b	КОСОВО ЗАУВЕК СРБИЈА СНП 1389	Sapluunatyö. Ks. myös (48) (49) (219) (220) (268) (3185).
35	(230)	I	ОБРАЗ [Kristus-monogrammi-logo]	Sapluunatyö.
36	(232)	III	[Kaksi ylivedettyä Mars-symbolia]	Sapluunatyö. Kuvassa myös tageja.
37	(233)	VI h	[Tyyllitelty ihmishahmo heittää sanan PINK roskiin] ChILI	Sapluunatyö: kuva ja teksti. Vrt. kuva (4251), jossa hakaristi heitetään roskiin. ChILI tekijän nimimerkki.
38	(236)	I / I	ОБРАЗ [Kristus-monogrammi-logo] / СНП 1389	
39	(237)	I a	[Ratko Mladić sotilasunivormussa, tekee kunniaa] CPБ-IN	Tarra. CPБ-IN kirjoitettu sekaisin latinaisilla ja kyrillisillä kirjaimilla. Tarra osin raaputettu. Ks. myös (52) (398) (3295). Tarrakampanja on Obrazin toteuttama (Šuber & Karamanić 2012c: 324–325).
40	(238)	I	ЗА КРСТ ЧАСНИ И СЛОБОДУ ЗЛАТНУ ОБРАЗ [Kristus-monogrammi-logo]	Tarra. Tarrassa järjestön Kristus-monogrammi-logo, järjestön nimi ja ulkokehällä iskulause. Tarra osin raaputettu.
41	(239)	I c	EU? Нећу, ни 2024-те! STOP EU. СТОП ОКУПАЦИЈИ. СНП1389.pc	Tarra. Kuvituksena EU:n tähtilogo kieltomerkissä. Tekstit kirjoitettu osin latinalaisin, osin kyrillisin kirjaimin.
42	(243)	VI a	[Nyrkkiin puristettu käsi]	Sapluunatyö. Toistuva. Nyrkkiin puristettu käsi tuli tunnetuksi Miloševićin hallinnon vastaisen liikkeen,

				Otporin, symbolina. Ks. myös (652) (3002) (3920) (3921) (3928) (3945) (3955) (3957).
43	(249)	VIII	CUTI [sic!] DOK TE KARAM	Pitääkö olla Ćuti? Rap-artisti Juicen kappaleen nimi. Samassa kuvassa myös nimikirjaimet (?) Ž.R. ja EK. sekä sapluunatyö, jonka kuvituksena surullinen pikkutyttö ja teksti SHE TRUSTED HIM... Tekijän nimimerkki klit?
44	(251)	III	LEZZ LOVE [Kaksi Venus-symbolia]	Sapluunatyö: kuva ja teksti.
45	(252)	III	ЗАБРАЊЕНО ПАРАДИРАЊЕ [tyyliteltyjen mieshahmojen yhdyntä kieltoimerkissä] МИНИСТАРСТВО ЗДРАВЕ СРБИЈЕ	Juliste, jossa tekstien kuvituksena tyyliteltyjen mieshahmojen yhdyntä kieltoimerkissä. Kuvassa sarja julisteita. Ks. myös (489).
46	(253)	VII	Go to war for water? No! Fill your own bottle!	Tarra. Samassa kuvassa myös muita tarroja.
47	(254)	X	КОЛЕНО ТРОБРАДО	
48	(255)	VI b / I	U 2009. ŽELIM... DA NE ŽELIM DA ODEM ODAVDE / 1389.	Ensimmäinen toistuva sapluunatyö: alkuosa aina sama, jälkimmäinen osa vaihtelee. Ks. myös (23) (300) (371) (511) (1378) (1484) (1486) (1492) (1585) (4238).
49	(257)	X	PROPELER #1	Sapluunatyö. Ks. myös (275). Kuvassa myös nimet (?) ЋИРКО, ПАЛАС.
50	(258)	VII	IT TAKES A REVOLUTION TO MAKE A SOLUTION	
51	(260)	VII	Today is the first day of the rest of my life.	Tarra.
52	(262)	VII	ВРЕМЕ НИЈЕ НОВАЦ ЧОВЕК НИЈЕ ГЛУП!!!	Tekstin alla www-osoite: www.e-novine.com (eri värillä, eivät liity yhteen?).
53	(263)	IV	ТРАЖИМО ПРАВДУ А НЕ СЛОБОДУ [Uroš Mišićin kasvokuva]	Tarra.
54	(264)	I	СЛОБОДА ЗА НАЦИОНАЛНЕ РЕВОЛУЦИОНАРЕ! [Nyrkissä olevat kädet; ranteiden ympärillä olevat käsiraudat räjähtävät auki]	Tarra. Kuvia vastaavista tarroista löytyy kansallissosialistiselta Arijevska zora -verkkosivulta.
55	(268)	I b / I	КОСОВО ЗАУВЕК СРБИЈА СНП 1389 / СТОП НАРКОМАНИЈИ СНП 1389	Sapluunatyöt. Ensimmäinen ks. myös (48) (49) (219) (220) (226) (3185). Kuvassa myös suurikokoisia tageja.
56	(269)	IV	BORN TO BREAK RULES A.C.A.B.	A.C.A.B.=All cops are bastards. Iskulause yhdistetään

				maailmanlaajuisesti niin jalkapallohuligaaneihin kuin anarkisteihinkin; alkuosa viittaa enemmän jalkapallohuliganismiin. Kuvassa myös toistuva tagi: YEAH.
57	(270)	X	ЗАШТО УБЕК БЕЖИТЕ?	
58	(271)	III	[Tyyliteltyjen mieshahmojen yhdyntä kieltomerkissä]	Tarra. Samaa kuvitusta käytetty myös julisteissa. Ks. (252) (489).
59	(275)	X	PROPELER #1	Sapluunatyö. Ks. myös (257).
60	(277)	VI c	PSSST... DRŽAVNA TAJNA!	Sapluunatyö. Ks. myös (24) (371) (1484). Kuvassa myös sapluunatyö СУМАСШЕДШИЙ [Silmiä pyörittävä nallekarhu] (teksti venäjäksi), nimimerkki Vixenin kanapiirros sekä isokokoisia tageja.
61	(279)	V	NE MOŽEŠ DA PROMAŠIŠ! POLITIČARI, TAJKUNI I FAŠISTI PR [Naamioitu, lippalakkipäinen henkilö tähtää ritsalla. Lippalakissa punatähti.]	Tarra. PR ympyröity. PR=Partija rada, vallankumouksellinen kommunistinen puolue. Ks. myös (2048).
62	(281)	I	СРПСКИ НАРОДНИ ПОКРЕТ "НАШИ 1389" www.snp1389.rs	Tarra. Ks. myös (395).
63	(285)	IV	Menjamo godine, menjamo mišljenje, menjamo snove, menjamo uslove reketa, menjamo olovke, menjamo devojke, menjamo oružje, menjamo lov, Ali nikad drugove svoje! [Al Capone]	Tekstin yhteydessä suurikokoinen maalaus Al Caponestä. Viereisellä seinällä Alcatrazin graffiti ja erilaisia haudankaivaja- ja hautausmaagraffiteja (eivät näy kuvassa).
64	(290)	IV / IV	ДЕЛИЈЕ СЕВЕР / ALCZ ALCZ	Ensimmäinen vedetty yli ja alle on kirjoitettu kaksi kertaa ALCZ (=Alcatraz, jalkapallojoukkue Partizanin kannattajaryhmä Grobarin alajaosto). Delije=Crvena Cvezdan kannattajaryhmä.
65	(299)	I a	ПОБЕДНИК! СРПСКА РАДИКАЛНА СТРАНКА	Juliste. Kuvassa Vojislav Šešelj, puolueen johtaja sekä Serbian vaakunakotka.
66	(300)	VII / VI b	LIVE YOUR LIFE FAST AND DANGEROUS / U 2009. ŽELIM... DA NE ŽELIM DA ODEM ODAVDE	Jälkimmäinen sapluunatyö. Toistuva: alkuosa aina sama, jälkimmäinen osa vaihtelee. Ks. myös (23) (255) (511) (371) (1378) (1484) (1486) (1492) (1585) (4238). Samassa kuvassa myös

				nimimerkin AiR sapluunatyö, joka kuvaa punaista sammakkoa.
67	(306)	VII	Враг је донео журбу на свет! [Ihmisen sydän] AiR	Sapluunatyö: kuva ja teksti. Kuvassa ihmisen sydän, jonka puhekuplassa graffitin teksti. Allekirjoituksena nimimerkki AiR.
68	(307)	I a / V	ШЕШЕЉ ГОВНО ЧHC / ANTIFA ☺	Ensimmäisestä vedetty yli ГОВНО ЧHC, toisesta ANTI. SNS = Srpska napredna stranka. Kuvassa myös tageja.
69	(308)	X	I LOVE BEOGRAD	Kuvassa myös tageja ja kuvallisia sapluunatöitä.
70	(312)	V	LEZBEJKE PROTIV KAPITALIZMA	Kuvassa myös tagi.
71	(314)	III	СТОП ПЕДЕРИМА! r.j.	r.j.= Grobari jug, jalkapallokannattajaryhmä.
72	(315)	IV / IV	ПАОК GATE 4 ANTIFA! / ALCZ!!! MATORI	Paok on kreikkalainen jalkapallojoukkue ja Gate 4 sen kannattajaryhmä. Partisanin kannattajaryhmä Grobari (jonka alajaosta Alcatraz on) ylläpitää hyviä suhteita Gate 4:ään. Partizania ja Paokia pidetään veljesjoukkueina. Jalkapallojoukkue Paokin kannattajaryhmä GATE 4 on (ainakin osin) ideologialtaan punk- ja antifasismioitoitunut.
73	(317)	V	GRČKANARHIJA	A-kirjain, joka yhdistää ensimmäistä ja toista sanaa, on ympyröity ja muodostaa anarkistisymbolin.
74	(323)	VIII	CHOVO LIVPRO [Aleksandar "Saša" Popović]	Sapluunatyö: kuva ja teksti. Kuvassa Aleksandar "Saša" Popović, Grand produkcija levy-yhtiön omistaja. Viimeisen O-kirjaimen päällä tähti. O-kirjaimesta roikkuu myös naru (wc:n vetämistä varten). Livpro→Proliv=ripuli. Ks. myös (779) (1461).
75	(333)	X / V	БУРЕК БРИГАДА / НЕЋЕ ПРОЋИ! [Nyrkkiin puristettu käsi murskaa hakaristin] BAFI	Jälkimmäinen sapluunatyö, jonka kuvituksena oleva hakaristi ja hakaristin murskaava nyrkki sotkettu. BAFI = Belgrade Antifascist

				initiative. Ks. myös (22) (360). Kuvassa myös kuvallinen sapluunatyö, jonka signeerannut nimimerkki Ujdi.
76	(350)	X	Beograd	Sapluunatyö.
77	(353)	VI g	НИКАД ← PRAVDA ZA MIŠKOVIĆA	Sapluunatyö. Kehystetty valkoisella raamilla, joka liimattu seinään tekstin ympärille. Ylle kirjoitettu НИКАД (ei näy kunnolla tässä kuvassa). Miroslav Mišković on serbialainen liikemies, miljonääri, poliitikko. Kommentti Pravda za Uroš -kampanjaan?
78	(355)	VII	САД ВИ РАДИТЕ ЗА ПОТОМКЕ А НЕ ЗА BAS... → СЕБЕ	Maalattu suurin graffitikirjaimin. Sitaatti: Dositej Obradović. Vas vedetty yli ja korvattu sanalla sebe.
79	(356)	X	FOLLOW THE LEADER!	Kuvassa myös sapluunatyö asetta pitelevästä naisesta ja teksti JOA!
80	(358)	VII	УЧИТЕ СЕ, ДАКЛЕ, У ВАМИ ЈЕ СВА НАДЕЖДА НАША	Maalattu suurin graffitikirjaimin. Sitaatti: Dositej Obradović. Ks. myös (355).
81	(359)	I / VII	АНТИ-АНТИФА БГД / КЊИГЕ, БРАЋО, КЊИГЕ А НЕ ЗВОНА И ПРАПОРЦИ...	Jälkimmäinen maalattu suurin graffitikirjaimin. Sitaatti: Dositej Obradović. Kommentti sivistyksen puolesta luostarielämää vastaan. Ks. myös (355) (358). Kuvassa myös erilaisia sapluunatöitä.
82	(360)	V	NEĆE PROĆI! [Nyrkkiin puristettu käsi murskaa hakaristin] BAFI	Sapluunatyö. Kuvassa nyrkkiin puristettu käsi murskaa hakaristin. NEĆE vedetty yli ja sitten kirjoitettu uudelleen sotketun kohdan yläpuolelle. Myös koko kuva vedetty yli. Ks. myös (22) (333).
83	(361)	VI d	"ALO OVDE SINOD SKIDAJ S DNEVNOG REDA"	Sapluunatyö. Ks. myös (735) (1410).
84	(364)	I c / VI b / VI f	EU [kieltomerkissä] / U 2009. ŽELIM... RATKA IZA REŠETAKA / SOLIDARNOST SA STUDENTIMA U HRVATSKOJ → СВЕ СТРЕЉАТИ!	СВЕ СТРЕЉАТИ! lisätty kommentiksi viimeiseen. Kuvassa myös sapluunatyö torakoista.

85	(371)	VI b / VI c	U 2009. ŽELIM... RATKA IZA REŠETAKA / PSSST... DRŽAVNA TAJNA!	Molemmat sapluunatoita ja toistuvia: U 2009. alkuosa aina sama, jälkimmäinen osa vaihtelee. Ks. myös (23) (255) (300) (511) (1378) (1484) (1486) (1492) (1585) (4238). PSSST ks. myös (24) (277) (1484). Kuvassa myös sapluunatyö kaksista ihmiskasvoista nenä- ja suunteloinen; hengittävät dollarimerkkejä.
86	(379)	V / I	ANTIFA BG / ANTI-ANTIFA BGD	
87	(380)	V	[Anarkistisymboli]	
88	(381)	I	СРБИЈА ИЗНАД СВЕГА [serbialainen vaakunaristi = risti ja neljä kyrillistä s-kirjainta (c)]	
89	(383)	IV	ЦЗ	Jalkapallojoukkue Crvena zvezdan lyhenne.
90	(384)	X	... Hope THAT YOU REMEMBER THE... IN THE MINUTE	
91	(391)	V	USTAJTE NARODI EUROPE! MARKS 21	Marks 21 on oman verkkosivunsa mukaan vallankumouksellinen, sosialistinen organisaatio. Ks. http://www.marks21.info/
92	(394)	I a	[SAMO]O BAC ГЛЕДАМ! [Ratko Mladićin kasvokuva]	Tarra. Kuvituksena Ratko Mladićin kasvokuva (päässään sotilashattu). Tarraa raaputettu, ensimmäinen sana ei näy kokonaan (oletettavasti Samo; lausahdus Samo vas gledam, majku vam Božju! liitetään esim. Titoon).
93	(395)	I	СРПСКИ НАРОДНИ ПОКРЕТ "НАШИ 1389" www.snp1389.rs	Tarra. Ks. myös (281).
94	(396)	VIII	ЛЕПА БРЕНА ЛЕПО ГОРИ	Sapluunatyö. Sanaleikki: viittaa elokuvaan Lepa sela, lepo gore.
95	(397)	I	[Tri prsta]	Sapluunatyö. Ks. myös (2782).
96	(398)	I a	[Ratko Mladić sotilasunivormussa, tekee kunniaa] СРБ-ИН ОБРАЗ.RS	Tarra. СРБ-ИН kirjoitettu sekaisin latinaisilla ja kyrillisillä kirjaimilla. Ks. myös (52) (237) (3295). Tarrakampanja on Obrazin toteuttama (Šuber & Karamanić 2012c: 324–325).
97	(405)	III	СМРТ ПЕДЕРИМА	

98	(408)	I b	KOSOVO JE SRBIJA [Serbian vaakuna]	Tarra.
99	(409)	III	10.10.2010. ГОТОВА JE!	Tarra. Sinikeltainen. 10.10.2010 järjestettiin Belgradin Pride-tapahtuma, Parada ponosa.
100	(410)	V	ОТКАЗ КАПИТАЛИЗМУ А НЕ РАДНИЦИМА НКПЈ СКОЈ [Punatähti, sirppi, vasara]	Sapluunatyö: teksti ja kuva. НКПЈ= Nova Komunistička Partija Jugoslavije. СКОЈ=Savez komunističke omladine Jugoslavije.
101	(419)	I	СТОП НАРКОМАНИЈИ СНП -1389- [Kannabiskasvin lehti ja pääkallo]	Sapluunatyö: teksti ja kuva. Ks. myös (431) (3814). Toinen samantyyppinen ks. (647).
102	(421)	III / IV	ПЕДЕР ГРАДОМ НЕЋЕ ШЕТАТИ ЦЗБГ / ПРАВДА ЗА УРОША!	ЦЗБГ=Crvena zvezda Beograd
103	(422)	III	УСТАНИ СРБИЈО	Ko. iskulause esiintyy myöhemmin yhdessä СТОП ПЕДЕРИМА! kanssa.
104	(423)	VI j	ЋТА ЋЕ ТВОЈА ДЕКА ДИСАТИ [Kaasunaamariin verhotut kasvot]	Sapluunatyö: teksti ja kuva.
105	(424)	IV	СВИ НА МАРАКАНЫ!	Marakana on jalkapallojoukkue Crvena zvezdan kotistadionin nimi.
106	(425)	III	СТОП ГЕЈ ПАРАДИ ДС89	ДС=Delije sever. Delije=jalkapallojoukkue Crvena zvezdan kannattajaryhmä.
107	(426)	I	СНП 1389	
108	(431)	I	СТОП НАРКОМАНИЈИ СНП -1389- [Kannabiskasvin lehti ja pääkallo]	Sapluunatyö: teksti ja kuva. Ks. myös (419) (3814). Toinen samantyyppinen ks. (647).
109	(432)	IV / III	СВИ НА МАРАКАНУ / Педере НА ЛОМАЧУ [serbialainen vaakunaristi = risti ja neljä kyrillistä s-kirjainta (c)]	Jälkimmäinen kirjoitettu edellisen päälle. Marakana on jalkapallojoukkue Crvena zvezdan kotistadionin nimi.
110	(435)	III	СТОП ПЕДЕРИМА!	Kuvassa myös tageja.
111	(436)	III	ПЕДЕР ГРАДОМ НЕЋЕ ШЕТАТИ	
112	(438)	III	НеЋеМО ПАРАДУ!	
113	(439)	III	УСТАНИ СРБИЈО!!! СТОП ПЕДЕРИМА!	Kuvassa myös tagi.
114	(442)	I b	КОСОВО СРБИЈА Р.С.	
115	(451)	III	ГАЈ [kieltomerkissä]	
116	(452)	I b	КОСОВО JE СРБИЈА!!! НЕМА ПРЕД[...] БОРБА CE НАСТАВЉА[...] [Natsiestetiikkaa mukaileva mieshenkilö, jolla hihamerkki, jossa serbialainen vaakunaristi sekä	Tarra. Osin revitty, eikä tekstiä näy kokonaan.

			Serbian kaksipäinen vaakunakotka.]	
117	(463)	IV / IV	МАНГУПИ ЦЗ / АЛТ БГД	Mangupi on Crvena zvezdan kannattajaryhmä. ALT=lyhenne Partizanin kannattajaryhmä Alcatrazista. Kuvassa myös tyylitellyt ihmiskasvot; allekirjoituksena nimimerkki ZUI.
118	(469)	VI b	NIJE GOTOVO TEK POČINJE Mladi LDP Bgd	Sapluunatyö. LDP=Liberalno demokratska partija. Ks. myös (723) (760).
119	(470)	III	ЧЕКАМО ВАС!	Juliste. Kuvassa ryväs samoja julisteita. Julisteen kuvituksena Obrazin lippuja kantava ihmisjoukko. Ks. myös (480).
120	(472)	I / IV	СРБИЈА СРБИМА!!! ДС 1989 [serbialainen vaakunaristi = risti ja neljä kyrillistä s-kirjainta (c)] / ПФК	DS=Delije sever (jalkapallojoukkue Crvena zvezdan kannattajaryhmä), PFK=Partizan fudbalski klub. Molemmat jalkapallotunnukset vedetty yli. Kuvassa myös melkein näkymättömiin raaputettu tarra, jossa Serbian vaakuna(kotka) ja mahdollisesti teksti СРБИЈО ПРОБУДИ СЕ. Ks. myös (521).
121	(479)	I	СТОП СЕКТАМА! СНП 1389 [serbialainen vaakunaristi = risti ja neljä kyrillistä s-kirjainta (c)]	SNP 1389 = Srpski narodni pokret. Kuvassa myös paljon erilaisia isokokoisia tageja.
122	(480)	III	ЧЕКАМО ВАС!	Juliste. Kuvassa ryväs samoja julisteita. Julisteen kuvituksena Obrazin lippuja kantava ihmisjoukko. Ks. myös (470).
123	(481)	IV	БЕОГРАД НАВИЈА ЗА ЗВЕЗДУ!	Sapluunatyö. Teksti kuvassa kahdesti.
124	(483)	V	ДОК СМО БИЛИ ДРУГОВИ ЖИВЕЛИ СМО КАО ГОСПОДА. САДА СМО ГОСПОДА, А КАКО ЖИВИМО? ИНИЦИЈАТИВНИ ОДБОР ЗА ОСНИВАЊЕ КОМУНИСТИЧКЕ ПАРТИЈЕ [Tito]	Juliste. Kuvituksena Tito. Ks. myös (51).
125	(484)	X	[Keskisormi]	Sapluunatyö. Mukaelma Otporin nyrkkiin puristetusta kädestä. Samassa kuvassa kolmesti. Ks. myös (1169).

126	(487)	VI b / I	[Kalenteri] OKTOBAR 2000 / СНП 1389	Ensimmäinen sapluunatyö. Kuvassa kalenteri viikonpäivineen ja päivämäärineen. Otsikkona Oktobar 2000. Päiväys 6.10.2000 puuttuu ts. kalenterissa ei ole numeroa kuusi, vaan sen tilalla on tyhjä kohta. "Päivä, jota ei tullutkaan." Ks. myös (780) (1297) (3185) (3190). Jälkimmäinen maalattu edellisen päälle.
127	(488)	IV	BELGRADE BOYS	Jalkapallojoukkue Crvena zvezdan kannattajaryhmä Delijen alajaosto.
128	(489)	III / I	ЗАБРАЊЕНО ПАРАДИРАЊЕ [Tyyliteltyjen mieshahmojen yhdyntä kieltomerkissä] МИНИСТАРСТВО ЗДРАВЕ СРБИЈЕ / СРПСКИ НАРОДНИ ПОКРЕТ "НАШИ 1389" www.snp1389.rs	Ensimmäinen juliste, jossa tekstien lisäksi kuvituksena tyyliteltyjen mieshahmojen yhdyntä kieltomerkissä. Kuvassa ryväs ko. julisteita. Ks. myös (252). Jälkimmäinen tarra. Ks. myös (281) (395).
129	(492)	VIII	Sid is really vicious! → VIŠS Je BIO PIČKA DŽONI FOREVER! [Sid Viciousin kasvokuva]	Sapluunatyö: teksti ja kuva. Jälkimmäinen kommentti lisätty myöhemmin vapaalla kädellä. Sid Vicious oli Sex Pistolsin basisti. Džoni=Johnny Rotten, brittiläisen Sex Pistols yhtyeen vokalisti.
130	(494)	I c	2500 ПОГИНУЛИХ, 12 5000 РАЊЈЕНИХ... ЗАР СМО ЗАБОРАВИЛИ? НАЦИОНАЛНИ СТРОЈ	Graffiti viittaa NATO:n iskuihin Serbiaan vuonna 1999. Ko. lukuja käytetään yleisesti NATO-pommitusten uhrilukuina.
131	(503)	V	ТРГ МАРКСА И ЕНГЕЛКА	Aukion nimi nykyisin Trg Nikole Pašića. Katujen uudelleennimeämisestä: Šuber & Karamanić 2012c: 326–328.
132	(504)	V / III	ТРГ МАРКСА И ЕНГЕЛКА СКОЈ НКПЈ / ЧЕКАМО ВАС! ОБРАЗ [serbialainen vaakunaristi = risti ja neljä kyrillistä s-kirjainta (c)]	
133	(510)	IV	ЦРНО БЕЛИ	Sapluunatyö. Jalkapallojoukkue Partizanin värit: musta ja valkoinen.
134	(511)	VI b	U 2009. ŽELIM... DA NE ŽELIM DA ODEM ODAVDE	Sapluunatyö. Toistuva: alkuosa aina sama,

				jälkimmäinen osa vaihtelee. Ks. myös (23) (255) (300) (371) (1378) (1484) (1486) (1492) (1585) (4238).
135	(513)	VI e	Selim – Raseljavam Rome (cigane) iz vašeg kraja. Rastko mob. 06/385-15-846	Tarra. Samantyyppisellä sisällöllä myös homoseksuaaleja käsittelevä tarra. Ks. (514). Tarrakampanjasta lisää ks. http://www.blic.rs/Vesti/Te ma-Dana/316481/Rasisticki-oglas-u-Beogradu-deo-provokativne-kampanje
136	(514)	VI e	Bijem pedere i lezbejke grupno ili solo. Srba mob. 06 / 155-85-991	Tarra. Samantyyppisellä sisällöllä myös romanivastainen tarra. Ks. (513).
137	(519)	VIII	WeRtY U BORBI PROTIV SIVILA [spraymaalipulloa pitelevä hahmo (pääkallo, jolla kissan korvat)]	Tarra. Werty tekijän nimimerkki. Kuvassa myös mainostarra, jossa lukee tagityyliin: Grafiti shop net.
138	(521)	II	СРБИЈО Пробуди се!!! Борбом против ционистичке окупације	Juliste. Osin revitty. Kuvituksena Serbian vaakunakotka. Ks. myös (472).
139	(522)	V	GRČKA SUTRA SRBIJA – SVI U ŠTRAJK MARKS 21	Marks 21 on oman verkkosivunsa mukaan vallankumouksellinen, sosialistinen organisaatio. Ks. http://www.marks21.info/
140	(550)	IX	LOLA, VOLIM TE NAJVIŠE NA SVETU! 21.09.2010	
141	(552)	I	СРБИЈА СРБИМА ПФК	ПФК=Partizan fudbalski klub
142	(553)	IV / IV / IV / IX	РАОК ANTIFA / ALCATRAZ -1970- / ПАРТИЗАН / PANČIĆU VOLIM TE!	Huom! Jalkapallojoukkue Paokin kannattajaryhmä GATE 4 on ideologialtaan (ainakin osin) punk- ja antifasismiorientoitunut.
143	(554)	I c / IV	41' - ХИТЛЕР 99' - НАТО 08' - ЕУЛЕКС / DORĆOL ПАРТИЗАН	Sanan DORĆOL ensimmäinen o kelttiläinen risti. Äärioikeistolaiset ja äärikansallismieliset ryhmät ovat ottaneet käyttöönsä tämän kristillisen symbolin.
144	(555)	IV / I	ALCATRAZ / СЛОБОДА ЗА ИГОРА СНП 1389	Igor Marinković edustaa SNP NAŠI:a / SNP 1389:ää. Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji (2011: 57) nimeää hänet Skinheadien johtajaksi. Graffiti vastustaa ilmeisesti Igor Marinkovićin

				pidätystä Belgradin keskustassa heinäkuussa 2010. Ks. http://www.youtube.com/watch?v=k8qSzLlsJyl . Ks. myös (1154) (1866).
145	(593)	VII	СТАНИ РУЖУ ПОМИРИШИ! [Miehen kasvot ja liikennevalotolppia, joissa punaisen valon korvaa vaaleanpunainen ruusu]	Sapluunatyö: teksti ja kuva.
146	(600)	VII	THERE ARE THOSE WHO HAVE TO EXERCISE THEIR LITTLE GREY CELLS, AND SOME WHO LOCK PEOPLE IN THEM. Streetdog [Agatha Christien salapoliisihahmo Hercule Poirot]	Sapluunatyö: teksti ja kuva. Streetdog on Belgradilaisen sapluunataiteilijan nimimerkki. Ks. http://belgrade-stencil.blogspot.fi/search?q=streetdog . Samassa kuvassa myös toinen sapluunatyö: neliapila, jonka lehdet ovat sydämenmuotoisia. Ylimmällä lehdellä/sydämellä on siivet ja sädekehä.
147	(608)	III	ЧЕКАМО VAS! [Ylivedetyt Mars-symbolit]	
148	(609)	III	ЧЕКАМО ВАС! [serbialainen vaakunaristi = risti ja neljä kyrillistä s-kirjainta (c)]	Maalattu useiden Belgradin sisääntuloteitä ylittävien siltojen pylväisiin. Ks. myös uutinen näiden graffitien poistosta http://gsa.org.rs/wp-content/uploads/2012/05/GSA-izvestaj-2011.pdf (s. 50).
149	(612)	III	СМРТ ПЕДЕРИМА [serbialainen vaakunaristi = risti ja neljä kyrillistä s-kirjainta (c)]	Maalattu useiden Belgradin sisääntuloteitä ylittävien siltojen pylväisiin. Ks. myös uutinen näiden graffitien poistosta http://gsa.org.rs/wp-content/uploads/2012/05/GSA-izvestaj-2011.pdf (s. 50).
150	(613)	III	ПЕДЕР НЕЋЕ ПРОЋИ! ЦЗБГ	ЦЗБГ=Crvena zvezda Beograd. ЦЗБГ vedetty yli, itse tekstiä ei [sic!]. Kuvassa myös tageja.
151	(618)	I c	www.snp1389.rs [EU kieltomerkissä] НИКАД УНИЈАТА	Tarra. EU kirjoitettu latinaisilla kirjaimilla.
152	(637)	I c	Не заборави, ко нас је БОМБАРДОВАО! Америка, Европска заједница...	Tarra. Ks. myös (3689).

153	(647)	I	ДРОГА JE CMPT! ЧП1389 [Pääkallo ja kannabiskasvin lehti]	Sapluunatyö: teksti ja kuva. Variaatio toisesta samantyyppisestä. Ks. myös (419) (431).
154	(649)	IV / IV / IV / IX	ГРОБАРИ БЕОГРАД / САМО РАД / UNITED 1987 FORCE VOŽDOVAC / 19.01.09 Miloše život je pun prepreka, ja ih želim sa tobom preći koliko mi značiš dokazaće ti te dve reči kada sam sa tobom mogu da dotaknem nebo u tvom zagrljaju želim da ostanem VEČNO!!! Jovana	Viimeinen: päivämäärä isoilla graffitikirjaimilla, joiden päällä teksti kaunokirjoituksella.
155	(652)	VI a	[Nyrkkiin puristettu käsi]	Sapluunatyö. Nyrkkiin puristettu käsi tuli tunnetuksi Miloševićin hallinnon vastaisen liikkeen Otporin symbolina. Ks. myös (243) (3002) (3920) (3921) (3928) (3945) (3955) (3957).
156	(657)	IV / IV / VI h	CAMO РАД / UNITED FORCE / WWW.FUCKB92.COM	
157	(664)	VI a	PROBUDI SE! [Nyrkkiin puristettu käsi]	Teksti vapaalla kädellä, nyrkki sapluunatekniikalla.
158	(666)	IV	UNITED FORCE V.Ž.D.	United Force on jalkapallojoukkue Radin kannattajaryhmä. V.Ž.D.=Voždovac.
159	(688)	V	НОВИ БЛАЈБУРГ ЗА НАЦИ СТРОЈ И ОБРАЗ БАФИ СКОЈ [Hakaristi kieltomerkissä] [Sirppi ja vasara] → [serbialainen vaakunaristi = risti ja neljä kyrillistä s-kirjainta (c)] СТРОЈ	Alle lisätty serbialainen vaakunaristi = risti ja neljä kyrillistä s-kirjainta (c). Yksi vaakunaristin kyrillisistä s-kirjaimista toimii toisen ctpoj-sanan ensimmäisenä kirjaimena. SKOJ=Savez komunisticke omladine Jugoslavije. Bleiburgissa teloitettiin 1945 partisaanien toimesta paljon mm. kroatialaisia Ustaša-liikkeen jäseniä. Graffitin mukaan nykyisiä äärioikeistolaisia liikkeitä (Nacionalni stroj ja Obraz) odottaa sama kohtalo.
160	(691)	V	SMRT FAŠIZMU antifa zagreb [Mies nyrkkiin puristetut kädet kohotettuina sekä anarkistisymbolit punainen ja musta lippu]	Tarra.
161	(711)	V	GENERALNI Štrajk JE MOGUČ!	Sapluunatyö.

162	(718)	I	1389.ORG.YU HE ДАМО РЕПУБЛИКУ СРПСКУ!	
163	(720)	IV	OI! ANTIFA СТОП ПОЛИЧИЈСКОЈ РЕПРЕСИЈИ!	Oi! on punkrockin tyyliisuunta, joka kuuluu erityisesti anarkistiseen skinhead-kulttuuriin. Oletettavasti Paokin kannattajaryhmä Gate 4:n graffiti.
164	(722)	IV	ГРОБАРИ ЈУГ	
165	(723)	VI b	NIJE GOTOVO TEK POČINJE Mladi LDP Bgd	Sapluunatyö. LDP=Liberalno demokratska partija. LDP vedetty yli erikseen ja myös koko Mladi LDP Bgd vedetty yli. Ks. myös (469) (760).
166	(727)	I	Истина за Мишу! www.snp1389.rs	Tarra. Miša Vacić, äärioikeistolaisen Pokret 1389 -liikkeen jäsen, on syytteessä seksuaalivähemmistöjä vastustavan propagandan levittämisestä vuonna 2009. Ks. http://www.blic.rs/Vesti/Hronika/331348/Sudjenje-Misi-Vacicu-odlozeno-za-28-avgust .
167	(728)	IV	ALCZ DORĆOL	ALCZ=Alcatraz
168	(729)	VI c	zajebi system! [Hauiksiaan pullisteleva poika/mies kaasunaamarissa] 352	Sapluunatyö: teksti ja kuva. 352 on sapluunatekniikkaan erikoistuneen katutaider ryhmän nimi. Ks. http://belgrade-stencil.blogspot.fi/2009/11/a.html
169	(735)	VI d	"ALO OVDE SINOD SKIDAJ S DNEVNOG REDA"	Sapluunatyö. Ks. myös (361) (1409). Kuvassa myös tagit: YEAH, VENT.
170	(736)	IV / IV / IV / IV / IV	ALCATRAZ DORĆOL / LIGA ŠAMPIONA! / ALCATRAZ DORĆOL / MITA / GROBARI 1970	Sanan DORĆOL jälkimmäinen o muotoiltu kelttiläiseksi ristiksi.
171	(737)	IV	DORĆOL ALC. [Zinedine Zidane, Diego Maradona, Ronaldo]	Muraalissa kolmen jalkapalloilijan potretit: Zinedine Zidane, Diego Maradona, Ronaldo.
172	(755)	V	SLOBODA ANARHISTIMA ASI [Anarkistisymboli x 2]	Kuvassa myös tageja.
173	(758)	IV	ГРОБАРИ [Kelttiläinen risti] ЈУГ	
174	(759)	V	[Anarkistisymboli] ASI SLOBODA ANARHISTIMA	Tekstin edellä anarkistisymboli (=ympyröity A-kirjain), jonka nimimerkki

				YEAH muuttanut omaksi tagikseen kirjoittamalla symbolin ympärille kirjaimet YE ja H.
175	(760)	VI b / IV	NIJE GOTOVO TEK POČINJE MLADI LDP BEOGRAD / ALCZ	Muista vastaavista poiketen tämä ei ole sapluunatyö vaan vapaalla kädellä kirjoitettu. Saluunatyöt samalla sisällöllä (469) ja (723).
176	(761)	IV	GROBARI -1970-	
177	(763)	VII	MORE SLEEP LESS WORK [Naisen kasvot, silmillä nukkumista helpottava silmäsuoja]	Juliste: teksti ja kuva.
178	(764)	V	SOLIDARNOST SA GRČKIM NARODOM	SOLIDARNOST-sanan A ympyröity anarkistisymboliksi. Samassa kuvassa myös edellisen kuvan MORE SLEEP LESS WORK -julisteita.
179	(765)	V	SLOBODA ZA ANARHISTE [Anarkistisymboli]	
180	(766)	V	SLOBODA ANARHISTIMA ASI [Anarkistisymboli]	Tekstin alle maalattu Belgradin kaupungin siluetti.
181	(776)	V	RAZBIJ FAŠIZAM	
182	(779)	VIII	CHOVO LIVPRO [Aleksandar "Saša" Popović]	Sapluunatyö. Kuvassa Aleksandar "Saša" Popović, Grand produkciija levy-yhtiön omistaja. Viimeisen O-kirjaimen päällä tähti. O-kirjaimesta roikkuu myös naru wc:n vetämistä varten. Livpro→Proliv=ripuli. Ks. myös (323) (1461).
183	(780)	VI b	[Kalenteri] OKTOBAR 2000.	Sapluunatyö. Kuvassa kalenteri viikonpäivineen ja päivämäärineen. Otsikkona Oktobar 2000. Päiväys 6.10.2000 puuttuu ts. kalenterissa ei ole numeroa kuusi, vaan sen tilalla on tyhjä kohta. "Päivä, jota ei tullutkaan." Ks. myös (487) (1207) (3185) 3190).
184	(781)	VI b	VREME JE DA SE DESI DAN KOJI SE NIJE DESIO!	Sapluunatyö. Viittaa päivämäärään 6.10.2000. Milošević oli syrjäytetty, mutta asiat eivät kuitenkaan muuttuneet paremmiksi. Ks. myös (487) ja (780).

185	(799)	IV	SHADOWS P.F.C.	Sapluunatyö. Jalkapallojoukkue Partizanin kannattajaryhmä Grobarin alajaosto. Ks. myös (195).
186	(840)	III	ЧЕКАМО ВАС	Sapluunatö.
187	(1132)	VIII	STReeT ART IS NOT FOR SALE ALONE	ALONE tagi/tekijän nimimerkki.
188	(1133)	VIII	STReeT ART IS NOT FOR SALE ALONE	ALONE tagi/tekijän nimimerkki.
189	(1154)	I / I	СЛОБОДА ЗА ИГОРА МАРИНКОВИЋА / СНП1389	Igor Marinković edustaa SNP NAŠI:a / SNP 1389:ää. Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji (2011: 57) nimeää hänet Skinheadien johtajaksi. Graffiti vastustaa ilmeisesti Igor Marinkovićin pidätystä Belgradin keskustassa heinäkuussa 2010. Ks. http://www.youtube.com/watch?v=k8qSzLlJyl . Ks. myös (555) (1866).
190	(1155)	I	[Putinin kasvot] Vladimir Putin is watching You!	Sapluunatyö: teksti ja kuva. Putinin ilmettä on muokattu iloisemmaksi (hymy, nenä, silmät punaisella värillä). Ks. myös (1158) (1173) (1174) (1378) (1477) (1482) (1580) (1581) (3719). Putin-graffitikampanjasta ja sen muokkaamisesta ks. http://www.sekeljic.com/belgrade-graffiti-vladimir-putin/ .
191	(1158)	I	[Putinin kasvot] Vladimir Putin is watching You! SNP 1389 rs	Sapluunatyö: teksti ja kuva. Putinia muokattu lisäämällä aurinkolasit. Ks. myös (1155) (1163) (1173) (1174) (1378) (1477) (1482) (1580) (1581) (3719).
192	(1163)	V	40 god. MAJ 68 [Tehdas]	Sapluunatyö. MAJ 68 ks. myös (191) (197). Kuvassa myös sapluunatyö Putinin kasvoista (ilman tekstiä). Putin ks. myös (1155) (1158) (1173) (1174) (1378) (1477) (1482) (1580) (1581) (3719).
193	(1169)	X	[Keskisormi]	Sapluunatyö. Muka elma Otporin nyrkkiin puristetusta kädestä. Ks. myös (484).

194	(1173)	I	[Putinin kasvot] Vladimir Putin is watching You!	Sapluunatyö: teksti ja kuva. Putinia muokattu sotkemalla silmät punaisella värillä. Otsaan piirretty hakaristi. Putin ks. myös (1155) (1158) (1174) (1378) (1477) (1482) (1580) (1581) (3719). Kuvassa myös tageja.
195	(1174)	I a / I / I	ВУЧИЋУ ПИЗДО, ВОЈУ СИ ИЗД’О / [Putinin kasvot] Vladimir Putin is watching You! / СНП1389	Ensimmäinen on tarra, joka on liimattu Ulica 29 Novembar katukylttiin. Tämän yläpuolella nykyinen nimikyltti Bulevar Despota Stefana. Aleksandar Vučić kuului aiemmin Vojislav Šešeljin johtamaan puolueeseen Srpska radikalna stranka, kunnes liittyi - myös Srpska radikalna strankasta eronneen - Tomislav Nikolićin perustamaan puolueeseen Srpska napredna stranka. Toinen sapluunatyö: teksti ja kuva. Putinia muokattu piirtämällä tälle pitkät Salvador Dali -tyyppiset viikset. Putin ks. myös (1155) (1158) (1173) (1378) (1477) (1482) (1580) (1581) (3719).
196	(1181)	I	СРБИЈА СРБИМА	Kuvassa myös tageja.
197	(1182)	VI h	[Naishahmo] FISHY Fishy SMRT BRANKICA ZA MINISTRA	Piirros naisesta, jonka päälle kirjoitettu SMRT. Kyseessä on B92 tv-kanavan Insider-ohjelman juontaja Brankica Stanković, joka on paljastanut paljon mm. korruptiotapauksia ja on siksi sekä suosittu että epäsuosittu; saanut myös tappouhkauksia.
198	(1197)	VI h	[Mieshenkilö katsoo televisiota]	Tarra. Kuvassa mieshenkilö katsoo tyhjään tuijottaen tv:tä, jossa näkyy B92-kanavan logo. Tv:stä miehen päähän kaadetaan suppilon avulla jotakin ainetta, jota tv generoi. Kuva viitannee aivopesuun tai propagandan syöttämiseen. Tarra osin

				raaputettu, eikä kuva näy kokonaan.
199	(1202)	VI i	COMING SOON [Sota-aluksia]	Sapluunatyö: teksti ja kuva.
200	(1203)	I / VI i	ОБРАЗ [Kristus-monogrammi-logo] / I ne pitaj je li se moglo natrag. Dok je poslednji put crven kao komunizam. Goreo horizont njihovih želja.	Molemmat sapluunatöitä. Jälkimmäinen ote Izet Sarajlićin (bosnialainen filosofi ja runoilija) sodanvastaisen laulun Rođeni dvadeset treće, streljani četrdeset druge lyriikoista. Kuvassa myös klassisia graffitinimimerkkejä mukailevat Kaki183 ja Ema62.
201	(1207)	VI b / I a	[Kalenteri] ОКТОБАР 2000 / ШЕШЕЉ ХАШКИ ЦИНКАРОШ?	Ensimmäinen sapluunatyö. Kuvassa kalenteri viikonpäivineen ja päivämäärineen. Otsikkona Oktobar 2000. Päiväys 6.10.2000 puuttuu ts. kalenterissa ei ole numeroa kuusi, vaan sen tilalla on tyhjä kohta. ”Päivä, jota ei tullutkaan.” Ks. myös (487) (780) (3185) (3190).
202	(1209)	IV	ТОЛЕ ОДЛАЗИ [Mies kaltereiden takana]	Tarra. Kuvassa mies kaltereiden takana. Tomislav Karadžić on serbialainen liikemies ja jalkapallotoimitsija.
203	(1212)	I	СРБИЈА УМИРЕ БЕОГРАД СЕ СМЕЈЕ	
204	(1217)	IV / IV	GRAD JE NAŠ / U.F. 87	U.F.=United Force=jalkapallojoukkue Radin kannattajaryhmä.
205	(1221)	IV	UF 87 BANJICA	UF 87 on aseteltu kelttiläisen ristin ympärille samaan tapaan kuin kyrilliset s-kirjaimet serbialaisessa vaakunaristissä. UF=United Force=jalkapallojoukkue Radin kannattajaryhmä.
206	(1235)	I a	СДС ШЕШЕЉА ЗА ПРЕДСЕДНИКА	SDS= Srpska Demokratska Stranka, Bosnia
207	(1244)	IV a / IV a / IV a	Делије КАЛУЂЕРИЦА / UNITED FORCE / СЕВЕРНА СНАГА	Kuvassa myös muita jalkapalloon liittyviä tekstejä; osa sotkettu. Kaluđerica on Belgradin kaupunginosa (tarkoittaa myös nunnaa). Sanan kaluđerica viimeinen a muutettu

				anarkistisymboliksi. Kuvauspaikka: Marakana, Crvena zvezdan stadion.
208	(1245)	IV a / IV a / IV a / IV a / IV a	ПРАВДА ЗА УРОША / НОВА ДС ПАЗОВА / БРЧКО ВОЛИ ЗВЕЗДУ / ССЦЗ / ЧИСТО РАДИ ЗОНА / ГРОБАРИ	Nova Pazova on kaupunki Vojvodinassa. Kuvassa myös muita jalkapalloon liittyviä tekstejä; osa sotkettu. Kuvauspaikka: Marakana, Crvena zvezdan stadion.
209	(1247)	IV a	Требају нам због бројности / не смеју да сазнају да смо 3 пута бежали група на групу [kaksi miestä, toinen vetää toiselta käteen]	Toisen miehen paidassa teksti U.F. Banjica. Toinen pitkä dialogi Voždovacin ja Banjican edustajien välillä ei näy kuvassa kokonaan. Kuvauspaikka: Marakana, Crvena zvezdan stadion.
210	(1249)	IV a / IV a / IV a / IV a	FCRS / ПРИБОЈ ЦЗ [Huppariin pukeutunut hahmo nyrkit koholla] / БЕЗ [serbialainen vaakunaristi = risti ja neljä kyrillistä s-kirjainta (c)] СТРАХА / СГЦЗ / Heroes	Ensimmäinen aseteltu kelttiläisen ristin ympärille. Priboj on kaupunki Bosnian rajan tuntumassa. Kuvassa myös muita jalkapalloon liittyviä tekstejä; osa sotkettu. Kuvauspaikka: Marakana, Crvena zvezdan stadion.
211	(1250)	IV a / IV a / IV a	ПРАВДА ЗА УРОША МИШИЋА! / СЕВЕРНА ГАРДА → СНАГА / СГЦЗ	Severna garda muutettu severna snaga. Kuvauspaikka: Marakana, Crvena zvezdan stadion.
212	(1250)	IV a	[Kasvokuva Uroš Mišićistä]	Sapluunatyö. Kuvauspaikka: Marakana, Crvena zvezdan stadion.
213	(1252)	I / I / IV a / IV a / IV a / IV a	ОБРАЗ / ОБРАЗ [Kristus-monogrammi-logo] / HEROES R. S. / ПРИБОЈ [Lippalakkipäinen mieshahmo nyrkit kohotettuina] / ДЕЛИЈЕ СЕВЕР / ПБЦЗ	Kuvassa myös useita serbialaisia vaakunaristejä, joista yksi kilven sisällä. Lippalakkipäisen mieshahmon selässä kirjaimet ПБЦЗ (=Priboj Crvena zvezda). Kuvauspaikka: Marakana, Crvena zvezdan stadion.
214	(1253)	I c / I b	СМРТ (НАТО) ФАШИЗМУ СЛОБОДА НАРОДУ / КОСОВО ЈЕ СРБИЈА [Kosovon kartta, jonka sisällä serbialainen vaakunaristi = risti ja neljä kyrillistä s-kirjainta (c)]	Ensimmäisen perässä kuva Naton logosta, joka muutettu hakaristiksi ja asetettu kieltomerkkiin. Smrt fašizmu, sloboda narodu on Partisaanien motto. Jälkimmäisen perässä kuva Kosovosta, jonka sisällä serbialainen vaakunaristi =

				risti ja neljä kyrillistä s-kirjainta (c). Lisäksi kuvassa muutakin tekstiä, joka vedetty yli niin, ettei siitä saa selvää. Kuvauspaikka: Marakana, Crvena zvezdan stadion.
215	(1255)	I / I / III / I b	ОБРАЗ / ОБРАЗ / СТОП GAY [Gay kieltomerkissä] / КОСМЕТ СРБИЈА [serbialainen vaakunaristi = risti ja neljä kyrillistä s-kirjainta (c)]	Ensimmäiset kaksi sapluunatöitä. GAY kieltomerkissä. Kuvauspaikka: Marakana, Crvena zvezdan stadion.
216	(1256)	IV a / IV a / IV a	DON'T FUCK WITH US! RED STARS HOOLIGANS... / ВЖД КРИМИНАЛ / БГ [sydän] ЗЦ	ВЖД КРИМИНАЛ -graffitin taustalla Belgradin kaupungin silhuetti kirkkoineen. ВЖД =Voždovac. БГ [sydän] ЗЦ: sydän punavalkoinen. Kuvauspaikka: Marakana, Crvena zvezdan stadion.
217	(1257)	II	УСТАШКЕ ПИЧКЕ	Kuvassa myös muita tekstejä.
218	(1258)	IV a	НАВИЈАЧКИ ПОКРЕТ НИКАДА НЕЋЕТЕ УГАСИТИ! [Jalkapallokannattaja nostaa joukkueensa kaulaliinan päänsä päälle levitetyin käsin ja kieltomerkki jää hänen selkänsä taakse.]	Sapluunatyö: teksti ja kuva. Kuvauspaikka: Marakana, Crvena zvezdan stadion.
219	(1259)	IV a / IV a / IV a / IV a	ССЦЗ / СГЦЗ / ДЕЛИЈЕ СЕВЕР ПОНОС ГРАДА / ГРОБАРИ / PRAVDA ZA UROŠA	Ponos grada sanojen välissä punavalkoinen vaakunakilpi. Grobari sotkettu miehen sukuelimen kuvilla. Kuvauspaikka: Marakana, Crvena zvezdan stadion.
220	(1260)	IV a / IV a / IV a / IV a	VOLIM TE HEROES BELGRADE RS / RONINS R.A... / ПРАВДА ЗА УРОША!!! ЈЕДАН ОД НАС / [Crvena zvezda -logo] / ЛЕКИНО 22	HEROES -sanan keskelle piirretty iso kannabiskasvin lehti. Kuvauspaikka: Marakana, Crvena zvezdan stadion.
221	(1262)	IV a / IV a / IV a / IV a / IV a	СГЦЗ / [Crvena zvezda -logo] / УРОШЕ ИЗДРЖИ СТУ [serbialainen vaakunaristi = risti ja neljä kyrillistä s-kirjainta (c)] / ПРИБОЈ ДЕЛИЈЕ СЕВЕР / ДЕЛИЈЕ СЕВЕР / Orthodox broth[...] [Crvena zvezda -logo ja mies laakerinlehti päässään] / НЦЗ	Orthodox broth jäänyt oletettavasti kesken. Crvena zvezdan veljesjoukkue Kreikassa on FC Olympiakos. Molempien joukkueiden värit ovat punavalkoiset; yhdistävänä tekijänä myös ortodoksinen usko. Kuvassa myös Delije Sever logo/kilpi. Kuvauspaikka: Marakana, Crvena zvezdan stadion.

222	(1263)	IV a	ДЕЛИЈЕ [Huppariin pukeutunut hahmo]	Kuvassa myös nimiä. Kuvauspaikka: Marakana, Crvena zvezdan stadion.
223	(1265)	IV a / IV a / IV a	[Kasvokuva Uroš Mišićistä] ПРАВДА ЗА УРОША! / БРДО ЗВЕЗДА / НОВИ ПАЗАР [serbialainen vaakunaristi = risti ja neljä kyrillistä s-kirjainta (c)]	Ensimmäinen sapluunatyö. Kuvauspaikka: Marakana, Crvena zvezdan stadion.
224	(1266)	IV a / IV a	АНТИ ГРОБЉЕ [Kieltomerkissä silinteripäinen haudankaivajahahmo nojailemassa lapioon] / [Crvena zvezda -logo]	Sapluunatyö: teksti ja kuva. Kuvauspaikka: Marakana, Crvena zvezdan stadion.
225	(1267)	IV a / IV a / IV a	[Kasvokuva Uroš Mišićistä] ПРАВДА ЗА УРОША! / [Crvena zvezda -logo] / HEROES	Ensimmäinen ja toinen sapluunatöitä, viimeinen tarra. Kuvauspaikka: Marakana, Crvena zvezdan stadion.
226	(1268)	IV a	ДС	Suuri punavalkoinen muraali. DS=Delije sever. Kuvauspaikka: Marakana, Crvena zvezdan stadion.
227	(1271)	IV a / IV a	СЛЕДИМО ДУХ СВОЈИХ ПРЕДАКА / HEROES	Ensimmäinen suuri muraali. Kuvituksena lippalakkipäinen hahmo. Kuvauspaikka: Marakana, Crvena zvezdan stadion.
228	(1272)	IV a	ЈЕДАН ОД НАС!	Muraali. Tekstin taustalle maalattu Urošin muotokuva ja lippuja kantava kannattajajoukko. Kuvauspaikka: Marakana, Crvena zvezdan stadion.
229	(1273)	IV a	БОДУ САМО ПИЧКЕ	Muraali. Kuvassa veitsi, kieltomerkissä. Kuvauspaikka: Marakana, Crvena zvezdan stadion.
230	(1274)	IV a	ЗВЕЗДА СРБИЈА КОСОВО МЕТОХИЈА	Muraali. Maalattu isoin graffitikirjaimin. Kuvauspaikka: Marakana, Crvena zvezdan stadion.
231	(1276)	IV a	ВОЛИМ ЦЗ БГ ЈЕДИНА ЉУБАВИ ЖИВОТА МОГ НЕК ТЕ ПРАТИ СРЕЋА НЕК ТЕ ЋУВА БОГ	Suuri punavalkomusta muraali, jossa keskellä Crvena zvezdan punatähtilogo ja serbialainen (vaakuna)risti (=risti ja neljä kyrillistä s-kirjainta [c]). Kuvauspaikka: Marakana, Crvena zvezdan stadion.
232	(1278)	IV a	РЕАКЦИЈА ЦЗ БГ ДЕЛИЈЕ	Kuvauspaikka: Marakana, Crvena zvezdan stadion.

233	(1281)	IV a	УЖИЦЕ [Vaakunakilpi]	Kuvassa vaakunakilpi, jossa serbialainen vaakunaristi = risti ja neljä kyrillistä s-kirjainta (c). Ristin yläosassa sydän ja keskellä teksti УЖИЦЕ; Užice on kaupunki Länsi-Serbiassa Bosnian rajalla. Kuvauspaikka: Marakana, Crvena zvezdan stadion.
234	(1286)	IV	ПАРТИЗАНЕ ТЕБЕ ВОЛИМ САМО ПАРНИ ВАЉАК	Tarra. Kuvassa täysi stadionillinen ihmisiä. Stadionin reunassa lukee Parni Valjak. Parni Valjak on Jugorock-yhtye.
235	(1374)	IX	CLOSE YOUR EYES 11.12.2009... WHAT ABOUT NOW?	
236	(1378)	VI b	U 2009. ŽELIM... DA VOLIM KOGA ŽELIM → perään lisätty FUCK	Sapluunatyö. Toistuva: aina sama alkuosa, jälkimmäinen osa vaihtelee. Ks. myös (23) (255) (300) (371) (511) (1484) (1486) (1492) (1585) (4238). Kuvassa myös sapluunatyö Vladimir Putinin kasvoista, tageja sekä isokokoinen klassinen graffiti. Putin ks. myös (1155) (1158) (1173) (1174) (1378) (1477) (1482) (1580) (1581) (3719).
237	(1390)	V / I	Живео БУЛЕВАР РЕВОЛУЦИЈЕ / ЗА КРСТ ЧАСНИ И СЛОБОДУ ЗЛАТНУ ОБРАЗ [Kristus-monogrammi-logo] OBRAZ.RS	Живео БУЛЕВАР РЕВОЛУЦИЈЕ -tarra on liimattu Bulevar Kralja Aleksandra kadun nimikyltin päälle. Sen päälle on vielä liimattu Obrazin tarra, jossa tekstin lisäksi Obrazin Kristus-monogrammi-logo. Bulevar Revolucije on Bulevar Kralja Aleksandran entinen nimi. Katujen uudelleennimeämisestä: Šuber & Karamanić 2012c: 326–328.
238	(1401)	IV	[Crvena zvezda -logo]	Sapluunatyö. Jalkapallojoukkue Crvena zvezdan punavalkoista tähtilogo maalattu kaikille mahdollisille pinnoille eräässä risteyksessä. Osa sotkettu.

239	(1404)	IV	ЦРНО БЕЛИ → ЦРНО БЕЛЕ ПИЧКЕ	Sapluunatyö. Alkuperäinen ЦРНО БЕЛИ muutettu ЦРНО БЕЛЕ ПИЧКЕ.
240	(1407)	X	T.H.C. FAMILIJA	Sapluunatyö.
241	(1409)	X	MASTER	Tarra.
242	(1410)	VI d / X	"ALO OVDE SINOD SKIDAJ S DNEVNOG REDA" → HOĆU BATINE / T.H.C. FAMILIJA	Ensimmäinen ja viimeinen sapluunatöitä. Ensimmäinen vedetty yli ja alle lisätty kommentti. Alkuperäinen sapluunatyö ks. myös (361) ja (735). T.H.C. FAMILIJA ks. myös (1407).
243	(1458)	VIII	flux of (the) pink indians	1980-luvulla toiminut brittiläinen anarkopunkyyhtye. Kuvassa myös tagi.
244	(1459)	VIII	Kupila sam marker tvitujem po gradu.	
245	(1460)	VIII	CECO KURVO CIGANSKA SVU DECU NAM POTROVA	Sapluunatyö. Svetlana "Ceca" Ražnatović on serbialainen turbofolk-laulaja. Cecan huhutaan olevan (ainakin osin) romanitaustainen.
246	(1461)	VIII	CHOVO LIVPRO [Aleksandar "Saša" Popović]	Sapluunatyö. Kuvassa Aleksandar "Saša" Popović, Grand produkcija levy-yhtiön omistaja. Viimeisen O-kirjaimen päällä tähti. O-kirjaimesta roikkuu myös naru wc:n vetämisestä varten. Livpro→Proliv=ripuli. Ks. myös (323) (779).
247	(1464)	VI c	OD KUMA TV A OD VLADE 1 000 000 \$	Sapluunatyö. Ks. myös (3139). Viittaa LAV-oluen televisiomainokseen, jossa best man antoi hääparille vain tv:n vaikka muut antoivat hienompia lahjoja sekä tapaukseen Miladin Kovačević. Serbian hallitus maksoi miljardi dollaria USA:lle Kovačevićin pahoinpideltyä amerikkalaisopiskelijan. Ks. http://www.b92.net/info/ve sti/index.php?yyyy=2009&mm=06&dd=23&nav_category=11&nav_id=367594 .

248	(1467)	I	НЕ ДАМО РЕПУБЛИКУ СРПСКУ 1389 [serbialainen vaakunaristi = risti ja neljä kyrillistä s-kirjainta (c)]	
249	(1469)	IV	POLICE BASTARDS	Maalattu paksuilla graffitikirjaimilla. Poliisia kohtaan vihamieliset viestit liitetään niin jalkapallokannattajiin kuin anarkisteihinkin. Belgradissa esiintyvät useammin jalkapallokannattajien kirjoittelun yhteydessä.
250	(1479)	V	СКОЈ ЗАШТО НЕМА ОТПОРА? [Punatähti, sirppi ja vasara]	SKOJ=Savez komunisticke omladine Jugoslavije.
251	(1473)	III	[Tyyliteltyjen mieshahmojen yhdyntä kieltomerkissä]	Tarra. Ks. myös (271).
252	(1477)	I	ОБРАЗ	Kuvassa myös sapluunatyö Putinin kasvoista, joita muokattu pitkällä Salvador Dali -tyyppisillä viiksillä ja punaisilla silmillä. Putin ks. myös (1155) (1158) (1173) (1174) (1378) (1482) (1580) (1581) (3719).
253	(1482)	IX / I / IV	Volim DUDU / [Putinin kasvot] ЧП 1389 / [Crvena zvezda -logo] Д. С.	Sapluunatyö Putinin kasvoista tehty samalla maalilla kuin ЧП 1389. Putin ks. myös (1155) (1158) (1173) (1174) (1378) (1477) (1580) (1581) (3719). Edellisten päälle kirjoitettu D.S. (Delije sever) sekä viereen maalattu Jalkapallojoukkue Crvena Zvezdan punatähtilogo.
254	(1484)	VI e / I b / VI b / VI b / I / VI c	IBIZA JE [srce] SRBIJE! → muutettu muotoon / КОСОВО JE [srce] СРБИЈЕ! / U 2009. ŽELIM... RATKA IZA REŠETAKA / U 2009. ŽELIM... DA VOLIM KOGA ŽELIM. / ОБРАЗ / PSSST... DRŽAVNA TAJNA!	U 2009. ŽELIM... toistuva sapluunatyö: alkuosa aina sama, jälkimmäinen osa vaihtelee. Ks. myös (23) (255) (300) (371) (511) (1378) (1486) (1492) (1585) (4238). PSSST.. toistuva sapluunatyö. Ks. myös (24) (277) (371).
255	(1485)	VIII	KAPETANE GDE SI → perään lisätty TU SAM	Sapluunatyö. Vastaus lisätty eri tyylillä. Laulaja- lauluntekijä Bojana Bulatovićin albumin nimi.
256	(1486)	VI b	U 2009. ŽELIM...	Sapluunatyö. Toistuva: alkuosa aina sama, jälkimmäinen osa vaihtelee.

				Ks. myös (23) (255) (300) (371) (511) (1378) (1484) (1492) (1585) (4238).
257	(1492)	VI b / VI d	U 2009. ŽELIM... / MI GLASAMO, CRKVA ODLUČUJE	Molemmat sapluunatoita. U 2009. ŽELIM... toistuva: alkuosa aina sama, jälkimmäinen osa vaihtelee. Ks. myös (23) (255) (300) (371) (511) (1378) (1484) (1486) (1585) (4238).
258	(1534)	VII	THE FASTER WAY OF LIFE!	Sapluunatyö.
259	(1535)	VII	"ПОШТУЈ ОЦА СВОГА И МАЈКУ." (2. МОЈС 20, 2-1)	Raamatun jae. Mojsije=Mooses.
260	(1537)	VII	"БУДИТЕ ЗРДАВИ." (ДАП 15.[29])	Raamatun jae. Kuvassa ei näy kunnolla, mikä jae kyseessä, kaikella todennäköisyydellä 15.29. DAP=Dela apostolska.
261	(1550)	X	WELCOME TO THE LOS ILEGALIS	Kuvassa myös teksti OCEPISE.
262	(1556)	I	ОБРАЗ [Kristus-monogrammi-logo]	Sapluunatyö.
263	(1578)	III	BEOGRADOM KRV ĆE LITI GAY PARAD [sic!] NEĆE BITI	Serbiaksi parada tai englanniksi parade.
264	(1579)	III	ČEKAMO VAS [Ylivedetyt Mars-symbolit]	
265	(1580)	VIII / I / I	KAPETANE GDE SI / [Putinin kasvot] Vladimir Putin is watching You! / ЧП 1389	Sapluunatyö. Laulaja-lauluntekijä Bojana Bulatovićin albumin nimi. ks. myös (1485). Putin-graffiti on peitetty kokonaan valkoisella maalilla. Sapluunatyön alle kirjoitettu ЧП 1389, joka myös maalattu yli valkoisella maalilla. Putin ks. myös (1155) (1158) (1173) (1174) (1378) (1477) (1482) (1581) (3719).
266	(1581)	IV / I	ИЗАБРАНИ ЦЗ / [Putinin kasvot] Vladimir Putin is watching You!	Putin-graffiti on peitetty kokonaan valkoisella maalilla. Putin ks. myös (1155) (1158) (1173) (1174) (1378) (1477) (1482) (1580) (1581) (3719).
267	(1582)	IV	ВОЖДОВАЦ	Kirjain Ж on korvattu serbialaisella vaakunaristillä = risti ja neljä kyrillistä s-kirjainta (с).
268	(1584)	V	ŽENE NA ORUŽJE! [Anarkistisymboli]	

269	(1585)	VI b	RATKA IZA REŠETAKA	Toistuva: alkuosa aina sama, jälkimmäinen osa vaihtelee. Ks. myös (23) (255) (300) (371) (511) (1378) (1484) (1486) (1492) (4238).
270	(1588)	X	STANI PANI KOLEKTIV	Sapluunatyö. Stani pani=ratkaiseva hetki, virstanpylväs, vaatii pikaisia toimenpiteitä tms.
271	(1591)	VI g	МИШКОВИЋ ЈЕ ДИНКИЋЕВ УЈАК	Tarra.
272	(1600)	III	ЧЕКАМО ВАС!	Obrazin tarra, jonka kuvituksena Obrazin lippuja liehuttava väkijoukko.
273	(1605)	IV	ГРОБАРИ КОСМЕТ	
274	(1621)	I	СЛОБОДА ЗА НАЦИОНАЛНИ СТРОЈ [serbialainen vaakunaristi = risti ja neljä kyrillistä s-kirjainta (c)]	СТРОЈ sanan aloittava c-kirjain on yksi neljästä serbialaisen vaakunaristin kyrillisestä s-kirjaimesta.
275	(1649)	VI c	GDE SU NAŠE PARE?	
276	(1660)	VI g	ТАДИЋ УСТАША	
277	(1661)	VI g	ДАЧИЋ БРАБОЊАК	Ivica Dačić on Miloševićin ”oppipoika” Sosialistisesta puolueesta. Kakkapökäle – viittaako asemaan vai ulkonäköön?
278	(1672)	III	ЧЕКАМО ВАС	Sapluunatyö.
279	(1698)	I c	САМО ЗА ТЕБЕ ЕУ ИМА ПЛАН WWW.SNP1389.RS [Hitler ja pikkutyttö]	Tarra. Kuvassa Hitler ottaa kukkia esiliinaan pukeutuneelta nutturapäiseltä pikkutyöltä.
280	(1700)	IV	САМО ТИ И ЈА...	Tarra. Kuvassa jalkapallostadionilla mustavalkoiset raitaliput liehuvat; kuvassa myös nyrkkiin puristettu käsi kohotettuna.
281	(1737)	IV / IV / IV / IV	ЦЗ БГ / ЦЗ БГ МАРШ ОДАВДЕ / [Crvena zvezda -logo] x 2 / [lapioon nojaileva haudankaivajahahmo] x 2	
282	(1740)	IV	БРЋАНИ РЕВОЛТ 1991	Jalkapallokannattajaryhmä
283	(1746)	V	SRUŠITI SISTEM NEPRAVDE! JEDINO REVOLUCIJOM! PR	Tarra. PR ympyröity. PR=Partija rada, vallankumouksellinen kommunistinen puolue. Kuvituksena nyrkkinsä kohottanut väkijoukko; punaliput liehuvat.
284	(1747)	I c	EU [kieltomerkissä]	
285	(1762)	III	СТОП БОЛЕСТИ [Kaksi Mars-symbolia kieltomerkissä]	

286	(1766)	IV / IV / IV / IV	ЗЕМУН ТРГ / ЗЕМУН ТРГ / РАДНИЧКИ ЗЕМУН 15.03.09 + 11h ТБ / SMRT POLICIJI! TB	TB=Taurunum Boys. Taurunum boys on FK Zemunin kannattajaryhmä, jonka alajaosto puolestaan Zemun trg on. Kuvassa myös tageja sekä kirjaimet T ja B keltiläisen ristin ympärillä.
287	(1817)	I	СРБИЈА СРБИМА [serbialainen vaakunaristi = risti ja neljä kyrillistä s-kirjainta (c)]	Sapluunatyö. Hieman suttuinen.
288	(1819)	I	СТОП СЕКТАМА!	
289	(1826)	IV	Taurunum boys 1987	Tarra. Kuvituksena lippalakkipäinen, tupakkaa polttava hahmo jalkapallokaulaliina kaulassa. Taurunum boys on FK Zemunin kannattajaryhmä.
290	(1827)	IV	...SPEKTAKL DAJE SAMO BOJU TRIBINI DOK JE DRUGARSTVO ČINI VELIKOM! ZEMUN TRG '97 ZEMUN TRG '97	
291	(1859)	I c	ОСЛОБОДИТЕ РОДОЉУБЕ! УХАПСИТЕ ХОМЕНА. СНП1389.рс [EU kieltomerkissä ja nyrkkinsä kohottanut väkijoukko]	Tarra. Slobodan Homen on entinen Otpor-aktivisti, sittenkin Demokraattisen puolueen poliitikko ja oikeusministeriön valtiosihteeri. Ks. myös (4349).
292	(1861)	V	SLOBODA ANARHISTIMA	
293	(1862)	III / IV / IX	DIME GAY! МИЛАН ДИМИТРИЈЕВИЋ ВОЛИ ДА ГА ПРИМА У АНУС!!! / NIKAD NEĆETE BITI VEĆI KRIMINALCI OD NAS B.H. / И ЗА КРАЈ, О[...] ТЕ ВОЛИМ НАЈВИШЕ М[...]	Sekalaisia tekstejä, joista osa ei näy kokonaan.
294	(1864)	V / IX	SLOBODA ZA ANARHISTE ASI [Anarkistisymboli] / А САМО ЈОШ ЈЕДНОМ ВОЛИМ ТЕ САВА МАКИ	Ensimmäinen vedetty yli ja päälle piirretty keltiläinen risti.
295	(1866)	I	СЛОБОДА ЗА ИГОРА СНП -1389-	Sapluunatyö. Igor Marinković edustaa SNP NAŠI:a / SNP 1389:ää. Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji (2011: 57) nimeää hänet Skinheadien johtajaksi. Graffiti vastustaa ilmeisesti Igor Marinkovićin pidätystä Belgradin keskustassa heinäkuussa 2010. Ks. http://www.youtube.com/watch?v=k8qSzLlJyl . Ks. myös (555) (1154).

296	(1876)	X	Evil	
297	(1941)	I	ДРОГА НЕ! СНП 1389 [Huumeruisku kieltomerkillä]	Sapluunatyö.
298	(1954)	VII	Wireless LOVE [Radiomaston päässä sydän, joka lähettää ”rakkautta” kuin radioaaltoja]	
299	(1989)	IV / I	ЗВЕЗДА СРБИЈА КОСОВО МЕТОХИЈА / СНП 1389	
300	(1997)	IV	ДЕЛИЈЕ	L- ja I-kirjainten välissä vaakunakilpi.
301	(1998)	I b	КОСМЕТ Је СРБИЈа	
302	(1999)	IV	НАВИЈАЧКИ ПОКРЕТ НЕЋЕТЕ УГАСИТИ	
303	(2000)	I	СМРТ АНАРХИСТИМА! [serbialainen vaakunaristi = risti ja neljä kyrillistä s-kirjainta (c)]	
304	(2012)	IV	АСАВ [Tyyliteltyt ihmishahmot varustautuneina erilaisilla lyömäaseilla]	Sapluunatyö. A.C.A.B.=All cops are bastards.
305	(2013)	VI h	СТОП Б 92	Sapluunatyö.
306	(2014)	IV	ОБИЛИЋ Ф.К. САМИ ПРОТИВ СВИХ САДА И ЗАУВЕК! ГОХУ	Obilić=jalkapallojoukkue.
307	(2016)	IV	ЕПИЦЕНТАР ЛУДИЛА 1389	Sapluunatyö. Kuvassa myös teksti/tagi ATOM.
308	(2017)	IV	[serbialainen vaakunaristi = risti ja neljä kyrillistä s-kirjainta (c)] СРПСКИ СИНОВИ	Tekstin vasemmalla puolella serbialainen vaakunaristi = risti ja neljä kyrillistä s- kirjainta (c) vaakunakilven sisällä. Oikeanpuoleiset c- kirjaimet muodotavat molempien sanojen alkukirjaimet.
309	(2018)	VI e	CENTAR SAVA KRŠI LJUDSKA PRAVA!	Sapluunatyö. Belgradissa on messuhalli nimeltä Sava Centar. Vuonna 2009 Sava Centar kielsi tilojensa käytön homojen ja lesbojen asemaa Serbiassa käsittelevältä tilaisuudelta. Ks. http://blog.b92.net/text/7833/Kako-Sava-Centar-krši-osnovna-ljudska-prava-/ ja http://en.gsa.org.rs/wp-content/uploads/2012/08/GSA-report-2010.pdf (s. 28).
310	(2029)	IV	ДОРЋОЛ ВОЛИ ПАРТИЗАН!!!	
311	(2048)	V	NE MOŽEŠ DA PROMAŠIŠ! POLITIČARI, TAJKUNI I FAŠISTI PR [Naamioitu, lippalakkipäinen	Tarra. Kuvassa myös ympyröidyt kirjaimet PR. PR=Partija rada, vallankumouksellinen

			henkilö tähtää ritsalla. Lippalakissa punatähti.]	kommunistinen puolue. Ks. myös (279).
312	(2055)	VIII	Hammertime!	Tarra. Kiinnitetty STOP-merkkiin. Artistin MC Hammer kappaleen U Can't Touch This lyriikoiden mukaisesti ("Stop! Hammertime") muokattuja STOP-merkkejä löytyy ympäri maailmaa.
313	(2121)	I	ПИШИМО ЋИРИЛИЦОМ	Tarra. Toistuva. Liimattu jonkin latinaisilla kirjaimilla kirjoitetun tekstin päälle. Ks. myös (2121) (2784) (2785).
314	(2136)	IV / I a	ГРОБАРИ / РАДОВАН КАРАЏИЋ	
315	(2147)	IV	COMBAT S3	Kuvituksena kirkon/luostarin siluetti (kolme ristiä) sekä sinimusta Partisanin kilpi. S-kirjain tyylitelty muistuttamaan salamaa kuten natsisaksan ss-joukkojen nimessä. Samantyyppinen kuin (3054), joka kuvattu Partisanin stadionilla.
316	(2584)	I c	НИКАД ЕУ!	
317	(2585)	I c	ЕУ? НЕ ХВАЛА 1389	
318	(2589)	X	NATAŠA KANDI[Ć]	Pitäisikö olla Nataša Kandić? Serbialainen ihmisoikeusaktivisti.
319	(2605)	I c	ALEA IACTA EST! ЧП1389.pc [Naamioitu mieshenkilö heittämässä kiveä]	Tarra.
320	(2609)	V	ANTIFA BGD	
321	(2610)	IV / VI g	ALCATRAZ / PIRATSKA PARTIJA	Kuvassa myös nimi PERA.
322	(2614)	VI f	ZNANJE NIJE ROBA ASI! [Anarkistisymboli]	
323	(2615)	VI f	OVDE KRADU GODINE ASI [Anarkistisymboli] x 2	
324	(2622)	V	ANTIFAŠISTIČKA AKCIJA	Tarra. Kuvituksena anarkistien perinteiset symbolit punainen ja musta lippu. Ks. myös (3565) (4336).
325	(2623)	VIII	"KAD IMA LOVE ZA ŠLJAM IMA DA BUDE I ZA MENE!" URKE	Sitaatti rap-artisti Juicen kappaleesta Ti me mrziš. Urke tekijän nimimerkki?
326	(2660)	I b	НЕ ДАМО КОСОВО	
327	(2673)	I b / IV	НЕ ДАМО КОСОВО 1389 / ПРИБОЈ ЦЗ	

328	(2683)	I / IV / IV	СРБИЈА СРБИМА Н.С. / ПРИБОЈ ЦЗ / ПФК	H.C. = Nacionalni stroj
329	(2696)	I	РУССКИЕ И СЕРБЫ БРАТЬЯ НАВСЕГДА	Tarra. Kuvituksena molempien maiden vaakunat kaksipäisine kotkineen ja maiden lippujen värit.
330	(2702)	VI f	ZNANJE NIJE ROBA! ASI [Anarkistisymboli]	
331	(2703)	VI f	SMRT STUDENTSKOM PARLAMENTU [Anarkistisymboli]	
332	(2704)	VI f	OVDE KRADU GODINE ASI [Anarkistisymboli]	Kuvassa myös nimimerkin AiR sapluunatyö Clint Eastwoodista.
333	(2705)	VI f	[Anarkistisymboli] x 5 [punamusta neliö]	Kuvassa viisi anarkistisymbolia, ympyröidyt A-kirjaimet sekä punamusta neliö. Samassa yhteydessä edellä ja jälkeen olevien opiskelijaprotestien iskulauseiden kanssa, siksi luokitus VI f eikä V.
334	(2706)	VI f	ZAHTEVAMO BESPLATNO OBRAZOVANJE ASI	Besplatno-sanan viimeinen a-kirjain muutettu anarkistisymboliksi.
335	(2707)	VI f	DOLE STUDENTSKI PARLAMENT	
336	(2708)	VI f	SVI NA ZBOR ASI	
337	(2709)	VIII	TRULA KOALICIJA SKC 22.VIII '97	Trula koalicija on serbialainen punk-rock-yhtye. SKC=Studentski kulturni centar.
338	(2719)	VI c	MANJE SAM TRUO OD OVE DRAŽVE	Sapluunatyö. Tehty puunrunkoon! Nimimerkin Streetdog työ. Ks. http://belgrade-stencil.blogspot.fi/search?q=streetdog .
339	(2721)	IV	PARTIZAN	
340	(2722)	I	МЛАДОСТ ЖЕЉНА РЕДА, РАДА! СРБСКА [sic!] АКЦИЈА www.srb-akcija.org	Tarra. Kuvituksena lippua liehuttava naamioitu henkilö. Lipussa järjestön logo, Kristus-monogrammi. Uskonnollis-kansallismielinen järjestö. Perustelut miksi kirjoittavat srbski ks. http://srb-akcija.blogspot.fi/2011/10/blog-post_05.html .
341	(2782)	VI e	TRI PRSTA U DUPE [Tri prsta]	Sapluunatyö: teksti ja kuva. Teksti vedetty yli, eikä siitä

				saa kovin hyvin selvää. Tri prsta ks. myös (379).
342	(2784)	I	ПИШИМО ЋИРИЛИЦОМ	Tarra. Toistuva. Liimattu jonkin latinaisilla kirjaimilla kirjoitetun tekstin päälle. Ks. myös (2121) (2785).
343	(2785)	I	ПИШИМО ЋИРИЛИЦОМ	Tarra. Liimattu jonkin latinaisilla kirjaimilla kirjoitetun päälle. Ks. myös (2121) (2784). Kuvassa myös EU:ta kritisoiva tarra, josta osa revitty pois: Не заборави, ко нам уништава ...родицу! ..., Европска заједница
344	(2792)	VI g	РАСИМЕ СПАСИ МЕ!	Viittaa poliitikko Rasim Ljajićiin, SDPS (=Socijaldemokratska partija Srbije) johtajaan. Vuonna 2009 järjestetyssä puolueen perustamiskokouksessa Vuk Drašković kommentoi seuraavasti: "I svi oni kažu samo jedno: 'Rasime, spasi me!' Čak i kada se Bramerc naljuti u Hagu, srpski premijer kaže isto!" (E.B. 2009).
345	(2807)	VIII	street art loves you tkv [Vatsatanssija]	Sapluunatyö. Kuvassa vatsatanssijan näköinen nainen kädet pään takan. TKV (The Kraljica Vila) on yksi Belgradin arvostetuimmista sapluunakatutaiteilijoista. Ks. http://prettycoolpeopleintervIEWS.submarinechannel.nl/tkv . TKV keskittyy visuaaliseen materiaaliin, "kauniisiin kuviin".
346	(2816)	VI e	Volim Beograd neću da ga rušim! STOP NASILJU MLADI LDP Liberalna Demokratska Partija	Tarra. Taustakuvana Belgradin silhuetti.
347	(2817)	VI k	NEK GORI PATRIJARHAT [Venus-symboli pirunsarvineen]	Sapluunatyö: teksti ja kuva.
348	(2893)	IV	ЗЕМУН ДО СМРТИ! [Veitsen lävistämä pääkallo]	Tarra.
349	(2967)	IX	MAJMUNE VOLIM TE ZA 6 MESECI I DALJE... TVOJ RETARD!!!	Teksti suuressa punaisessa sydämessä.
350	(3001)	VIII	НЕ ЦРТАЈ ПРЕКО МОГ ГРАФИТА!!!	Teksti kirjoitettu klassisen graffitin päälle (joka

				puolestaan on maalattu toisen graffitin päälle).
351	(3002)	VI a	[Nyrkkiin puristettu käsi]	Sapluunatyö. Nyrkkiin puristettu käsi tuli tunnetuksi Miloševićin hallinnon vastaisen liikkeen Otporin symbolina. Ks. myös (243) (652) (3920) (3921) (3928) (3945) (3955) (3957).
352	(3003)	X	OVO JE IZJAVA FUNKCIONALNOSTI	Sapluunatyö.
353	(3006)	IV	UNITED 1987 FORCE ВОЖДОВАЦ	Ж-kirjain korvattu serbialaisella vaakunaristillä = risti ja neljä kyrillistä s-kirjainta (c).
354	(3007)	IV / IV / IV	KARAĐORĐE '92 / ВОЖДОВАЦ / UNITED FORCE	Keskimmäisen Ж-kirjain korvattu serbialaisella vaakunaristillä = risti ja neljä kyrillistä s-kirjainta (c).
355	(3008)	IV	UF87	Aseteltu kelttiläisen ristin ympärille.
356	(3009)	IV	САМО НАШ САМО РАД	Rad = jalkapallojoukkue, jonka kannattajaryhmä United Force on.
357	(3010)	IV	САМИ ПРОТИВ СВИХ	United Forcen iskulause.
358	(3011)	IV	UNITED 1987 FORCE ВОЖДОВАЦ	Ж-kirjain korvattu serbialaisella vaakunaristillä = risti ja neljä kyrillistä s-kirjainta (c). Kuvituksena jalkapallo.
359	(3012)	IV	РАД ФК	Tarra. Kuvituksena jalkapallo ja joukkueen värit.
360	(3019)	I	СНП 1389	
361	(3020)	I b	СРБИЈА Је КОСОВО 1389	
362	(3036)	IV	VOŽDOVAC KRIMINAL	
363	(3054)	IV b	ВРАЧАР	Kuvituksena kirkon/luostarin siluetti (kolme ristiä) ja mustavalkoinen kilpi, jossa kirjaimet ПФК. Samantyyppinen kuin (2147). Kuvauspaikka Stadion Partizan.
364	(3055)	IV b	СРБИ ПФК	ПФК:n yllä pääkallo. Suuri mustavalkoinen muraali. Srbi on Partizan-jalkapallojoukkueen kannattajaryhmä. Kuvauspaikka Stadion Partizan.
365	(3058)	IV b / IV b / IV b	GROBARI NIKŠIĆ / БЕОГРАДСКА МЛАЂА ЕКИПА / MRĐAK /	Viimeinen kirjoitettu kyrillisellä

		/ IV b / IV b	ГРОБАРИ ЗЕМУН / СЛЕДИМО ДУХ ГАВРИЛА ПРИНЦИПА!	kaunokirjoituksella. Kuvauspaikka Stadion Partizan.
366	(3059)	IV b	НУСКНВП	=Neka umre svako ko ne voli Partizan. Iso mustavalkoinen muraali, jossa tekstin lisäksi pääkallo. Kirjaimia sotkettu punaisella värillä. Kuvauspaikka Stadion Partizan
367	(3060)	IV b / IV b	CP[pääkallo]БИ БЕОГРАД РПИПАДА НАМА / S [Lapioon nojaileva haudankaivaja] P	Sapluunatyö. Srbi-sanan keskellä pääkallo. Srbi on Partizan-jalkapallojoukkueen kannattajaryhmä. Kuvassa myös osin raaputettuja 10.10.10 ГОТОВА JE! - tarroja. Kuvauspaikka Stadion Partizan.
368	(3062)	IV b / IV b	GROBARI [Tri prsta] / СЛОБОДА ЗА БРАЋУ!	Ensimmäinen maalattu suurikokoisilla graffitikirjaimilla. Vieressä tri prsta -käsimerkki. Jälkimmäinen kirjoitettu ensimmäisen päälle. Kuvauspaikka Stadion Partizan.
369	(3063)	IV b / IV b / IV b	ГРОБАРИ ЈУГ 1970 / DELIJE / ДЕЛИЈЕ	Ensimmäinen maalattu kilven muotoon, mustavalkoinen, taustalla myös Serbian lipun värit. Jälkimmäiset lisätty ensimmäisen ympärille. Kuvauspaikka Stadion Partizan.
370	(3065)	IV b	БЕОГРАД РПИПАДА НАМА!!! ПФК	ПФК isoin mustavalkoisin kirjaimin. Kuvauspaikka Stadion Partizan.
371	(3066)	IX	[Sydän jonka toinen puolisko musta ja toinen valkoinen. Mustalla puolella kirjain Y, valkoisella E] MILUTINE VOLIM TE ENA	Sydämen yläpuolella kulunut teksti, josta ei saa selvää. Kuvauspaikka Stadion Partizan.
372	(3068)	IV b	VANDAL BOYS	Isoilla graffitikirjaimilla. BOYS-sanan O-kirjain muotoiltu kelttiläiseksi ristiksi. Vandal boys on Partizanin kannattajaryhmän Grobarin alajaosto. Kuvauspaikka Stadion Partizan.
373	(3101)	VII	HAOS JE JEDINI RED KOJI JA POZNAJEM T.P. VS MORŽ NJ	

374	(3104)	IV b	АНТИ РОМИ ANTI ROMI	Anti Romi on Partizan-jalkapallojoukkueen kannattajaryhmä. Kuvauspaikka Stadion Partizan.
375	(3105)	IV b / IV b	GROBARI-NIKŠIČ / BGD	BGD maalattu suurilla mustavalkoisilla kirjaimilla. Päälle sotkettu punaista väriä. Kuvauspaikka Stadion Partizan.
376	(3107)	IV b	ПФК	ПФК maalattu isoin mustavalkoisin kirjaimin. Kuvauspaikka Stadion Partizan.
377	(3108)	VI a	ЈА САМ налепница која пружа ОТПОР [Nyrkkiin puristettu käsi]	Tarra. Osin raaputettu. Kuvauspaikka: Filosofski fakultet.
378	(3122)	IV	Г В [Pyhän Savan katedraali, Patizanin logo]	Tarra.
379	(3135)	VIII	My space laže.	Sapluunatyö. Kuvassa myös kirjaimet BPA.
380	(3136)	VII	THE FASTER WAY OF LIFE!	Sapluunatyö. Ks. myös (1534)
381	(3139)	VI c	OD KUMA TV A OD VLADE 1 000 000 \$	Sapluunatyö. Ks. myös (1464). Viittaa LAV-oluen televisiomainokseen, jossa best man antoi hääparille vain tv:n vaikka muut antoivat hienompia lahjoja sekä tapaukseen Miladin Kovačević. Serbian hallitus maksoi miljardi dollaria USA:lle Kovačevićin pahoinpideltyä amerikkalaisopiskelijan. Ks. http://www.b92.net/info/ve sti/index.php?yyyy=2009&m m=06&dd=23&nav_category=11&nav_id=367594 .
382	(3170)	I / IV	НОЖ ЖИЗА СРЕБРЕНИЦА / ΙΔΙΑ ΧΡΩ ΜΑΤΑ ΙΔΙΑ ΘΡΗΣΚΕΙΑ	Jälkimmäinen kirjoitettu ensimmäisen päälle. Ensimmäinen on jalkapallohuligaanien ja äärioikeistolaisten ryhmien käyttämä, Srebrenican joukkomurhaa ylistävä slogan. Jalkapallojoukkueet Partizan ja kreikkalainen Paok ovat veljesjoukkueita; molempien joukkueiden värit ovat mustavalkoiset ja

				yhdistävänä tekijänä myös ortodoksinen usko.
383	(3172)	I a	СРБИЈА ЧЕКА ШЕШЕЉА	Juliste. Tekstin lisäksi Šešeljin potretti. Kokonainen seinä tapetoitu samoilla julisteilla.
384	(3185)	I b	КОСОВО ЗАУВЕК СРБИЈА СНП 1389 / [Kalenteri] ОКТОBAR 2000.	Molemmat sapluunatöitä. Kosovo ks. myös (48) (49) (219) (220) (226) (268). Jälkimmäinen ks. myös (487) (708) (1207) (3190). Kuvassa kalenteri viikonpäivineen ja päivämäärineen. Otsikkona Oktobar 2000. Päiväys 6.10.2000 puuttuu ts. kalenterissa ei ole numeroa kuusi, vaan sen tilalla on tyhjä kohta. "Päivä, jota ei tullutkaan." Kuvassa myös tageja.
385	(3190)	IX / VI b	IVANE VOLIM TE NATAŠA 28.8.2010 / [Kalenteri] ОКТОBAR! ? 2000	Oktobar 2000 kalenterin (sapluunatyö) otsikko nyt maalattu vapaalla kädellä suurilla kirjaimilla. Kuvassa kalenteri viikonpäivineen ja päivämäärineen. Otsikkona Oktobar 2000. Päiväys 6.10.2000 puuttuu ts. kalenterissa ei ole numeroa kuusi, vaan sen tilalla on tyhjä kohta. "Päivä, jota ei tullutkaan." Ks. myös (487) (708) (1207) (3185). Molemmat työt tehty luvallisen graffitaidan perinteisten graffitien päälle. Graffitaita ympäröi suurta purku-/rakennustyömaata Belgradin keskustassa Kralja Petra kadun varrella.
386	(3204)	VI f	ČIJI SU NAŠI FAKULTETI? dole školarine STUDENTSKI PROTEST	Tarra. Kuvauspaikka Filozofski fakultet.
387	(3222)	I b / VIII / I b	1389 – ДА СЕ НЕ ЗАБОРАВИ / I PITY THE FOOL! / КОСОВО	1389 muokattu vuodeksi 1889. Teksti I pity the fool on puhekuplassa osana perinteistä graffitia. Graffitissa repliikin lausuu mies, jolla on irokeesikampa. "I pity the fool" -repliikki tuli tunnetuksi Rocky III elokuvasta, jossa sen lausui Mr. T;

				amerikkalainen näyttelijä ja vapaapainija, jolla irokeesikampa.
388	(3236)	IV	СМРТ ЦИГАНИМА!	Partizanin kannattajat kutsuvat Crvena zvezdan kannattajaryhmä Delijen jäseniä mustalaisiksi.
389	(3262)	IX	ИВАНА УДАЈ СЕ ЗА МЕНЕ.	
390	(3273)	VI e	Ako ćeš da pališ – pali >> odavde Mladi LDP Liberalno demokratska partija STOP NASILJU	Tarra. Vastustaa väkivaltaa ja tuhoamista. Kuvituksena kuvasta ulos johtavat jalanjäljet.
391	(3294)	X	КРУШЕДОЛСКА	Sapluunatyö. Katu Belgradissa, olemassa myös Manastir Krušedol.
392	(3295)	I a	[Ratko Mladić sotilasunivormussa, tekee kunniaa] CPБ-IN OBRAZ.RS	Tarra. CPБ-IN kirjoitettu sekaisin latinaisilla ja kyrillisillä kirjaimilla.Kks. myös (52) (237) (398). Tarrakampanja on Obrazin toteuttama (Šuber & Karamanić 2012c: 324–325).
393	(3423)	VII	СУНЦЕ НАМ ДАЈЕ ЖИВОТ!	Kuvassa myös nimimerkin ZUI tyyliteltyt irvistävät ihmiskasvot.
394	(3477)	VIII	SPACE RAGE [Space Invaders -hahmo]	
395	(3479)	IX	I [sydän] LORe	
396	(3482)	IX	ZiCO! SrETAN ROĐiŠ	
397	(3523)	I a	[Ratko Mladićin kasvokuva]	Sapluunatyö. Useita samalla seinällä.
398	(3531)	I a / I	[Ratko Mladićin kasvokuva] XEPOJ 1389 / ЧП 1389	Sapluunatyö: teksti ja kuva. SNP 1389 maalattu viereen vapaalla kädellä suurin kirjaimin.
399	(3565)	V	ANTIFAŠISTIČKA AKCIJA	Tarra. Kuvituksena perinteiset anarkistisymbolit punainen ja musta lippu. Ks. myös (2622) (4336).
400	(3566)	X	UPOZORENJE Bez psihičkog kontakta.	Tarra. Kuvituksena pöllö / tarra pöllönmuotoinen.
401	(3570)	VI c	zajebi system! [Hauksiaan pullisteleva poika/mies kaasunaamarissa] 352	Sapluunatyö: teksti ja kuva. Ks. myös (729). 352 on sapluunatekniikkaan erikoistuneen katutaiderryhmän nimi. Ks. http://belgrade-stencil.blogspot.fi/2009/11/a.html .
402	(3631)	VI f	ZAHTEVAMO BESPLATNO OBRAZOVANJE ASI	Ks. myös (2706).

403	(3648)	VIII	[Cecan konserttijuliste] SMRT	Julisteen päälle kirjoitettu Smrt.
404	(3650)	IV a	Д С [Kilpi ja miekat]	Sapluunatyö. Punavalkoinen kilpi, jossa kirjaimet D C (Delije sever) ja kilven taustalla miekat/veitset ristissä. Kuvauspaikka Marakana, Crvena zvezdan stadion.
405	(3651)	IV b	НАША ЈЕ ТРИБИНА ОПЕТ ПУНА ДИМА И ОПЕТ КРЕЋУ СУЗЕ ЦИГАНИМА	Partizanin kannattajat kutsuvat Crvena zvezdan kannattajaryhmä Delijen jäseniä mustalaisiksi. Kuvauspaikka Partizan stadion.
406	(3689)	I c / I a	Не заборави, ко нас је БОМБАРДОВАО! Америка, Европска заједница... / ARKAN	Ensimmäinen tarra, ks. myös (637).
407	(3694)	I / V / I / I	СНП 1389 / ANTI FA / SRBIJA / 1389	
408	(3699)	IX	...ВОЛИМ ТЕ...НИЏО, СРЕЋАН ТИ РОЂЕНДАН, ЗАУВЕК ТВОЈА ТИЋА 27.02.2007	Kuvituksena nallekarhu.
409	(3705)	VII	DONT STOP DREAMIN [Kaksi ihmishahmoa, joista toinen levittää siipensä ja toiselta siivet haalistuvat pois]	Sapluunatyö: teksti ja kuva. Samassa kuvassa myös nimimerkki RAGEn tagi ja tulenarkaa-logo.
410	(3709)	VII	nisam dobro, dobra sam.	Sapluunatyö. Sanaleikki? Kuvassa myös nimi Hadži.
411	(3713)	I	СМРТ КОМУНИ	Vastaavia iskulauseita löytyy Internetistä äärioikeistolaisilta verkkosivuilta.
412	(3718)	IX	Ја сам маји (мали) враг твоме сјцу (срцу) дјар (драг) а ти буди мајо (мало) већи па пјочитај (прочитај) ове јечи (речи) ВОЈИМ (ВОЛИМ) ТЕ	Teksti suuressa punaisessa sydämessä. Teksti kirjoitettu "lasten" kielellä (suluissa oikea sana, lisätty litteroinnin yhteydessä, ei alkuperäisessä graffitissa). Rakkaudentunnustus.
413	(3719)	I	[Putinin kasvot] Vladimir Putin is watching You!	Sapluunatyö. Peitetty kokonaan valkoisella maalilla. Putin ks. myös (1155) (1158) (1173) (1174) (1378) (1477) (1482) (1580) (1581).
414	(3724)	VI j	RADIOAKTIVNA ZONA [Radioaktiivisuuden symboli]	Sapluunatyö: teksti ja kuva.
415	(3725)	V / VI j	MAJ 1968 CRužok / R.I.P. BELENE [Radioaktiivisuuden symboli]	Ensimmäinen muista vastaavista poiketen maalattu vapaalla kädellä.

				Jälkimmäinen sapluunatyö (teksti ja kuva), joka tehty edellisen päälle. Belene on kaupunki Bulgariassa, jonne on suunniteltu ydinreaktoria.
416	(3812)	IV / IV / IV	ЈЕБАЋЕ ВАС ЦИГАНИ!!! / ССЦЗ / ЈЕБАЋЕ ВАС СЛАВКО	Kuvassa myös tökerö kasvokuva. Kaikki vedetty yli.
417	(3814)	I / I a	СТОП НАРКОМАНИЈИ! СНП -1389- [Pääkallo ja kannabiskasvin lehti] / ШЕШЕЉ	Ensimmäinen sapluunatyö: teksti ja kuva. Ks. myös (4199) (431). Variaatio aiheesta myös (647).
418	(3825)	VIII	МРЗИМ МУЛЕН РУЖ И ОСТАЛЕ РУЛЕТЕ	
419	(3826)	VII	LJUBAV IZNAD SVEGA	Kuvassa myös tageja.
420	(3878)	I c	НИСМО МИ НАЦИСТИ, ВЕЋ НАЦИОНАЛИСТИ. И ПРОТИВИМО СЕ УЛАСКУ СРБИЈЕ У ЕУ! СНП1389.pc [EU kieltoimerkissä]	Tarra.
421	(3884)	I	СЛОБОДА НАЦИОНАЛИСТИМА ТРАЖИМО ПРАВДУ WWW.NACIONALNISTROJ.COM [Serbian kaksipäinen vaakunakotka]	Tarra.
422	(3890)	IV	Beogradski PARTIZAN since 1945	Tarra. Kuvituksena vanha valokuva Trg Republikesta sekä Partizanin mustavalkoinen kilpi.
423	(3897)	V	FREE BG6 ASI-IWA [Anarkistisymboli]	ASI-IWA= Anarho-sindikalistička inicijativa – Međunarodnog udruženja radnika i radnica/International workers association. BG6 viittaa kuuteen ASIn jäseneseen, joita syytetään vuonna 2009 tapahtuneesta hyökkäyksestä Belgradin Kreikan suurlähetystöön. Ks. http://www.iwa-ait.org/content/belgrade-six-case-bg6-appeal-asi-iwa-international-solidarity-actions-february-6th-2012 .
424	(3899)	VII	LIBERTÉ ÉGALITÉ SOLIDARITÉ	Sapluunatyö. Muunnelma Ranskan vallankumouksen motosta: Liberté, égalité, fraternité.
425	(3915)	VIII	Otvorim nebo lako kad poželim to tvoje srce tako nisam uspeo ... samo da dobro si ti, a meni kako bude!	Katkelma Zeljko Vasićin laulun Bez milosti lyriikoista.

426	(3920)	V / VI a	HKPJ [Punatähti, sirppi ja vasara] / [Nyrkkiin puristettu käsi]	Sapluunatyöt. NKPJ:n kuvituksena punatähti, sirppi ja vasara, jotka jälkikäteen laitettu kieltomerkkiin. NKPJ=Nove komunističke partije Jugoslavije. Otpor-tyylinen nyrkki ks. myös (243) (652) (3002) (3921) (3928) (3945) (3955) (3957).
427	(3921)	IV / IV / VI a	ПАЦИЈЕНТИ ВФК / УЦЗ / [Nyrkkiin puristettu käsi]	Otpor-tyylinen nyrkki ks. myös (243) (652) (3002) (3920) (3928) (3945) (3955) (3957).
428	(3928)	VI a	[Nyrkkiin puristettu käsi]	Sapluunatyö. Otpor-tyylinen nyrkki ks. myös (243) (652) (3002) (3920) (3921) (3945) (3955) (3957).
429	(3929)	IV	БеЦЗ → SS	Vedetty yli päälle kirjoitettu SS, jotka tyylitelty ”salamoiksi” kuten Natsisaksan SS-joukkojen tunnus.
430	(3930)	V	БЕСПЛАТНО ЗДРАВСТВО! СКОЈ HKPJ [Punatähti, sirppi ja vasara]	NKPJ sapluunatyö.
431	(3934)	IV	ЈЕБАЋЕ ВАС ЦИГАНИ!	Partisanin kannattajat kutsuvat Crvena zvezdan kannattajaryhmä Delijen jäseniä mustalaisiksi.
432	(3943)	VI g	БУДИ ПИРАТ	
433	(3945)	VI a	[Nyrkkiin puristettu käsi]	Sapluunatyö. Otpor-tyylinen nyrkki ks. myös (243) (652) (3002) (3920) (3921) (3928) (3955) (3957).
434	(3950)	V	SKOJ [Punatähti, sirppi ja vasara] www.skoj.org.rs . HKPJ [Punatähti, sirppi ja vasara]	Sapluunatöitä.
435	(3955)	VI a	[Nyrkkiin puristettu käsi]	Sapluunatyö. Otpor-tyylinen nyrkki ks. myös (243) (652) (3002) (3920) (3921) (3928) (3945) (3957).
436	(3957)	VI a	[Nyrkkiin puristettu käsi]	Sapluunatyö. Otpor-tyylinen nyrkki ks. myös (243) (652) (3002) (3920) (3921) (3928) (3945) (3955).
437	(3958)	V	SKOJ [Punatähti, sirppi ja vasara] www.skoj.org.rs . HKPJ [Punatähti, sirppi ja vasara]	Sapluunatöitä. Jälkimmäisestä punatähti maalattu piiloon.
438	(4238)	VI b / I	U 2009. ŽELIM... DA NE ŽELIM DA ODEM ODAVDE → NIJE TI OVO ZID PLAČA / Ne damo [kämmen] vam Srbiju.org	U 2009. ŽELIM... toistuva sapluunatyö: alkuosa aina sama, jälkimmäinen osa vaihtelee. Ks. myös (23)

				(255) (300) (371) (511) (1378) (1484) (1486) (1492) (1585). NIJE TI OVO ZID PLAČA kommentti ensimmäiseen. Ne damo vam Srbiju -lauseen keskellä punainen kämmen.
439	(4249)	I c	EY = 4 PAJX	
440	(4251)	V	[Tyylitelty ihmishahmo heittää hakaristin roskeen]	Sapluunatyö.
441	(4333)	V	pa ipak vi u toploti sjedite, meki i lijepi, a mi gazimo, gazimo, tupo kroz snijeg i vodu CRužok	Sapluunatyö.
442	(4336)	V	ANTIFAŠISTIČKI AKCIJA	Tarra. Kuvituksena perinteiset anarkistisymbolit punainen ja musta lippu. Ks. myös (2622) (3565).
443	(4347)	IV	КРАЈИНА	Tarra. Kuvituksena serbialainen vaakunaristi = risti ja neljä kyrillistä s-kirjainta (c); teksti Krajina keskellä. Kuvituksena myös Delijen punavalkoinen logo sekä toinen vaakunatyypin koriste.
444	(4349)	I c / I c / I c	ОСЛОБОДИТЕ РОДОЉУБЕ! УХАПСИТЕ ХОМЕНА. СНП1389.pc [EU kieltomerkissä ja nyrkkinsä kohottanut väkijoukko] / HE y "EU" HE y "NATO" HE y "MMF" nasi1389.rs snpnasi1389.rs snp1389.rs ALEA IACTA EST / СВИ НА ПРОТЕСТЕ! СНП1389.pc [EU kieltomerkissä]	Tarroja. Keskimmaisessa järjestöjen nimet latinalaisin kirjaimin, muu teksti kyrillisin. Ensimmäinen ks. myös (1859). Tarra, jonka viestinä myös ALEA IACTA EST ks. myös (2605).
445	(4377)	I c	СРБИЈА [Miehen sukupuolielin] NATO	
446	(4385)	I	SAMO SLOGA SRBINA SPAŠAVA [serbialainen vaakunaristi = risti ja neljä kyrillistä s-kirjainta (c)]	
447	(4391)	I	СТРАНКА СРПСКОГ ЈЕДИНСТВА	Sapluunatyö. Puolueen ensimmäinen johtaja oli Željko Ražnatović Arkan. Puolue yhdistyi myöhemmin Srpska radikalna strankaan. Vuonna 2013 puolue ilmoitti jatkavansa jälleen toimintaa itsenäisenä puolueena. Ks. http://www.blic.rs/Vesti/Politika/364598/Pelevic-Stranka-srpskog-jedinstva-pocinje-

				da-radi-27-marta-partneri-ce-biti-Dveri-Obraz.
448	(4408)	VI i / VII	JEBEŠ RAT! / GO VEGAN!	
449	(4520)	V	KREDITI = DUŽNIČKO ROPSTVO ASI	
450	(4541)	VIII	ВОЛИМ УЛИЦУ	Samassa kuvassa myös erilaisia klassisia graffiteja sekä tageja.
451	(4565)	VIII	HEAVY IS NOT DEAD	
452	(4612)	VIII	BEEN HERE DONE THAT	Tarra.
453	(4629)	I b	НИЈЕДНА ТЕ СЕ ДУША НИЈЕ ОДРЕКЛА! КОСМЕТ=СРБИЈА!	
454	(4632)	I b	ОТЕТА ЗЕМЉО ВОЉЕНА...	Viitanee Kosovoon, samalla kadulla edellisen graffitin (4629) kanssa.
455	(4633)	II / II / II / III / III / IV / IV / II / II	28 / WPWW / MRTAV / СМРТ ПеДеРИМА / GAY JE OK / ЈЕБАЋЕ ВАС ЦИГАНЕ / ДС / [Odal-riimu] / [Hakaristi]	28 on natsisymboliikkaa ja viittaa aakkosiin B ja H=Blood and honour. WPWW on natsisymboliikkaa=White Pride World Wide. Aseteltu kelttiläisen ristin ympärille. Partizanin kannattajat kutsuvat Crvena zvezdan kannattajaryhmä Delijen jäseniä mustalaisiksi.
456	(4634)	IX	Volim te zauvek moja PD immortal beloved tvoja SS [Venus-symbolit]	Kuvituksena kaksi Venus-symbolia, joita muokattu/sotkettu.
457	(4635)	IV	РАКЕТНА БАЗА НЕИМАР! ДС	Neimar on Belgradin kaupunginosa.
458	(4671)	IV	СЛОБОДА ЗА ГРОБАРЕ	Tarra. Kuvituksena huutava, kättään ojentava mies.
459	(4672)	IV	NASILJE, TERORIZAM, PARTIZAN!	Tarra.
460	(4673)	I b	БИЛО ЈЕ, ЈЕСТЕ И БИЋЕ СРПСКО - КОСОВО И МЕТОХИЈА - 1389 - www.1389.org.yu	Tarra. Kuvituksena Kosovon kartta, jossa pisteitä (ehkä kirkkojen symboleita) ympäri koko Kosovoa ja teksti Kosovo i Metohija. Lisäksi vuosiluku 1389 kahdeksansakaraisen tähden sisällä.

LIITE 2: TUTKIMUSAINEISTON GRAFFITIEN TEMAATTINEN LUOKITUS

I Kansallismieliset graffitit (82)

I a Kansallismielinen henkilökultti (16)

I b Kosovoa käsittelevät graffitit (23)

I c EU- ja NATO-vastaiset graffitit (24)

II Rasistiset graffitit (5)

III Seksuaalivähemmistöjä kommentoivat graffitit (36)

IV Jalkapalloaiheiset graffitit (118)

IV a Jalkapalloaiheiset graffitit Crvena zvezdan stadionilla (63)

IV b Jalkapalloaiheiset graffitit Partizanin stadionilla (22)

V Anarkistiset ja vasemmistograffitit (55)

VI Yhteiskuntakriittiset graffitit

VI a Otporia tukevat graffitit (11)

VI b Pettymys muutoksen hitauteen (22)

VI c Hallitusta kritisoivat graffitit (10)

VI d Kirkkoa kritisoivat graffitit (4)

VI e Kansallismielisyyttä, vähemmistöjen syrjintää ja väkivaltaa vastustavat graffitit (7)

VI f Opiskelijaprotesteihin liittyvät graffitit (14)

VI g Poliitikkoja ja puolueita käsittelevät graffitit (7)

VI h Medioita kommentoivat graffitit (5)

VI i Sodanvastaiset graffitit (3)

VI j Ympäristöasioita kommentoivat graffitit (3)

VI k Feministiset graffitit (1)

VII Pohdiskelevat graffitit (25)

VIII Viittaukset populaarikulttuuriin (29)

IX Rakkaudentunnustukset (16)

X Muut graffitit (22)

Sotketut tai ylivedetyt graffitit on merkitty punaisella värillä.

[Graffitien visuaaliset elementit on kuvailtu sanallisesti ja merkitty hakasulkeisiin erotukseksi varsinaisesta sanallisesta viestistä.]

(Muut huomautukset ja lisätiedot sulkeissa.)

Kuvan juokseva numero on merkitty jokaisen graffitin perään hakasulkeissa [xx].

I Kansallismieliset graffitit (82)

- 1389 [8]
- ОБРАЗ [Kristus-monogrammi-logo] [13]
- СНП 1389 [17]
- 1389 (yhdessä КОСОВО ЗАУВЕК СРБИЈА СНП 1389 / ОБРАЗ) [19]
- ОБРАЗ (yhdessä КОСОВО ЗАУВЕК СРБИЈА СНП 1389 / 1389) [19]
- ОБРАЗ (yhdessä МАЈ 68 CRužok [Tehdas, liehuva lippu]) [27]
- ОБРАЗ (yhdessä КОСОВО И МЕТОХИЈА) [28]
- ОБРАЗ [29]
- 1389 (yhdessä КОСОВО ЗАУВЕК СРБИЈА СНП 1389 / ANTIFA / EU [kieltomerkissä]) [32]
- ОБРАЗ [Kristus-monogrammi-logo] [35]
- ОБРАЗ [Kristus-monogrammi-logo] (yhdessä СНП 1389) [38]
- СНП 1389 (yhdessä ОБРАЗ [Kristus-monogrammi-logo]) [38]
- ЗА КРСТ ЧАСНИ И СЛОБОДУ ЗЛАТНУ ОБРАЗ [Kristus-monogrammi-logo] [40]
- 1389. (yhdessä U 2009. ŽELIM... DA NE ŽELIM DA ODEM ODAVDE) [48]
- СЛОБОДА ЗА НАЦИОНАЛНЕ РЕВОЛУЦИОНАРЕ! [Nyrkissä olevat kädet; ranteiden ympärillä olevat käsiraudat räjähtävät auki] [54]
- СТОП НАРКОМАНИЈИ СНП 1389 (yhdessä КОСОВО ЗАУВЕК СРБИЈА СНП 1389) [55]
- СРПСКИ НАРОДНИ ПОКРЕТ "НАШИ 1389" www.snp1389.rs [62]
- АНТИ-АНТИФА БГД [81]
- ANTI-ANTIFA BGD (yhdessä ANTIFA BG) [86]
- СРБИЈА ИЗНАД СВЕГА [serbialainen vaakunaristi = risti ja neljä kyrillistä s-kirjainta (c)] [88]
- СРПСКИ НАРОДНИ ПОКРЕТ "НАШИ 1389" www.snp1389.rs [93]
- [Tri prsta] [95]
- СТОП НАРКОМАНИЈИ СНП -1389- [Kannabiskasvin lehti ja pääkallo] [101]
- СНП 1389 [107]
- СТОП НАРКОМАНИЈИ СНП -1389- [Kannabiskasvin lehti ja pääkallo] [108]
- СРБИЈА СРБИМА!!! ДС 1989 [serbialainen vaakunaristi = risti ja neljä kyrillistä s-kirjainta (c)] → ДС vedetty yli ja kirjoitettu alle ПФК, joka myös vedetty yli [120]
- СТОП СЕКТАМА! СНП 1389 [serbialainen vaakunaristi = risti ja neljä kyrillistä s-kirjainta (c)] [121]
- СНП 1389 → kirjoitettu seuraavan päälle: [kalenteri] ОКТОВАР 2000 [126]
- СРПСКИ НАРОДНИ ПОКРЕТ "НАШИ 1389" www.snp1389.rs (yhdessä ЗАБРАЊЕНО ПАРАДИРАЊЕ [Tyyliteltyjen mieshahmojen yhdyntä kieltomerkissä] МИНИСТАРСТВО ЗДРАВЕ СРБИЈЕ) [128]
- СРБИЈА СРБИМА ПФК [141]
- СЛОБОДА ЗА ИГОРА СНП 1389 (yhdessä ALCATRAZ) [144]
- ДРОГА ЈЕ СМРТ! СНП1389 [Pääkallo ja kannabiskasvin lehti] [153]

- 1389.ORG.YU НЕ ДАМО РЕПУБЛИКУ СРПСКУ! [162]
- Истина за Мишу! www.snp1389.rs [166]
- СЛОБОДА ЗА ИГОРА МАРИНКОВИЋА (yhdessä СНП1389) [189]
- СНП1389 (yhdessä СЛОБОДА ЗА ИГОРА МАРИНКОВИЋА) [189]
- [Putinin kasvot] Vladimir Putin is watching You! (Putinin ilmettä on muokattu iloisemmaksi: hymy, nenä, silmät punaisella värillä.) [190]
- [Putinin kasvot] Vladimir Putin is watching You! SNP 1389 rs (Putinia muokattu lisäämällä aurinkolasit.) [191]
- [Putinin kasvot] Vladimir Putin is watching You! (Putinia muokattu sotkemalla silmät punaisella värillä sekä otsaan piirretty hakaristi.) [194]
- [Putinin kasvot] Vladimir Putin is watching You! (Putinia muokattu piirtämällä tälle pitkät Salvador Dali -tyyppiset viikset.) (yhdessä ВУЧИЋУ ПИЗДО, ВОЈУ СИ ИЗД’О / СНП1389) [195]
- СНП1389 (yhdessä [Putinin kasvot] Vladimir Putin is watching You! / ВУЧИЋУ ПИЗДО, ВОЈУ СИ ИЗД’О) [195]
- СРБИЈА СРБИМА [196]
- ОБРАЗ [Kristus-monogrammi-logo] (yhdessä I ne pitaj je li se moglo natrag. Dok je poslednji put crven kao komunizam. Goreo horizont njihovih želja.) [200]
- СРБИЈА УМИРЕ БЕОГРАД СЕ СМЕЈЕ [203]
- ОБРАЗ (Kuvauspaikka Crvena zvezdan stadion) [213]
- ОБРАЗ [Kristus-monogrammi-logo] (Kuvauspaikka Crvena zvezdan stadion) [213]
- ОБРАЗ (yhdessä ОБРАЗ / СТОП GAY [GAY kieltomerkissä] / КОСМЕТ СРБИЈА [serbialainen vaakunaristi = risti ja neljä kyrillistä s-kirjainta (c)]) (Kuvauspaikka Crvena zvezdan stadion) [215]
- ОБРАЗ (yhdessä ОБРАЗ / СТОП GAY [GAY kieltomerkissä] / КОСМЕТ СРБИЈА [serbialainen vaakunaristi = risti ja neljä kyrillistä s-kirjainta (c)]) (Kuvauspaikka Crvena zvezdan stadion) [215]
- ЗА КРСТ ЧАСНИ И СЛОБОДУ ЗЛАТНУ ОБРАЗ [Kristus-monogrammi-logo] ОБРАЗ.RS (Liimattu **Живео БУЛЕВАР РЕВОЛУЦИЈЕ** -tarran päälle) [237]
- НЕ ДАМО РЕПУБЛИКУ СРПСКУ 1389 [serbialainen vaakunaristi = risti ja neljä kyrillistä s-kirjainta (c)] [248]
- ОБРАЗ [252]
- [Putinin kasvot] СНП 1389 (yhdessä Volim DUDU / [Crvena zvezda -logo] Д. С.) [253]
- **ОБРАЗ** (yhdessä **IBIZA** JE [srce] **SRBIJE!** → muutettu muotoon / КОСОВО JE [srce] СРБИЈЕ! / U 2009. ŽELIM... **RATKA** IZA REŠETAKA / U 2009. ŽELIM... **DA VOLIM KOGA ŽELIM. / PSSST... DRŽAVNA TAJNA!**) [254]
- ОБРАЗ [Kristus-monogrammi-logo] [262]
- [Putinin kasvot] **Vladimir Putin is watching You!** (yhdessä KAPETANE GDE SI / **СНП 1389**) [265]
- **СНП 1389** (yhdessä [Putinin kasvot] **Vladimir Putin is watching You!** / KAPETANE GDE SI) [265]

- [Putinin kasvot] Vladimir Putin is watching You! (yhdessä ИЗАБРАНИ ЦЗ) [266]
- СЛОБОДА ЗА НАЦИОНАЛНИ СТРОЈ [serbialainen vaakunaristi = risti ja neljä kyrillistä s-kirjainta (c)] [274]
- СРБИЈА СРБИМА [serbialainen vaakunaristi = risti ja neljä kyrillistä s-kirjainta (c)] [287]
- СТОП СЕКТАМА! [288]
- СЛОБОДА ЗА ИГОРА СНП -1389- [295]
- ДРОГА НЕ! СНП 1389 [Huumeruisku kieltomerkissä] [297]
- СМРТ АНАРХИСТИМА! [serbialainen vaakunaristi = risti ja neljä kyrillistä s-kirjainta (c)] [303]
- СНП 1389 (yhdessä ЗВЕЗДА СРБИЈА КОСОВО МЕТОХИЈА) [299]
- ПИШИМО ЋИРИЛИЦОМ [313]
- СРБИЈА СРБИМА Н.С. (yhdessä ПРИБОЈ ЦЗ / ПФК) [328]
- РУССКИЕ И СЕРБЫ БРАТЬЯ НАВСЕГДА [329]
- МЛАДОСТ ЖЕЉНА РЕДА, РАДА! СРБСКА [sic!] АКЦИЈА www.srb-akcija.org [340]
- ПИШИМО ЋИРИЛИЦОМ [342]
- ПИШИМО ЋИРИЛИЦОМ [343]
- СНП 1389 [360]
- СНП 1389 (yhdessä [Ratko Mladićin kasvokuva] ХЕРОЈ 1389) [398]
- СНП 1389 (yhdessä ANTI FA / SRBIJA / 1389) [407]
- SRBIJA (yhdessä СНП 1389 / ANTI FA / 1389) [407]
- 1389 (yhdessä СНП 1389 / ANTI FA / SRBIJA) [407]
- СМРТ КОМУНИ [411]
- [Putinin kasvot] Vladimir Putin is watching You [413]
- СТОП НАРКОМАНИЈИ! СНП -1389- [Pääkallo ja kannabiskasvin lehti] (yhdessä ШЕШЕЉ) [417]
- СЛОБОДА НАЦИОНАЛИСТИМА ТРАЖИМО ПРАВДУ
WWW.NACIONALNISTROJ.COM [Serbian kaksipäinen vaakunakotka] [421]
- Ne damo [kämmen] vam Srbiju.org (yhdessä U 2009. ŽELIM... DA NE ŽELIM
DA ODEM ODAVDE → jonka alle lisätty NIJE TI OVO ZID PLAČA) [438]
- SAMO SLOGA SRBINA SPAŠAVA [serbialainen vaakunaristi = risti ja neljä kyrillistä s-kirjainta (c)] [446]
- СТРАНКА СРПСКОГ ЈЕДИНСТВА [447]

I a Kansallismielinen henkilökultti (16)

- [Ratko Mladić sotilasunivormussa, tekee kunniaa] СРБ-IN (yhdessä SKOJ [sirppi ja vasara]) [21]
- [Ratko Mladić sotilasunivormussa, tekee kunniaa] СРБ-IN [39]
- ПОБЕДНИК! СРПСКА РАДИКАЛНА СТРАНКА [Vojislav Šešeljin potretti] [65]
- ШЕШЕЉ ГОВНО СНС (yhdessä ANTI FA ☺) [68]
- [SAM]О ВАС ГЛЕДАМ! [Ratko Mladićin kasvokuva] [92]
- [Ratko Mladić sotilasunivormussa, tekee kunniaa] СРБ-IN OBRAZ.RS [96]

- ВУЧИЋУ ПИЗДО, ВОЈУ СИ ИЗД'О (Tarra) (yhdessä [Putinin kasvot] Vladimir Putin is watching You! / СНП1389) [195]
- ШЕШЕЉ ХАШКИ ЦИНКАРОШ? (yhdessä [Kalenteri] ОКТОВАР 2000) [201]
- СДС ШЕШЕЉА ЗА ПРЕДСЕДНИКА [206]
- РАДОВАН КАРАЏИЋ (yhdessä ГРОБАРИ) [314]
- СРБИЈА ЧЕКА ШЕШЕЉА [Vojislav Šešeljin potretti] [383]
- [Ratko Mladić sotilasunivormussa, tekee kunniata] СРБ-IN OBRAZ.RS [392]
- [Ratko Mladićin kasvokuva] [397]
- [Ratko Mladićin kasvokuva] ХЕРОЈ 1389 (yhdessä СНП 1389) [398]
- АРКАН (yhdessä Не заборави, ко нас је БОМБАРДОВАО! Америка, Европска заједница...) [406]
- ШЕШЕЉ (yhdessä СТОП НАРКОМАНИЈИ! СНП -1389- [Pääkallo ja kannabiskasvin lehti]) [417]

I b Kosovoa käsittelevät graffitit (23)

- КОСОВО ЗАУВЕК СРБИЈА СНП 1389 [18]
- КОСОВО ЗАУВЕК СРБИЈА СНП 1389 (yhdessä 1389 / ОБРАЗ) [19]
- КОСОВО И МЕТОХИЈА (yhdessä ОБРАЗ) [28]
- КОСОВО ЗАУВЕК СРБИЈА СНП 1389 [31]
- КОСОВО ЗАУВЕК СРБИЈА СНП 1389 (yhdessä ANTIFA / EU [kieltomerkissä] / 1389) [32]
- КОСОВО ЗАУВЕК СРБИЈА СНП 1389 [34]
- КОСОВО ЗАУВЕК СРБИЈА СНП 1389 (yhdessä СТОП НАРКОМАНИЈИ СНП 1389) [55]
- KOSOVO JE SRBIJA [Serbian vaakuna] [98]
- КОСОВО СРБИЈА Р.С. [114]
- КОСОВО ЈЕ СРБИЈА!!! НЕМА ПРЕД[...] БОРБА СЕ НАСТАВЉА[...] [Natsiestetiikkaa mukaileva mieshenkikö, jonka hihamerkissä serbialainen vaakunaristi sekä Serbian kaksipäinen vaakunakotka.] [116]
- КОСОВО ЈЕ СРБИЈА [Kosovon kartta, jonka sisällä serbialainen vaakunaristi = risti ja neljä kyrillistä s-kirjainta (c)] (yhdessä СМРТ (НАТО) ФАШИЗМУ СЛОБОДА НАРОДУ) (Kuvauspaikka Crvena zvezdan stadion) [214]
- КОСМЕТ СРБИЈА [serbialainen vaakunaristi = risti ja neljä kyrillistä s-kirjainta (c)] (yhdessä СТОП GAY [GAY kieltomerkissä] / ОБРАЗ / ОБРАЗ) (Kuvauspaikka Crvena zvezdan stadion) [215]
- alkuperäinen graffiti IBIZA JE [srce] SRBIJE! muutettu muotoon → КОСОВО ЈЕ [srce] СРБИЈЕ! (yhdessä U 2009. ŽELIM... RATKA IZA REŠETAKA / U 2009. ŽELIM... DA VOLIM KOGA ŽELIM / ОБРАЗ / PSSST... DRŽAVNA TAJNA!) [254]
- КОСМЕТ ЈЕ СРБИЈА [301]
- НЕ ДАМО КОСОВО [326]
- НЕ ДАМО КОСОВО 1389 (yhdessä ПРИБОЈ ЦЗ) [327]
- СРБИЈА ЈЕ КОСОВО 1389 [361]
- КОСОВО ЗАУВЕК СРБИЈА СНП 1389 (yhdessä [kalenteri] ОКТОВАР 2000.) [384]

- **1389** – ДА СЕ НЕ ЗАБОРАВИ → 1389 muokattu vuodeksi 1889 (yhdessä I PITY THE FOOL! / КОСОВО) [387]
- КОСОВО (yhdessä **1389** – ДА СЕ НЕ ЗАБОРАВИ / I PITY THE FOOL!) [387]
- НИЈЕДНА ТЕ СЕ ДУША НИЈЕ ОДРЕКЛА! КОСМЕТ=СРБИЈА! [453]
- ОТЕТА ЗЕМЉО ВОЉЕНА... [454]
- БИЛО ЈЕ, ЈЕСТЕ И БИЋЕ СРПСКО КОСОВО И МЕТОХИЈА 1389
www.1389.org.yu (Kuvituksena Kosovon kartta, jossa pisteitä kuin kirkkojen symboleja ympäri koko Kosovoa. Kartan sisällä myös teksti Kosovo i Metohija. Lisäksi kuvituksena vuosiluku 1389 kahdeksansakaraisen tähden sisällä.) [460]

I c EU- ja NATO-vastaiset graffitit (24)

- NATO=[Daavidintähti] НАЦИОНАЛНИ СТРОЈ=LDP [4]
- EU [kieltomerkissä] [6]
- EU [kieltomerkissä] [22]
- EU [kieltomerkissä] (yhdessä КОСОВО ЗАУВЕК СРБИЈА СНП 1389 / **ANTIFA / 1389**) [32]
- EU? Нећу, ни 2024-те! СТОП EU. СТОП ОКУПАЦИЈИ. СНП1389.pc [41]
- EU [kieltomerkissä] (yhdessä U 2009. ŽELIM... **RATKA IZA REŠETAKA / SOLIDARNOST SA STUDENTIMA U HRVATSKOJ** → alle lisätty СВЕ СТРЕЉАТИ!) [84]
- 2500 ПОГИНУЛИХ, 12 5000 РАЊЕНИХ... ЗАР СМО ЗАБОРАВИЛИ?
НАЦИОНАЛНИ СТРОЈ [130]
- 41' - **ХИТЛЕР**, 99' - НАТО, 08' - ЕУЛЕКС (yhdessä DORČOL ПАРТИЗАН) [143]
- www.snp1389.rs [EU kieltomerkissä] НИКАД УНИЈАТА [151]
- Не заборави, ко нас је БОМБАРДОВАО! Америка, Европска заједница... [152]
- СМРТ (НАТО) ФАШИЗМУ СЛОБОДА НАРОДУ (Tekstin perässä kuva Naton logosta, joka muutettu hakaristiksi ja vedetty yli.) (yhdessä КОСОВО ЈЕ СРБИЈА, [Kosovon kartta, jonka sisällä serbialainen vaakunaristi = risti ja neljä kyrillistä s-kirjainta (c)], kuvauspaikka: Marakana, Crvena zvezdan stadion.) [214]
- САМО ЗА ТЕБЕ ЕУ ИМА ПЛАН WWW.SNP1389.RS [Hitler ja pikkutyttö] (Kuvassa Hitler ottaa kukkia esiliinaan pukeutuneelta nutturapäiseltä pikkutyöltä.) [279]
- EU [kieltomerkissä] [284]
- ОСЛОБОДИТЕ РОДОЉУБЕ! УХАПСИТЕ ХОМЕНА. СНП1389.pc [EU kieltomerkissä ja nyrkkinsä kohottanut väkijoukko] [291]
- НИКАД ЕУ! [316]
- ЕУ? НЕ ХВАЛА 1389 [317]
- АЛЕА ІАСТА EST! СНП1389.pc [Naamioitunut mieshenkilö heittämässä kiveä] [319]
- Не заборави, ко нас је БОМБАРДОВАО! Америка, Европска заједница... (yhdessä ARKAN) [406]

- НИСМО МИ НАЦИСТИ, ВЕЋ НАЦИОНАЛИСТИ. И ПРОТИВИМО СЕ УЛАСКУ СРБИЈЕ У ЕУ! СНП1389.pc [EU kieltomerkissä] [420]
- ЕУ = 4 РАЈХ [439]
- ОСЛОБОДИТЕ РОДОЉУБЕ! УХАПСИТЕ ХОМЕНА. СНП1389.pc [EU kieltomerkissä ja nyrkkinsä kohottanut väkijoukko] (yhdessä HE y "EU" HE y "NATO" HE y "ММФ" nasi1389.rs snpnasi1389.rs snp1389.rs ALEA IACTA EST / СВИ НА ПРОТЕСТЕ! СНП1389.pc [EU kieltomerkissä]) [444]
- HE y "EU" HE y "NATO" HE y "ММФ" nasi1389.rs snpnasi1389.rs snp1389.rs ALEA IACTA EST (yhdessä ОСЛОБОДИТЕ РОДОЉУБЕ! УХАПСИТЕ ХОМЕНА. СНП1389.pc [EU kieltomerkissä ja nyrkkinsä kohottanut väkijoukko] / СВИ НА ПРОТЕСТЕ! СНП1389.pc [EU kieltomerkissä]) [444]
- СВИ НА ПРОТЕСТЕ! СНП1389.pc [EU kieltomerkissä] (yhdessä ОСЛОБОДИТЕ РОДОЉУБЕ! УХАПСИТЕ ХОМЕНА. СНП1389.pc [EU kieltomerkissä ja nyrkkinsä kohottanut väkijoukko] / HE y "EU" HE y "NATO" HE y "ММФ" nasi1389.rs snpnasi1389.rs snp1389.rs ALEA IACTA EST) [444]
- СРБИЈА [miehen sukupuolielin] NATO [445]

II Rasistiset graffitit (5)

- АФРИКА [kieltomerkissä] [8]
- СРБИЈО Пробуди се!!! Борбом против ционистичке окупације (Kuvituksena Serbian vaakunakotka.) [138]
- УСТАШКЕ ПИЧКЕ (Kuvauspaikka Crvena zvezdan stadion) [217]
- **НОЖ ЖИЗА СРЕБРЕНИЦА** → jonka päälle kirjoitettu: ΙΔΙΑ ΧΡΩ ΜΑΤΑ ΙΔΙΑ ΘΡΗΣΚΕΙΑ [382]
- 28 WPWW MRTAV [Hakaristi] [Odal-riimu] (WPWW aseteltu kelttiläisen ristin ympärille.) (yhdessä **СМРТ ПеДЕРИМА** / GAY JE OK / ЈЕБАЋЕ ВАС ЦИГАНЕ / ДС) [455]

III Seksuaalivähemmistöjä kommentoivat graffitit (36)

- [Kaksi ylivedettyä Mars-symbolia] [36]
- LEZZ LOVE [Kaksi Venus-symbolia] [44]
- ЗАБРАЊЕНО ПАРАДИРАЊЕ [Tyyliteltyjen mieshahmojen yhdyntä kieltomerkissä] МИНИСТАРСТВО ЗДРАВЕ СРБИЈЕ [45]
- [Tyyliteltyjen mieshahmojen yhdyntä kieltomerkissä] [58]
- СТОП ПЕДЕРИМА! r.j. [71]
- СМРТ ПЕДЕРИМА [97]
- 10.10.2010. ГОТОВА ЈЕ! [99]
- ПЕДЕР ГРАДОМ НЕЋЕ ШЕТАТИ ЦЗБГ (yhdessä ПРАВДА ЗА УРОША!) [102]
- УСТАНИ СРБИЈО (Ko. iskulause esiintyy myöhemmin yhdessä СТОП ПЕДЕРИМА! kanssa.) [103]
- СТОП ГЕЈ ПАРАДИ ДС89 [106]
- ПеДере НА ЛОМАЧУ [serbialainen vaakunaristi = risti ja neljä kyrillistä s-kirjainta (c)] (yhdessä СВИ НА МАРАКАНУ) [109]
- СТОП ПЕДЕРИМА! [110]

- ПЕДЕР ГРАДОМ НЕЋЕ ШЕТАТИ [111]
- НеЋеМО ПАРАДУ! [112]
- УСТАНИ СРБИЈО!!! СТОП ПЕДЕРИМА! [113]
- ГАЈ [kieltomerkissä] [115]
- ЧЕКАМО ВАС! (Kuvituksena Obrazin lippuja kantava ihmisjoukko.) [119]
- ЧЕКАМО ВАС! (Kuvituksena Obrazin lippuja kantava ihmisjoukko.) [122]
- ЗАБРАЊЕНО ПАРАДИРАЊЕ [Tyyliteltyjen mieshahmojen yhdyntä kieltomerkissä] МИНИСТАРСТВО ЗДРАВЕ СРБИЈЕ (yhdessä СРПСКИ НАРОДНИ ПОКРЕТ "НАШИ 1389" www.snp1389.rs) [128]
- ЧЕКАМО ВАС! ОБРАЗ [serbialainen vaakunaristi = risti ja neljä kyrillistä s-kirjainta (c)] (→ kirjoitettu graffitin ТРГ МАРКСА И ЕНГЕЛКА СКОЈ НКПЈ päälle) [131]
- ЧЕКАМО ВАС! [Ylivedetyt Mars-symbolit] [147]
- ЧЕКАМО ВАС! [serbialainen vaakunaristi = risti ja neljä kyrillistä s-kirjainta (c)] [148]
- СМРТ ПЕДЕРИМА [serbialainen vaakunaristi = risti ja neljä kyrillistä s-kirjainta (c)] [149]
- ПЕДЕР НЕЋЕ ПРОЋИ! ЦЗБГ [150]
- ЧЕКАМО ВАС [186]
- СТОП GAY [GAY kieltomerkissä] (yhdessä ОБРАЗ / ОБРАЗ / КОСМЕТ СРБИЈА) (Kuvauspaikka Crvena zvezdan stadion) [215]
- [Tyyliteltyjen mieshahmojen yhdyntä kieltomerkissä] [251]
- БЕОГРАДОМ КRV ЋЕ ЛИТИ GAY PARAD [sic!] НЕЋЕ БИТИ [263]
- ЧЕКАМО VAS [Ylivedetyt Mars-symbolit] [264]
- ЧЕКАМО ВАС! (Kuvituksena Obrazin lippuja kantava väkijoukko.) [272]
- ЧЕКАМО ВАС [278]
- СТОП БОЛЕСТИ [Kaksi Mars-symbolia kieltomerkissä] [285]
- DIME GAY! МИЛАН ДИМИТРИЈЕВИЋ ВОЛИ ДА ГА ПРИМА У АНУС!!! (yhdessä NIKAD НЕЋЕТЕ БИТИ VEЋI KRIMINALCI OD NAS В.Н. / И ЗА КРАЈ, О[...] ТЕ ВОЛИМ НАЈВИШЕ М[...]) [293]
- СМРТ ПеДЕРИМА (→ alle lisätty GAY JE OK yhdessä 28 WPWW MRTAV [Hakaristi] [Odal-riimu] / ЈЕБАЋЕ ВАС ЦИГАНЕ / ДС) [455]
- GAY JE OK (→ lisätty seuraavan alle: СМРТ ПеДЕРИМА yhdessä 28 WPWW MRTAV [Hakaristi] [Odal-riimu] / ЈЕБАЋЕ ВАС ЦИГАНЕ / ДС) [455]
- ЧЕКАМО ВАС! ОБРАЗ [serbialainen vaakunaristi = risti ja neljä kyrillistä s-kirjainta (c)]

IV Jalkapalloaiheiset graffitit (118)

- [Crvena zvezda -logo] [14]
- ПРАВДА ЗА УРОША [Uroš Mišićin kasvokuva] [15]
- [Crvena zvezda -logo] (yhdessä БЕОГРАД НАВИЈА ЗА ЗВЕЗДУ! / ALCZ) [16]
- БЕОГРАД НАВИЈА ЗА ЗВЕЗДУ! (yhdessä [Crvena zvezda -logo] sekä näiden päälle kirjoitettu ALCZ) [16]

- ALCZ → kirjoitettu seuraavien päälle [Crvena zvezda -logo] / БЕОГРАД НАВИЈА ЗА ЗВЕЗДУ! [16]
- Palace [Crvena zvezda -logo] [25]
- SHADOWS P. F. C. [26]
- ПРАВДА ЗА УРОША (yhdessä БЕОГРАД НАВИЈА ЗА ЗВЕЗДУ!) [33]
- БЕОГРАД НАВИЈА ЗА ЗВЕЗДУ! (yhdessä ПРАВДА ЗА УРОША) [33]
- ТРАЖИМО ПРАВДУ А НЕ СЛОБОДУ [Uroš Mišićin kasvokuva] [53]
- BORN TO BREAK RULES A.C.A.B. [56]
- Menjamo godine, menjamo mišljenje, menjamo snove, menjamo uslove reketa, menjamo olovke, menjamo devojke, menjamo oružje, menjamo lov, Ali nikad drugove svoje! [Al Capone] [63]
- ДЕЛИЈЕ СЕВЕР (yhdessä ALCZ ALCZ) [64]
- ALCZ ALCZ (yhdessä ДЕЛИЈЕ СЕВЕР) [64]
- ПАОК GATE 4 ANTIFA! (yhdessä ALCZ!!! MATORI) [72]
- ALCZ!!! MATORI (yhdessä ПАОК GATE 4 ANTIFA!) [72]
- ЦЗ (=Crvena zvezda) [89]
- ПРАВДА ЗА УРОША! (yhdessä ПЕДЕР ГРАДОМ НЕЋЕ ШЕТАТИ ЦЗБГ) [102]
- СВИ НА МАРАКАНУ! [105]
- СВИ НА МАРАКАНУ → päälle kirjoitettu: Педере НА ЛОМАЧУ [serbialainen vaakunaristi = risti ja neljä kyrillistä s-kirjainta (c)] [109]
- МАНГУПИ ЦЗ (yhdessä АЛТ БГД) [117]
- АЛТ БГД (Alt = Alcatraz) (yhdessä МАНГУПИ ЦЗ) [117]
- ПФК → kirjoitettu seuraavan perään: СРБИЈА СРБИМА!!! ДС 1989 [120]
- БЕОГРАД НАВИЈА ЗА ЗВЕЗДУ! (x 2) [123]
- BELGRADE BOYS [127]
- ЦРНО БЕЛИ [133]
- ПАОК ANTIFA (yhdessä ALCATRAZ -1970- / ПАРТИЗАН / ПАНЧИЋУ VOLIM TE!) [142]
- ALCATRAZ -1970- (yhdessä ПАОК ANTIFA / ПАРТИЗАН / ПАНЧИЋУ VOLIM TE!) [142]
- ПАРТИЗАН (yhdessä ПАОК ANTIFA / ALCATRAZ -1970- / ПАНЧИЋУ VOLIM TE!) [142]
- DORČOL ПАРТИЗАН (Sanan DORČOL ensimmäinen o piirretty kelttiläiseksi ristiksi.) (yhdessä 41' - ХИТЛЕР, 99' - НАТО, 08' - ЕУЛЕКС) [143]
- ALCATRAZ (yhdessä СЛОБОДА ЗА ИГОРА СНП 1389) [144]
- ГРОБАРИ БЕОГРАД (yhdessä САМО РАД / UNITED 1987 FORCE VOŽDOVAC / 19.01.09 Miloše život je pun prepreka, ja ih želim sa tobom preći koliko mi značiš dokazaće ti te dve reči kada sam sa tobom mogu da dotaknem nebo u tvom zagrljaju želim da ostanem VEČNO!!! Jovana) [154]
- САМО РАД (yhdessä ГРОБАРИ БЕОГРАД / UNITED 1987 FORCE VOŽDOVAC / 19.01.09 Miloše život je pun prepreka, ja ih želim sa tobom preći koliko mi značiš dokazaće ti te dve reči kada sam sa tobom mogu da dotaknem nebo u tvom zagrljaju želim da ostanem VEČNO!!! Jovana) [154]

- UNITED 1987 FORCE VOŽDOVAC (yhdessä ГРОБАРИ БЕОГРАД / CAMO PAД / 19.01.09 Miloše život je pun prepreka, ja ih želim sa tobom preći koliko mi značiš dokazaće ti te dve reči kada sam sa tobom mogu da dotaknem nebo u tvom zagrljaju želim da ostanem VEČNO!!! Jovana) [154]
- CAMO PAД [156]
- UNITED FORCE → vedetty yli ja alle kirjoitettu WWW.FUCKB92.COM (yhdessä CAMO PAД) [156]
- UNITED FORCE V.Ž.D. [158]
- OI! ANTI FA CTOП ПОЛИЧИЈСКОЈ РЕПРЕСИЈИ! [163]
- ГРОБАРИ ЈУГ [164]
- ALCZ DORĆOL [167]
- ALCATRAZ DORĆOL (yhdessä LIGA ŠAMPIONA! / ALCATRAZ DORĆOL / MITA / GROBARI 1970) [170]
- LIGA ŠAMPIONA! (yhdessä ALCATRAZ DORĆOL / ALCATRAZ DORĆOL / MITA / GROBARI 1970) [170]
- ALCATRAZ DORĆOL (yhdessä ALCATRAZ DORĆOL / LIGA ŠAMPIONA! / MITA / GROBARI 1970) [170]
- GROBARI 1970 (yhdessä ALCATRAZ DORĆOL / LIGA ŠAMPIONA! / ALCATRAZ DORĆOL / MITA) [170]
- MITA (yhdessä ALCATRAZ DORĆOL / LIGA ŠAMPIONA! / ALCATRAZ DORĆOL / GROBARI 1970) [170]
- DORĆOL ALC. [Muraali: Zinedine Zidane, Diego Maradona, Ronaldo] [171]
- ГРОБАРИ [Kelttiläinen risti] ЈУГ [173]
- ALCZ (yhdessä NIJE GOTOVO TEK POČINJE MLADI LDP BEOGRAD) [175]
- GROBARI -1970- [176]
- SHADOWS P.F.C. [185]
- ТОЛЕ ОДЛАЗИ [Mies kaltereiden takana] [202]
- GRAD JE NAŠ (yhdessä U.F. 87) [204]
- U.F. 87 (yhdessä GRAD JE NAŠ) [204]
- UF 87 BANJICA (UF 87 on aseteltu kelttiläisen ristin ympärille kuin serbialaisessa vaakunaristissä.) [205]
- ПАРТИЗАНЕ ТЕБЕ ВОЛИМ САМО ПАРНИ ВАЉАК (Tarra) [234]
- [Crvena zvezda -logo] (Maalattu kaikille mahdollisille pinnoille eräässä risteyksessä.) [238]
- ЦРНО БЕЛИ → alkuperäinen muutettu: ЦРНО БЕЛЕ ПИЧКЕ [239]
- POLICE BASTARDS [249]
- [Crvena zvezda -logo] Д. С. → maalattu Putinin kasvokuvapluunan ja tekstin СНП 1389 päälle (yhdessä Volim DUDU) [253]
- ИЗАБРАНИ ЦЗ (yhdessä [Putinin kasvot] Vladimir Putin is watching You!) [266]
- ВОЖДОВАЦ (Kirjain Ж on korvattu serbialaisella vaakunaristillä) [267]
- ГРОБАРИ КОСМЕТ [273]
- САМО ТИ И ЈА... (Kuvassa jalkapallostadionilla mustavalkoiset raitaliput liehuvat; kuvassa myös nyrkkiin puristettu käsi kohotettuna.) [280]

- ЦЗ БГ (yhdessä ЦЗ БГ МАРШ ОДАВДЕ / [Crvena zvezda -logo] x 2 / [Lapioon nojaileva haudankaivajahahmo] x 2) [281]
- ЦЗ БГ МАРШ ОДАВДЕ (yhdessä ЦЗ БГ / [Crvena zvezda -logo] x 2 / [Lapioon nojaileva haudankaivajahahmo] x 2) [281]
- [Crvena zvezda -logo] x 2 (yhdessä ЦЗ БГ / ЦЗ БГ МАРШ ОДАВДЕ / [Lapioon nojaileva haudankaivajahahmo] x 2) [281]
- [Lapioon nojaileva haudankaivajahahmo] x 2 (yhdessä ЦЗ БГ / ЦЗ БГ МАРШ ОДАВДЕ / [Crvena zvezda -logo] x 2) [281]
- БРЋАНИ РЕВОЛТ 1991 [282]
- ЗЕМУН ТРГ (yhdessä ЗЕМУН ТРГ / РАДНИЧКИ ЗЕМУН 15.03.09 11h ТБ / SMRT POLICIJI! TB) [286]
- ЗЕМУН ТРГ (yhdessä ЗЕМУН ТРГ / РАДНИЧКИ ЗЕМУН 15.03.09 11h ТБ / SMRT POLICIJI! TB) [286]
- РАДНИЧКИ ЗЕМУН 15.03.09 11h ТБ (yhdessä ЗЕМУН ТРГ / ЗЕМУН ТРГ / SMRT POLICIJI! TB) [286]
- SMRT POLICIJI! TB (yhdessä ЗЕМУН ТРГ / ЗЕМУН ТРГ / РАДНИЧКИ ЗЕМУН 15.03.09 11h ТБ) [286]
- Taurunum boys 1987 [289]
- ...СПЕКТАКЛ ДАЈЕ САМО БОЈУ ТРИБИНИ ДОК ЈЕ ДРУГАРСТВО ЧИНИ ВЕЛИКОМ! ZEMUN TRG '97 ZEMUN TRG '97 [290]
- НИКАД НЕЋЕТЕ БИТИ ВЕЋИ КРИМИНАЛЦИ ОД НАС В.Н. (yhdessä DIME GAY! МИЛАН ДИМИТРИЈЕВИЋ ВОЛИ ДА ГА ПРИМА У АНУСИ!! / И ЗА КРАЈ, О[...]) ТЕ ВОЛИМ НАЈВИШЕ М[...] [293]
- ЗВЕЗДА СРБИЈА КОСОВО МЕТОХИЈА (yhdessä СНП 1389) [299]
- ДЕЛИЈЕ (L- ja I-kirjainten välissä vaakunakilpi) [300]
- НАВИЈАЧКИ ПОКРЕТ НЕЋЕТЕ УГАСИТИ [302]
- АСАВ [Tyylitellyt hahmot varustautuneina erilaisilla lyömäaseilla] [304]
- ОБИЛИЋ Ф.К. САМИ ПРОТИВ СВИХ САДА И ЗАУВЕК! GOXY [306]
- ЕПИЦЕНТАР ЛУДИЛА 1389 [307]
- [serbialainen vaakunaristi = risti ja neljä kyrillistä s-kirjainta (c) kilven sisällä] СРПСКИ СИНОВИ (Serbialaisen vaakunaristin oikeanpuoleiset C-kirjaimet muodotavat molempien sanojen alkukirjaimet.) [308]
- ДОРЂОЛ ВОЛИ ПАРТИЗАН!!! [310]
- ГРОБАРИ (yhdessä РАДОВАН КАРАЏИЋ) [314]
- СОМБАТ S3 (Kuvituksena kirkon/luostarin siluetti [kolme ristiä] sekä sinimusta Patizanın kilpi. S-kirjain tyylitelly muistuttamaan salamaa Natsisaksan ss-joukkojen lyhenteen tapaan.) [315]
- АLCАТРАЗ (yhdessä PIRATSKA PARTIJA) [321]
- ПРИБОЈ ЦЗ (yhdessä НЕ ДАМО КОСОВО 1389) [327]
- ПРИБОЈ ЦЗ (yhdessä СРБИЈА СРБИМА Н.С. / ПФК) [328]
- ПФК (yhdessä СРБИЈА СРБИМА Н.С. / ПРИБОЈ ЦЗ) [328]
- PARTIZAN [339]
- ЗЕМУН ДО СМРТИ! [Veitsen lävistämä pääkallo] [348]

- UNITED 1987 FORCE ВОЖДОВАЦ (Ж-kirjain korvattu serbialaisella vaakunaristillä) [353]
- KARADORDE '92 (yhdessä ВОЖДОВАЦ / UNITED FORCE) [354]
- ВОЖДОВАЦ (yhdessä KARADORDE '92 / UNITED FORCE) (Ж-kirjain korvattu serbialaisella vaakunaristillä) [354]
- UNITED FORCE (yhdessä KARADORDE '92 / ВОЖДОВАЦ) [354]
- UF87 (UF 87 on aseteltu kelttiläisen ristin ympärille.) [355]
- САМО НАШ САМО РАД [356]
- САМИ ПРОТИВ СВИХ [357]
- UNITED 1987 FORCE ВОЖДОВАЦ (Ж-kirjain korvattu serbialaisella vaakunaristillä.) [358]
- РАД ФК (Kuvituksena jalkapallo ja joukkueen värit.) [359]
- VOŽDOVAC KRIMINAL [362]
- Г В [Pyhän Savan katedraali, Partizanin logo] [378]
- ΙΔΙΑ ΧΡΩ ΜΑΤΑ ΙΔΙΑ ΘΡΗΣΚΕΙΑ → kirjoitettu **НОЖ ЖИЗА СРЕБРЕНИЦА** - graffitin päälle [382]
- СМРТ ЦИГАНИМА! (Partizanin kannattajat kutsuvat Crvena zvezdan kannattajaryhmä Delijen jäseniä mustalaisiksi.) [388]
- **ЈЕБАЋЕ ВАС ЦИГАНИ!!!** (yhdessä **ССЦЗ** / **ЈЕБАЋЕ ВАС СЛАВКО**) (Partizanin kannattajat kutsuvat Crvena zvezdan kannattajaryhmä Delijen jäseniä mustalaisiksi.) [416]
- **ССЦЗ** (CC=severna snaga) (yhdessä **ЈЕБАЋЕ ВАС ЦИГАНИ!!!** / **ЈЕБАЋЕ ВАС СЛАВКО**) [416]
- **ЈЕБАЋЕ ВАС СЛАВКО** (yhdessä **ЈЕБАЋЕ ВАС ЦИГАНИ!!!** / **ССЦЗ**) [416]
- Beogradski PARTIZAN since 1945 (Kuvituksena vanha valokuva Trg Republikesta sekä Partizanin mustavalkoinen kilpi.) [422]
- **ПАЦИЈЕНТИ ВФК** (yhdessä **УЦЗ** / [Nyrkkiin puristettu käsi]) [427]
- **УЦЗ** (yhdessä **ПАЦИЈЕНТИ ВФК** / [Nyrkkiin puristettu käsi]) [427]
- **БеЦЗ** → päälle kirjoitettu SS (tyylitelty salamoiksi, Natsisaksan ss-joukkojen lyhenteen tapaan) [429]
- ЈЕБАЋЕ ВАС ЦИГАНИ! (Partizanin kannattajat kutsuvat Crvena zvezdan kannattajaryhmä Delijen jäseniä mustalaisiksi.) [431]
- КРАЈИНА (Kuvituksena serbialainen vaakunaristi = risti ja neljä kyrillistä s-kirjainta (c); teksti Krajina keskellä. Kuvituksena myös Delijen punavalkoinen logo sekä toinen vaakunatyypinen koriste.) [443]
- ЈЕБАЋЕ ВАС ЦИГАНЕ → kirjoitettu graffitin ДС alle (yhessä СМРТ ПеДеРИМА → alle lisätty GAY JE OK / 28 WPWW MRTAV [Hakaristi] [Odal-riimu]) (Partizanin kannattajat kutsuvat Crvena zvezdan kannattajaryhmä Delijen jäseniä mustalaisiksi.) [455]
- ДС → alle lisätty ЈЕБАЋЕ ВАС ЦИГАНЕ (yhdessä СМРТ ПеДеРИМА → alle lisätty GAY JE OK / 28 WPWW MRTAV [Hakaristi] [Odal-riimu]) (Partizanin kannattajat kutsuvat Crvena zvezdan kannattajaryhmä Delijen jäseniä mustalaisiksi.) [455]
- ПАКЕТНА БАЗА НЕИМАР! ДС [457]

- СЛОБОДА ЗА ГРОБАРЕ (Kuvituksena huutava, kättään ojentava mies.) [458]
- NASILJE, TERORIZAM, PARTIZAN! [459]

IV a Jalkapalloaiheiset graffitit Crvena zvezdan stadionilla (63)

- Делије КАЛУЂЕРИЦА [207]
- UNITED FORCE [207]
- СЕВЕРНА СНАГА [207]
- ПРАВДА ЗА УРОША [208]
- НОВА ДС ПАЗОВА [208]
- БРЧКО ВОЛИ ЗВЕЗДУ [208]
- ССЦЗ [208]
- ЧИСТО РАДИ ЗОНА [208]
- ГРОБАРИ [208]
- Требају нам због бројности не смеју да сазнају да смо 3 пута бежали група на групу [kaksi miestä, toinen vetää toiselta käteen] [209]
- FCRS (Aseteltu kelttiläisen ristin ympärille.) [210]
- ПРИБОЈ ЦЗ [Huppariin pukeutunut hahmo nyrkit koholla] [210]
- БЕЗ [serbialainen vaakunaristi = risti ja neljä kyrillistä s-kirjainta (c)] СТРАХА [210]
- СГЦЗ [210]
- Heroes [210]
- ПРАВДА ЗА УРОША МИШИЋА! [211]
- СЕВЕРНА ГАРДА → muutettu СНАГА [211]
- СГЦЗ [211]
- [Kasvokuva Uroš Mišićistä] [212]
- HEROES R. S. [213]
- ПРИБОЈ [Lippalakkipäinen mieshahmo nyrkit kohotettuina] (Kuvassa myös useita serbialaisia vaakunaristejä, joista yksi kilven sisällä. Lippalakkipäisen mieshahmon selässä kirjaimet ПБ ЦЗ.) [213]
- ДЕЛИЈЕ СЕВЕР [213]
- ПБЦЗ [213]
- DON'T FUCK WITH US! RED STARS HOOLIGANS... [216]
- ВЖД КРИМИНАЛ (Taustalla Belgradin kaupungin silhuetti kirkkoineen)[216]
- БГ [sydän] ЗЦ [216]
- НАВИЈАЧКИ ПОКРЕТ НИКАДА НЕЋЕТЕ УГАСИТИ! [Jalkapallokannattaja nostaa joukkueensa kaulaliinan päänsä päälle levitetyin käsin; kieltomerkki jää hänen selkänsä taakse.] [218]
- ССЦЗ [219]
- СГЦЗ [219]
- ДЕЛИЈЕ СЕВЕР ПОНОС ГРАДА (Ponos grada sanojen välissä punavalkoinen vaakunakilpi.) [219]
- ГРОБАРИ [219]
- PRAVDA ZA UROŠA [219]

- VOLIM TE HEROES BELGRADE RS (HEROES -sanon keskelle piirretty iso kannabiskasvin lehti.) [220]
- RONINS R.A... [220]
- ПРАВДА ЗА УРОША!!! ЈЕДАН ОД НАС [220]
- [Crvena zvezda -logo] [220]
- ЛЕКИНО 22 [220]
- СГЦЗ [221]
- [Crvena zvezda -logo] [221]
- УРОШЕ ИЗДРЖИ СТУ [serbialainen vaakunaristi = risti ja neljä kyrillistä s-kirjainta (c)] [221]
- ПРИБОЈ ДЕЛИЈЕ СЕВЕР [221]
- ДЕЛИЈЕ СЕВЕР [Delije Sever -logo/kilpi] [221]
- Orthodox broth[...] [Crvena zvezda -logo ja mies laakerinlehti päässään] [221]
- НЦЗ [221]
- ДЕЛИЈЕ [Huppariin pukeutunut hahmo] [222]
- [Kasvokuva Uroš Mišićistä] ПРАВДА ЗА УРОША! [223]
- БРДО ЗВЕЗДА [223]
- НОВИ ПАЗАР [serbialainen vaakunaristi = risti ja neljä kyrillistä s-kirjainta (c)] [223]
- АНТИ ГРОБЉЕ [Silinteripäinen haudankaivajahahmo nojailemassa lapioon; hahmo kieltomerkissä] [224]
- [Crvena zvezda -logo] [224]
- [Kasvokuva Uroš Mišićistä] ПРАВДА ЗА УРОША! [225]
- [Crvena zvezda -logo] [225]
- HEROES [225]
- ДС (Suuri punavalkoinen muraali) [226]
- СЛЕДИМО ДУХ СВОЈИХ ПРЕДАКА (Muraali. Kuvituksena lippalakkipäinen hahmo.) [227]
- HEROES [227]
- ЈЕДАН ОД НАС! (Muraali. Tekstin taustalle maalattu Uroš Mišićin muotokuva ja lippuja kantava kannattajajoukko.) [228]
- БОДУ САМО ПИЧКЕ (Muraali. Kuvassa veitsi kieltomerkissä.) [229]
- ЗВЕЗДА СРБИЈА КОСОВО МЕТОХИЈА [230]
- ВОЛИМ ЦЗ БГ ЈЕДИНА ЉУБАВИ ЖИВОТА МОГ НЕК ТЕ ПРАТИ СРЕЋА НЕК ТЕ ЋУВА БОГ (Suuri muraali, jossa Crvena zvezdan logo ja serbialainen vaakunaristi = risti ja neljä kyrillistä s-kirjainta (c)) [231]
- РЕАКЦИЈА ЦЗ БГ ДЕЛИЈЕ [232]
- УЖИЦЕ [vaakunakilpi] (Kuvassa vaakunakilpi, jossa serbialainen vaakunaristi = risti ja neljä kyrillistä s-kirjainta (c). Ristin yläosassa sydän ja keskellä teksti УЖИЦЕ) [233]
- Д С [Kilpi ja miekat] [404]

IV b Jalkapalloaiheiset graffitit Partizanin stadionilla (22)

- ВРАЧАР (Kuvituksena kirkon/luostarin siluetti [kolme ristiä] ja mustavalkoinen kilpi, jossa kirjaimet ПФК.) [363]
- СРБИ ПФК (ПФК:n yllä pääkallo. Suuri mustavalkoinen muraali.) [364]
- GROBARI NIKŠIĆ [365]
- БЕОГРАДСКА МЛАЂА ЕКИПА [365]
- **MRDAK** [365]
- ГРОБАРИ ЗЕМУН [365]
- СЛЕДИМО ДУХ ГАВРИЛА ПРИНЦИПА! [365]
- НУСКНВП (=Neka umre svako ko ne voli Partizan) (Iso mustavalkoinen muraali, jossa teksti pääkallon kera.) [366]
- СР[пääkallo]БИ БЕОГРАД РПИПАДА НАМА [367]
- S [Lapioon nojaileva haudankaivaja] P [367]
- **GROBARI** [Tri prsta] → päälle kirjoitettu **СЛОБОДА ЗА БРАЋУ!** [368]
- **СЛОБОДА ЗА БРАЋУ!** → kirjoitettu graffitin **GROBARI** [Tri prsta] päälle [368]
- ГРОБАРИ ЈУГ 1970 (Maalattu kilven sisään, mustavalkoinen, taustalla myös Serbian lipun värit.) [369]
- DELIJE [369]
- ДЕЛИЈЕ [369]
- БЕОГРАД РПИПАДА НАМА!!! ПФК (ПФК isoin mustavalkoisin kirjaimin.) [370]
- VANDAL BOYS (BOYS-sanan O-kirjain muotoiltu kelttiläiseksi ristiksi.) [372]
- АНТИ РОМИ ANTI ROMI (Anti Romi on Partizan-jalkapallojoukkueen kannattajaryhmä.) [374]
- GROBARI-NIKŠIĆ [375]
- **BDG** (BGD Maalattu suurilla mustavalkoisilla kirjaimilla.) [375]
- ПФК (ПФК maalattu isoin mustavalkoisin kirjaimin.) [376]
- НАША ЈЕ ТРИБИНА ОПЕТ ПУНА ДИМА И ОПЕТ КРЕЋУ СУЗЕ ЦИГАНИМА (Partizanin kannattajat kutsuvat Crvena zvezdan kannattajaryhmä Delijen jäseniä mustalaisiksi.) [405]

V Anarkistiset ja vasemmistograffitit (55)

- **BALKAN SE BUDI!** (Balkan-sanan toinen A-kirjain on ympyröity kuten anarkisti-symbolissa.) [3]
- SMRT POLICIJI! [**Anarkistisymboli**] [5]
- НЕЋЕ ПРОЋИ! [Nyrkkiin puristettu käsi murskaa hakaristin] BAFI [7]
- SOLIDARNOST SA GRČKIM RADNICIMA **MARKS 21** [10]
- ДОК СМО БИЛИ ДРУГОВИ ЖИВЕЛИ СМО КАО ГОСПОДА. САДА СМО ГОСПОДА, А КАКО ЖИВИМО? ИНИЦИЈАТИВНИ ОДБОР ЗА ОСНИВАЊЕ КОМУНИСТИЧКЕ ПАРТИЈЕ [Tito] [20]
- SKOJ [Sirppi ja vasara] (SKOJ=Savez komunističke omladine Jugoslavije) (yhdessä [Ratko Mladić sotilasunivormussa, tekee kunniaa] СРБ-IN) [21]
- SKOJ [Punatähti, sirppi ja vasara] [23]

- MAJ 68 CRužok [24]
- MAJ 68 CRužok [Tehdas, liehuva lippu] (yhdessä ОБРАЗ) [27]
- ANTIFA (yhdessä КОСОВО ЗАУБЕК СРБИЈА СНП 1389 / EU [kieltomerkissä] / 1389) [32]
- NE MOŽEŠ DA PROMAŠIŠ! POLITIČARI, TAJKUNI I FAŠISTI PR [Naamioitu, lippalakkipäinen henkilö tähtää ritsalla. Lippalakissa punatähti. Kuvassa myös ympyröidyt kirjaimet PR.] [61]
- ANTIFA ☺ (yhdessä ШЕШЕЉ ГОВНО СНС) [68]
- LEZBEJKE PROTIV KAPITALIZMA [70]
- GRČKANARHIJA (A-kirjain, joka yhdistää ensimmäistä ja toista sanaa, on ympyröity ja muodostaa näin anarkistisymbolin.) [73]
- NEĆE PROĆI! [Nyrkkiin puristettu käsi murskaa hakaristin] BAFI (yhdessä БУРЕК БРИГАДА) [75]
- NEĆE PROĆI! [Nyrkkiin puristettu käsi murskaa hakaristin] BAFI [82]
- ANTIFA BG (yhdessä ANTI-ANTIFA BGD) [86]
- [Anarkistisymboli] [87]
- USTAJTE NARODI EUROPE! MARKS 21 [91]
- ОТКАЗ КАПИТАЛИЗМУ А НЕ РАДНИЦИМА НКПЈ СКОЈ [Punatähti, sirppi ja vasara] [100]
- ДОК СМО БИЛИ ДРУГОВИ ЖИВЕЛИ СМО КАО ГОСПОДА. САДА СМО ГОСПОДА, А КАКО ЖИВИМО? ИНИЦИЈАТИВНИ ОДБОР ЗА ОСНИВАЊЕ КОМУНИСТИЧКЕ ПАРТИЈЕ [Tito] [124]
- ТРГ МАРКСА И ЕНГЕЛКА [131]
- ТРГ МАРКСА И ЕНГЕЛКА СКОЈ → vedetty yli ja alle kirjoitettu: ЧЕКАМО ВАС! ОБРАЗ [132]
- GRČKA SUTRA SRBIJA – SVI U ŠTRAJK MARKS 21 [139]
- НОВИ БЛАЈБУРГ ЗА НАЦИ СТРОЈ И ОБРАЗ БАФИ СКОЈ [Hakaristi kieltomerkissä] [Punatähti, sirppi ja vasara] → Alle lisätty serbialainen vaakunaristi sekä sana СТРОЈ. Yksi vaakunaristin kyrillisistä C-kirjaimista toimii ctpoj-sanan ensimmäisenä kirjaimena. [159]
- SMRT FAŠIZMU antifa zagreb [Mies nyrkkiin puristetut kädet kohotettuina sekä anarkistisymboli punainen ja musta lippu] [160]
- GENERALNI Štrajk JE MOGUĆ! [161]
- SLOBODA ANARHISTIMA ASI [Anarkistisymboli] x 2 [172]
- [Anarkistisymboli] ASI SLOBODA ANARHISTIMA [174]
- SOLIDARNOST SA GRČKIM NARODOM (SOLIDARNOST-sanan A ympyröity anarkistisymboliksi.) [178]
- SLOBODA ZA ANARHISTE [Anarkistisymboli] [179]
- SLOBODA ANARHISTIMA ASI [Anarkistisymboli] (Tekstin alle maalattu Belgradin kaupungin siluetti.) [180]
- RAZBIJ FAŠIZAM [181]
- 40 god. MAJ 68 [Tehdas] [192]
- Живео БУЛЕВАР РЕВОЛУЦИЈЕ → Em. tarran päälle liimattu Obrazin tarra: ЗА КРСТ ЧАСНИ И СЛОБОДУ ЗЛАТНУ ОБРАЗ [Kristus-monogrammi-logo] [237]

- СКОЈ ЗАШТО НЕМА ОТПОРА? [Punatähti, sirppi ja vasara] [250]
- ŽENE NA ORUŽJE! [Anarkistisymboli] [268]
- SRUŠITI SISTEM NEPRAVDE! JEDINO REVOLUCIJOM! PR [Nyrkit kohottanut väkijoukko; punaliput liehuvat. Kuvassa myös ympyröidyt kirjaimet PR.] [283]
- SLOBODA ANARHISTIMA [292]
- SLOBODA ZA ANARHISTE ASI [Anarkistisymboli] (yhdessä A CAMO JOŠ JEDNOM BOJIM TE CABA MAKI) [294]
- NE MOŽEŠ DA PROMAŠIŠ! POLITIČARI, TAJKUNI I FAŠISTI PR [Naamioitu, lippalakkipäinen henkilö tähtää ritsalla. Lippalakissa punatähti. Kuvassa myös ympyröidyt kirjaimet PR.] [311]
- ANTIFA BGD [320]
- ANTIFAŠISTIČKA AKCIJA (Kuvituksena perinteiset anarkistisymbolit punainen ja musta lippu.) [324]
- ANTIFAŠISTIČKA AKCIJA AKCIJA (Kuvituksena perinteiset anarkistisymbolit punainen ja musta lippu.) [399]
- ANTI FA (yhdessä ЧП 1389 / SRBIJA / 1389)
- MAJ 1968 CRužok → päälle maalattu R.I.P. BELENE [Radioaktiivisuuden symboli] [415]
- FREE BG6 ASI-IWA [Anarkistisymboli] [423]
- НКПЈ [Punatähti, sirppi ja vasara] (yhdessä [Nyrkkiin puristettu käsi]) [426]
- БЕСПЛАТНО ЗДРАВСТВО! СКОЈ НКПЈ [Punatähti, sirppi ja vasara] [430]
- SKOJ [Punatähti, sirppi ja vasara] www.skoj.org.rs. НКПЈ [Punatähti, sirppi ja vasara] [434]
- SKOJ [Punatähti, sirppi ja vasara] www.skoj.org.rs. НКПЈ [Punatähti, sirppi ja vasara] [437]
- [Tyyllitelty ihmishahmo heittää hakaristin roskeen] [440]
- pa ipak vi u toploti sjedite, meki i lijepi, a mi gazimo, gazimo, tupo kroz snijeg i vodu. CRužok [441]
- ANTIFAŠISTIČKI AKCIJA (Kuvituksena perinteiset anarkistisymbolit punainen ja musta lippu.) [442]
- KREDITI DUŽNIČKO ROPSTVO ASI [449]

VI Yhteiskuntakriittiset graffitit

VI a Otporia tukevat graffitit (11)

- [Nyrkkiin puristettu käsi] [42]
- [Nyrkkiin puristettu käsi] [155]
- PROBUDI SE! [Nyrkkiin puristettu käsi] [157]
- [Nyrkkiin puristettu käsi] [351]
- ЈА САМ налепница која пружа ОТПОР [Nyrkkiin puristettu käsi] [377]
- [Nyrkkiin puristettu käsi] (yhdessä НКПЈ [Punatähti, sirppi ja vasara]) [426]
- [Nyrkkiin puristettu käsi] (yhdessä УЦЗ / ПАЦИЈЕНТИ ВФК) [427]
- [Nyrkkiin puristettu käsi] [428]

- [Nyrkkiin puristettu käsi] [433]
- [Nyrkkiin puristettu käsi] [435]
- [Nyrkkiin puristettu käsi] [436]

VI b Pettymys muutoksen hitauteen (22)

- U 2009. ŽELIM... **RATKA IZA REŠETAKA** (yhdessä AFRIKA [kieltomerkissä] / **1389**) [8]
- **U 2009. ŽELIM... DA NE ŽELIM DA ODEM ODAVDE** (yhdessä 1389.) [48]
- U 2009. ŽELIM... DA NE ŽELIM DA ODEM ODAVDE (yhdessä LIVE YOUR LIFE FAST AND DANGEROUS) [66]
- U 2009. ŽELIM... **RATKA IZA REŠETAKA** (yhdessä EU [kieltomerkissä] / SOLIDARNOST SA STUDENTIMA U HRVATSKOJ → CBE СТРЕЉАТИ!) [84]
- **U 2009. ŽELIM... RATKA IZA REŠETAKA** (yhdessä **PSSST... DRŽAVNA TAJNA!**) [85]
- **NIJE GOTOVO TEK POČINJE Mladi LDP Bgd** [118]
- [Kalenteri] OKTOBAR 2000 (Kuvassa kalenteri viikonpäivineen ja päivämäärineen. Päiväys 6.10.2000 puuttuu ts. kalenterissa ei ole numeroa kuusi, vaan sen tilalla on tyhjä kohta.) → päälle spreijattu CNП1389 [126]
- U 2009. ŽELIM... DA NE ŽELIM DA ODEM ODAVDE [134]
- **NIJE GOTOVO TEK POČINJE Mladi LDP Bgd** [165]
- **NIJE GOTOVO TEK POČINJE MLADI LDP BEOGRAD** (yhdessä ALCZ) [175]
- [Kalenteri] OKTOBAR 2000. (Kuvassa kalenteri viikonpäivineen ja päivämäärineen. Päiväys 6.10.2000 puuttuu ts. kalenterissa ei ole numeroa kuusi, vaan sen tilalla on tyhjä kohta.) [183]
- **VREME JE DA SE DESI DAN KOJI SE NIJE DESIO!** [184]
- [Kalenteri] OKTOBAR 2000 (Kuvassa kalenteri viikonpäivineen ja päivämäärineen. Päiväys 6.10.2000 puuttuu ts. kalenterissa ei ole numeroa kuusi, vaan sen tilalla on tyhjä kohta.) (yhdessä **ШЕШЕЉ ХАШКИ ЦИНКАРОШ?**) [201]
- U 2009. ŽELIM... DA VOLIM KOGA ŽELIM → perään kirjoitettu **FUCK** [236]
- U 2009. ŽELIM... **RATKA IZA REŠETAKA** (yhdessä **IBIZA JE** [srce] **SRBIJE!** → muutettu muotoon KOCOBO JE [srce] СРБИЈЕ! / U 2009. ŽELIM... **DA VOLIM KOGA ŽELIM** / **ОБРАЗ** / **PSSST... DRŽAVNA TAJNA!**) [254]
- U 2009. ŽELIM... **DA VOLIM KOGA ŽELIM** (yhdessä U 2009. ŽELIM... **RATKA IZA REŠETAKA** / **IBIZA JE** [srce] **SRBIJE!** → muutettu muotoon KOCOBO JE [srce] СРБИЈЕ! / **ОБРАЗ** / **PSSST... DRŽAVNA TAJNA!**) [254]
- U 2009. ŽELIM... [256]
- **U 2009. ŽELIM...** (yhdessä **MI GLASAMO, CRKVA ODLUČUJE**) [257]
- **RATKA IZA REŠETAKA** [269]
- [Kalenteri] OKTOBAR 2000. (Kuvassa kalenteri viikonpäivineen ja päivämäärineen. Päiväys 6.10.2000 puuttuu ts. kalenterissa ei ole numeroa kuusi, vaan sen tilalla on tyhjä kohta.) (yhdessä KOCOBO ЗАУБЕК СРБИЈА **СНП** 1389) [384]

- [Kalenteri] OKTOBAR! ? 2000 (yhdessä IVANE VOLIM TE NATAŠA 28.8.2010) (Kuvassa kalenteri viikonpäivineen ja päivämäärineen. Päiväys 6.10.2000 puuttuu ts. kalenterissa ei ole numeroa kuusi, vaan sen tilalla on tyhjä kohta.) [385]
- U 2009. ŽELIM... DA NE ŽELIM DA ODEM ODAVDE → alle lisätty NIJE TI OVO ZID PLAČA (yhdessä Ne damo [kämmen] vam Srbiju.org) [438]

VI c Hallitusta kritisoivat graffitit (10)

- PSSST DRŽAVNA TAJNA! [9]
- PSSST... DRŽAVNA TAJNA! [60]
- PSSST... DRŽAVNA TAJNA! (yhdessä U 2009. ŽELIM... RATKA IZA REŠETAKA) [85]
- zajebi system! [Hauksiaan pullisteleva poika/mies kaasunaamarissa] 352 [168]
- OD KUMA TV A OD VLADE 1 000 000 \$ [247]
- PSSST... DRŽAVNA TAJNA! (yhdessä IBIZA JE [srce] SRBIJE! → muutettu muotoon KOCOBO JE [srce] CPБИJE! / U 2009. ŽELIM... RATKA IZA REŠETAKA / U 2009. ŽELIM... DA VOLIM KOGA ŽELIM. / ОБПА3) [254]
- GDE SU NAŠE PARE? [275]
- MANJE SAM TRUO OD OVE DRAŽVE [338]
- OD KUMA TV A OD VLADE 1 000 000 \$ [381]
- zajebi system! [Hauksiaan pullisteleva poika/mies kaasunaamarissa] 352 [401]

VI d Kirkkoa kritisoivat graffitit (4)

- "ALO OVDE SINOD SKIDAJ S DNEVNOG REDA" [83]
- "ALO OVDE SINOD SKIDAJ S DNEVNOG REDA" [169]
- "ALO OVDE SINOD SKIDAJ S DNEVNOG REDA" → alle lisätty HOĆU BATINE (yhdessä T.H.C. Fmilija) [242]
- MI GLASAMO, CRKVA ODLUČUJE (yhdessä U 2009. ŽELIM...) [257]

VI e Kansallismielisyyttä, vähemmistöjen syrjintää ja väkivaltaa vastustavat graffitit (7)

- IBIZA JE [srce] SRBIJE! → muutettu muotoon KOCOBO JE [srce] CPБИJE! (yhdessä U 2009. ŽELIM... RATKA IZA REŠETAKA / U 2009. ŽELIM... DA VOLIM KOGA ŽELIM. / ОБПА3 / PSSST... DRŽAVNA TAJNA!) [254]
- Selim – Raseljavam Rome (cigane) iz vašeg kraja. Rastko mob. 06/385-15-846 [135]
- Bijem pedere i lezbejke grupno ili solo. Srba mob. 06/155-85-991 [136]
- CENTAR SAVA KRŠI LJUDSKA PRAVA! [309]
- TRI PRSTA U DUPE [Tri prsta] [341]
- Volim Beograd neću da ga rušim! STOP NASILJU MLADI LDP Liberalna Demokratska Partija [346]

- Ako ćeš da pališ – pali >> odavde Mladi LDP Liberalno demokratska partija STOP NASILJU [390]

VI f Opiskelijaprotesteihin liittyvät graffitit (14)

- Znanje nije roba Borba za znanje [11]
- **Studenti svih fakulteta ujedinite se** Borba za znanje [12]
- SOLIDARNOST SA STUDENTIMA U HRVATSKOJ → alle lisätty kommentti CBE СТРЕЉАТИ! (yhdessä EU [kieltomerkissä] / U 2009. ŽELIM... **RATKA IZA REŠETAKA**) [84]
- ZNANJE NIJE ROBA ASI! [Anarkistisymboli] [322]
- OVDE KRADU GODINE ASI [Anarkistisymboli] x 2 [323]
- ZNANJE NIJE ROBA! ASI [Anarkistisymboli] [330]
- SMRT STUDENTSKOM PARLAMENTU [Anarkistisymboli] [331]
- OVDE KRADU GODINE ASI [Anarkistisymboli] [332]
- [Anarkistisymboli] x 5 [punamusta neliö] (Samalla kadulla yhdessä tekstien; ZNANJE NIJE ROBA ASI! [Anarkistisymboli], OVDE KRADU GODINE ASI [Anarkistisymboli], ZNANJE NIJE ROBA! ASI [Anarkistisymboli], SMRT STUDENTSKOM PARLAMENTU [Anarkistisymboli], OVDE KRADU GODINE ASI [Anarkistisymboli] kanssa) [333]
- ZAHTEVAMO BESPLATNO OBRAZOVANJE ASI [334]
- DOLE STUDENTSKI PARLAMENT [335]
- SVI NA ZBOR ASI [336]
- ČIJI SU NAŠI FAKULTETI? dole školarine STUDENTSKI PROTEST [386]
- ZAHTEVAMO BESPLATNO OBRAZOVANJE ASI [402]

VI g Poliitikkoja ja puolueita käsittelevät graffitit (7)

- **PRAVDA ZA MIŠKOVIĆA** → yläpuolelle lisätty НИКАД [77]
- МИШКОВИЋ ЈЕ ДИНКИЋЕВ УЈАК [271]
- ТАДИЋ УСТАША [276]
- ДАЧИЋ БРАБОЊАК [277]
- PIRATSKA PARTIJA (yhdessä ALCATRAZ) [321]
- РАСИМЕ СПАСИ МЕ! [344]
- БУДИ ПИРАТ [432]

VI h Medioita kommentoivat graffitit (5)

- PINK [Tyylitelty ihmishahmo heittää sanan PINK roskiin.] CHILI [37]
- WWW.FUCKB92.COM → kirjoitettu ylivedetyn graffitin **UNITED FORCE** alle (yhdessä CAMO PAД) [156]
- [Naishahmo] FISHY Fishy SMRT BRANKICA ZA MINISTRA (Piirros naisesta, jonka päälle kirjoitettu SMRT. Kyseessä on B92 tv-kanavan Insider-ohjelman juontaja Brankica Stanković.) [197]
- [**Mieshenkilö katsoo televisiota**] (Kuvassa mieshenkilö katsoo tyhjään tuijottaen tv:tä, jossa näkyy B92-kanavan logo. Tv:stä miehen päähän

kaadetaan jotakin. Kuva viitannee aivopesuun tai propagandan syöttämiseen. [198]

- СТОП Б 92 [305]

VI i Sodanvastaiset graffitit (3)

- COMING SOON [Sota-aluksia] [199]
- I ne pitaj je li se moglo natrag. Dok je poslednji put crven kao komunizam. Goreo horizont njihovih želja. (yhdessä Obraz [Kristus-monogrammi-logo]) [200]
- JEBEŠ RAT! (yhdessä GO VEGAN!) [448]

VI j Ympäristöasioita kommentoivat graffitit (3)

- ŠTA ĆE TVOJA DECA DISATI [Kaasunaamariin verhotut kasvot] [104]
- RADIOAKTIVNA ZONA [Radioaktiivisuuden symboli] [414]
- R.I.P. BELENE [Radioaktiivisuuden symboli] → tehty MAJ 1968 CRužok - graffitin päälle [415]

VI k Feministiset graffitit (1)

- NEK GORI PATRIJARHAT [Venus-symboli pirunsarvineen] [347]

VII Pohdiskelevat graffitit (25)

- I'VE LeARNED TO EAT PAIN LIKE A SUNDAY SNACK [30]
- Go to war for water? No! Fill your own bottle! [46]
- IT TAKES A REVOLUTION TO MAKE A SOLUTION [50]
- Today is the first day of the rest of my life. [51]
- ВРЕМЕ НИЈЕ НОВАЦ ЧОВЕК НИЈЕ ГЛУП!!! [52]
- LIVE YOUR LIFE FAST AND DANGEROUS (yhdessä U 2009. ŽELIM... DA NE ŽELIM DA ODEM ODAVDE) [66]
- Врар је донео журбу на свет! [Ihmisen sydän] AiR [67]
- САД ВИ РАДИТЕ ЗА ПОТОМКЕ А НЕ ЗА BAS... → BAS vedetty yli ja korvattu: СЕБЕ (Sitaatti: Dositej Obradović) [78]
- УЧИТЕ СЕ, ДАКЛЕ, У ВАМИ ЈЕ СВА НАДЕЖДА НАША (Sitaatti: Dositej Obradović) [80]
- КЊИГЕ, БРАЋО, КЊИГЕ А НЕ ЗВОНА И ПРАПОРЦИ... (Sitaatti: Dositej Obradović) (yhdessä АНТИ-АНТИФА БГД) [81]
- СТАНИ РУЖУ ПОМИРИШИ! [Miehen kasvot ja liikennevalotolppia, joissa punaisen valon korvaa vaaleanpunainen ruusu] [145]
- THERE ARE THOSE WHO HAVE TO EXERCISE THEIR LITTLE GREY CELLS, AND SOME WHO LOCK PEOPLE IN THEM. Streetdog [Agatha Christien salapoliisihahmo Hercule Poirot.] [146]
- MORE SLEEP LESS WORK [Naisen kasvot, silmillä nukkumista helpottava silmäsuoja] [177]
- THE FASTER WAY OF LIFE! [258]
- "ПОШТУЈ ОЦА СВОГА И МАЈКУ." (2. МОЈС 20, 2-1) [259]

- "БУДИТЕ ЗРДАВИ." (ДАП 15.[29] [260]
- Wireless LOVE [Radiomaston päässä sydän, joka lähettää "rakkautta" kuin radioaaltoja] [298]
- HAOS JE JEDINI RED KOJI JA POZNAJEM T.P. VS MORŽ NJ [373]
- THE FASTER WAY OF LIFE! [380]
- СУНЦЕ НАМ ДАЈЕ ЖИВОТ! [393]
- DONT STOP DREAMIN [Kaksi ihmishahmoa, joista toinen levittää siipensä ja toiselta siivet haalistuvat pois.] [409]
- nisam dobro, dobra sam. [410]
- LJUBAV IZNAD SVEGA [419]
- LIBERTÉ ÉGALITÉ SOLIDARITÉ [424]
- GO VEGAN! (yhdessä JEBEŠ RAT!) [448]

VIII Viittaukset populaarikulttuuriin (29)

- BORIS TADIĆ Je LeP ČOVeK, JeBO BI GA [Viiksekäs mies suutelee Boris Tadićia] [2]
- CUTI [sic!] DOK TE KARAM [43]
- CHOVO LIVPRO [Aleksandar "Saša" Popović] [74]
- ЛЕПА БРЕНА ЛЕПО ГОРИ [94]
- Sid is really vicious! [Sid Viciousin kasvokuva] → alle kommentoitu: VIŠS Je BIO PIČKA DŽONI FOREVeR! [129]
- WeRtY U BORBI PROTIV SIVILA [spraymaalipulloa pitelevä hahmo (pääkallo, jolla kissan korvat)] [137]
- CHOVO LIVPRO [Aleksandar "Saša" Popović] [182]
- STReeT ART IS NOT FOR SALE ALONE [187]
- STReeT ART IS NOT FOR SALE ALONE [188]
- flux of (the) pink indians [243]
- Kupila sam marker tvitujem po gradu [244]
- CECO KURVO CIGANSKA SVU DECU NAM POTROVA [245]
- CHOVO LIVPRO [Aleksandar "Saša" Popović] [246]
- KAPETANE GDE SI → perään lisätty vastaus: TU SAM [255]
- KAPETANE GDE SI (yhdessä [Putinin kasvot] Vladimir Putin is watching You! / СНП 1389) [265]
- Hammertime! (Tarra STOP-merkissä) [312]
- "KAD IMA LOVE ZA ŠLJAM IMA DA BUDE I ZA MENE!" URKE [325]
- TRULA KOALICIJA SKC 22.VIII '97 [337]
- street art loves you tkv [Vatsatanssija] [345]
- HE ЦРТАЈ ПРЕКО МОГ ГРАФИТА!!! (Teksti kirjoitettu perinteisen graffitin päälle, joka puolestaan on maalattu toisen graffitin päälle.) [350]
- My space laže. [379]
- I PITY THE FOOL! (I pity the fool on puhekuplassa osana perinteistä graffitia. Repliikin lausuu Rocky III elokuvasta tuttu Mr. T.) (yhdessä 1389 – ДА СЕ НЕ ЗАБОРАВИ / КОСОБО) [387]
- SPACE RAGE [Space Invaders -hahmo] [394]

- [Cecan konserttijuliste] → julisteen päälle kirjoitettu SMRT [403]
- МРЗИМ МУЛЕН РУЖ И ОСТАЛЕ РУЛЕТЕ [418]
- Otvorim nebo lako kad poželim to tvoje srce tako nisam uspeo ...samo da dobro si ti, a meni kako bude! [425]
- ВОЛИМ УЛИЦУ [450]
- HEAVY IS NOT DEAD [451]
- BEEN HERE DONE THAT [452]

IX Rakkaudentunnukset (16)

- LOLA, VOLIM TE NAJVIŠE NA SVETU! 21.09.2010 [140]
- PANČIĆU VOLIM TE! (yhdessä PАОK **ANTIFA** / ALCATRAZ -1970- / ПАРТИЗАН) [142]
- 19.01.09 Miloše život je pun prepreka, ja ih želim sa tobom preći koliko mi značiš dokazaće ti te dve reči kada sam sa tobom mogu da dotaknem nebo u tvom zagrljaju želim da ostanem VEČNO!!! Jovana (yhdessä **ГРОБАРИ** БЕОГРАД / САМО РАД / UNITED 1987 FORCE VOŽDOVAC) [154]
- CLOSE YOUR EYES 11.12.2009... WHAT ABOUT NOW? [235]
- Volim DUDU (yhdessä [Putinin kasvot] СНП 1389 / [Crvena zvezda -logo] Д. С.) [253]
- И ЗА КРАЈ, О[...] ТЕ ВОЛИМ НАЈВИШЕ М[...] (yhdessä DIME GAY! МИЛАН ДИМИТРИЈЕВИЋ ВОЛИ ДА ГА ПРИМА У АНУС!!! / NIKAD NEĆETE BITI VEĆI KRIMINALCI OD NAS В.Н.) [293]
- А САМО ЈОШ ЈЕДНОМ ВОЛИМ ТЕ САВА МАКИ (yhdessä **SLOBODA ZA ANARHISTE ASI** [Anarkistisymboli]) [294]
- MAJMUENE VOLIM TE ZA 6 MESECI I DALJE... TVOJ RETARD!!! (Teksti suuressa punaisessa sydämessä.) [349]
- MILUTINE VOLIM TE ENA (Kuvituksena sydän, jonka toinen puolisko musta ja toinen valkoinen. Mustalla puolella kirjain У, valkoisella E. Kuvauspaikka Partizanin stadion.) [371]
- IVANE VOLIM TE NATAŠA 28.8.2010 (yhdessä [Kalenteri] ОКТОВАР! ? 2000) [385]
- ИВАНА УДАЈ СЕ ЗА МЕНЕ. [389]
- I [sydän] LORe [395]
- ZiCO! SrETAN ROĐiŠ [396]
- ...ВОЛИМ ТЕ...НИЦО, СРЕЋАН ТИ РОЂЕНДАН, ЗАУВЕК ТВОЈА ТИЋА 27.02.2007 [408]
- Ја сам маји (мали) враг / твоје сјцу (срцу) дјаг (драг) / а ти буди мајо (мало) већи / па пјочитај (прочитај) ове јечи (речи) / ВОЈИМ (ВОЛИМ) ТЕ (Teksti suuressa punaisessa sydämessä kirjoitettu "lasten" kielellä.) [412]
- Volim te zauvek moja PD immortal beloved tvoja SS [**Venus-symbolit**] [456]

X Muut graffitit (22)

- НЕПИСМЕНИМА ЗАБРАЊЕН УЛАЗ (=nepismenima zabranjen ulaz) [1]
- КОЛЕНО ТРОБРАДО [47]
- PROPELER #1 [49]
- ЗАШТО УВЕК БЕЖИТЕ? [57]
- PROPELER #1 [59]
- I LOVE BEOGRAD [69]
- БУРЕК БРИГАДА (yhdessä NEĆE PROĆI! [Nyrkkiin puristettu käsi murskaa hakaristin] BAFI) [75]
- Beograd [76]
- FOLLOW THE LEADER! [79]
- ... Hope THAT YOU REMEMBER THE... IN THE MINUTE [90]
- [Keskisormi] [125]
- [Keskisormi] [193]
- T.H.C. FAMILIJA [240]
- MASTER [241]
- T.H.C. FAMILIJA (yhdessä "ALO OVDE SINOD SKIDAJ S DNEVNOG REDA" → jonka alle lisätty HOĆU BATINE) [242]
- WELCOME TO THE LOS ILEGALIS [261]
- STANI PANI KOLEKTIV [270]
- Evil [296]
- NATAŠA KANDI[Ć] [318]
- OVO JE IZJAVA FUNKCIONALNOSTI [352]
- КРУШЕДОЛСКА [391]
- UPOZORENJE Bez psihičkog kontakta [400]